

A Preliminary Report on the Friedman Kein Canvas

IMRE NAGY

(Ferenc Móra Museum, Szeged)

While in New York during 2001–2002, I had the privilege of studying an important visual document of Cheyenne Indian art-history in a private collection¹. In the present paper, I shall describe briefly the artwork in question; then, selecting two scenes from the series of war deeds, I shall present a preliminary analysis of these, illustrating the research potential of the Friedman Kein Canvas.

The canvas is 160 cm (64") in height, and 394,3 cm (158") in width. It is sewn together in the midline along its horizontal axis from two equal-sized strips of white linen canvas. Fifteen battle scenes are depicted all along this horizontal axis in four registers. There are four scenes (six coups) in the uppermost row, five scenes (five coups) in the second row, three scenes (six coups) in the third row, and three scenes (six coups) in the lowermost row. The difference between the number of scenes and the number of coups is that in certain cases several deeds of one Native American hero are depicted in a single scene.

Unfortunately nothing is known about the early history of the painted canvas. The earliest unpublished visual document of its existence is a photograph in the collection of Bill Holm² (Fig. 1). The photograph shows the late dean of Native American art studies, Norman Feder dressed in an Omaha beaded shirt and leggings, while in the background, part of the discussed painted canvas is visible. The photograph was made in 1961, and was used as a Christmas card. Bill Holm informed the author, that Norman Feder collected it in November, 1961 in Oklahoma. Unfortunately no details on the circumstances of the collection are available. Feder in his letter to Bill Holm dated the paintings circa 1870.

The canvas was first published in the April 26, 1980 „American Indian and Eskimo Art” auction catalogue of Sotheby Parke Bennet, Inc. (Sale No. 4366). Lot #93 was the canvas in question, accompanied by the following description:

Large Plains painted pictographic muslin, depicting an unknown historical account, ... eight Indians on horseback holding feathered shields and lances, ... numerous horses and scenes of pursuit and capture, some sketches unfinished; pencil and watercolor, colors: red, brown, pale blue, yellow and orange (Sotheby et. al. 1980: Lot #93).

¹ I was an Andrew Mellon Art History Fellow at the Metropolitan Museum of Art, New York, when I had this privilege. First of all, I wish to acknowledge Dr. Alvin E. Friedman Kein for permitting me to research this remarkable visual document and artwork. Next, I acknowledge the help and guidance of Julie Jones, Curator in Charge, Department of the Arts of Africa, Oceania, and the Americas, Metropolitan Museum of Art, during my one year fellowship. I have to mention my fellow Cheyenne scholars, Mike Cowdrey (San Luis Obispo, CA) and Winfield Coleman (San Francisco, CA) who continuously help my research with their advises and insightful opinions.

² I acknowledge the generosity of Bill Holm, sharing with me this photograph and details of his correspondence with Norman Feder.

The description did not provide any information on the provenience of the item but hypothesized that it depicts a single encounter between a Plains Indian tribe and its enemies. We shall see that this view is untenable. The experts at Sotheby Parke Bennet even refrained from identifying the tribe of origin.

The item arrived at the action house from the collection of the New York costume designer, Mary McFadden. We have no information how the canvas reached her collection from the collection of Norman Feder. The painted canvas was bought by its present owner, Dr. Alvin E. Friedman Kein, New York. A good quality, full color photograph of the canvas was published in a volume dedicated to the connoisseurship of Princeton alumni and friends of the Art Museum, Princeton University (In Celebration 1997: 106–107). (I refer to that publication for illustrating the complete canvas, as my photographs made during the visit are not suitable for reproduction.) In the short caption accompanying the color photograph, the canvas is identified as a Cheyenne artwork, dated to ca. 1880.

A short survey of the depicted shield designs, warriors' paraphernalia, and the style of painting confirms this identification. At least three of the shield designs can be identified positively as Cheyenne, and three or four of the contributing artists (or their works elsewhere) might be identified in different Cheyenne ledgers.

Because a detailed description and analysis of each war scene would require a monograph, and not a short report like this, I have selected two related scenes, and shall in this way try to illustrate the research potential of the Friedman Kein Canvas. It has been stated several times that Plains Indian pictographic art represents an invaluable source for ethnological, historical and visual studies (Lessard 1992; Szabo 1994; Berlo 1996).

Before a careful analysis of the two selected scenes it might be useful to describe each depicted war deed, and marking them for a more convenient identification. Each register will be marked by an R (meaning „row”) and a number. R1 will refer to the uppermost row, while R4 to the lowermost. In each row, the scenes will be numbered from left to right, and marked with a letter C (meaning „coup”). For example, the marking for the second war deed of the third row is R3C2.

Even after a brief survey it becomes evident that all horse figures were created by the same artist, except R1C3; R1C4; and R2C5. This major artist of horses produced small headed, long-necked animals, generally in the so-called „flying gallop” posture, in which both the front and hind legs of each horse are depicted very close to each other. The human figures were drawn by several artists.

(01) R1C1

A mounted Cheyenne lances a female enemy in her own hut. The faded graphite pencil lines make it impossible to decide that whether it is a tipi or a brush-hut. The Cheyenne hero wears a hair-fringed, blue and yellow painted scalp shirt, breechcloth, but no leggings. He wears a single, upright eagle tail feather in his hair. He carries a shield with a horizontal bisection, where the upper half is light blue, and the lower half is red. A black bird with outstretched wings occupies the central position on the shield. Below the lance-point, his lance is adorned with the doughnut-shaped rawhide rattle of the Southern Cheyenne *Héma'tanóohese*, or Bowstring Society. There is a scalp and a single eagle feather tied to the bridle of his horse, while the rump of the horse is marked with a # sign. The tail of the horse is tied up with a strip of red trade cloth, and a fan of eagle tail feathers is secured to the tail.

(02) R1C2

The same Cheyenne hero lances a pedestrian Pawnee man. The hero can be identified by the same blue and yellow painted, hair-fringed scalp shirt, the same shield with the light blue upper field, and red lower field, with the black bird in central position. He wears the single, upright eagle tail feather in his hair too. In this case, he wears leather flap leggings painted with yellow ochre. He carries a bow in his left hand, and holds his lance in his right. The horse's bridle is adorned with the same scalp and single eagle feather, while its tail is tied up, and decorated with the eagle tail feather fan. The # mark is missing from the horse's rump.

The enemy figure can be identified as a Pawnee Indian because of his black moccasins, and the style of his haircut. He carries a bow and arrows in his hands, and there is a quiver across his upper body.

The hero figures of scenes R1C1 and R1C2 were drawn by a single artist who did not contribute any other figures to this canvas. He is a proficient artist whose other works can be identified in one of the Cheyenne ledgers preserved in the National Anthropological Archives, Smithsonian Institution, Washington DC; in a large format Cheyenne drawing book, now in the Frontier Army Museum, Fort Leavenworth, Kansas; and the Cheyenne ledger in the collection of the Nebraska State Historical Society, Lincoln. We should suppose that these two scenes on the Friedman Kein Canvas might be autobiographical in character.

(03) R1C3

The only work of a single artist on this canvas. Unfinished (Fig. 2). The horse differs markedly from the rest of the other animals, being a large-headed, broad necked, heavy bodied animal. The hero figure is drawn in a very simple style. The scene depicts three coups of the Cheyenne hero. The unfinished graphite pencil drawing behind the horse of the Cheyenne depicts the figures of a female and a male – probably a boy. Both figures have a „flying weapon”³ – the feathered banner lance of the *Héma'tanóhese*, or Bowstring Society – drawn to their left shoulders, indicating that the mounted Cheyenne hero counted coup on them while was riding past them to face the more dangerous enemy, the Pawnee (husband and father?) armed with a gun. The Cheyenne shoots the Pawnee in the abdomen with a pistol, and counts coup on him with his society lance. The Cheyenne carries a shield (see: detailed analysis).

(04) R1C4

One of the poorest works on the canvas. The mounted Cheyenne hero lances a pedestrian Pawnee warrior, who defends himself with a bow and arrow. The Cheyenne carries a shield with a design of horizontal bisection: a dark red field below, and a brown(?) field above. The doughnut-shaped rattle of the Bowstring Warrior Society is tied below the head of the Cheyenne's lance. The Cheyenne wears a black shirt, and red breechcloth, and a long row of German-silver conchos is tied to his scalplock.

(05) R2C1

A black horse on the left, and a white horse on the right, flank the war deed. The Cheyenne hero kneels beside a White civilian, seemingly with the intention of scalping

³ The „flying weapon” and its visual meaning is discussed in Nagy 1990.

him. From his white horse a dashed line indicates his path to the fallen enemy. Behind him on the ground, and beside his footsteps lies his quiver – made from the furred skin of an animal with small spots. He wears a black shirt, and black cloth leggings decorated with a wide beaded strips. His braids are wrapped with red and blue cloth strips. There is a red breath feather tied to his scalplock, and a long row of German-silver conchos hangs from his scalplock. He holds a knife in his right hand close to the head of the White man. The White civilian lies on his back, and his carbine is on the ground nearby. He wears a red striped shirt, and gray pants.

(06) R2C2

The mounted Cheyenne lances an enemy in the breast. The faint pencil lines make it impossible to identify the sex of the enemy. The figure itself is unfinished as the lines of the legs are not continued beyond the legs of the horse. Its upper body is covered by a dress which is tied at the waist by a red sash.

The Cheyenne is dressed in a black coat or shirt. A bandolier made of red mesal beans is indicated across his upper body by a row of red dots. He also wears a black (probably dark blue) leggings made of trade cloth. Two eagle feathers are tied to his scalplock. The lance is the same type as in scene R1C3, – that is, the feathered banner lance of the Southern Cheyenne Bowstring Warrior Society. At waist height, he carries a shield, which has a light blue field, and two, small black birds are painted on its upper half. A trailer decorated with three rows of eagle feathers is secured to the bottom of the shield.

(07) R2C3

In all probability, this depicts another war deed of the same Cheyenne hero. He wears a black shirt or coat, black (dark blue?) trade cloth leggings, and the two eagle feathers are also tied to his scalplock. A row of small circles descending from the back of his head to the horse's back indicates that he is wearing a pendant of German-silver conchos tied to his scalplock. His shield is the same: light blue field with two small, black bird figures in its upper half, and a trailer decorated with three rows of eagle feathers. His lance is the feathered banner lance of the Bowstring Society again.

He lances a male enemy figure. This figure is unfinished but probably represents a White man. A long coat is indicated by a few lines, and no breechcloth is indicated.

(08) R2C4

The Cheyenne hero rides down an enemy Indian who counted coup on the head of the Cheyenne with his bow (Fig. 3). The enemy might be a member of one of the Prairie tribes – Osage, Kaw, Omaha, Ponca – as is indicated by the roach headdress, and his long pigtail. His upper body is covered with a shirt, patterned with thin, red stripes. He has a quiver across his shoulder, but a small bandolier bag, and a powder horn indicates that he is armed with a muzzle-loading gun, as well.

The Cheyenne also wears a red-striped shirt, and leggings made of black (dark blue?) trade cloth. His breechcloth is made from two separate pieces of trade cloth: black (dark blue?) in front, and red behind. A long string of German-silver conchos is tied to his scalplock. He is armed with another type of Bowstring Society feathered-banner lance. This

type of lance is decorated uniformly with eagle tail feathers, while the other type discussed previously (R1C3; R2C2; R2C3) is decorated with eagle tail feathers and hawk feathers in alternating sections. The Cheyenne carries a shield which shows many similarities to the shield shown in R1C3 (see: detailed discussion).

The tail of the Cheyenne's horse is tied with a strip of red cloth, and decorated with a fan of eagle tail feathers.

(09) R2C5

The mounted Cheyenne lances a White man who falls from his saddle while riding at full speed. The White man is a small figure whose identity is indicated by the short black hair on top of his head. Very possibly he rides a mule, as his animal has much longer ears than any other horse on the canvas. The Cheyenne wears an eagle feathered warbonnet, a bone hair-pipe breastplate, and a striped cloth shirt. He also wears leggings made from red trade cloth, and a red breechcloth. Under his left arm he carries a red shield with a trailer decorated with three rows of eagle tail feathers. This shield can be identified positively as the so-called Howling Wolf shield (Mooney MS #2531, Vol. 5), and the list of owners also can be determined. The hero's lance is a third type used in the Southern Cheyenne Bowstring Society. This type, called the „scalp lance” was decorated with alternating black and yellow-dyed horsehair locks, and eagle tail feathers secured at intervals to the lance shaft.

The artist who drew this scene also worked in the so-called No Horse Ledger, now in the collection of the Heard Museum, Phoenix, Arizona.

(10) R3C1

The Cheyenne hero dismounted from his red horse, and counted coup with the ramrod of his gun on three Indian enemies. The horse is decorated with an eagle feather on its head, and a single antelope horn is tied below its neck (to induce swiftness), while its tail is tied up with a strip of red trade cloth and adorned with a fan of eagle tail feathers. In front of his horse lies a male enemy on his back while a thin, slanting red line – the ramrod of the Cheyenne's gun – is connected to his head, indicating the coup counting of the Cheyenne. The bow of the enemy lies beside his left hand. Close to this figure, there is another enemy in a strange sitting position. His left leg is pointed forward, while his right leg is bent at knee. He holds a gun in his lap, and his head is also touched by a thin, slanting red line – indicating the second coup of the Cheyenne hero. Parallel lines at the bottom of their leggings indicate that both enemies are wearing leggings made of striped blankets. Their braids are wrapped with red and black strips of cloth.

Farther to the left, the Cheyenne hero is depicted counting his third coup. He is dressed in a dark blue (here represented as black) US Army officer coat with brass armbands above his elbows. He wears dark blue (also painted in black) leggings with double selvage, and red breechcloth. There is an eagle feather warbonnet on his head, with a long, single trailer of eagle feathers reaching to the ground. Around his neck he wears a choker, and a German-silver pectoral. His braids are wrapped with strips of red and white cloth. His outstretched right hand leads our eyes to the third slanting red line which is connected to the head of the third enemy figure. This male is kneeling in

a strange, leaning posture. His legs are covered with orange colored leggings, his upper body by a red striped cloth shirt, which is decorated with red cloth fringes at the shoulder – a feature most common, and popular among the Upper Missouri riverine tribes: the Hidatsa, Mandan, and Arikara. His head is covered by an orange colored fur turban – another apparel popular among the Upper Missouri tribes. A bow and a Colt-pistol are in front of his knees.

(11) R3C2

A pursuit scene where a White civilian, riding a black horse, runs from the chasing Cheyenne. The White man wears a black vest over a white shirt, and black pants. He holds a pistol in his right hand while turning his head back toward his pursuer.

The Cheyenne rides a white horse while he leans forward, thrusting his lance into the left shoulder of the White man. The lance is decorated with a half-red, half-black Hetanehao pennon, and a single eagle tail feather below the lance head, and another eagle feather at the blunt end. The Cheyenne wears a cloth shirt with red stripes, and a black vest. His legs are covered by leggings made from Army pants. He wears a circular pectoral below his neck.

(12) R3C3

The mounted Cheyenne counts sequential coups on two US soldiers with a cavalry saber, decorated with an otter skin split in half, and adorned with three pairs of eagle tail feathers.

His first victim is visible behind the mounted Cheyenne. The White soldier lies face down on the ground. Below his head small red dashes indicate the blood gushing from his mouth. Above his back is the „flying weapon”, suggestive of the time sequence of each coup. The weapon is the saber with the otter skin decoration. The Cheyenne rides a white horse, each ear are decorated with a single eagle feather. The tail of the horse is tied up with red cloth strips, and adorned with a fan of eagle tail feathers. The Cheyenne wears a black shirt, red cloth leggings, and red breechcloth. Around his neck he wears a choker, and a cross-shaped pectoral. There is a red-painted breath feather tied into his hair. In his right hand he holds a carbine. Although no gunfire is indicated, the pedestrian White soldier was probably shot before our hero slashed him with the saber, as there is a small red dash at the soldier’s mouth, representing blood, from a serious wound. The „flying” saber is at shoulder height of the soldier.

(13) R4C1

Without doubt, an unfinished scene. The standing horse of the Cheyenne hero has no lines to show the front of its neck, and the forelegs are also missing. The dismounted Cheyenne counted coup with the barrel of his gun on the head of a White soldier. The soldier leans forward, holding a gun with both hands. His figure is unfinished too, as there are no marks of his eyes, mouth, or ear.

The Cheyenne wears a horned headdress with a long, single trailer of eagle tail feathers, reaching down to the ground. A single buffalo tail is attached to the lower end of the trailer. His upper body is covered by a shirt made from American flags. It is known from 1890s–1900s photographs that Plains Indian tribes made shirts and dresses from US flags (Pohrt 1975: 37, Fig. 28; 46, Fig. 39; 62, Fig. 63; 67, Fig. 72). However, if this drawing

depicts an actual encounter between a Cheyenne warrior and a US soldier, it could not have happened later than 1876–78. In this case, the scene is the earliest documented use of US flags as Plains Indian attire.

(14) R4C2

The Cheyenne has dismounted from his red horse. The clothing of the man and his horse's accoutrements indicate that this is the same hero as R3C1. The long trailing warbonnet is missing from his head now, but small red feathers are tied to the top of his head. He carries a spotted cowhide quiver on his back.

Behind him, an enemy lies on his back. This enemy Indian has a black shirt, with a wide red belt. His hair is braided, and a small greenish-blue lizard amulet, and a greenish-blue hoop is tied into his hair at the top of his head. A „flying” bow at the forehead of the Indian enemy marks the first coup of the Cheyenne in this encounter. The Cheyenne warrior, who is facing left, grasps with both hands the second enemy, also an Indian. Definitely, this is a wrestling scene, where the enemy wears leggings made from striped blanket, and a loop necklace with some circular ornament at the bottom.

(15) R4C3

Another pursuit scene, where a mounted US soldier flies from the pursuing Cheyenne. The scene is definitely unfinished, which is clearly demonstrated by the fact that the metal parts of the „flying” gun are painted light blue, while the wooden parts are uncolored. The soldier turns back in his saddle, and blood is indicated by the use of red paint on his face and left shoulder. The flying weapon touches his left shoulder, indicating that the pursuing Cheyenne struck his body with the gun after wounding him.

The Cheyenne wears a fur turban ornamented with circular mirrors (represented as light blue circles), and red breath feathers. He also carries a shield. This shield is not documented in any other Cheyenne visual sources known to the author.

After this short survey we should conclude that the Friedman Kein Canvas is an unfinished product of the Cheyenne art community. The missing colors and unfinished pencil lines underscore this observation. Examining the figures and the levels of execution it seems most probable that work was started in the upper right corner scenes (R1C4 and R1C3). All the horses and the majority of the enemy figures were then drawn by one artist, but the hero figures were added by the actual persons who did the war deeds. This process of execution explains why so many artists' hands are represented on the canvas.

The unfinished state of the art explains the considerable emptiness on the lower left corner of the canvas. Apparently the lowest two registers were intended to be filled with other scenes but for unknown reasons this never happened.

The other conclusion is that all the war deeds on the upper strip of canvas represent – with the one exception of R2C1 – honors of the Southern Cheyenne Bowstring Society members. Represented are the society's rattles (R1C1; R1C2; R1C4), two types of feathered banner lances (R1C3; R2C2; R2C3; R2C4), and a scalp lance (R2C5). Scenes on the lower strip of canvas show no such consistency, or we could not recognize them if they are present. The Cheyenne hero in R4C1, wearing the horned headdress with single trailer of eagle feathers might be one of the leaders of the Northern Cheyenne *Hotamémâséhàò'o*, or Crazy

Dog Society, the northern equivalent of the Southern Cheyenne Bowstrings.

For closer analysis I have selected the R1C3 and the R2C4 scenes because they are related to each other. In each scene the Cheyenne hero carries a shield, and in these cases the shield designs are very similar to each other. They are so similar that we might suppose they represent the same shield, or variants of the same type. The shields are bisected vertically, and the left half is black, while the right half is horizontally striped. In R1C3 there are two lighter patches in the black field which help us to identify this specific design as the one called „Buffalo Thigh shield” in the James Mooney field notes.

James Mooney, the foremost ethnographer of the Bureau of American Ethnology, collected pertinent information on Southern Cheyenne shields and shield owners in the Indian Territory (present-day Oklahoma) between 1902–1906. Because most of this material remains unpublished even after more than a century, I quote in its entirety all materials concerning Buffalo Thigh’s shield. Mooney used a very special abbreviation system and had terrible handwriting, which makes his fieldnotes almost unreadable. I have deciphered his script and completed his sentences where it was necessary to make his text understandable.

Mooney interviewed Buffalo Thigh between February 8 and 12, 1906. On February 8, the Cheyenne described his shield’s appearance (Fig. 4), how he painted his face when carrying the shield (Fig. 5), and how his horse was decorated when going to war (Fig. 6). Unfortunately, the names of the artists of the accompanying sketches were not recorded. The comment on the scalp tied to the bridle was made by Roman Nose Thunder, who apparently was also present during this interview:

Buffalo Thigh shield – February 8–12, 1906

Four bear tracks

Half black – joins directly vs. the blue lined part. He does not know the meaning of the blue lines and dots.

Streamer [in Mooney’s texts it means the trailers of the shields] – Eagle, (white), „Bald Eagle” & crow feathers. With owl bunch feathers. Red stroud [cloth].

Belt – Otter skin.

Reverse – painted like face paint on [him]self.

Tripod – yellow.

Buffalo Thigh [Face] Paint – February 8, 1906

Face paint belongs to the shield. Warbonnet does not.

Red lines put on by drawing finger down [the] face. Face rubbed all red and then striped by drawing fingers down it. Represents bravery of bear and his claws, because when bear attacked he rears up and claws antagonist. Reverse of shield has the same paint.

Himoyóqis [Elk Soldiers, or Crooked Lance Society] lance.

[On his neck:] Silver crescent [pectoral], „Curved Moon” and eagle whistle.

Buffalo Thigh’s Horse – February 8–12, 1906

Horse is white pinto.

The green paint is his individual paint of yellow grass mixed with mud.

Three stuffed swallows = *mĩsóch* belong to the shield.
 All the rest of equipment is individual ornament and etc.
 Breast sash for ornament and to hold blanket in place.
 Stroud [red trade cloth] strip at bridle clasp.
 Allowable to borrow scalp [for tying at bridle], if have none – [informant:] Roman
 Nose Thunder.
 He does not know reason for swallows. Because hard to hit, when encountered them
 fly about horses while on march in wet weather. Would sometimes untie [the] small
 one and tie on head. His father did not give them to him, but directed him to get and
 prepare them (Mooney MS #2538: Box 1).

On February 12, 1906, James Mooney interviewed Buffalo Thigh again, but Lone
 Wolf and his wife, as well as Stone were also present. On this occasion Buffalo Thigh gave
 a detailed description on the history of his shield:

99a

Buffalo Thigh = Hotóá-hévis

1

February 12 -1906

No special name [for this shield]

[Informants:]

Lone Wolf and wife present

Stone

Buffalo Thigh

Buffalo Thigh, more properly „Lean Flank from Hunger”. He was born in 1842. He
 was seven years old at the time of cholera. His father was *Sutai*, mother *Masikota*. He
 camped after marriage with *Masikota*, close to door, as *Omisís* were next their part of
 the campcircle, because his wife belonged there. His society is the *Himoioyoquis*.

[He had] Only one shield. Got it in 1861 – in the summer of the same year, in spring
 of which was noted fight with the Pawnees, Otos and Masuhan, in which was killed
 the noted Cheyenne, *Mónimiósts* = „New, or First Appearing Medicine Man”. He was
 not a chief, but a prominent warrior. He was Iron Shirt’s brother (see: P39a, 3–4). The
 fight was on the Big Blue [river]. The Cheyennes had visited Otos and made friendly
 arrangement with them. On leaving for return the Otos broke camp and started north.
 They met Pawnees, coming vs. the Cheyenne. Joined them. Cheyenne spies brought
 news of Pawnee approach. Met them, and the Otos helped the Pawnees. – see: ante.
 Description – He gave it to his younger brother, *Moqtávi-Aínoi* = Black Hawk, in
 the spring after Chivington fight, that is in 1865. His younger brother is still living at
 Hammon. He does not know what he did with the shield.

Origin – does not know original dreamer, it came from the Arapahoes. His father’s
 father, *Ma-áchsíhiyum* = „Old Man Tipi” (as if tipi personified) was roamed with
 Arapaho, and got it from them. He gave it to this man’s father, *Aístominúqniq* = False
 Lame. His father renewed it, and gave it to his son = this man, in 1861, and he himself
 therefore had no shield. His father made four shields like this:

1) **D Hotoa-hevis** [Buffalo Thigh]. He is alive.

2) **A** *Qúchi-óhívuts* = Little Shield (*qochi* = little; *ohívuts* = another word for „shield”). Died soon after Sheridan here in thret___d outbreak, 1885. Shield [was] probably buried with him.

3) **B** *Moqtávi-áinoi* = Black Hawk (not same as ante above). Probably left standing on tripod on, and escape of attack by Indian scouts and troops upon the Cheyenne camp, when Cheyenne men mostly in sweat bath, and fled naked and unarmed. „8” Cheyenne prisoners taken. At *Woqpón-inúiwós* = „White Mound” between the South Platte (Tallow river) and Red Shield (Republican) river, in battle where Tall Bull was killed, and his wife taken prisoner. Tall Bull was [his] former name. He was then called *Míni-íyohi* = „Shell Medal River”. Summit Springs (Colorado) fight, July 11-1869. Black Hawk died at head of Walnut Creek (*Motoiyohi*) hills where [there was a] battle with soldiers.

He died just before Cheyenne were driven from camp. Three winters before Black Kettle fight, and second winter (in spring) after Dry Creek fight. No fight = Hancock burning the village, Spring about March 1867; see34.

4) **C** *Ókom-tawónsts* = Starving Coyote. He was a Florida Prisoner, he died there in 1876. Does not know what became of shield No. 4. He had it at surrender, and probably had hide it away. If had ___ned of it before they would know it.

Price – gave one horse for it, and so did each of the others. They got their shields at different times. Got their shields as above: **A B C D**.

99

Buffalo Thigh

2

Little Shield – son of *Aistominuqniq* [False Lame], and half-brother of Buffalo Thigh

Black Hawk – full brother of Buffalo Thigh

Starving Coyote – grandson of *Aistominuqniq* [False Lame] and cousin of Buffalo Thigh.

Tripod – Yes. [It had a] Crosspiece and [was] painted yellow.

Position – Shield turned to face east in morning, south at noon, and west at night. Shield sometimes taken into tipi from tripod at night, if the man is living alone, and tied to main tie-pole of the tipi at west side. Usually at back [i.e.: behind] the tipi in day, but sometimes in front [of it]. At night either left on tripod, and set outside across door of tipi, facing south, so must pass under it, or lean it on tripod, against back of tipi, facing out. Wrapped in anything, no special cover. Wrapping taken off in day, and laid on ground under tripod. Cared for by woman.

Charge – Uncover at small buffalo wallow, and strike vs. ground four times = twice each on face and back. Then shake in air four times, imitating the cry of the bear, then circle around head three times, then at the fourth put on. While circling around head, turn face partly around.

Warcry – No special cry, except bear cry on putting on, and blew eagle whistle in fight.

Tabus – Menstrual women must not pass toward it, or pass near in front. Smoking – when passes pipe to another, the one taking it must raise it quickly above with *whsh-h!* = cry of the startled bear. He himself would eat bear meat, Cheyenne like it (Mooney MS #2531, Vol.5: 99a–99).

This full quotation from Mooney's field notes illustrates how rich a source of information has remained unutilized for the past century. In analyzing the information we shall follow several threads; but first let us examine the informant himself.

Mooney used the Kiowa calendars (Mooney 1898), and the major Cheyenne historical events (1833 meteoric shower, 1849 cholera epidemic, Sand Creek Massacre, etc.) in determining the age of his informants. By this methodology, Buffalo Thigh's birth date was determined as 1842. This is important for several reasons. First, consulting with the Southern Cheyenne censuses, it turns out, that a man called Buffalo Thigh was born about 1846. However, checking the Southern Cheyenne probate hearings, we learn, that this man⁴, the son of Bear Robe (?–1864) and Bear Woman (1827–1893), died in 1900. Consequently he could not be the informant for James Mooney in 1906.

Further investigating the 1891 Southern Cheyenne census, we find another name worthy of attention: Little Buffalo Thigh, whose age (50 years) implies an 1841 birth date – much closer to the one calculated by Mooney and his informant. This suggests that Buffalo Thigh's full enrollment name was Little Buffalo Thigh, and we can find an indirect reference to this fact in one of the name lists of Mooney. Number 53, in the list of Southern Cheyenne shield owners is „*Hotó-ai-hitún* = Buffalo Bull Rump (no little in it); rump = *hitún*. Red Moon” (Mooney MS #2538, Box 1). The phrase „no little in it” definitely refers to the English enrollment name of Little Buffalo Thigh. The term „Red Moon” at the same time, refers to the district where Little Buffalo Thigh lived. His younger brother Black Hawk also lived in the same district, according to the same Mooney list: „#16 *Moqtä'vwi-ai-nüchi* = Black Hawk – Red Moon”. The fact that the Cheyenne form of the name differs in the interview (*Hotó-a-hévis*) and in the name list (*Hotó-ai-hitún*) might confuse us, but we should recall Harvey White Shield's saying that there are several ways to express the same idea in Cheyenne language (Mooney MS #2531, Vol. 5). In the current Northern Cheyenne orthographic system we find the form *Hotóahetóne* for Bull Thigh (Glenmore and Lemán 1986: 120), but can discover the other noun in the second half of the Cheyenne form of Woodenthigh, *Káhamáxévéseo'o* (Glenmore and Lemán 1986: 108), that is *hévése* (pl. *hévéseo'o*) for Mooney's *hévis*.

In consulting the 1891 Northern Cheyenne census, we find a *Ho-to-a-ton*, whose English name is given as John Bull Thigh, and his age as 59 years. His wife, *Wa-ha-a-ate-to-wa*, alias Nora Bull Thigh was 37 years old then. They appear in the 1893 Northern Cheyenne census also, their age given as 61 and 39 years respectively. John Bull Thigh was an informant for Truman Michelson in 1910 and 1913 on questions concerning the *So'taaeo'o* – a dialectically related tribe to the Cheyenne which about 1830–1850 merged with the Cheyenne. Michelson wrote: „Bull Thigh, Northern Cheyenne, [his] reputed age born at time of star falling [i.e.: 1833]... Bull Thigh has been 36 years north. He was born near Black Hills but went south. Then returned. [He was present] At Custer fight and at Sand Creek. [He stayed] At Pine Ridge till he came back here” (Michelson MS #2684-a). The 1889 Pine Ridge Agency census really shows a Northern Cheyenne, called Buffalo

⁴ This Buffalo Thigh had two wives successively, first Killing Inside, then Kiowa Woman, and his only child reaching adulthood was Neal Bent (1885-?). His sister was Pipe Woman/Mrs. Black Hill (1847-?), his brothers were Crooked Nose (1863-1934), and Flying Man (1865-1910). His half-sister was Flying Woman (1868-1916), by the same mother, but from a different father Stone (?-1870).

Thigh in English, and *Tatankaluta* (Red Buffalo Bull) in Lakota, who was 56 years old then, which gives his year of birth as 1833 (Sandoz n.d.). A photograph of this Northern Cheyenne (*So'taa'e*) was prepared by Michelson in 1910, and published by Moore (1987: 114; Plate 7). About a year ago, a previously unknown photograph was auctioned by the Cincinnati firm of Cowan's, showing the same man (Fig. 7). This photograph was taken by the painter, Joe Scheuerle in 1910. The present location of the print is unknown.

The Northern Cheyenne probate hearings inform us about some of the relatives of John Bull Thigh. His natural father was called Man Stands on Hill, his mother *Wo-nah-ess*. Later he had a step-father, Smoky, and many thought he was his real father. According to John Sunbear, John Bull Thigh had two children, Singing Bear Woman and Yellow Calf, a boy – both died in childhood. The name of their mother was Cow Woman. According to Julia VanHorn, a Southern Cheyenne woman, her father Moore VanHorn (ca. 1864–1898) was the only son of John Bull Thigh by his Southern Cheyenne wife, Old Woman (One Eye) (ca. 1840–?). John Bull Thigh died on the Tongue River Reservation, Montana, in the year of 1923 (Sandoz n.d.).

His photograph has been confused with the Southern Cheyenne (*So'taa'e*) informant of James Mooney; however, by consulting their genealogies we can distinguish them clearly. Although John Bull Thigh and Little Buffalo Thigh both were of *So'taa'e* descent, they came from different families. Further, Little Buffalo Thigh was a member in the *Hémo'eoxeso*, or (Crooked) Lance Society, while John Bull Thigh was member of the *Má'hoohéváse*, or Red Shield Society (NAA Photo 45,799).

Little Buffalo Thigh – who informed Mooney about the shield he once owned – was born in 1842, from a *So'taa'e* man, called False Lame, and an unnamed *Mah-sih'kōta* woman⁵. He had a full brother, Black Hawk (1843–1921), and a half-brother (probably from the same father but from a different mother), Little Shield (?–1885). According to the 1891 Southern Cheyenne census, Little Buffalo Thigh had a wife, called Plover (1843–?), and an eight-year-old daughter, called Crazy.

The other intriguing thread is what Little Buffalo Thigh declared about the origin of the shield he owned. He stated that this shield originated among the Arapaho Indians, as his grandfather Old Man Tipi roamed with them. Among the known Arapaho shield designs no corresponding type can be found. However, among known Cheyenne shield designs there are several compositions with vertical bisection, where one half of the field is striped horizontally (Plate 1). In addition, there are several designs of Cheyenne painted tipis where one half (usually the southern half) of the tipi cover is painted with black, or red horizontal stripes. Although several of this tipi designs originated among the Sioux – according to the informants of James Mooney – there are no examples of this design among the surviving Sioux painted tipi designs. More probably, the design might be derived from the so-called „coup stripes” painted on shirts and leggings, which when later transferred to beadwork, comprised the basis of the characteristic Cheyenne beadwork of „stripe-style”. This might be supported by the visual evidence of the so-called „Little Chief's Sun Dance scene” (Penney 1998: 108–109), where the tipi of *Minimic* (or Eagle Head), and White Horse are depicted with the marked horizontal black stripes – indicating their important military positions. In

⁵ According to the 1881 census of the Cheyenne tribe, Old Sioux Woman was the name of Little Buffalo Thigh's mother, who was 79 years old, and blind at that time.

1874 – which might be the year of the actual Sun Dance depicted – Eagle Head was the chief of the Bowstring Society, while White Horse was the chief of the Dog Soldier Society.

There is another well documented Southern Cheyenne shield with a design of vertical stripe in the middle, and horizontal stripes on the fields (Plate 1: f). This shield was originated by Big Head (also known as Sleeping Bear), a noted Southern Cheyenne chief who died in 1867 (Mooney MS #2531, Vol. 5: 40). He gave the so-called „Battle Picture Tipi” to *To’hausen* (*Dohasan*), the Kiowa chief in 1845, after the Cheyennes and Kiowas made a permanent peace (Petersen 1971: 23–24). The southern half of the tipi was painted with alternating yellow and black stripes, to which Mooney’s informants referred the following way: „The Battle Picture Tipi has stripes like this shield, and probably it is connected with it” (i.e.: to the stripes of the shield and consequently to the war deeds of the dreamer) (Mooney MS #2531, Vol.5: 40).

It is quite unusual that a shield design reported from the beginning of the twentieth century might be documented in some way from the first half of the nineteenth century, but the Little Buffalo Thigh – False Lane – Old Man Tipi shield might be one. An early material culture item from the Great Plains demonstrates the age and antiquity of this shield design. A quilled, hair fringed leather shirt is preserved in the collection of the Civici Museum in Reggio Emilia, Italy. It was collected (with other pieces) by Antonio Spagni between 1840–1844, while in political exile in the United States. The shirt was first reported with black-and-white photographs by Laurencich-Minelli (1990), then in Italian, with full color photographs and line drawings by the same author in 1992. Both the front (Fig. 8) and the back (Fig. 9) of the shirt is decorated with pictographic battle scenes, where the shield design in question appears four times – two times on the front, and two times on the back⁶.

The style of the paintings on the shirt might be classified as an example of the early biographic tradition (Keyser and Klassen 2001: 17–22), and the classic V-neck human figures, and the simplified horses are dated pre-1700 by the same authors. There are very few clues for firm tribal identification on the shirt but some of the human figures (three on the front, and four on the back) are identifiable as Pawnee enemies because of their moccasins (and their single lock of hair). Consequently, the heroes of the depicted encounters might be searched among those Central Plains tribes who were traditional enemies of the Pawnee: Sioux, Cheyenne, So’taeo’o⁷, Arapaho. There is a mounted warrior painted on the front of the shirt, who carries a red painted shield with a long, central feathered trailer – a Cheyenne shield characteristic (Fig. 8). The shield design of the red coated hero figure at the bottom left of the back of the shirt shows some similarities to an Arapaho shield (Fig. 9), but the scale of the painting does not permit an absolute identification.

In their 1990 publication Laurencich-Minelli and Colin Taylor attributed the shirt to the Eastern Sioux, Yankton or Yanktonai based on supposed similarities to the painted shirt in the Musée de l’Homme, Paris (Cat. no. 17 3 32), and the painted robe on

⁶ Careful examination of the published photographs and tracings reveals that the black-and-white photographs of the shirt in the 1990 publication were mirrored (Laurencich-Minelli 1990: 195; Figs. 5 & 6), while in the 1992 publication, the front of the shirt was published as the back, while the back as the front (Laurencich Minelli 1992: 76-79; Plates 19-22).

⁷ The So’taa’e (pl. So’taeo’o) was still an independent tribe at the collection date of the shirt, and as we shall see, False Lane, the owner and maker of these shields is the most probable hero for these scenes.

display in the Deutsches Ledermuseum, Offenbach, Germany. Both of these pieces are attributed to the Sioux, but these attributions are very questionable. In the 1992 Italian publication, the attribution of the Spagni shirt was modified to Lakota (the western Sioux group), although in footnotes Laurencich-Minelli expressed her doubts and proposed a possible Mandan attribution⁸, based on the Lewis and Clark robe, now in the Peabody Museum of Archaeology and Ethnology (Laurencich-Minelli 1992: 38–41; 100, n. 20 & 27). In the light of the recently published Mandan shirts (Penney 1992: 146; Penney 1998: 70–71; Horse Capture & Horse Capture 2001: 54–57) this proposed attribution seems absolutely wrong. There are very few documented, pre-1850 pieces from the Great Plains, and even when we know the place of collection that does not necessarily mean that we can be sure about the place of origin. Although Antonio Spagni reported that „..., I lived among the Cheyenne and Sioux nomadic tribes for eighteen whole months...”, he attributed only the long-stemmed catlinite pipe of his collection to the Cheyenne, while the rest of the collection to the Sioux (Laurencich-Minelli 1990: 191). Now, after the positive identification of the Little Buffalo Thigh shield images on the shirt we can firmly declare that the painting of this quilled shirt was made by Cheyenne artist(s), although this does not necessarily mean that the shirt itself (the sewing, the quilling and beading of the piece) was made by Cheyennes.

We know that the shirt was already in Italy in 1844, and could not have been prepared later than 1843. If we take into consideration that Little Buffalo Thigh's mother, Old Sioux Woman was born about 1802, and we suppose that her husband was about the same age, then we should identify the shield bearing figure(s) with False Lane, Little Buffalo Thigh's father. About 1840 he would be in his forties, thus in appropriate age to brag about his war deeds on a war shirt. Considering the style of the paintings (V-neck figures, simplified horses) we might date the shirt pre-1800; however, it shows not much sign of daily use, consequently it should have been prepared shortly before its collection date. This excludes the possibility that we should identify the shield bearing hero with Little Buffalo Thigh's paternal grandfather, Old Man Tipi.

Fortunately, this is not the only instance when the Little Buffalo Thigh shield design was depicted and preserved. The earliest known, and documented Cheyenne ledgerbook, the so-called Summit Springs Ledger, or the Dog Soldier Ledger also preserved four images where the shield (or variants of it) were depicted (Afton, et. al. 1997: Plates 70, 81, 100, 111 & p. 156). The iconographical relation of this design is discussed by Cowdrey (1999: 62–64). The Summit Springs Ledger was „collected” during the 1869 destruction of Tall Bull's Dog Soldier village by the 5th U.S. Cavalry, under the command of Major Eugene A. Carr. Today, it is preserved in the Colorado Historical Society, Denver, Colorado.

Three of the four scenes were made by the same artist who was identified by Afton as White Bird (1997: 154–156; 202; 226). In two of these cases the name glyph really represents a white fowl (Figs. 12 & 13). Because no Cheyenne man called White Bird, White Eagle, or White Hawk was listed by Little Buffalo Thigh among the four owners of this shield type, we should surmise that he only borrowed this protective weapon for certain encounters.

⁸ I acknowledge Adriana Greci-Greene for translating this important text to me.

The fourth scene showing the shield design was depicted by another artist, identified by Afton (1997: 164–166) as Bear Man⁹ (Fig. 11). The name glyph indicating the identity of the Cheyenne hero is a small figure of a black predatory bird with spread wings and legs. Afton identified this Cheyenne as Whirlwind (1997: 164, 327; 356–357), thus connecting the drawing with an actual shield (Fig. 18) collected by Col. Daniel B. Dyer, and now in the collection of the Kansas City Museum¹⁰ (Cat. no. 40.616). However, the James Mooney fieldnotes clearly demonstrate that this hero can be positively identified with Black Hawk, the Dog Soldier warrior, or with Black Hawk, the younger brother of Little Buffalo Thigh.

In three cases of the four, the enemies are White men, primarily civilians, and in one case they are Pawnee warriors (Fig. 10). Taking the known collection date of the ledger into consideration these encounters might be connected to the Indian depredations following the 1864 Sand Creek Massacre, while the single image depicting an encounter between a Cheyenne (White Bird) and two Pawnees could illustrate any of the tribal conflicts between the two tribes.

The National Anthropological Archives preserves a Cheyenne ledger (Cat. no. 4653), whose primary artist is the same one who contributed two scenes to the Friedman Kein Canvas (R1C1 & R1C2). The drawing on pages 62–63 of this ledger depicts an encounter where two Cheyenne warriors are chased by four Osages shooting with guns. One of the pursued Cheyennes protects himself with a variant of the Little Buffalo Thigh shield, while he wears a long trailing warbonnet (Fig. 14). Because of the accoutrements of this Cheyenne hero none of the encounters of the Summit Springs Ledger can be related to this scene. However, the shield unmistakably shows the major characteristics of the Little Buffalo Thigh shield: the bear paws on the right half, and the horizontal stripes on the left half.

The Massachusetts Historical Society preserves a notebook filled with drawings prepared by Fort Marion prisoners. Buffalo Meat, one of the Cheyenne inmates, drew a fight between pedestrian Pawnees and mounted Cheyennes. One of the Cheyenne warriors carries a Little Buffalo Thigh shield while he is counting coup with his lance on one of the Pawnees. He wears a horned, single tail bonnet, which might be an insignia for one of the leaders of the Southern Cheyenne Bowstring Warrior Society. The identity of the Cheyenne must remain a mystery, as no glyphs, nor inscriptions indicate personal names on the sheets.

⁹ If we try really read the visual language of Cheyenne name glyphs, the present author considers the „Bear That Goes Ahead” identification more probable (cf. Afton, et. al., 1997:324).

¹⁰ In the early 1990s, it was me who suggested – inspired by the Cheyenne cosmology studies of John H. Moore (1984; 1986) – that this black bird glyph might be deciphered as *moxtavovetas* „black whirlwind” (Afton, et. al., 1997: 327;356-357), indicating vultures (*Cathartidae*), or the common nighthawk (*Chordeiles minor*) (Moore 1986: 182). At that time, however, I have not yet deciphered James Mooney’s Cheyenne fieldnotes, which clearly demonstrate that *Moqtä’vwi-ai-nüchi* or *Moqtävi-ainoi* means ‘Black Hawk’. Its modern Northern Cheyenne orthography is *Mo’ohtáveaénohe* (Glenmore and Leman 1986: 111). Although logically the interpretation of the black bird figure as „black whirlwind” was valid, historically it is completely wrong, because two owners of the Little Buffalo Thigh shield were named as Black Hawk. Further, according to the 1881 Cheyenne census, the original Cheyenne name for Chief Old Whirlwind (1821-?) was *E-wo-we-tas-tow-e-osts*, while Young Whirlwind (1833-?) was called *E-wo-voe-tas-sah*. The modern Cheyenne orthography for whirlwind and dragonfly is *hevoveiäso* (Glenmore and Leman 1986: 20; 209).

Another unidentified Fort Marion artist depicted a Little Buffalo Thigh shield. In 1990, the Morning Star Gallery, Santa Fe, New Mexico, sold a drawing book filled with Cheyenne drawings. The scene „Cheyenne Medicine Lodge” shows a tiny image of this shield type as one of the shields taken into the Sun Dance Lodge. The present location of the drawing is unknown.

In 1997, a small sized notebook, 7,2 cm (2 $\frac{7}{8}$ ”) high and 13,5 cm (5 $\frac{3}{4}$ ”) in width, was sold by Trotta-Bono Gallery, which contains 146 pages and from these 105 pages have significant images by Cheyenne artists (Coleman in press). The small notebook – which Coleman called the Little Shield Ledger – is now in the Schoyen collection of the National Library of Norway, Oslo Division (MS 4457). On page 82, the mounted Cheyenne hero is depicted with a Little Buffalo Thigh shield variant, while he is carrying a feathered banner lance of the Southern Cheyenne Bowstring Society (Fig. 15). He counts coup with this lance on a Pawnee enemy, who protects himself with a bow and arrow. It is tempting to identify this scene with R1C3 of the Friedman Kein Canvas, because there are several corresponding details. The Cheyenne hero is dressed in a black shirt and black leggings in both drawings. He carries the Little Buffalo Thigh shield, and is armed with the same type of feathered banner lance of the Bowstring Society, too. The horse is a yellow bay in both scenes, and its tail is tied up with a strip of red cloth. The enemy is a Pawnee male in both cases.

There are, however, disturbing differences. The Cheyenne hero has an upright eagle feather in his hair on the Friedman Kein Canvas, but the Little Shield notebook does not. The hero has a red breechcloth on the canvas, while it is black in the notebook. The Cheyenne is also armed with a pistol on the canvas but that weapon is missing from the notebook. The Pawnee is armed with a gun on the canvas, while in the notebook he carries a bow and arrow. In conclusion, we cannot exclude the possibility that these two drawings depict the same historical event, but without any substantial textual evidences we cannot be sure in this either. It is also highly probable that both drawings depict Little Shield, although possibly in different actions.

The National Museum of the American Indian, New York, holds a series of Cheyenne drawings which were copied for John G. Bourke by Yellow Nose, a captured Ute Indian who grew up and lived as a Cheyenne. The original drawings of these tracings can be identified in many cases, but there are drawings whose originals are now lost. The tracing No. 23/4481 is one of these (Fig. 16). The mounted Cheyenne hero is armed with a saber while carrying a Little Buffalo Thigh shield. He counts coup on a pedestrian Pawnee whose gunshot went astray. Dashed lines connect the name glyph of a small female figure to the hero, and to make it even more precise, „Little Woman” is written beside the glyph. Once again, James Mooney’s name list of Cheyenne shield owners helps us to solve the problem of identity. „#52 Little Man – *Hächí* – does not know meaning but thinks refers to ‘small’. Cantonment. Medicine Arrow Keeper. ‘Small Woman’ but understood = a man” (Mooney MS #2538, Box 1). Little Man (1847–1917), who became the Keeper of the Sacred Arrows about 1883, after the death of the former Keeper, his cousin Black Hairy Dog (Powell 1981, 1: 61), was born two years before the 1849 cholera epidemic, that is about 1847. He counted twenty-five first coups, and from these three on Indian enemies. The Yellow Nose tracing might be the depiction of one of these. As he declared to Mooney:

[He] Never owned one of his own [shield], but carried several which belonged to others. He did not borrowed them, but owners lent them to him to „make a record for the shields.” Probably carried more shields than any other man, but not borrowed them (Mooney MS #2531, Vol. 5: 107a).

The Yellow Nose tracing illustrates that rare occasion when we can identify the Cheyenne hero of a drawing, but not the historic circumstances.

Our final example for the depiction of a Little Buffalo Thigh shield also comes from the James Mooney files. The MS #2531, Vol. 8., contains several drawings made from the so-called „Grinnell Canvas”. During the early 1900s this canvas with pictographic paintings was in the collection of George B. Grinnell, but its present location is unknown. As a result of cooperation between the two foremost Cheyenne scholars, Mooney could arrange the copying of a limited number of scenes and shield designs by the Arapaho artist, Carl Sweezy. Among these the one marked No. 16 shows a mounted Cheyenne warrior on a white horse (Fig. 17). He carries an eagle feathered banner lance of the Bowstring Society in his right hand. On his left, the variant of the well known shield is visible, where four white patches indicate the bear paw designs in the black field. There is a narrow red, vertical stripe in the middle, and green horizontal stripes and small dots cover the other half of the field. The Cheyenne wears a cloth shirt with thin red stripes, and his legs are covered by black cloth leggings. His breechcloth is made from black trade cloth in front, and from red trade cloth at back. A long row of small circles indicates a string of German-silver conchos behind his back. At the back of his head, a blue lizard figure is tied with a great, yellow-painted plume into his hair. In the upper right corner of the sheet we can read the identification: „No 16 Wolf Face, Grinnell Canvas.” Fortunately, Mooney described – rather shortly – the major scenes of this important, but lost visual document. His informants were Touch Clouds and Wolf Robe. They identified three scenes of the canvas the following way: „15-16-17) Wolf Face – vs. [in scene #]15 [the enemy is a] Pawnee, [in scene #]16 [the enemy is a] Ponca, and [in scene #]17 [the enemy is a] Southern Apache (‘Ermine People’). Wolf Face = *Honí-iwóiní* = ‘Face Like a Wolf’ ; i.e. ‘Wolf Faced’ (Mooney MS # 2531, Vol. 5: 35). Unfortunately no date is connected with any of these three encounters. However, if we compare the Carl Sweezy drawing from the Mooney files with the R2C4 scene on the Friedman Kein Canvas (Fig. 3), we find strong correspondences. The shirt, the leggings, the German-silver conchos, the shield, and the lance are all identical. The breechcloth is also identically depicted: black in front, red behind. The major difference is, that the blue lizard figure is missing from the head of Wolf Face on the Friedman Kein Canvas. This, in the light of our proposition that the hero figures were drawn by the actual warriors themselves, is hard to understand. But if we take into account that this canvas was made about 1880, it suggests that during more than two decades the personal memory faded.

The Friedman Kein Canvas gives other details, not shown on the redrawn figure in the Mooney files. Here we can see the foe, in the characteristic attire of the Prairie tribes – roach headdress, and shaved head with pigtail behind. These visual details support Mooney’s information that Wolf Face encountered a Ponca in the depicted engagement. The „flying bow” at the forehead of Wolf Face indicates that his Ponca adversary counted a coup with this weapon on Wolf Face.

Wolf Face (ca. 1835–1908) was a Southern *So'taa'e* (Eggen n.d.), who had a considerable war record. During the 1850s, he had been in heavy fighting with the Pawnee, and in 1853 he was one of the scouts with Tall Bull who found the Pawnee village before the famous fight, when the Potawatomi hunters helped the Pawnee (Grinnell 1915: 90–94). Because of this deed, during the 1900s he was one of the two Cheyenne warriors who had the right to select the center pole for the Sun Dance lodge. Grinnell reports that his naked body showed five scars which, from their position and size, represented serious wounds (Grinnell 1923, 2: 228). In 1877, according to agency employee Ben Clark, Wolf Face had his own camp of followers¹¹, comprising 32 families one mile east of the agency (Fowler 2002: 14). All these personal data illustrate that Wolf Face was a noted and well respected fighter who definitely „made a record for the shield”.

The Little Buffalo Thigh shield is exceptional that so many drawings and the paintings of an early Plains shirt preserved its main features. However, there is no other shield type known to the author which survived the turbulent years of Cheyenne history in triplicate.

We already referred to the one in the collection of the Kansas City Museum (Cat. no. 40.616), which was collected by Col. Daniel B. Dyer – allegedly from the Southern Cheyenne chief Whirlwind (Fig. 18). This collection history is very dubious, as we explained above with the information what Little Buffalo Thigh gave to James Mooney.

The other piece was published by Dockstader (1962: Fig. 213), and incorrectly attributed to the Mandan. It is obvious from the composition that it might be connected to the other known Little Buffalo Thigh shield variant (Fig. 19).

The third specimen was preserved in the late 1970s in an unidentified, private collection in Cincinnati, Ohio (Carter 1978). During the 1880s, this shield was in the collection of the painter Henry F. Farny, as it appears on his composition „End of the Race”. The execution of the design is so close to the Kansas City Museum specimen (the placement of the bear paws, and their renderings, the green stripes on the left field) that we might surmise that these two pieces were made by the same shieldmaker. We know from Little Buffalo Thigh that his father False Lane prepared four shields at different times. Two of these might be prepared in companion at the same time, and given to their owners in partnership.

If we recall what happened to the owners, we can figure out whose shields ended up in the hands of White curio-hunters.

It was Little Shield, Little Buffalo Thigh's half-brother, who received the shield first. He died in 1885, and his half-brother thought, the shield was buried with him.

Next was Black Hawk, who died in 1867. Shortly after his death, the Cheyenne village was burned by General Hancock. It is very probable that soldiers „collected” everything from the abandoned village before they burned it down. Consequently, his shield might be one of the surviving specimens.

¹¹ Wolf Face was a band chief during a certain period of time, definitely. Stan Hoig published a large group photograph of Cheyennes and White men from 1889, listing Little Chief, Cloud Chief, Cut Nose, Starving Elk, and Wolf Face as Southern Cheyenne leaders present (1980: 42-43). Unfortunately he fails to identify them in the group, although Little Bear, Starving Elk, Little Chief, and Cloud Chief can be recognized with the help of other photographs. Wolf Face is among them, stares at us from the depth of the years, but we can not recognize his face yet.

The next owner was Starving Coyote, the grandson of False Lane. He was an active warrior on the Kansas border during the early 1870s, and after he surrendered he was sent – as prisoner of war – to Fort Marion, Florida with thirty-one of his tribesmen. He died in prison. It is highly probable that his shield – which, according to his cousin Little Buffalo Thigh, was with him at the time of surrender – was confiscated by some army officer. This means that his shield might be a second surviving piece.

Little Buffalo Thigh received his shield last, but he gave it to his younger brother Black Hawk in 1865. Black Hawk died in 1921, and he lived on the Southern Cheyenne Reservation in Oklahoma from 1874 on. His shield might be the one collected by the Dyers, but their Whirlwind attribution still requires further research.

This short, and preliminary report on the Friedman Kein Canvas has helped us to identify one of the events depicted. In two selected war-scenes we have determined the origin, and the owners of the actual shield depicted. Further, we have recognized the earliest depictions of the shield in question, painted on a pre-1840 quilled shirt now in Italy. By collating contemporary depictions of the Little Buffalo Thigh shield in Cheyenne ledger drawings, we have documented that such prominent Cheyenne men carried it in battle as Little Man, the Keeper of the Sacred Arrows, and Wolf Face, an important Southern So'taa'e leader. Finally, by comparing three existing Little Buffalo Thigh shields in museum and private collections, we have illustrated the exact appearance of the implements depicted in these drawings, and we have reconstructed their collection history to some extent.

A more complete analysis of the Friedman Kein Canvas could provide important ethnographical, historical and art historical data, and would allow us to draw the social background of its artistic community with greater precision.

BIBLIOGRAPHY

- AFTON, JEAN, DAVID F. HALAAS, and ANDREW E. MASICH 1997
Cheyenne Dog Soldiers: A Ledgerbook History of Coups and Combat. Denver: University Press of Colorado and the Colorado Historical Society.
- BERLO, JANET CATHERINE, editor 1996
Plains Indian Drawings, 1865–1935: Pages from a Visual History. New York: Harry N. Abrams Inc.
- CARTER, DENNY 1978
Henry Farny. New York: Watson-Guption Publications.
- CENSUS 1965
Cheyenne and Arapaho Censuses 1887, 1888, 1891. National Archives Microfilm Publications. Microcopy No. 595: 27. Washington, D.C.: The National Archives.
- COLEMAN, WINFIELD in press
Blinded by the Sun: Shamanism and Warfare in the Little Shield Ledger. *European Review of Native American Studies* 18(1).
- COLEMAN, WINFIELD 1993–2004
Correspondence to author.
- COWDREY, MICHAEL 1999
Arrow's Elk Society Ledger: A Southern Cheyenne Record of the 1870's. Santa Fe: Morning Star Gallery.

- COWDREY, MICHAEL 2004–2004
Correspondence to author.
- DOCKSTADER, FREDERICK J. 1962
Indian Art in America. Greenwich, CT: New York Graphic Society.
- EGGAN, FRED n.d.
Unpublished Cheyenne fieldnotes. Copy in the John H. Moore collection. Box 16, Folder No. 4. Norman: Western History Collections, University of Oklahoma Libraries.
- FOWLER, LORETTA 2002
Tribal Sovereignty and the Historical Imagination: Cheyenne-Arapaho Politics. Lincoln and London: University of Nebraska Press.
- GLENMORE, JOSEPHINE STANDS in TIMBER and WAYNE LEMAN 1984
Cheyenne Topical Dictionary. Cheyenne Translation Project, Busby, Montana.
- GRINNELL, GEORGE B. 1915
The Fighting Cheyennes. New York: Charles Scribner's Sons.
- GRINNELL, GEORGE B. 1923
The Cheyenne Indians. 2 vols. New Haven: Yale University Press.
- HOIG, STAN 1980
The Peace Chiefs of the Cheyennes. Norman and London: University of Oklahoma Press.
- HORSE CAPTURE, GEORGE P. and JOSEPH D. HORSE CAPTURE 2001
Beauty, Honor, and Tradition: The Legacy of Plains Indian Shirts. Washington, DC: National Museum of the American Indian; Minneapolis: Minneapolis Institute of Arts.
- IN CELEBRATION 1997
In Celebration: Works of Art from the Collections of Princeton Alumni and Friends of the Art Museum, Princeton University. [Princeton, NJ]: Art Museum, Princeton University.
- KEYSER, JAMES D. and MICHAEL A. KLASSEN 2001
Plains Indian Rock Art. Seattle and London: University of Washington Press.
- LAURENCICH-MINELLI, LAURA with COLIN F. TAYLOR 1990
Antonio Spagni and His Collection in Reggio Emilia. *Plains Anthropologist* 35(128): 191–204.
- LAURENCICH MINELLI, LAURA 1992
Indiani Delle Grande Pianure: Nella Raccolta di Antonio Spagni. Reggio Emilia: Civici Musei.
- LESSARD, DENNIS F. 1992
Plains Pictographic Art: A Source of Ethnographic Information. *American Indian Art Magazine* 17(2): 62–69.
- MICHELSON, TRUMAN.
Notes on Cheyenne and Sutaio. MS #2684-a. Washington, DC: National Anthropological Archives, Smithsonian Institution.
- MOONEY, JAMES 1898
Calendar History of the Kiowa Indians. *Bureau of American Ethnology, 17th Annual Report*. Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office.
- MOONEY, JAMES 1902–1906
Cheyenne Heraldry Notes. MSS #2531; #2538. Washington, DC: National Anthropological Archives, Smithsonian Institution.
- MOORE, JOHN H. 1984
Cheyenne Names and Cosmology. *American Ethnologist*, 11(2):291–312.
- MOORE, JOHN H. 1986
The Ornithology of Cheyenne Religionists. *Plains Anthropologist*, 31(113):177–192.
- MOORE, JOHN H. 1987
The Cheyenne Nation: A Social and Demographic History. Lincoln: University of Nebraska Press.

- NAGY, IMRE 1991
 Progress or Decline? White impact on the pictographic art of the Plains Indians. *European Review of Native American Studies*, 5(1):29–33.
- NAGY, IMRE 1994
Art Historical Research of Native American Shield Designs: The Cheyenne Case-study. Unpublished Ph.D. dissertation. Hungarian Academy of Sciences, Budapest.
- PENNEY, DAVID W. 1992
Art of the American Indian Frontier: The Chandler-Pohrt Collection. Seattle: University of Washington Press.
- PENNEY, DAVID W. 1998
Native Arts of North America. Paris: Finest Sa/Pierre Terrail Editions.
- PETERSEN, KAREN DANIELS 1971
Plains Indian Art From Fort Marion. Norman: University of Oklahoma Press.
- PETERSEN, KAREN DANIELS 1988
American Pictographic Images: Historical Works on Paper by the Plains Indians. New York: Alexander Gallery.
- POHRT, RICHARD A. 1975
The American Indian and the American Flag. Flint, MI: Flint Institute of Arts.
- POWELL, FR. PETER J. 1981
Sweet Medicine: The Continuing Role of the Sacred Arrows, the Sun Dance, and the Sacred Buffalo Hat in the Northern Cheyenne History. 2 vols. Norman: University of Oklahoma Press.
- PROBATE HEARINGS, SOUTHERN CHEYENNE 1871–1933
 John H. Moore collection. Norman: Western History Collections, University of Oklahoma Libraries.
- SANDOZ, MARI n.d.
 Mari Sandoz Collection. Lincoln: University of Nebraska Libraries.
- SOOTHEBY PARKE BENNET, INC. 1980
American Indian and Eskimo Art. Auction catalogue. New York: Sotheby Parke Bennet, Inc.
- SZABO, JOYCE M. 1994
Howling Wolf and the History of Ledger Art. Albuquerque: University of New Mexico Press.

Előzetes jelentés a „Friedman Kein vásznról”

Nagy Imre

2001–2002-ben, míg a szerző New York-i ösztöndíját töltötte, lehetősége nyílt arra, hogy egy magángyűjteményben őrzött, a sájen (ang. Cheyenne) indián művészettörténet szempontjából kiemelt fontosságú vizuális dokumentumot tanulmányozzon. Jelen tanulmányban röviden leírja a kérdéses műtárgyat, majd annak két jelenetét kiválasztva elemezi azokat. Ily módon illusztrálja az ún. „Friedman Kein vászon” jelentőségét és a festett vászon további kutatásának fontosságát.

A vászon, amelyre négy sávban összesen tizenöt harci jelenetet rajzoltak, illetve festettek, két vég lenvásznon csikból van a hosszanti oldala mentén összevarrva. Teljes mérete 160cm x 394cm.

A vászon előtörténetéről semmilyen dokumentációval nem rendelkezünk. Ismert legkorábbi felbukkanása egy 1961-ben készült fényképen adatható (1. ábra). Ez, a közelmúltban elhunyt Norman Feder-t, az észak-amerikai indián művészeti kutatás doyenjét ábrázolja omaha indiánnak öltözve. A háttérben a kérdéses vászon néhány rajzolt-festett jelenete látható.

A vászon első publikálására 1980-ban került sor, amikor a New York-i Sotheby Parke Bennet Inc. aukciós ház, 4366-os sorszámu árverési katalógusában megjelent egy kisméretű fekete-fehér

fénykép, s egy rövid, több pontjában is hibás leírás. A vászon akkor, a híres New York-i divattervező, Mary McFadden gyűjteményéből került az aukciós ház kínálatába. Innen vásárolta meg a jelenlegi tulajdonos, Dr. Alvin E. Friedman Kein.

A festett-rajzolt jelenetek az 1880-as években készülhettek, s elsődleges vizsgálatuk alapján is megállapítható, hogy az sájen indián művészek munkája. A tizenöt harci jelenetből kilencen a sájen harcos pajzsral van megörökítve. A kilenc jeleneten ábrázolt ötféle pajzsmintából négyet minden kétséget kizáróan, mint sájen pajzstípust lehet azonosítani. Két pajzs esetében azok eredetét, tulajdonosait és a pajzshoz kötődő szabályokat is megismerhetjük James Mooney publikálatlan jegyzetei segítségével.

További támpontot jelent, hogy a vásznon dolgozó sájen művészek közül többnek a munkáit be lehet azonosítani (zömmel publikálatlan) indián rajzgyűjteményekből.

Annak érdekében, hogy az egyes jelenetek jól azonosíthatóak legyenek, egy sajátos jelzésrendszerrel láttuk el őket. Minden egyes sávot egy szám és egy R betű (ang. row, „sor”) kombinációjával láttunk el. A legfelső sor az R1, míg a legalsó az R4 jelzést kapta. A jeleneteket balról jobbra haladva egy szám és a C betű (ang. coup, „tett, ütés”) kombinációjával jelöltük, így pl. a harmadik sor második jelenetének jelzése az R3C2.

A jelenetek egyenkénti vizsgálata csak megerősíti eddigi véleményünket, hogy sájen alkotással van dolgunk. A felső két sávban a déli sájenek ún. Íjhúr Katona Társaságának jellegzetes jelvényeit – fánk-alakú csörgőt, a tollas lándzsa két különböző fajtáját, illetve az ún. skalplándzsát – látjuk megörökítve. Az alsó két sávban nincsenek ennyire markáns jellegzetességek, de az R4C1 jelenet sájen hősnének szarvazott, tollas fejdíszé az északi sájen Őrükt Kutya Társaság vezetőjének jellegzetes hatalmi jelvényét ábrázolhatja.

A vásznon festése befejezetlen. Jól mutatja ezt, hogy egyes jelenetek grafitceruzás előrajzolása is hiányos, a színezés pedig több esetben is a félbehagyottság érzetét kelti. A munkát a vásznon jobb felső sarkában kezdték, de az első két jeleneten (R1C4; R1C3) dolgozó művész egyike sem volt igazán mestere az anyagnak és a technikának. Ezt követően egyetlen sájen művész rajzolta meg az összes lovat és az ellenségek alakjait, de a sájen hőstettek végrehajtóit – feltételezhetően – a harci tettek elkövetőit maguk rajzolták-festették. Ez a magyarázata annak, hogy az emberi alakok ábrázolási módjában olyan sokféle stílust figyelhetünk meg.

Részletes elemzésre az R1C3 és az R2C4 jelzésű jelenetek kerültek. Ezt a két jelenetet az köti össze, hogy mindkettőn ugyanaz a pajzstípus van a sájen hős fegyverzete között megörökítve, annak ellenére, hogy két külön művész alkotásairól van szó (2. és 3. ábra). A pajzs, a szerző sájen pajzstipológia rendszere alapján a „függőleges sáv közepén” elnevezésű tipológiai csoportba sorolható (1. táblázat). A washingtoni Nemzeti Néprajzi Levéltárban őrzik a néprajzos James Mooney azon publikálatlan terepmunka jegyzeteit, amelyeket a sájenek körében végzett 1902 és 1906 között. A kézírásos jegyzetekben gazdag anyagot lehet találni a déli sájenek pajzsairól. Ez alapján a két kiválasztott jeleneten látható pajzsot, mint a Little Buffalo Thigh-féle pajzsot azonosíthatjuk (4. ábra). A pajzsot Little Buffalo Thigh apai nagyapjáig, Old Man Tipi-ig tudta visszavezetni. Ő a pajzsot fiára, False Lame-re hagyományozta, aki abból négy példányt készített, s az alábbi sájen férfiaknak adta őket: 1) Little Shield-nek (?–1885), aki Little Buffalo Thigh féltestvére volt, közös apától, de más-más anyától; 2) Black Hawk-nak (?–1867), akinek rokonsági viszonya False Lame-hez ismeretlen; 3) saját unokájának, Starving Coyote-nak (?–1876); és 4) fiának, Little Buffalo Thigh-nak (1842–?). Little Buffalo Thigh 1861-ben kapta meg a pajzsot apjától, de 1865 tavaszán továbbajándékozta azt saját öccsének, akit szintén Black Hawk-nak hívtak (1843–1921).

Ez, a XX. század első évtizedéből dokumentált pajzstípus – egészen kivételes módon – megörökítésre került egy a XVIII. és XIX. század fordulójára datálható síksági indián tárgyon is. A kérdéses tárgy egy 1840–1844 között gyűjtött, festett díszítésű síksági indián ing. A tárgy gyűjtője, Antonio Spagni politikai okok miatt távozott az Amerikai Egyesült Államokba, majd 1844-ben egy kisebb indián gyűjteménnyel tért vissza Itáliába. A gyűjteménynek ma a Reggio Emilia-i Civici Múzeum ad otthont. A díszes bőring elején és hátulján figurális festés látható, s ezeken – elől kétszer, s hátul is kétszer – félreismerhetetlenül a Little Buffalo Thigh-féle pajzsot örökítették meg (8. és 9.

ábra). Az ing datálása és a festés stílusa valószínűvé teszi, hogy azon többek között False Lane-nek a pauni indiánok elleni harci tettei vannak megörökítve. Ez a felismerés kétségtelenül igazolja az ing sájen eredetét, és egyértelműen cáfolja a Spagni-gyűjtemény monográfusának, Laurencich Minellinek első szíú (dakota, ill. lakota), majd későbbi minden attribúcióját.

A Little Buffalo Thigh-féle pajzs XVIII–XIX. századi dokumentálását követően a szerző sorra veszi a pajzs ábrázolásának publikált és publikálatlan előfordulásait. Ezek között a legkorábbinak az ún. Summit Springs-i füzet tekinthető, melyet 1869-ben zsákmányolt az amerikai katonaság egy sájen falu megtámadásakor, illetve annak porig égetésekor. A füzetben négy olyan rajz van (10., 11., 12., és 13. ábra), amely megörökíti a Little Buffalo Thigh-féle pajzsot. A négy rajz közül egy esetében a sájen indián hős személyazonosságát egy kiterjesztett szárnyú fekete madár rajza igazolja, s így az adott rajz cselekvő hősét Black Hawk-kal, a pajzs egyik eredeti tulajdonosával, vagy Little Buffalo Thigh azonos nevű öccsével azonosíthatjuk (11. ábra). Két másik rajz esetében (12. és 13. ábra) a hős személyazonosságát White Bird-ként oldották fel a füzet monográfusai, Afton, Halaas és Masich. Tekintve, hogy White Bird nem szerepelt a pajzs típus eredeti tulajdonosai között, ő csak alkalmi kölcsönzője lehetett a tárgynak.

Azokban az esetekben, amikor a pajzs hordozójának személyazonossága a rajzokból nem állapítható meg, nincsenek további fogódzók sem az ábrázolt személy, sem az ábrázolt esemény beazonosítására (10. és 14. ábra).

A Norvég Nemzeti Könyvtár Oslo-i Részlegének Schoyen Gyűjteményébe került az a kis méretű jegyzetfüzet, amelynek egyik ábrázolása több ponton megfeleltethető a Friedman Kein vászon RIC3 jelenetével (15. ábra). Azonosságok mutathatók ki a sájen fegyverzetében, ruházatában és természetesen pajzsában, de van néhány markáns eltérés is. Az 1860-as évekre datált Little Shield füzet és az általunk vizsgált vászon megfestése között eltelt több mint két évtized magyarázhatja ezeket, de annak lehetőségét sem zárhatjuk ki, hogy ugyanannak a sájen hősnek két különböző harci tettetét örökíti meg a két ábrázolás.

Az Amerikai Indián Nemzeti Múzeum gyűjteményében található egy rajz (16. ábra), amely egy ma ismeretlen helyen lappangó eredeti másolata. A másolatot Yellow Nose készítette John G. Bourke amerikai katonatiszt megrendelésére. A rajzon ábrázolt sájen hóst egy név-ábrácska, s az ábra mellé írt „Little Woman” felirat is beazonosítja. A Mooney jegyzetek alapján valószínűsíthetjük, hogy itt Little Man-t, a déli sájenek Szent Nyflörzö Papját örökítették meg. Little Man elmondta Mooney-nak, hogy „sohasem rendelkezett saját pajzsával, de sokat vitt csatába, amelyek mind mások tulajdonai voltak. Nem kölcsönözte őket, hanem a tulajdonosok hagyták, hogy sikeres harci tetteivel ’növelje a pajzsok tekintélyét’. Valószínűleg sokkal több pajzsot vitt csatába, mint bárki más”. A 23/4481 leltári számú sájen rajz tehát az egyik Little Buffalo Thigh-féle pajzs tekintélynövelő dicső tettetét ábrázolja. Azt, amikor Little Man egy lovassági szablyával és a pajzsával felfegyverkezve győzte le a reá puskával lövöldöző pauni ellenfelét.

A Little Buffalo Thigh pajzs ábrázolásának utolsó – s a Friedman Kein vászon szempontjából kiemelt fontosságú – példáját a washingtoni Nemzeti Néprajzi Levéltár (Smithsonian Intézet) őrizte meg, természetesen a James Mooney kéziratok között (17. ábra). Az MS 2531 leltári számú kézirat nyolcadik kötetében található néhány olyan ábrázolás, amelyet az ún. „Grinnell vászon”-ról másoltak le. A Grinnell vászon a huszadik század első évtizedeiben a sájen törzs etnográfusának, George B. Grinnell-nek a gyűjteményében volt. A harci jelenetekkel telefestett vászon jelenlegi őrzési helye ismeretlen. James Mooney megbízásából Carl Sweezy arapaho indián művész lemásolt néhány olyan jelenetet, amelyek pajzsábrázolást mutattak. Emellett Mooney egy meglehetősen szűkszavú leírást is készített az egyes jelenetekről, s ez alapján tudjuk, hogy a „No. 16. Wolf Face, Grinnell Canvas” jelzésű rajz a nyolcadik kötet rajzai között Wolf Face-t ábrázolja egy ponka indiánnal vívott küzdelemben. Wolf Face déli sájen (szutai) főnök fiatal korában híres harcos volt, aki több jelentős csatában is részt vett. Grinnell leírása szerint testét öt csatában szerzett sebhely is ékesítette, amelyek mindegyike súlyos sebesülésről árulkodik. 1877-ben harminckét családból álló saját tábora volt, s ez mindenképpen rangja és elismertsége mellett szól.

A Grinnell vásznról lemásolt lovas indián figurája számtalan egyezést mutat a Friedman Kein vászon R2C4 jelenetének hőseivel. A tollazott lándzsa, a csíkos vászoning, az alpakka korongokból álló hajdísz, az elől fekete, hátul vörös ágyékkendő, és természetesen a pajzs a hős és az alkalom azonosságát igazolja. Carl Sweezy elmulasztotta lemásolni az ellenfél alakját, így csak Mooney jegyzeteiből tudjuk ponka indiánként azonosítani a Friedman Kein vásznról megismert ellenfelet. Az általunk vizsgált vászon jelenetének elemzése azt is elárulja, hogy a ponka íjával rásújtott Wolf Face fejére, mielőtt az, legázolta volna lovával.

A Little Buffalo Thigh pajzs kivétele abból a szempontból, hogy ilyen nagy számban maradtak fenn korabeli ábrázolásai indián rajzokon. Arra azonban egyáltalán nincs másik példa, hogy egy sájen pajzstípus három eredeti példányban túlélte volna a sájen történelem vérzivataros éveit. Az egyik példány ma a Kansas City-i Múzeum gyűjteményében található (18. ábra). Az oklahomai sájen és arapaho rezervátum egykori indián ügynöke, Daniel B. Dyer gyűjteményéből került a múzeumba, s a gyűjtő szerint eredetileg Whirlwind sájen főnök tulajdona volt. Mint láttuk, a pajzs eredeti tulajdonosai között nem szerepelt Whirlwind nevezetű, így Dyer információját meglehetősen óvatossággal kell kezelnünk.

A második példány az Amerikai Indián Nemzeti Múzeumában található (19. ábra). Egyik könyvében Frederick Dockstader tévesen minden pajzsként azonosította. A kompozíciós megoldás azonban kétségtelenné teszi, hogy ez is a Little Buffalo Thigh pajzsok egyike.

A harmadik példányt az 1970-es években egy Cincinnati-i magángyűjteményben őrizték. Ez a pajzs az 1880-as években Henry F. Farny amerikai festő tulajdonában volt, mint ezt a festő „End of the Race” című festménye is bizonyítja. Ennek a pajzsnek a festési stílusa és a kompozíciós arányai olyannyira hasonlítanak a Kansas City Museum-beli pajzsa, hogy minden fenntartás nélkül kijelenthetjük: ugyanannak a pajzskészítőnek a munkái. Little Buffalo Thigh-től tudjuk, hogy apja False Lama négy pajzsot készített. Feltételezhetjük, hogy kettőt ugyanazon alkalommal párban készített, s úgy adta őket későbbi tulajdonosaiknak.

Amennyiben felidézzük az egykori pajzstulajdonosok sorsát, kikövetkeztethető, hogy mely pajzsok kerültek amerikai ritkaságyűjtők kezébe, majd a későbbiekben kettő ezek közül múzeumba. Little Buffalo Thigh féltestvére, Little Shield kapott elsőnek ilyen pajzsot. Ő 1885-ben halt meg, és Little Buffalo Thigh véleménye szerint pajzsát eltemették vele.

A következő tulajdonos Black Hawk volt. Ő 1867-ben halt meg, s halála után néhány nappal Hancock tábornok felégettette azt a sájen falut, ahol ő élt. Nagyon valószínű, hogy a katonák összegyűjtötték a nekik tetsző dolgokat a táborból, mielőtt mindent porig égettek volna. Következésképpen Black Hawk pajzsa lehet az egyik meglévő példány.

Starving Coyote, False Lama unokája volt a következő tulajdonos. Róla tudható, hogy aktív résztvevője volt az 1870-es évek első felében a Kansas-i határvidéken elkövetett indián rajtaütéseknek. Ez volt az elsődlegesen oka annak, hogy kapitulációja után harminckét törzstársával együtt a floridai Fort Marion-ba száműzték mint hadifoglyot. Ott is halt meg. Nagyon valószínű, hogy pajzsát – amely a kapitulációnál vele volt – valamelyik amerikai katonatiszt megszerezte. Az ő pajzsa lehet tehát a második létező példány.

Little Buffalo Thigh 1861-ben kapta utolsóként a pajzsát, de 1865-ben továbbajándékozta azt öccsének, Black Hawk-nak. Black Hawk 1921-ben halt meg Oklahomában, a déli sájen rezervátumon, ahol 1874 óta élt. Az ő pajzsa lehet az, amelyet Dyer megszerzett (18. ábra), s amely ma a Kansas City Múzeumban található. Az állítólagos Whirlwind attribúció azonban további kutatást igényel.

A Friedman Kein vászon előzetes vizsgálata eredményeként sikerült az egyik jelenetet pontosan beazonosítani (R2C4), s a két kiválasztott jeleneten szereplő pajzs eredetét és tulajdonosait meghatározni. Ezt követően kimutattuk, hogy a pajzsminta legkorábbi ábrázolásai egy 1840 előtti, s ma Olaszországban őrzött, festett síksági indián ingen találhatóak. A pajzsminta további, egykorú ábrázolásainak vizsgálata bizonyította, hogy a pajzsot a déli sájenek körében használták, s olyan kiemelkedő sájen férfiak vitték csatába, mint Little Man, a későbbi Szent Nyílörző, vagy Wolf Face, déli szutai főnök.

Az amerikai gyűjteményekben fellelhető három megmaradt pajzs sorsának rekonstruálásával tovább mélyítettük a Little Buffalo Thigh pajzsról ismereteinket.

A Friedman Kein vászon jeleneteinek jövőbeni teljes körű vizsgálata fontos néprajzi, történeti és művészettörténeti adatokkal gazdagíthatja ismereteinket, s azok birtokában felvázolhatjuk a vászon elkészítésének művészetszociológiai hátterét is.

Plate 1.

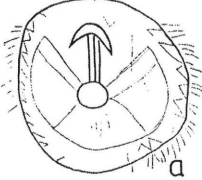
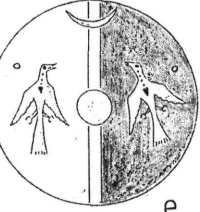
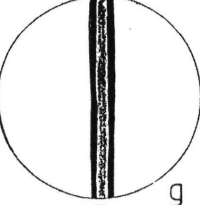
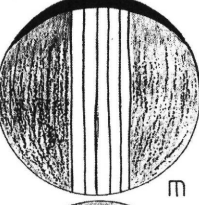
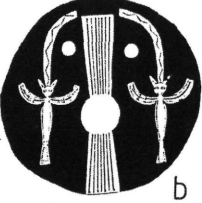

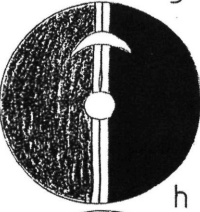
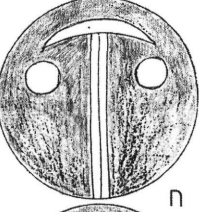

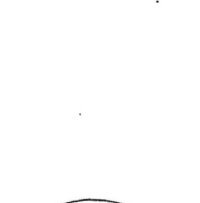
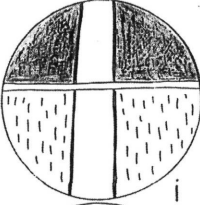
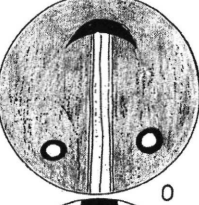
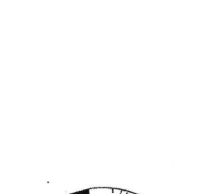
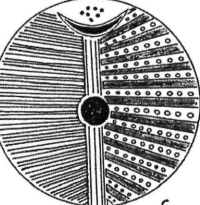
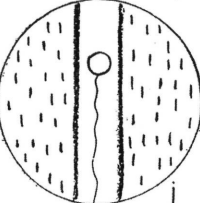
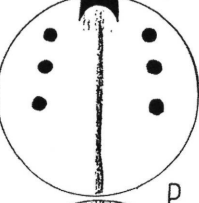
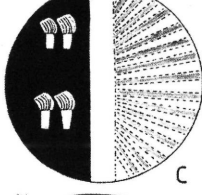
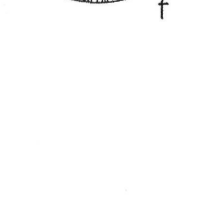
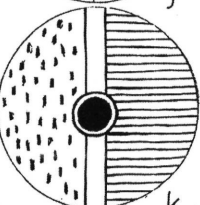
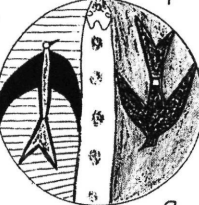
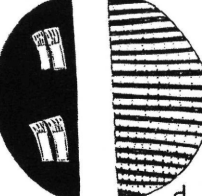
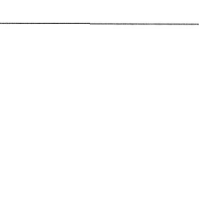
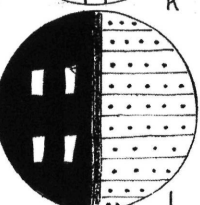
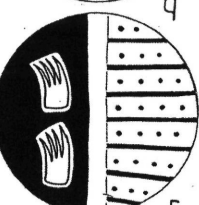
Typological group of Cheyenne shields with „vertical stripe in the middle”

(After Nagy 1994).

1. táblázat

A sájen pajzsok „függőleges sáv közepén” elnevezésű tipológiai csoportjának tagjai
(Nagy 1994 nyomán).

- a) Rock carving, probably Cheyenne. Collected from Ellison Rock, near Colstrip, Montana. Montana Historical Society, Helena.
- b) Shield, Cheyenne. Naprstek Museum, Prague, Czech Republic (Cat. no. 44.603).
- c) Shield, Cheyenne (falsely attributed to the Mandan). National Museum of the American Indian, Smithsonian Institution (Cat. no. 21/4017).
- d) Shield, Cheyenne. Kansas City Museum (Cat. no. 30.616).
- e) Shield model, Cheyenne. Field Museum of Natural History, Chicago (Cat. no. 96918); National Museum of Natural History, Smithsonian Institution (Cat. no. 245.052).
- f) Shield model, Cheyenne. Field Museum of Natural History, Chicago (Cat. no. 96909); National Museum of Natural History, Smithsonian Institution (Cat. no. 245.049).
- g) Little Skunk Ledger, Cheyenne. National Anthropological Archives, Smithsonian Institution (Cat. no. 7463). p. 41.
- h) Little Skunk Ledger, Cheyenne. National Anthropological Archives, Smithsonian Institution (Cat. no. 7463). p. 74.
- i) Roman Nose Ledger, Cheyenne (falsely attributed to „Dakota Teton”). National Anthropological Archives, Smithsonian Institution (Cat. no. 1303). p. 210.
- j) American Horse Ledger, Cheyenne. Gilcrease Institute of Arts, Tulsa, Oklahoma (Cat. no. 4526.19.42). p. 75.
- k) Morning Star Gallery Drawingbook: p. 20 (Present location unknown).
- l) „Grinnell Canvas” copy, Cheyenne. National Anthropological Archives, Smithsonian Institution (Cat. no. Mooney MS 2531, Vol. 8). p. 20.
- m) Making Medicine Drawingbook, Cheyenne. National Anthropological Archives, Smithsonian Institution (Cat. no. 39-a).
- n) Pope Ledger, Cheyenne. United States Military Academy Library, West Point, New York. p. 30.
- o) Little Skunk Ledger, Cheyenne. National Anthropological Archives, Smithsonian Institution (Cat. no. 7463). pp. 91 & 102.; Black Horse Ledger, Cheyenne. Newberry Library, Chicago (cat. no. 2). p. 59.
- p) Drawing, Cheyenne. National Anthropological Archives, Smithsonian Institution (Cat. no. Mooney MS 2531, Vol. 14). p. 30.
- q) Henderson Ledger, Arapaho. Published in Petersen 1988: Pl. 13 (Present location unknown).
- r) Summit Springs Ledgerbook, Cheyenne. Colorado Historical Society, Denver (cat. no. 673). pp. 70; 81; 100; 111.; Ledgerbook, Cheyenne. National Anthropological Archives, Smithsonian Institution (Cat. no. 4653). p. 63.; „Yellow Nose tracing”, Cheyenne. National Museum of the American Indian, Smithsonian Institution (Cat. no. 23/4481).

Existing specimens	Models	Drawing	Drawing
 <p>a</p>	 <p>e</p>	 <p>g</p>	 <p>m</p>
 <p>b</p>	 <p>i</p>	 <p>h</p>	 <p>n</p>
 <p>c</p>	 <p>j</p>	 <p>i</p>	 <p>o</p>
 <p>d</p>	 <p>f</p>	 <p>j</p>	 <p>p</p>
 <p>c</p>	 <p>k</p>	 <p>k</p>	 <p>q</p>
 <p>d</p>	 <p>l</p>	 <p>l</p>	 <p>r</p>

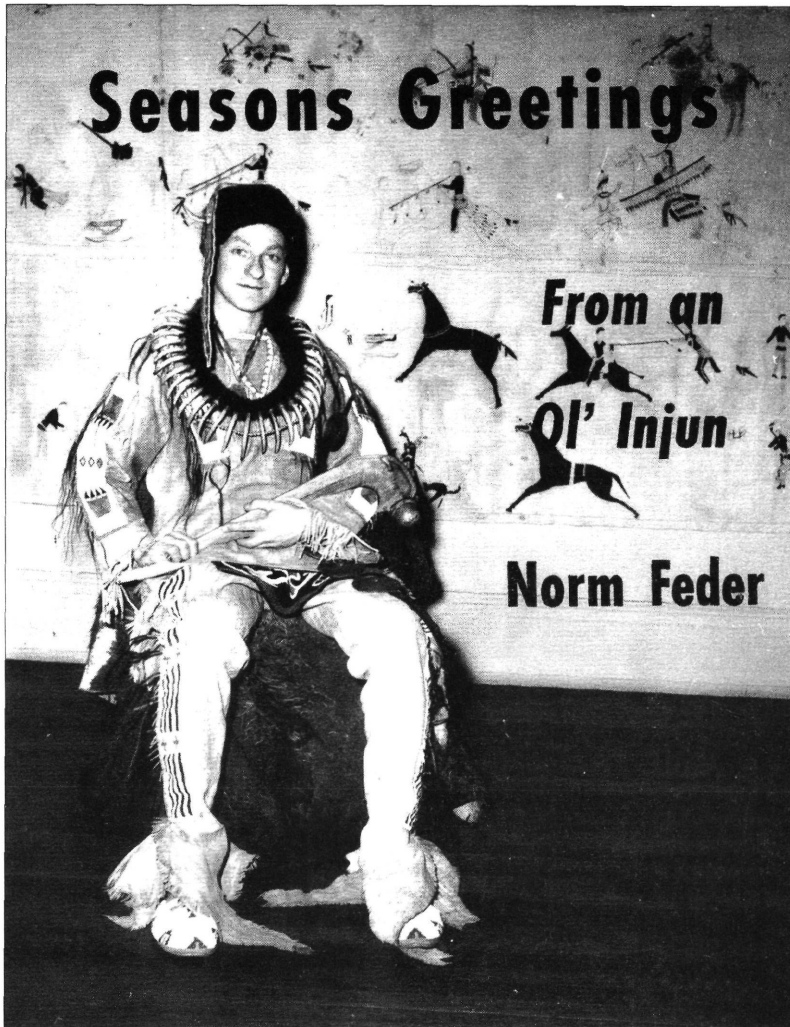

Fig. 1.

Norman Feder, the dean of the Native American art studies, dressed as an Omaha Indian. Behind him, part of the Friedman Kein Canvas is visible. Above the end of the word „Greetings” the R1C3 scene is visible, while below the end of the same word, the R2C4 scene can be find. Photographer unknown. Photographed in 1961. Courtesy of Bill Holm (Portland, Oregon).

1. ábra

Norman Feder, az észak-amerikai indián művészet kutatásának doyenje gyöngyözött omaha indián ingben és lábszárvédőben. Háta mögött a 'Friedman Kein vászon' részlete látható. A „Greetings” felirat vége felett az R1C3 jelenet, a szó vége alatt az R2C4 jelenet látható. Ismeretlen fényképész munkája 1961-ből. Bill Holm (Portland, Oregon) gyűjteményéből.

Fig. 2.

Facsimile of the RIC3 scene from the Friedman Kein Canvas. Drawing by the author.

2. ábra

Pontos másolat a Friedman Kein vászon RIC3 jelzésű jelenetéről. A szerző rajza.

Fig. 3.

Facsimile of the R2C4 scene from the Friedman Kein Canvas. Drawing by the author.

3. ábra

Pontos másolat a Friedman Kein vászon R2C4 jelzésű jelenetéről. A szerző rajza.

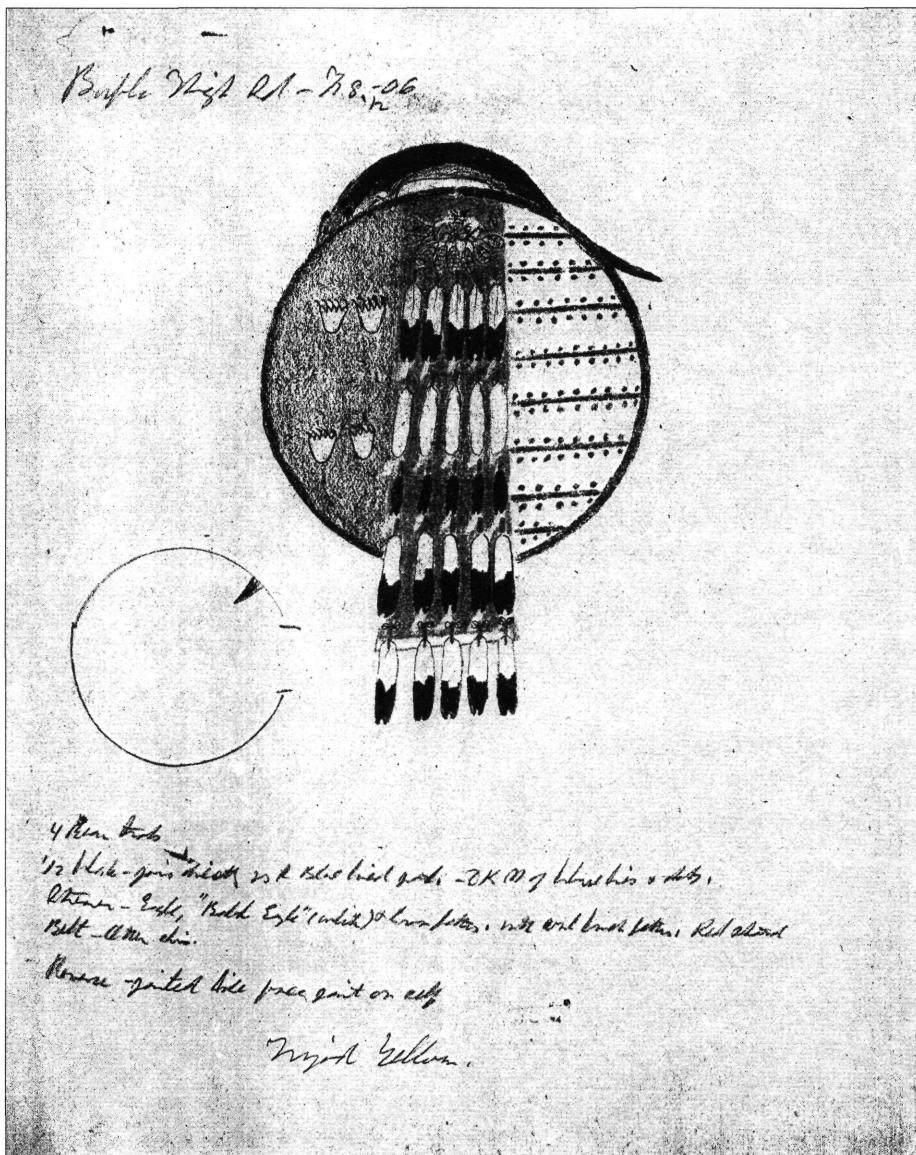

Fig. 4.

Drawing of the „Little Buffalo Thigh” shield by an unknown Cheyenne artist in the manuscripts of James Mooney. National Anthropological Archives, Smithsonian Institution. Cat. no. 2538, Box 1. Courtesy of the National Anthropological Archives.

4. ábra

Ismeretlen sájen művész rajza a Little Buffalo Thigh-féle pajzsról a James Mooney kéziratban. A washingtoni Nemzeti Néprajzi Levéltár (Smithsonian Intézet) gyűjteményében. Lelt. sz. 2538, 1. doboz.

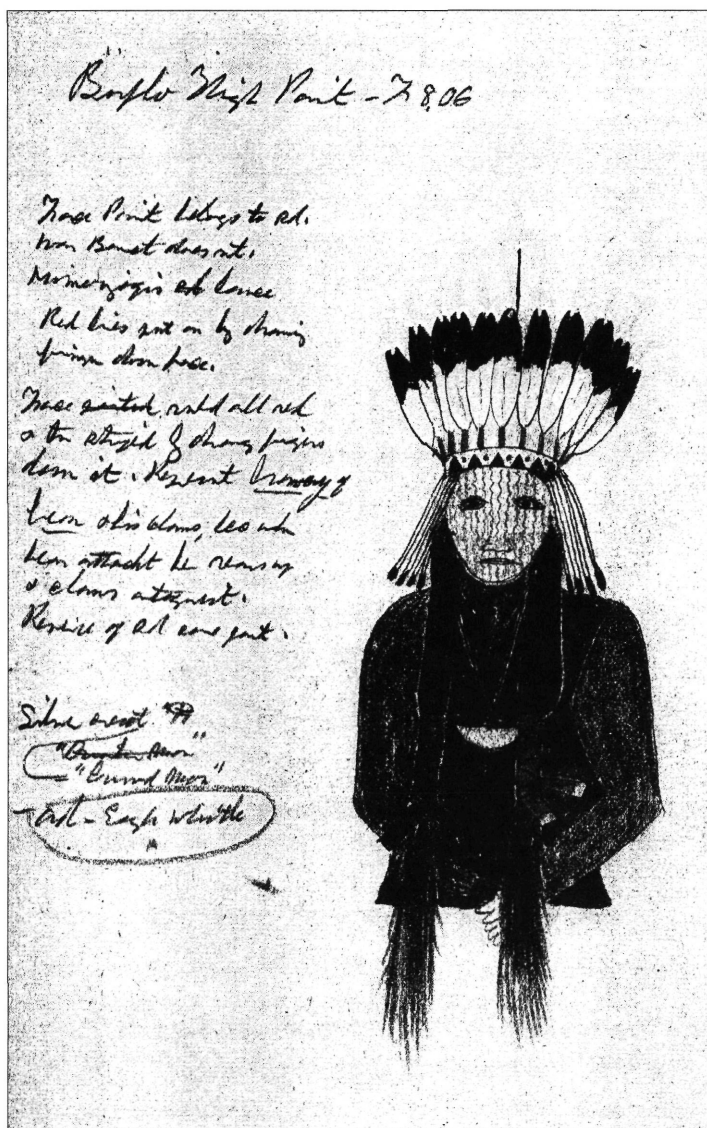

Fig. 5.

Drawing of the face paint belonging to the Little Buffalo Thigh shield. Drawn by an unknown Cheyenne artist for James Mooney during his Cheyenne fieldwork in 1906. National Anthropological Archives, Smithsonian Institution. Cat. no. 2538, Box 1. Courtesy of the National Anthropological Archives.

5. ábra

A Little Buffalo Thigh-féle pajzshoz tartozó arcfestés. Ismeretlen sajen művész rajza. Készült James Mooney 1906-os oklahomai terepmunkája során. A washingtoni Nemzeti Néprajzi Levéltár (Smithsonian Intézet) gyűjteményében. Lelt. sz. 2538, 1. doboz.

Fig. 6.

Drawing of the horse decoration (paint and other appendages) for warpath while carrying a Little Buffalo Thigh shield. Work of an unknown Cheyenne artist for James Mooney in 1906. National Anthropological Archives, Smithsonian Institution. Cat. no. 2538, Box 1. Courtesy of the National Anthropological Archives.

6. ábra

Harci mén díszítési módja a Little Buffalo Thigh-féle pajzs csatába vitele esetén. Ismeretlen saját művész rajza James Mooney számára 1906-ban. A washingtoni Nemzeti Néprajzi Levéltár (Smithsonian Intézet) gyűjteményében. Lelt. sz. 2538, 1. doboz.

Fig. 7.

John Bull Thigh (1833–1923), Northern Cheyenne (So'taa'e) informant of the ethnologist Truman Michelson. Photograph by Joe Scheuerle, ca. 1910. Tongue River Northern Cheyenne Indian Reservation, Montana. Present location of the print is unknown.

7. ábra

John Bull Thigh (1833–1923), északi sájen (szutai) adatközlő, aki a néprajzos Truman Michelsonnal dolgozott. Joe Scheuerle festőművész fényképe 1910 tájáról. Tongue River Északi Sájen Indián Rezervátum, Montana. A fénykép jelenlegi őrzési helye ismeretlen.

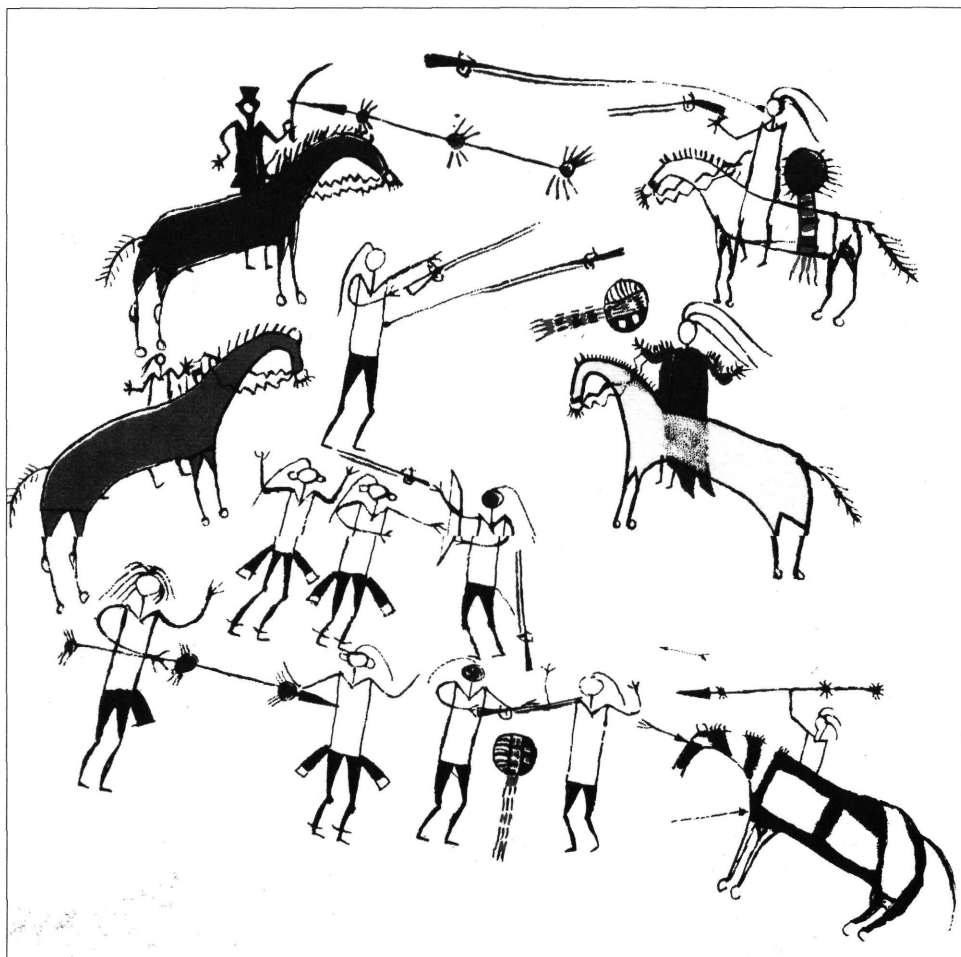

Fig. 8.

Facsimile of the front painting on the quilted shirt of the Antonio Spagni collection. The central rider on the right side, and the pedestrian gunman in the center of the bottom row each carries a Little Buffalo Thigh shield. Reggio Emilia: Civici Musei (After Laurencich Minelli).

8. ábra

Pontos másolat az Antonio Spagni gyűjtemény (Civici Múzeum, Reggio Emilia) süllhímzett ingének elején látható figurális festésről. A jobb oldal középső lovasa és a legelső sor közepén látható, gyalogos puskás harcos is Little Buffalo Thigh-féle pajzsot visel. (Laurencich Minelli nyomán).

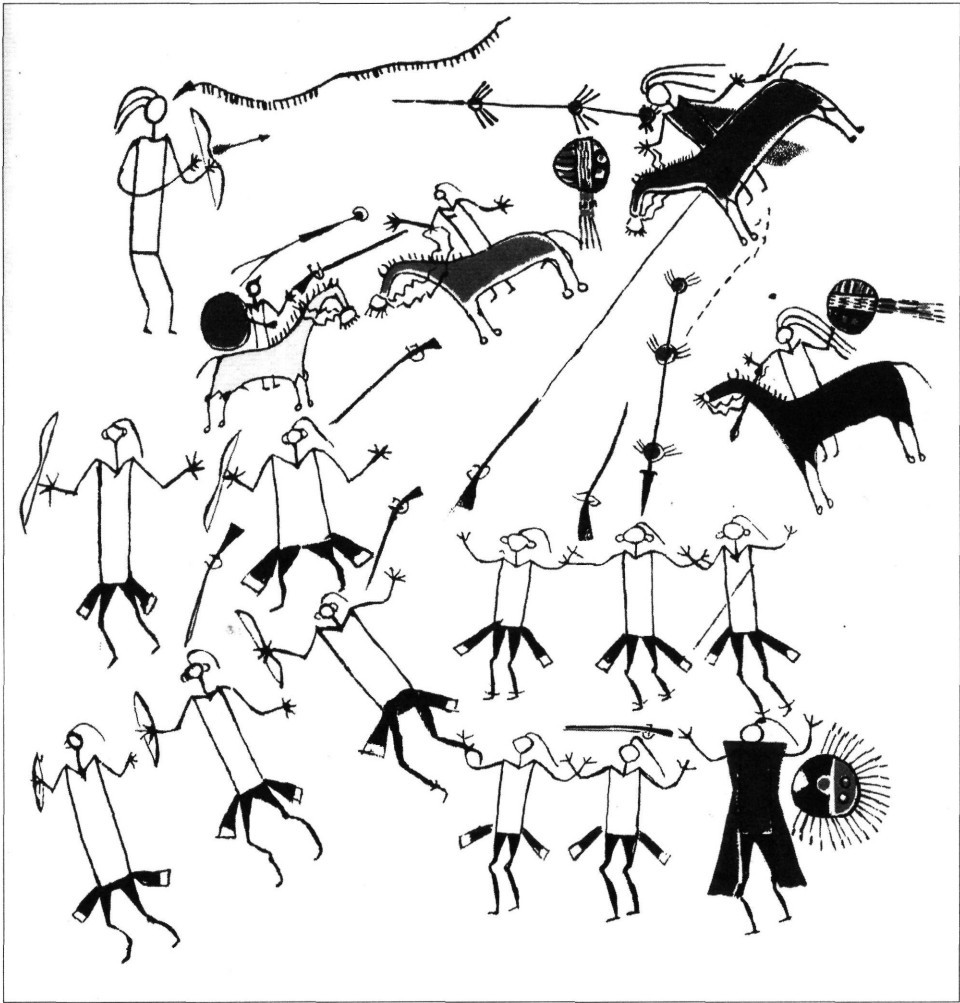

Fig. 9.

Facsimile of the back painting on the quilled shirt of the Antonio Spagni collection. The two mounted lancer in the upper right corner of the surface each carries a Little Buffalo Thigh shield. Reggio Emilia: Civici Musei (After Laurecich Minelli).

9. ábra

Pontos másolat az Antonio Spagni gyűjtemény (Cívici Múzeum, Reggio Emilia) süllhímzett ingének hátán látható figurális festésről. Az ing felületének jobb felső sarkában látható két lándzsás lovas harcos mindegyike Little Buffalo Thigh-féle pajzsot visel. (Laurecich Minelli nyomán)

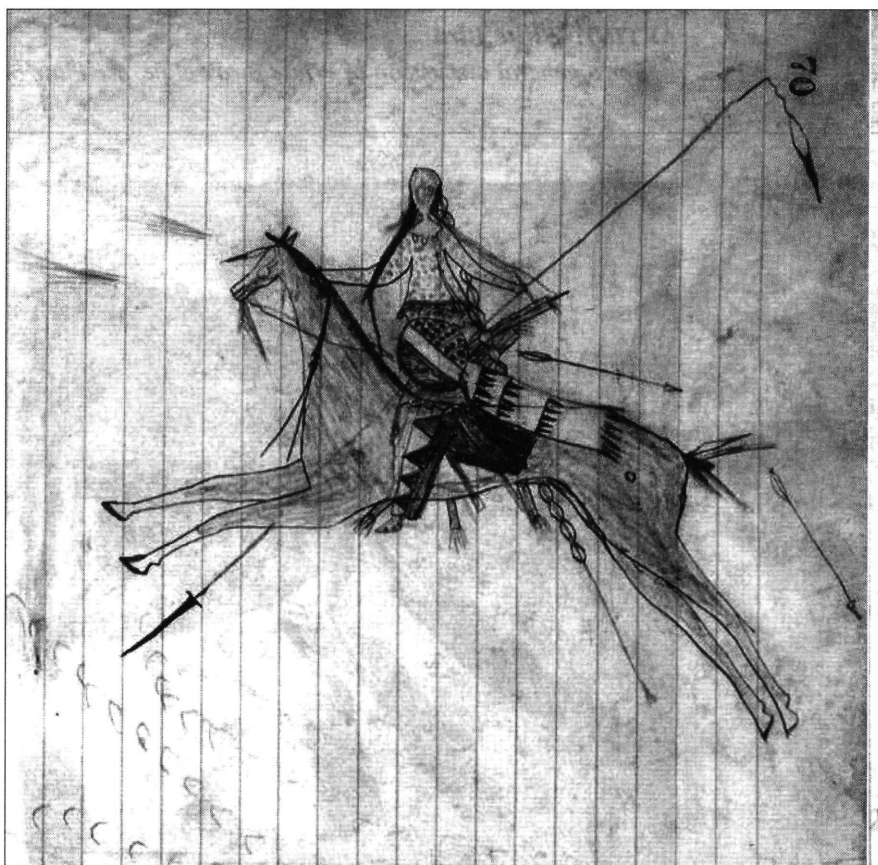

Fig. 10.

Detail of Plate 70 from the Summit Springs Ledgerbook. The hero carries a Little Buffalo Thigh shield at his waist. Although no glyph indicates the identity of the hero, the style of this drawing coincides with other „signed” drawings of White Bird. Cf. Figs. 12 & 13 (After Afton, et. al.).

10. ábra

Részlet a Summit Springs-i füzet 70. lapjáról. A hős deréktájékon egy Little Buffalo Thigh-féle pajzsot visel. Bár a sájen személyazonosságát nem jelzi névára, de a rajz stílusa megegyezik White Bird többi „szignált” rajzának stílusával. Vesd össze a 12. és 13. ábrával. (Afton nyomán.)

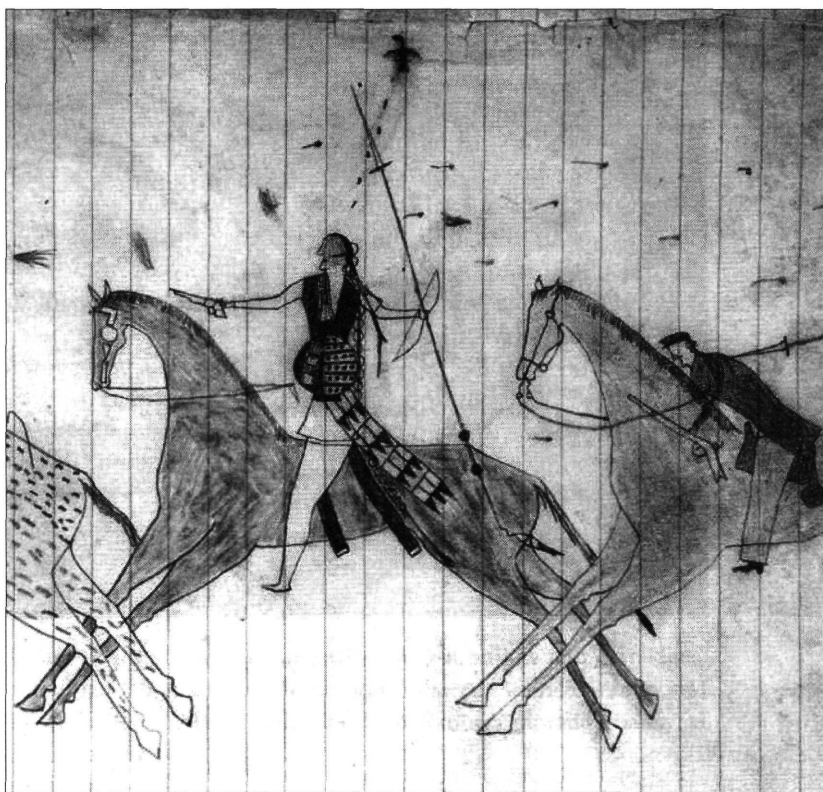

Fig. 11.

Detail of Plate 81 from the Summit Springs Ledgerbook. The personal identity of Black Hawk – who was one of the four owners of the Little Buffalo Thigh shields – is indicated by the small black bird figure above his head (After Afton, et.al.).

11. ábra

Részlet a Summit Springs-i füzet 81. lapjáról. A Little Buffalo Thigh-féle pajzsok négy tulajdonosa egyikének, Black Hawk-nak a személyazonosságát a kicsiny, fekete madárfigura jelzi a feje fölött. (Afton nyomán)

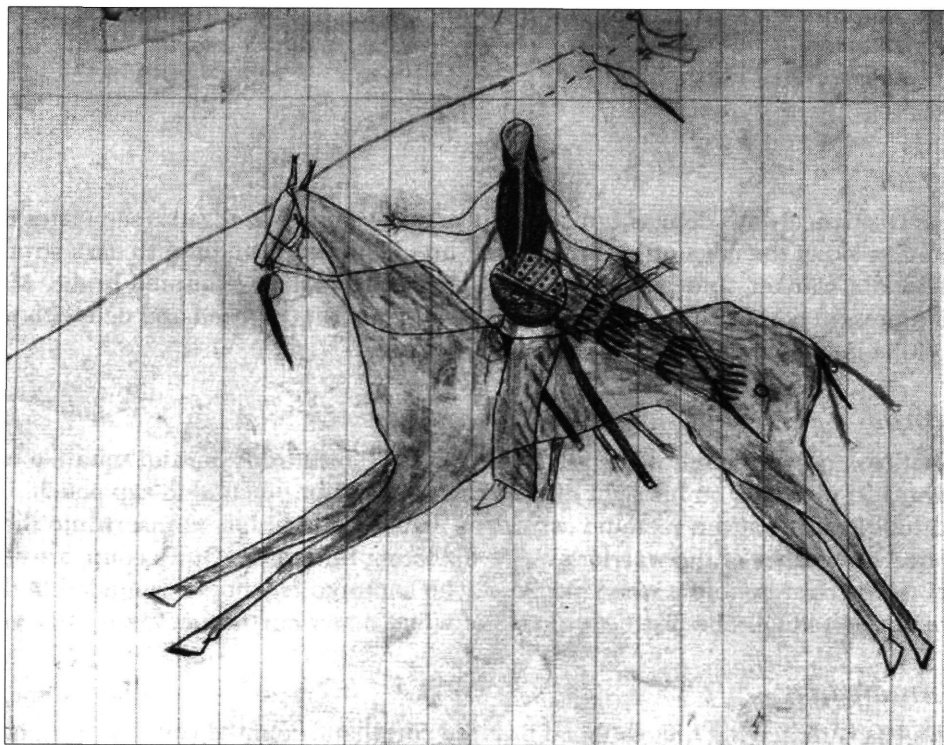

Fig. 12.

Detail of Plate 100 from the Summit Springs Ledgerbook. White Bird carries a Little Buffalo thigh shield which he borrowed from one of its owners. The style of drawing as well as the name glyph indicates his identity (After Afton, et. al.).

12. ábra

Részlet a Summit Springs-i füzet 100. lapjáról. White Bird egy Little Buffalo Thigh-féle pajzsot visel, amelyet a tulajdonosok egyikétől kölcsönzött. A rajz stílusa és a névára is jelzi személyazonosságát. (Afton nyomán)

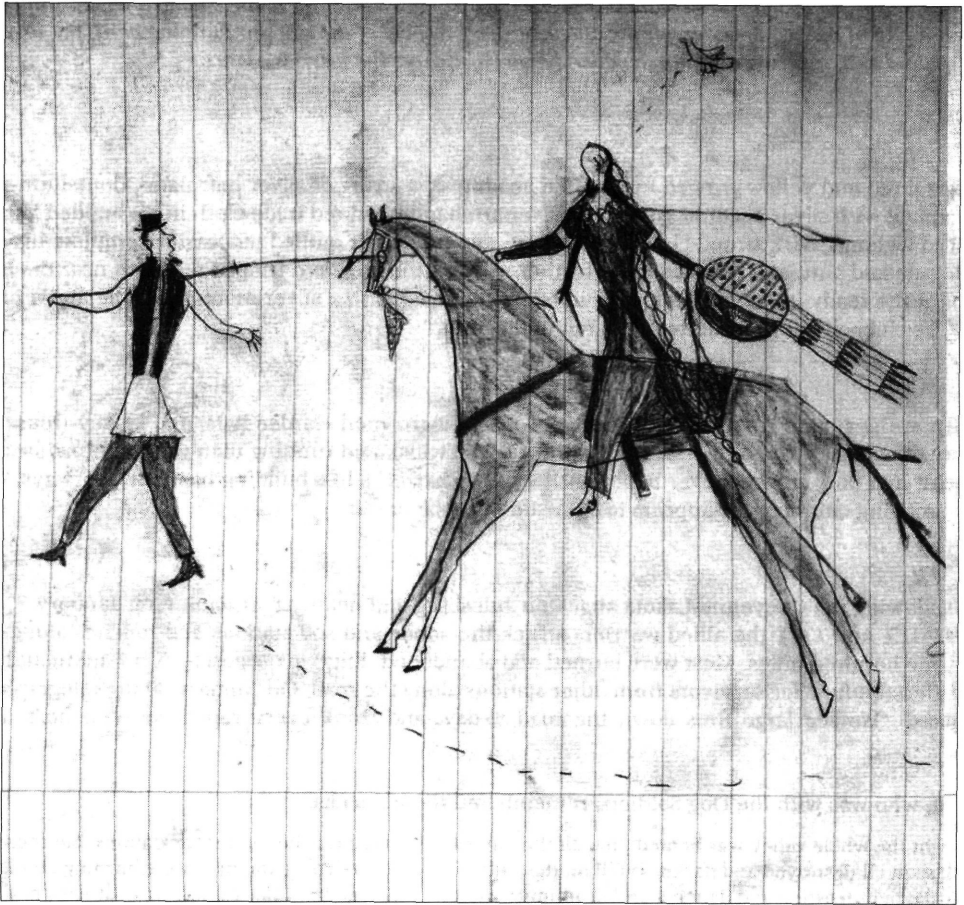

Fig. 13.

Detail of Plate 111 from the Summit Springs Ledgerbook. White Bird counts coup on a White civilian with his lance while protects himself with a Little Buffalo Thigh shield. His name glyph is above his head (After Afton, et.al.).

13. ábra

Részlet a Summit Springs-i füzet 111. lapjáról. White Bird lándzsával számol ütést egy fehér civilen, míg egy Little Buffalo Thigh-féle pajzzsal védi magát. Személyazonosságát a feje fölötti névára jelzi. (Afton nyomán)

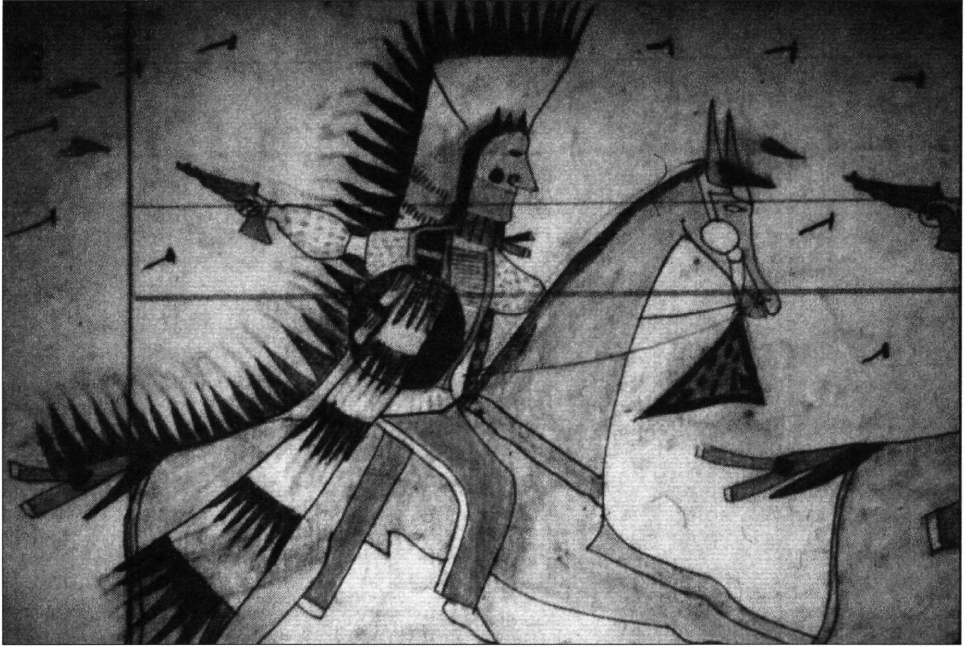

Fig. 14.

Detail of Plate 63 from the Cheyenne ledgerbook (cat. no. 4653) in the collection of the National Anthropological Archives, Smithsonian Institution. One of the pursued Cheyennes protects himself with a Little Buffalo Thigh shield.

14. ábra

A 4653 leltári számú sájen füzet 63. lapjának részlete a washingtoni Nemzeti Néprajzi Levéltár (Smithsonian Intézet) gyűjteményében. Az egyik menekülő sájen egy Little Buffalo Thigh-féle pajzssal védi magát.

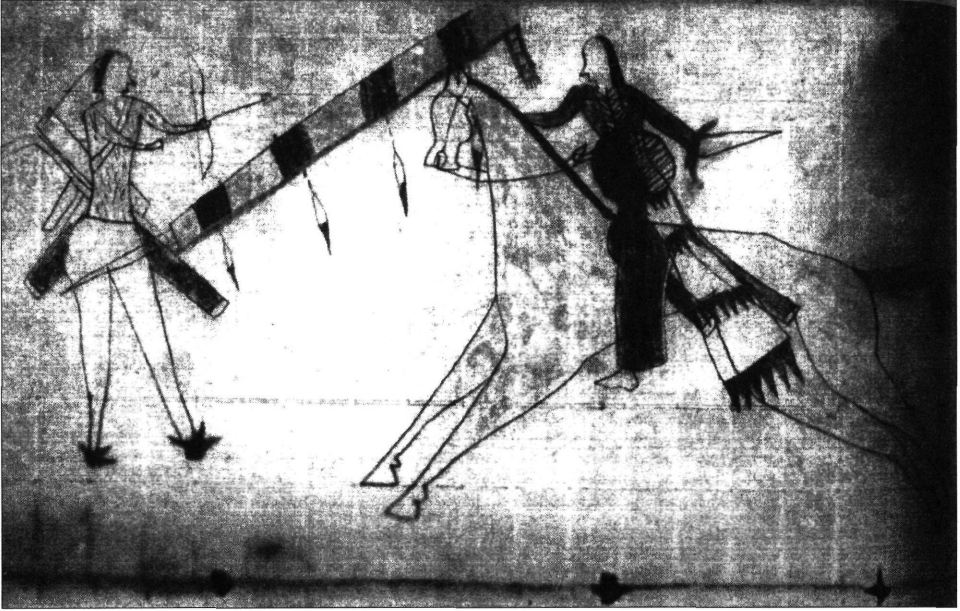

Fig. 15.

Plate 82 of the Little Shield Notebook from the Schoyen collection of the National Library of Norway, Oslo Division (Cat. no. MS 4457). Details of this Cheyenne drawing show many similarities to the R1C3 scene of the Friedman Kein Canvas although made by a different artist. Photograph by Ted Trotta.

15. ábra

Az MS 4457 jelzésű Little Shield jegyzetfüzet 82. lapja a Schoyen gyűjteményből (Norvég Nemzeti Könyvtár Oslói Részlege). A rajz részletei sok hasonlóságot mutatnak a Friedman Kein vászon R1C3 jelzésű jelenetével, bár az egy másik művész alkotása. Fényképezte Ted Trotta.

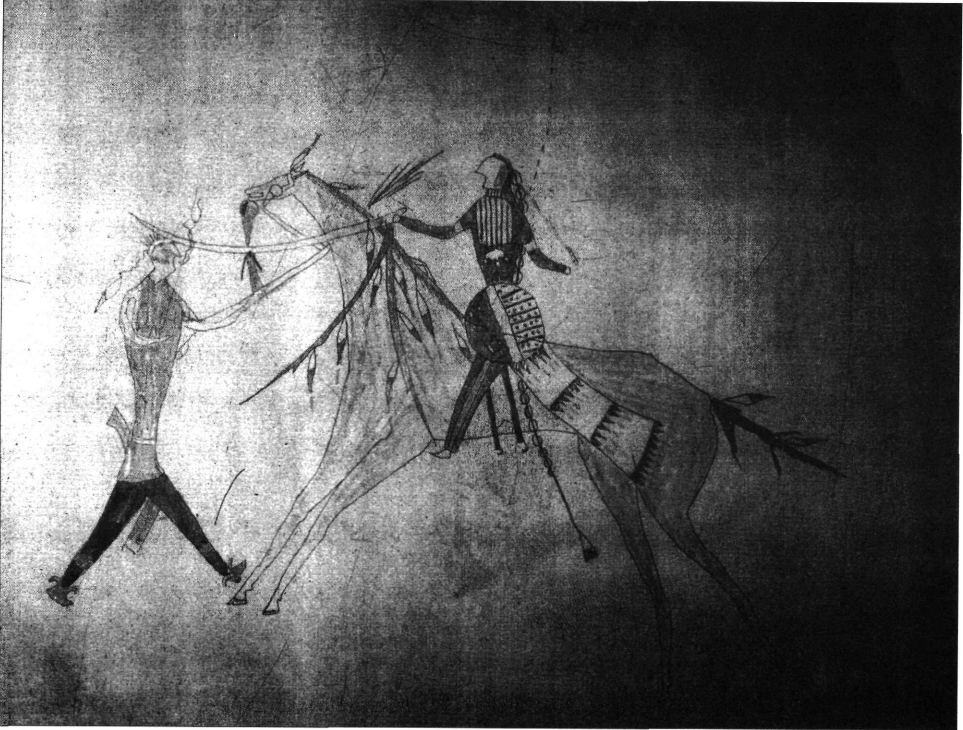

Fig. 16.

Yellow Nose's tracing of a Cheyenne drawing, depicting Little Man's coup on a pedestrian Pawnee. Little Man carries a Little Buffalo Thigh shield. National Museum of the American Indian, Smithsonian Institution. Cat. no. 23/4481.

16. ábra

Yellow Nose másolata egy sájen rajzról, amely Little Man-t ábrázolja, amint ütést számol egy gyalogos pauni indiánon. Little Man egy Little Buffalo Thigh-féle pajzsot visel. Az Amerikai Indián Nemzeti Múzeum (Smithsonian Intézet) gyűjteményéből. Lelt. sz. 23/4481.

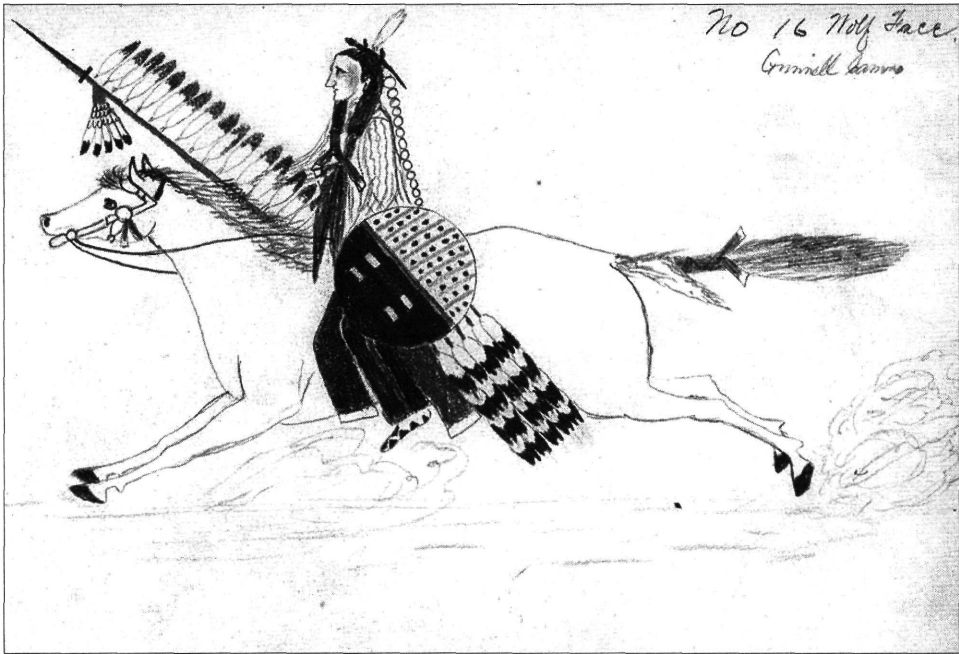

Fig. 17.

Carl Sweezy's copy of a scene from the now lost Grinnell Canvas. It depicts Wolf Face, a noted So'taa'e warrior while carrying a Little Buffalo Thigh shield. James Mooney MS 2531, Vol. 8. National Anthropological Archives, Smithsonian Institution. Courtesy of the National Anthropological Archives.

17. ábra

Az arapaho törzsbeli Carl Sweezy másolata a jelenleg lappangó ún. 'Grinnell vászon' egyik jelenetéről. A rajz a neves szutai harcost, Wolf Face-t ábrázolja, amint egy Little Buffalo Thigh-féle pajzzsal megy csatába. James Mooney kézirat. Lelt. sz. 2531, 8. kötet. A washingtoni Nemzeti Néprajzi Levéltár (Smithsonian Intézet) gyűjteményéből.

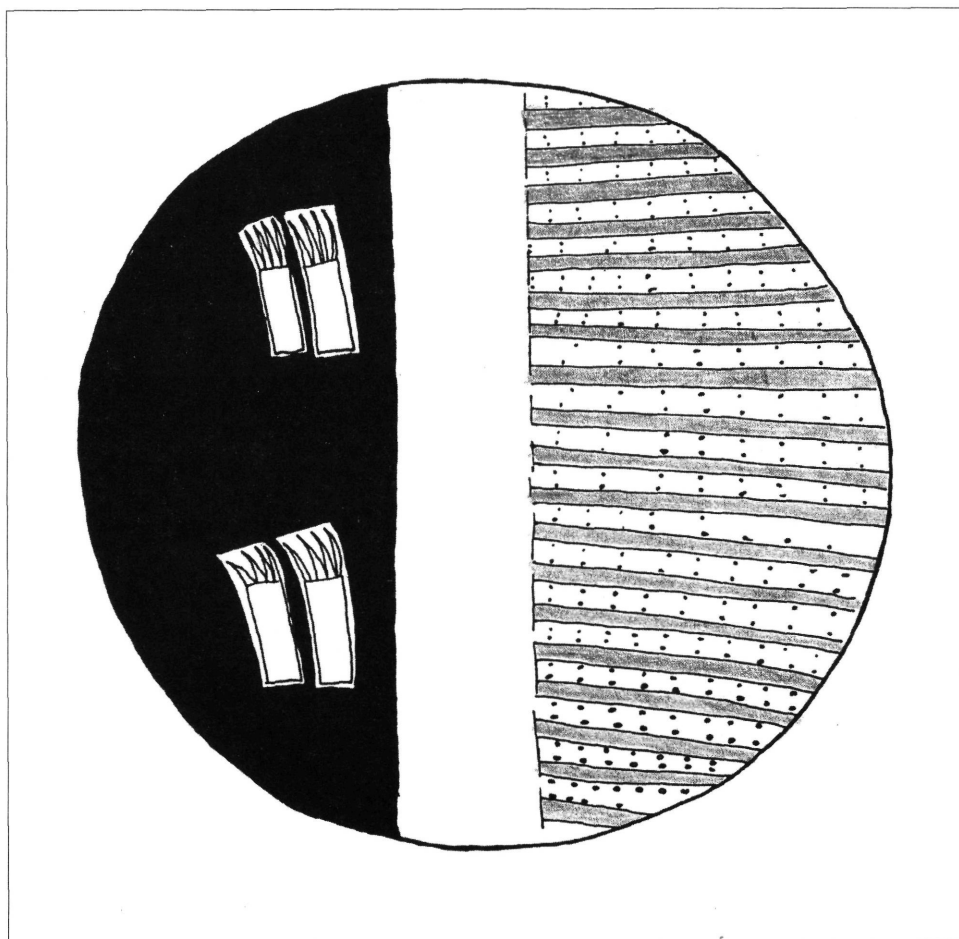

Fig. 18.

Design of a Cheyenne shield which was collected by Col. Daniel B. Dyer, in Indian Territory (present-day Oklahoma). According to Ida Dyer, it was collected from Whirlwind, a Southern Cheyenne chief. Kansas City Museum. Cat. no. 40.616.

18. ábra

Egy sájen pajzs mintája. A pajzsot Daniel B. Dyer ezredes gyűjtötte az Indián Territóriumon (ma Oklahoma). Ida Dyer szerint a pajzsot Whirlwind-től, egy neves déli sájen főnöktől gyűjtötték. Kansas City Múzeum. Lelt. sz. 40.616.

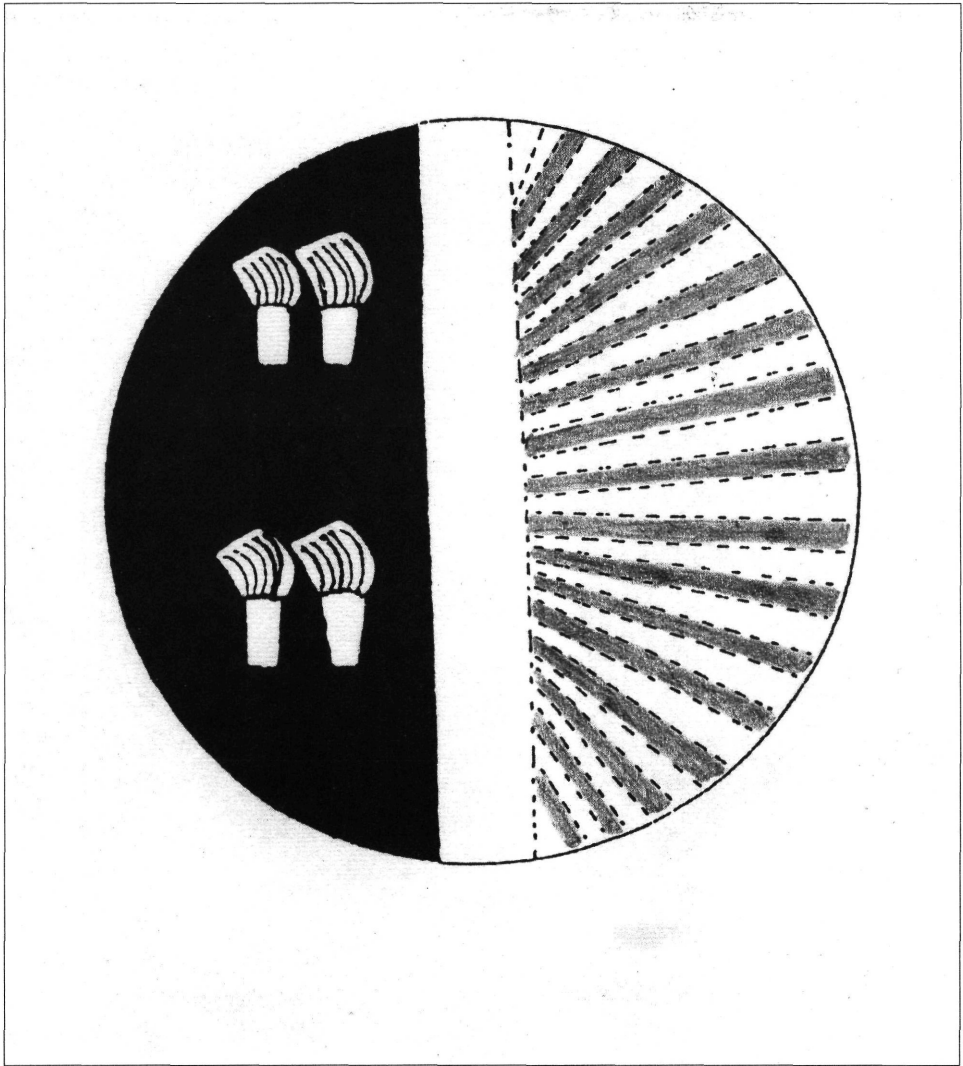

Fig. 19.

Design of a shield. Falsely attributed to the Mandan by Dockstader. Undoubtedly it is a variant of the Little Buffalo Thigh shield type. National Museum of the American Indian, Smithsonian Institution. Cat. no. 21/4017.

19. ábra

Pajzsminta. Dockstader tévesen a mandenektől származtatta. Kétséget kizáróan a Little Buffalo Thigh-féle pajzs egyik változata. Az Amerikai Indián Nemzeti Múzeumának (Smithsonian Intézet) gyűjteményéből. Lelt. sz. 21/4017.

Bevezető egy Tömörkény-emléküléshez

A Tömörkény-életmű irodalomtörténeti sorsa elég furcsán alakult. Abba a fölfedező, előfutárt kereső kutatásba, mely a 19-20. század fordulóján jelölte ki a modern magyar próza őseit, ez az életmű nem került bele. A klasszikusok sorozatába nem vette be ezt az írói teljesítményt a sorozat szerkesztője. Az első két monografikus igényű munka (Juhász Gyuláé és Ortutay Gyuláé) különböző okok miatt nem tudta elismertetni Tömörkény írói érdemét a korszak irodalmi köztudatában. Juhász munkája nem is jelent meg a megírása idején, csak jóval később. Ortutayé, mint szegedi egyetemi disszertáció megmaradt egyetemi tudománynak, filológiai teljesítménynek, de nem hatotta át még annak a fiatal tudományos értelmiségnek a szemléletét sem, amelybe a szerző is tartozott, az ún. szegedi fiatalokét. Kispéter András monográfiája (1964) az addig elért eredményeket összegezte. Az első jelentősebb áttörés az életmű irodalomtörténeti, élő irodalmi visszavételére a Tömörkény születésének 100. évfordulójára megjelent Tömörkény Emlékkönyv (1966. szerk. Péter László és Kovács Sándor Iván) és az ugyanekkor rendezett szegedi Tömörkény-emlékülés jelentette, ahol is pl. Keresztury Dezső a „kismester” minősítést próbálta levenni Tömörkényről.

A Czibor János által gondozott Tömörkény-sorozat kötetei, ill. az ehhez társult utolsó darab (*Munkák és napok a Tisza partján*, Péter László gondozta) elérhető közelségbe hozták az olvasóknak a Tömörkény-szövegeket. A már nehezen hozzáférhető első kiadások, ill. a job-bára a szegedi napilapokban megjelent novellákat, tárcákat, néprajzi ihletésű elbeszéléseket közhasznú keretben tették közzé ezek a kötetek. Részben erre a kiadásra, részben pedig önálló kutatásra alapozódtak azok a gyűjteményes kötetek, amelyek ezután különböző időben jelentek meg (Madácsy László, Péter László szerkesztésében). De a nagy áttörést az jelentette, hogy megkezdődött és máig tart az író, újságíró, muzeológus munkásságának kutatása (Péter László, Lengyel András, Apró Ferenc, Kürti Béla nevét említem itt); Péter László adta ki a *Tömörkény világa* c. tanulmánykötetét (1997), gyűjtemények jelentek meg a szegedi lapokban Tömörkény által írott rovatokból, stb. Németh G. Béla 1985-ben kiadott tanulmánya (*Az élet profán litániája*) esztétikai magasságokban említi Tömörkény írásait.

Az említett kutatók filológiai munkája háritotta el az akadályt, hogy ez az életmű csonkán mutakozzék az olvasók előtt, ők végezték el a nem kikerülhető filológiai munkát, mely nélkül az életműnek csak a kisebb része volt látható és elérhető. Itt kell megemlítenünk Bálint Sándor *Szegedi szótárát*, hiszen ennek példaanyaga, nyelvi, helytörténeti, néprajzi utalásainak egyik forrása Tömörkény írásai voltak.

E kutatások eredményei nélkül ez az életmű nem szabadulhatott volna ki a helyi sajtó-történeti, helytörténeti, várostörténeti, táji anekdotizmus közhelyei közül. A 19-20. század fordulójáról szóló monografikus munkákban Tömörkény még mindig mellékmondatokba szorul, néprajzi tárgyiaság minősítéssel intéződik el (gondolok itt a Móriczról szólókra!). Kivétel az a különös kísérlet, ami Czetter Ibolya írásaiból sugárzik: Tömörkény írásait az új műelemző iskolák módszereivel próbálja értékelni, jelezve, hogy az életmű megállja helyét az ilyen vizsgálatok előtt is, gazdag bizonyító anyagul szolgál az esztétikai méltatáshoz is.

Azt kell tehát mondanom, hogy a Tömörkény életmű kutatása az ún. szögedi irodalom dolgában kezdi a hangsúlyt áthelyezni Móráról Tömörkényre. És ez nem divat, hanem belátása annak, hogy Tömörkény nem elfeledett író, nem avult szerző, hanem eleven mondandójú művésze a magyar prózának. Nem érv a fönti állításhoz, de talán elgondolkodtató, hogy a magyar széppróza mennyit vett kölcsön tőle, Móra Ferentől Temesi Ferencig. Ez az irodalmi „lopás” természetes, az egymást követő nemzedék nem tudja kikerülni Tömörkény gazdagságát. De azért az is minősítés, hogy van kitől venni az írói gyarapodáshoz.

Sokszor eltévelyen emlegette föl a szakirodalom Tömörkény regionalizmusát, kis körre szorító világot, hiányolva az emberiségre függesztett tekintetet. De ha elfogultság nélkül szemléljük ezt a regionalitást, akkor láthatjuk, hogy nem kisebb teljesítmény, mint a 19. század végi, 20. század eleji északiaké vagy az orosz prózáé. És ebben a regionalitásban az ember és munkája van középpontban Tömörkény írásaiban. A munka, mint vallás: ez olyan erős irodalmi megfogalmazása és meghatározása az ő emberének, hogy Tolsztojtól Knut Hamsunig tart a sor, amely Tömörkény helyét e tárgyban, az ábrázolás bensőségeségében kijelöli. Nem irodalmi elemzés tárgya – ma nem is divat róla beszélni – de kell róla szólni, hogy a fizikai erejét megfeszítő ember munkája itt megszentelt irodalmi szót kap.

Többen leírták, hogy Tömörkény tárgyi világa olyan gazdag, mint Homéroszé. Kedvvel időz a tárgyaknál, készítésüknél, használatuk leírásánál. Ám ez a tárgyi világ teljesen emberiesült, emberhez idomult. Látszólag csak a gyűjtő kutakodik, valójában az emberélet változásait figyelő író filozofál a léten. Nagy föladat az ő tárgyi világának számbavétele, írói hozadékának megállapítása.

Már Juhász Gyula is megemlékezett Tömörkény szociális érzékenységről, de a kutatásra vár még annak bizonyítása, hogy ez az érzékenység és tájékozottság nem a korszak jellegzetes naturalista prózájának eszközeivel vagy politikai szövegeivel történik. Hiányzik belőle a csinált durvaság, de Gárdonyi én falumjának érzelmessége is. Valószínű, hogy Tömörkény nem sorolható a magyar parasztnovella hagyományos művelői közé, pedig köztük élt. Folytatása és folytatója nem lett, mert a divat nem ennek a szemléletnek kedvezett. Olyan gyorsan jöttek az irodalmi divatok, hogy Tömörkény kiesett közülök, igaz, soha nem is akart közéjük tartozni.

És itt vagyunk annál a kérdésnél, hogy Tömörkény milyen világirodalmi ismeretekkel bírt, kiket olvasott, volt-e szellemi kapcsolata a korszak magyar irodalmi áramlataival? Megoldandó kérdések. Nem tudható, hogy a szegedi lapokban a neve alatt megjelent fordítások csakugyan fordítások-e, átdolgozások vagy néha annál is többek. Tudható, hogy naturalizmusról volt ismerete, sőt csöndes kritikája is. Tudjuk, hogy figyelt a korszak irodalmi kalamajkáira, így pl. a holnaposok vitájára is, erről nyilatkozott is.

A népi vallásosság, mint kulturális antropológiai tudományág éppen Bálint Sándor nyomdokain mostanában kezdi megtenni első igen jelentős lépéseit (Barna Gábor, Erdélyi Zsuzsanna, Tüskés Gábor munkásságára gondolok). Talán lesz vállalkozó ebben a szakmában arra, hogy Tömörkény írásainak, idevonatkozó írásainak gazdag, hiteles anyagát megvizsgálja, hiszen olyan világról ad hírt ez a próza, amely eltűnt vagy csak töredékeiben van meg.

Bálint Sándortól Péter Lászlóig többen írtak már Tömörkény írásainak népnyelvi, a szögedi nyelvjárára utaló jellegzetességeiről. Nem vitatható, hogy Tömörkény törekedett a tájnyelvi forma használatára. (Móra is törekedett, de nem volt szögedi, s így nem is tudta

igazán használni ezt a nyelvjárást.) Ám Tömörkény írói nyelve nem pusztán a tájnyelv használata vagy annak hűséges követése, hanem írói nyelv, melyben mindegyre tetten érhető az írói kitalálás, különös változatok kezelése. Nem szabad azt hinnünk, hogy hiteles szegedi tájnyelv ez, inkább kitalált szögedi tájnyelv, az írói teremtés eredménye. Nem utáznata valaminek, hanem ez maga a valami, az esztétikailag mérhető produktum, melynek kimutatása az irodalmi mű értelmezésének, fölértékelődésének eszköze is lehet.

A Tömörkény-életmű kutatásának ki kell terjednie e mű közép- és kelet-európai vonatkozásaira is. Arra a figyelemre, amellyel az író a szomszéd népek fiai iránt érdeklődött, becsülte őket, szóra méltatta őket gyakran. Nem csak a vegyes nyelvi családból való származás, és nem is csak a balkáni, bécsi katonáskodás élményei vannak emögött, hanem belső magyar, helyi szögedi élmények is. Alig van írónk, aki a tutajeresztő oláhokról, a hajóvontató rácokról, a vándorló drótostótokról az elmagyarosodó pusztai németekről olyan együtt érzőn írta, mint Tömörkény. Tömörkény ilyen írói érdemeinek időszerűségét nem lehet eléggé hangsúlyozni.

Tömörkény nem élt nagy irodalmi életet, nem volt irodalmi író, társaságoknak, szalonoknak, sőt még irodalmi szerkesztőségeknek sem volt gyakori látogatója. A kis körre terjedő fizikai léte, élete így nem hagyott sok dokumentumot maga után, levelezése is igen ritkás, alig maradt fenn valami. Így azt az írói magatartásformát, életformát, mely ezt az irodalmat létrehozta, nehéz rekonstruálni. (Ámbár az újabb irodalomértelmező iskolák szerint nem is kell, „az író meghalt”, a fizikai léte mű szempontjából nem érdekes.) Azért csak hajlok arra, hogy a mű keletkezéstörténetéhez a mű létrehozójának sok emberi vonatkozása hozzájárul, talán értelmezéséhez is segítséget ad. Tömörkény mindennapi létének kutatása, az újságírói világ dolgainak rekonstruálása, mentalitástörténeti vonatkozások mostanában Lengyel András kutatásaiban tűnnek föl; az író egyéniségére valló új eredményeket hoznak ezek az írások.

ILIA MIHÁLY

„Pelargos” és társai Tömörkény István álneveiről

Hihető-e vagy sem, tény, Tömörkény István (1866–1917) életművének nagyobbik része mindmáig nincs kötetbe gyűjtve. A Czibor-féle életműsorozat nyolc kötete ugyan viszonylag nagy szövegkorpusz, s jó alapot ad az életmű vizsgálatához, ám még a szignált (névvel, álnévvel, betűjellel jegyzett) írások körét tekintve sem teljes. Ami kimaradt, még jó pár kötetet megtöltene. A szignálatlan írások – köztük a több mint negyedszázadon keresztül írott vezércikkek – pedig nemcsak kötetbe gyűjtve nincsenek, de jórészt mindmáig azonosítatlanok is. Ez azért nagy baj, mert (saját, azonosításukra tett kísérleteim alapján állíthatom), ez a terjedelmében is nagy anyag roppant izgalmas; olyan oldaláról mutatja meg az író, amelyről eddig sejtéseink sem nagyon voltak. Ismereteinknek ezt az egyoldalúságát ugyan a *Hétről hétre* címmel közreadott, Péter László gondozta kötet (2000) újabban némileg enyhíti. Ennek érdekes és fontos írásai azonban, paradox módon, csak fokozzák a hiányérzetet, amit az életmű nagy, elsüllyedt rétege óhatatlanul kelt.

A teljes Tömörkény-életmű regisztrálása, a névtelen írások azonosítása, sajnos, sokrétű, komplikált feladat, s csak lépésről lépésre haladhatunk vele. Az egyik részfeladat, úgy gondolom, a Szegedi Napló szignált, de még azonosítatlan szerzőjű írásainak áttekintése lehet – abból a szempontból, hogy vajon van-e közöttük Tömörkénytől származó írás?

Tömörkény álneveinek és szignóinak egy részét régóta ismerjük. Részben közeli munkatársa, élete szemtanúja, Móra Ferenc, részben a Szalay-gyűjtemény dokumentációjára támaszkodó Ortutay Gyula révén. Így ma már Tömörkény írásai között tartjuk számon a Szegedi Híradó és a Szegedi Napló következő jelzésű írásait: *S-r I-n.*, *T-ny*, *-ny*, *Pista*, *-sta*, *Tömörkényi*, *Hóeke Menyhért*, *Nemo*, *T.József*, *Förgeteg*. (Ezek egyik része, mint könnyen fölismerhetjük, *árulkodó* név, illetve betűjel; az író nevéből vannak képezve, könnyen átlátható logikával.)

Az Ortutay emlegette nevek között van egy, amelyhez – furcsa mód – nem kapcsolható szöveg; ez a *Pelargó*. Nem lehet persze kizárni, hogy van ilyen jelzésű írás is, csak még nem akadunk rá. Úgy sejttem azonban, hogy ez esetben nem erről van szó, a *Pelargó* név elírás. Vagy Ortutay nem tudta elolvasni a saját jegyzeteit, amikor disszertációját írta, vagy egyszerűen javítatlanul maradt szedési hiba: sajtóhiba ez a név. A Szegedi Naplóban ugyanis vannak *Pelargos* jelzésű cikkek, s ezek Tömörkény írásaiként azonosíthatók.

De – mertül föl mindjárt a kérdés – mi bizonyítja, hogy Tömörkény *Pelargos* névvel is írt? A gyanu, hogy a *Pelargó* név voltaképpen csak a *Pelargos* név romlott, eltorzult változata, nyilvánvalóan nem elégséges. Miként önmagában az sem több közvetett érvnél, hogy 1891–92-ben, amikor a Naplóban együtt szerepelt a szerkesztőség két nagyreményű, ifjú írótagja, Thury Zoltán és Tömörkény István, Thuryhoz képest Tömörkény lényegesen kevesebb szignált írással volt jelen. (Ez a tény azért érdekes, mert gyanítható, hogy a szignált, de még azonosítatlan szerzőjű írások egy része Tömörkény tollából származik.) A *Pelargos* egyenlő *Tömörkény* azonosítás mellett döntő bizonyítékot, úgy gondolom, *Az új tanyavilág* című, *A központ* alcímű, a Napló 1891. október 27-i számában megjelent írás szolgáltatja. Ennek egyik szereplője ugyanis *Halbőr Förgeteg János*, márpedig tudjuk, ez a név Tömörkény írói névadásának szülötte, az ő írásainak egykori szereplője. (Az, hogy a szerkesztőség egy másik tagja is szerepeltette volna ezt a nevet, gyakorlatilag kizárható.

Egy ilyen átvétel, voltaképpen néveltulajdonítás nem fért volna bele a kor újságírói szokásrendjébe.)

E cikk ismeretében pedig föltételezhető, hogy a Napló Pelargos névvel jegyzett írásai máskor is Tömörkénytől valók. Így például a *Virrad* (1891. dec. 13.) vagy az *Állami „boldog új évet”* (1891. dec. 19.) című. S Tömörkény betűjel-képző logikája ismeretében nagyon valószínű, hogy a Pelargos név variációja a *P-s.* szignó is, amely a Pelargos név első és utolsó betűjét emeli ki, s amelyet az *Újszeged ősze* című jegyzet szerzője használt – 1891. október 28-án.

S ha már Tömörkény „új”, eddig nem azonosított álneveinél tartunk, említsük meg, hogy a Napló egyik hosszú, három részben megjelent cikke (*Öngyilkos katonák.* 1892. jan. 24., jan. 27. és jan. 31.), amelyet szerzője, mint *Egy volt katona* írt alá, ugyancsak Tömörkény írása. Már a külső körülmények is erre vallanak. A Napló szerkesztőségének tagjai (Kulinyi, Békefi, Thury, Tömörkény) közül ugyanis egyedül Tömörkény mondhatta el magáról, hogy „egy volt katona” – s ő, tudjuk, ráadásul csak kevéssel előbb szerelt le. Mondhatnánk, ekkor ő volt a szerkesztőség katona-specialistája. A szöveg belső utalásai pedig kétségtelenné teszik szerzőségét. A cikk szerzője ugyanis olyasmiket mond el magáról, amik rendre Tömörkényre utalnak vissza: *Három évet* szolgált (tehát nem „úri” katona, nem ún. *egyéves önkéntes* volt), „a három év alatt török, bosnyák, magyar és osztrák földön” katonáskodott, ezrede pedig, amelyben „szerencséje” volt „három hosszú esztendőt szolgálni”, „a szegedi Fejérváry-ezred” volt. Mindez együtt a tollforgatók közül csak Tömörkényre áll. S a „koma-rendszer” is, amelyet itt élesen bírál, később is, rendre fölbukkan katona tárgyú írásaiban, s a cikk egésze is beleillik abba a képbe, amely katona-írásaiból kibontakozik. E cikk specialitása a többihez képest „csak” az, hogy ebben nem a katonatársak iránti nosztalgikus sorstársi részvét és szeretet, a szolidaritás az elsődleges, hanem a katonaság, mint intézmény *kritikája*. S éppen ez teszi fontossá ezt az írást; ez világítja meg, katonaként milyen tapasztalatokra tett szert Tömörkény.

Az álnevek azonosítása persze ezzel még nincs befejezve. Munka még jócskán vár ránk, e téren is.

LENGYEL ANDRÁS

„a barátságot máris viszonzom ezzel a tárcával”

Adalék Karinthy Frigyes és Móra Ferenc barátságához és novellaváltásához

Móra Ferenc Birger Mörner svéd tudósnek a „primitív népek hitét a »négy utolsó dolgokról«” írott könyvét kiegészítő *Tinara* című elbeszélése a *Magyar Hírlap* 1930. szeptember 21-i számában jelent meg, „Karinthy Frigyesnek barátsággal ajánlja Móra Ferenc” dedikációval. Utolsó bekezdése megmagyarázza, hogy miért éppen a budapesti írónak címezi írását: „Hírét hallottam, hogy Karinthy Frigyes nagy tisztelettel volt hozzám: nekem dedikálta *Paleolith* című cikkét. Még nem tudom, mi van benne, mert itt az avarkorban nem divat újságot járítani. De a barátságot máris viszonzom ezzel a tárcával, amelyet egyszerre ajánlok a kitűnő filozófusnak s a kitűnő humoristának. Tinarában bizonyára örömet találja mind a kettő.”¹

Karinthy őskőkort idéző, ál-archaikus novellája, amire Móra válaszolt, egy héttel korábban, 1930. szeptember 14-én jelent meg a *Pesti Napló*-ban, címe alatt a „Móra Ferencnek, szeretettel” ajánló sorral.²

Persze nem véletlen, hogy éppen ekkor történt meg egyszeri novellaváltásuk, mint ahogy az sem, hogy mindkettejük írása egyszerre idézi a múltat és a jelent.

Karinthy Frigyes nyolc évvel volt fiatalabb Móra Ferencnél. Budapesten született, ott is élt 1936-ban bekövetkezett haláláig. Szegeden csak alkalmanként járt – fellépőként vagy éppen a szabadtéri játékok nézőjeként –, azonban az egyik ilyen látogatásakor meglátogatta a múzeumigazgató-író társaságát. A Karinthy-életműben első alkalommal 1929-ben jelenik meg Móra neve, igaz, ekkor már igen szívélyesen nyilatkozik az ötvenedik születésnapját ünneplő kollégáról: „A személyes barátság révén is nagyon szeretem Mórát, és boldogan emlékszem vissza arra a néhány órára, amit az ő társaságában legutóbb a szegedi múzeumban könyvek és ásványok között töltöttem.”³ Az első látogatás és a személyes megismerkedés történetét öt évvel később, a Móra halálakor írott megemlékezésében újabb részletekkel gazdagítja: „Otthonában és munkahelyén (boldog ember! munkahelye volt az otthona) láttam meg először. Ahogy felállt, elém jött, meglepetést kellett elfojtanom: másnak képzeltem. Az Arany János-i hagyományos »magyar költő« típus helyett egy angol diplomata vagy norvég tudós finom intellektuális, fegyelmezett férfiasága kifejezésében, mozdulatokban: lélek-arc, aminek minden vonását belső erők formálták, rajzolták meg, a sűrű szemöldök s a kifelé figyelő tekintet alatt. S mosoly, mely a Voltaire-ére emlékeztetett. / Csak szivarját tartotta úgy, ahogy Jókai, Mikszáth, Bródy Sándor.”⁴

Személyesen ekkor ismerték meg egymást – műveiken keresztül nyilván már sokkal régebben. S nemcsak író-, hanem munkatársak is voltak már: mindketten a *Magyar*

¹ Móra Ferenc: *Tinara*. Magyar Hírlap, 1930. szept. 21. 3. = Uő.: *Beszélgetés a ferde toronnyal – Túl a palánkon*. Bp., 1969. 375-392. A kötetbeli közlésben nem olvasható az ajánlás és az utolsó bekezdés.

² Karinthy Frigyes: *Paleolit*. Pesti Napló, 1930. szeptember 14. 37. = Uő.: *Idomított világ*. Szerk.: Ungvári Tamás. Bp., 1981. I. kötet. 197-201.

³ Móra Ferenc 50-ik születésnapján. Kosztolányi Dezső, Pásztor Árpád, Laczkó Géza és Karinthy Frigyes nyilatkozik a magyar mezők énekeséről. Délmagyarország, 1929. júl. 19. 3. = *Ének a szegénységről*. In *memoriam Móra Ferenc*. Szerk.: Lengyel András. Bp., 2003. 105-108.

⁴ Karinthy Frigyes: *A magyar író. Szavak Móra Ferencről*. Pesti Napló, 1934. febr. 11. 13. = Uő.: *Esszék, kritikák*. Bp., 2002. II. kötet 14-18., ill. *Ének a szegénységről*. 256-259.

Hírlap publicistái, vezető írói, Móra szerződéses főmunkatársa. A közös hivatás és a közös fórum azonban kevés lett volna, ha nem találunk egymásban szellemi partnerre. De intellektuális alkatuk hasonlított, s miképpen Móra is meglátta Karinthyban a filozófust (fent idézett ajánlásában írja: „a kitűnő filozófusnak s a kitűnő humoristának”), úgy Karinthy is pontos személyiséganalízist adott a szegedi íróról, ki „filozófus volt, gondolkodó, tudós és forradalmár, úgy sejtem, politikus is. S mindenekelőtt: bíráló szelleme minden megismerhetőnek makacs keresője, az ismeretlen Megoldás fanatikus hitében.”⁵

Az előbb szellemi, majd az első találkozást követő személyes barátság kialakulása után Karinthy Frigyes és Móra Ferenc (feltételezhetően) második találkozásának nagyobb irodalma van. Ennek legteljesebb összefoglalását Csaplár Ferenc *Magyar írók Szatymazon* cikkére hivatkozva Péter László adta *Szatymaz az irodalomban* című írásában.⁶ Csaplár cikke és Péter László munkájának vonatkozó része leginkább Sós Endre egy 1967-es visszaemlékezését veszi alapul, azt egészíti ki, illetve pontosítja kritikai észrevételekkel.⁷

Sós Endre (1905–1969) költő, író, újságíró, szerkesztő egyike volt annak a csoportnak, akik 1930-ban (Sós harminchét év távlatából téves visszaemlékezése szerint 1931-ben) meglátogatták Mórát szatymazi tanyáján. Több más íróval-újságíróval együtt Karinthy Frigyes is tagja volt a társaságnak, hiszen az „esztendő nyarán Móra Ferenc gyakran sürgette a *Magyar Hírlap* szerkesztőségében: látogassuk meg egyszer akár Szegeden, akár Szeged mellett, Szatymazon, ahol üdült.

Egy napon Móra Ferenc azzal állított be a szerkesztőségbe:

– Örök harag, szalmakalap, míg a kutya meg nem harap... Nincs több kifogás! Örök harag, ha nem jöttök... Karinthy Frici már megígérte, hogy jövő vasárnap ott lesz... Együtt utazhattok. Szegedig gyertek vonattal, ha nincs autótok... Szegedről gondoskodunk majd valami tákolmányról Szatymazig. [...]

A szóbeli meghívás után, amellyel szobáról szobára mindenkit felkeresett, írásbeli invitációt küldött a szerkesztőségnek” és „a héten háromszor még telefonált is”: „– Fiúk! Ne felejtsetek el! Szegeden, az állomás előtt állnak a fogatok! Kölcsönkaptam néhányat a várostól... Mindenki hozza el a feleségét! Az asszonyokat is várjuk! Ne kerüljön többé a szemem elé, aki nem jött el közületek!... Karinthy Fricit pedig hívjátok fel, mert megígérte ugyan, hogy eljön, de tudjátok, milyen szórakozott.

193[0] nyarán el is indult – Roóz Rezsővel, a *Magyar Hírlap* felelős szerkesztőjével az élen – az expedíció. A MÁV külön fülkéket, »szolgálati szakasz«-okat adott az újságíróknak. Nagyon jól utaztunk. Szegeden már ott váraкоztak ránk a kocsik. Átszálltunk. Szatymazon Móra Ferenc jött elénk. [...]

Ebéd előtt a férfiak sétálni indultak Szatymazon. [...] Ebéd után az egész társaság kiült a rétre. Ott napestig tartott a traktálás és a poharazgatás. Kezdetben mindenki csendesen beszélgetett. Telt gyomorral még diskurálni is nehéz. A bor sem volt könnyű a fejeknek.”

A beszélgetés alatt előbb egy „Ady-vita” bontakozott ki, majd Móra „életének véletlenjeit mesélte el”, mely közben valahonnan egy cigánybanda sompolygott melléjük, akiket Móraék hívtak, hogy ezzel is kedveskedjenek a társaságnak. Ide pár megjegyzést

⁵ Karinthy Frigyes: *A magyar író*.

⁶ Csaplár Ferenc: *Magyar írók Szatymazon*. Délmagyarország, 1967. máj. 28. 8. – Péter László: *Szatymaz az irodalomban*. In: Uő (szerk.): *Szatymaz földje és népe*. Szeged, 2000. 525-552.

⁷ Sós Endre: *Móra Ferencnél Szatymazon*. Kortárs, 1967. máj. 778-784.

érdemes fűzni. A Sós idézte Móra-„nagymonológban” Péter László szerint „Sós nem annyira a csaknem négy évtizede elhangzottakat, mint inkább Móra önéletrajzi írásait idézte, kivonatolta”, és ezt valószínűsíti az is, hogy a memoár bevezető részében, Móra külsejének leírásánál Sós szó szerint, de jelölés nélkül idézi Karinthy nekrológiájának mondatait.

Péter László kritikával fogadja a Móra-vallomást megszakító „közjátékot”, mikor is: „(Egyszerre csak a távolba, az országútra mutatott Móra Ferenc. Két kakastollas csendőr lépkedett ott.)

– Ha a zsaruk meglátnak bennünket így együtt, rögtön felmegy a belügyminisztériumba a jelentés: titkos szabadkőműves nagygyűlést rendeztek Móra Ferencéknél Szatymazon, és erre az összejövetelre odaérkezett a *Magyar Hírlap*nak, a szabadkőművesek lapjának pesti szerkesztősége is... Hát, ha nincs jobb dolguk a csendőrörsön, küldjék csak el ezt a jelentést”, emlékszik vissza Móra szavaira Sós, de Péter László szerint „a két kakastollas csendőrt azonban csak Sós Endre utólagos képzelete hozta be a réten üldögélő pesti zsurnaliszták látókörébe: Szatymazon ugyanis sohasem voltak csendőrök, mert Szeged közigazgatásához tartozva csak városi, 1919 után állami rendőrök szolgálták a közbiztonságot.”

A másik megjegyzés szintén a délutáni eseményekre vonatkozik. Azokat Móra is megírta – másképp. Az ő – Sós Endrénél természetesen jóval korábbi – visszaemlékezése (1931) szerint délután kis utazásra vitte a társaságot, mert „ilyent nem látni a Hortobágyon se, se sehol az országban, mert sehol sincs akkora szikes, mint a Fehértó. Tavaly nyáron pesti újságírókkal bámultattam meg, nem győzték nézni. Különösen Karinthy Frigvest alig tudtam visszacsalni a szatymazi bér-tanyánkra, pedig ott is nagy multság várt rá. Egész délután csaptunk a tanya falán krajcárral, Karinthy meg Zsolt Béla meg én. Hagytam is nyerni a pestieket, hadd örüljenek szegények. El is nyertek tőlem vagy két zsebre való rézpénzt. Csak otthon vették észre, hogy csupa Ferenc Jóska idejéből való krajcárt cipeltek hazáig.”⁸ Így lehet, hogy a pesti társaság tagjai, Móra tréfájából kacatokkal a zsebükben, de – immár ismét Sóst idézve – „vacsorának is beillő uzsonna után, feledhetetlen élményekkel gazdagodva”, kocsikon tértek vissza Szegedre, ahol elérték a gyorsvonatot.

Éppen Móra bekezdésnyi visszaemlékezése alapján („tavaly nyáron”) korrigálja Péter László Karinthyék szatymazi látogatásának évét 1931-ről 1930-ra, és teszi azt június-júliusra. Ennél pontosabb időmeghatározást – miképpen sem Móra, sem Sós – nem ad. Azonban egy kortársi beszámolóból – mely eddig elkerülte a Móra-szakirodalom figyelmét – egészen pontosan megtudjuk, kik és mikor jártak Móra Ferencnél Szatymazon. Az egykorú – tehát az emlékezés során esetlegesen bekövetkező tévedést kizáró – tudósítást, amely a *Színházi Élet* 1930. augusztus 31.–szeptember 6-i számában jelent meg (22–23.) – itt közöljük egész terjedelmében:

Ilona-nap Móra Ferencéknél a szatymazi tanyán

Szatymaz, augusztus

Móra Ferenc írásai innen sarjadnak a magyar Alföld délibábos végtelenségéből, a Szeged környéki tanyák hófehér házaiból, a homokos országutakról, a búzamezőkről, rétekről, akácerdők mélyéből.

⁸ Móra Ferenc: *Délibábok*. Délmagyarország, 1931. ápr. 12. = Uő.: *Szegedi tulipános láda*. Bp. 1964.

A nyarat itt töltik Mórának a szatymazi tanyán, amelyet egy nyárra bérelt Móra Ferenc, aki naponta beutazik a vonattal innen a szegedi Kultúrpalotába. Mert hosszú időre nem hagyhatja el a kiásvott népvándorlásbeli vitézeket és gepida harcosokat, akiket ő emelt ki ősi sírjából az egész tudományos világ bámulatára.

A szatymazi tanya a maga egyszerűségében magán viseli Móra Ferenc írásainak minden póz nélküli őszinteségét, mélységét, báját és frissességét. Ha itt tartózkodik Móra, akkor sem feledkezik meg a szegedi múzeumról, itt is a népvándorlásról, Attila sírjáról beszél, olyan érdekesen, ahogy csak ő tud beszélni.

*

A legutóbbi vasárnap csöndjét azonban budapesti és szegedi vendégek hada verte föl Szatymazon. Annyi történt, hogy Móra Ferencné nevenapja volt, és az Ilona-napra egész sereg vendég érkezett a Móra-tanyára Szegedről és Budapestről, hogy kezet csókoljon Mórának. A legnagyobb hódolattal és szeretettel veszi körül mindenki, aki csak ismeri. Márpedig sokan ismerik.

Így magyarázható, hogy a múlt vasárnap vendégektől tarkáltak a szatymazi rétek. Elutaztak Szatymazra a Magyar Hírlap munkatársai, akiknek Móra nemcsak dísz és büszkeséget jelent, de jó barátot is. Roóz Rezső felelős szerkesztő vezérlete mellett felvonult úgyszólván az egész szerkesztőség, akinek volt, elhozta a feleségét is (mert ezt Mórának kikötötték). Itt volt Kerényi István igazgató is. (Egy kiadóhivatali igazgató a legszükségesebb kellek a szerkesztőség mellett, hátha elfogy a munkatársak pénze útközben.)

Eljött Zsolt Béla és Pusztai Béla, aki egyébként Roóz Rezső helyettese, de Szatymazon ez a helyettesítés igen élvezetes feladat volt, mert az ebédnél például Roóz főszerkesztő úr az ötödik töltött káposztánál kijelentette, hogy nem bírja tovább, és megbízta Pusztát helyettesítéssel. Pusztai pedig ezúttal is éppen oly pontosan helyettesítette a főszerkesztőt, mint a szerkesztőségben szokta.

Feltűnést keltett a szatymazi réten Barabás Ernő, Balassa Emil, Sós Endre és Rózsashegyi László, aki állandóan pillangók után futkosott, akárcsak Budapesten...

Hatvány Lajos és Karinthy Frigyes viszont részben elméleti vitákba mélyedtek, részben gyakorlati témákról vitatkoztak. Karinthy Frigyes egyébként az alkonyat homályát felhasználva felöltözött gepida harcosnak, és a jelenlévők harsogó kacagása közben számonkérte Móra Ferencről, hogy miért ásta ki sírjából?

A szegedi vendégek között volt Pongrácz Bertalan [helyesen: Albert⁹] gázgyári igazgató családjával és Polgár dr. orvos. A társaság központjában természetesen iff. Ferenc, más néven „a vadember”, Móra Ferenc világhírű unokája állott, aki a valóságban még sokkal aranyosabb, mint Móra írásaiban. A „vadembernek” nehéz napja volt, és sok gondot adott édesanyjának, Móra bájos lányának és édesapjának, Vészits mérnöknek.

*

A szatymazi mezőségek a népvándorlás óta nem láttak ilyen hadsereget, aminek viszont Móra Ferenc örült a legjobban.

⁹ Apró Ferenc szíves szóbeli közlése.

Móra Ferencné egész nap a háztartás gondjaival foglalkozott, azzal a csodálatos szeretetreméltósággal és anyagi türelemmel, amelyre csak Móráné képes. Volt is olyan ebéd és vacsora, hogy hetedhét országon nem akad párja...

Az aláírás nélkül megjelent cikk szerzője talán maga Karinthy, aki rendszeresen publikált a *Színházi Életben*, alkalomadtán ehhez hasonló kedves humorral átszótt aktualitásokról írott beszámolót is. A vidékre kihelyezett „szerkesztőségi gyűléstől” készült riportot három fénykép-felvétellel illusztrálták, melyeket Pusztá Béla szerkesztő készített; ezek közül az egyik megjelent a *Fototéka* sorozat Karinthy-kötetében is.¹⁰

A cikk sem ad pontos dátumot, de a megjelenés előtti „legutóbbi vasárnap” 1930-ban augusztus 24-re esett. Ilona-nap azonban 18-án van, így a leadást, a nyomdai folyamatot és az esetleges „csúszást” figyelembe véve nagy valószínűséggel az augusztus 17-i időpontot jelölhetjük meg a pesti írók szatymazi látogatásának pontos dátumaként; a cikkből, illetve a képaláírásokból pedig a résztvevők pontos névsorát is rekonstruálni tudjuk. *A házigazdák:* Móra Ferenc és felesége, lányuk, Móra Panka és vejük, Vészits Endre, valamint unokájuk, Vészits Ferenc; *a pesti vendégek:* Balassa Emil és felesége, Barabás Ernő, Hatvany Lajos, Karinthy Frigyes, Kerényi István (kiadó-igazgató) és felesége, Roóz Rezső (felelős szerkesztő), Pusztá Béla (felelős szerkesztő helyettes) és felesége, Sós Endre, Zsolt Béla és felesége, illetve *a szegedi vendégek:* Pongrácz Albert és felesége, valamint Polgár István dr.

S hogy miképpen kapcsolódik ez a dolgozat elején említett két novellához? A szatymazi látogatás és az először megjelent Karinthy-próza ideje között eltelt kevés idő (alig egy hónap) mellett a szöveg maga is valószínűsíti a kapcsolatot. A *Paleolit* története szerint az első szám első személyben megszólaló elbeszélő *egyszerre* van a pattintott kőkorszakban és a jelenben, egyszerre van tudatában mindkettőnek, s nem tudja, melyik ideje az igazi. Azt kérdezi magától, hogy „*azt* álmodtam – vagy *ezt* álmodom”, illetve – karinthy nyelvjárással – hogy „hányadik ükösöm vagyok e pillanatban? illetve hányadik ükunokám vagyok odaát?” Egy idegen, s mégis nagyon ismerős, régi világba kerül, ahol „eleven vagyok az elevenek között”, érzi. A régi világban egy társaság közepén a próféta An-Dhi ad meteorológiai jelentéseket, körülötte meztelen barlanglakók „guggolva ülnek, körben, néhány a földön hasal [...] és körben, csupa jó ismerős – biccentve üdvözölnek, s magam is barátságosan köszöntöm őket, miközben leguggolok közéjük, felismerve néhány jó barátomat”, kik közül majd Lha-ci mellé telepszik, aki „átszellemült arccal bámul, felém se fordul”. An-Dhi „örült nagy dolgokat jósol”, de az elbeszélő – huszadik századi tudásával – cáfolni akarja az időjárás jóslatokat, vitába keverednek – „te már megint ábrándozol, csillagokról beszélsz, mikor gyakorlati dolgokról van szó. És egyáltalán, hogy jössz ahhoz, hogy An-Dhit kritizáld? Nem is érted meg!” –, majd mivel a „marhaság” modern szót használja a „bölénység” vagy „mamutság” kőkorszak releváns szavak helyett, *halandzsázással* vádolják, és a próféta hívei már-már meg akarják őt ölni – amikor felébred.

A riportból tudjuk, hogy a Móra Ferenc szatymazi tanyáján történt látogatáskor a vendégek körben ültek, s az egyik fénykép tanúsága szerint egyesek feküdtek is, Karinthy gepida harcosnak öltözött, tehát játékában egyszerre volt két időben, illetve Hatvany Lajossal

¹⁰ „Nézzétek meg ez a fotográfiát” Karinthy Frigyes összes fényképe (*Ikonográfia*) Szerk.: Kovács Ida. Bp., 1982. 188.

(akit Lacinak szólított) „részben elméleti vitákba mélyedtek, részben gyakorlati témákról vitatkoztak”. Sós Endrétől azt is tudjuk, hogy az elméleti vita tárgya éppen Ady volt; egy évvel korábban robbant ki a nevezetes Ady-vita, melyben Hatvany Ady-párti volt, Karinthy pedig Kosztolányi oldalára állt, amiért is az Ady-hívők ellene fordultak.

Mi történt hát? Karinthy az emlékeket, a valóságot fikcióba transzformálta, és a Szatymazon megtörtént események – jelentős átformálás után – egy látszólag álomszerű, valójában satirikus élű, aktualizáló novellában („cikk”-ben) jelennek meg.

Móra – ha hiszünk neki – nem ismerte a *Paleolitot*, amikor megírta a *Tinarát*, s szavait valószínűsíti, hogy a cím alatti ajánlason és a cikkhez szervesen illeszkedő utolsó bekezdésen kívül nincs utalás benne Karinthyra vagy a *Paleolitra*. Karinthy cikke vasárnap jelent meg, Móra pedig a következő pénteken (szept. 19.) szerezhetett tudomást róla, mert cikkeit „mindig pénteken írta meg Szegeden, pénteken adta expressz-postára a *Magyar Hírlap* címére”,¹¹ és a megírás után, talán közvetlenül a postára adás előtt még oda tudta írni a cím alá az ajánlást és a látatlanul is köszönő sorokat a kutyanyelv aljára. Látszólag nincs más kapcsolat a két cikk között – mint ahogy Móra is tagadja. A *Tinará*ban viszont éppen a régi korok és a „primitív népek” temetési szokásait veszi sorba. Egy hónappal korábban a gepida harcosnak öltözött Karinthy pedig éppen azt kérte számon tőle, hogy „miért ásta ki sírjából?”, hiszen – idézve a *Tinarát* – „a »tisztességes eltemetés«-sel is azért járnak kedvében a halottnak a természeti népek, hogy a bosszúság ki ne kergesse őket a sírjukból.” Talán Móra „akaratlanul” választotta a témát – s adott kerülő választ a gepida-Karinthy kérdésére.

A két író kapcsolata a novellaváltással valószínűleg nem szakadt meg, de a barátság alakulásának nincs több írásos nyoma. Karinthy azonban Móra halála után is tovább éllette a szegedi író. A már többször idézett nekrológja után két hónappal a Magyar Országos Eszperantó Egyesület Móra-emlékünnepeén tartott elnöki megnyitójában „szeretettől átfűtött, szubjektív szavakkal rajzolta meg Móra Ferenc portréját”,¹² majd egy évvel később ismét részt vett egy Móra Ferenc-emlékünnepen, melyet a Kelenföld Lágymányosi Polgári Kör ifjúsági csoportja szervezett, s ahol éppen a későbbi visszaemlékező, Sós Endre mondta az ünnepi beszédet.¹³

BALOGH TAMÁS

¹¹ [nn]: *Móra Ferenc*. Magyar Hírlap, 1934. febr. 10. = *Ének a szegénységről*, 253-255

¹² *Az örök mosoly embere az örök fájdalom embere volt*. A Magyar Országos Eszperantó Egyesület Móra Ferenc emlékünnepe. Magyar Hírlap, 1934. ápr. 7. 4.

¹³ Magyar Hírlap, 1935. febr. 26. 7.

József Attila ismeretlen vásárhelyi alkalmi verse

Tasi József emlékének

A Forrás József Attila-számának szerkesztésekor, 2003 őszén arra kértem Kiss Ferencet, a költő kéziratának gyűjtőjét, hogy a szám „illusztrálásához” fénymásolatban adjon gyűjteményéből 10-12 dedikációt. A kérésnek eleget tett, sőt a tőle kapott CD, a dedikációk mellett, néhány egyéb dokumentum digitalizált képét is tartalmazza. Az ajánlások egy része azóta bekerült a számba, egy része máskor, máshol jelenik meg. Az egyéb dokumentumok azonban önmagukban, magyarázat nélkül nem kiadhatók. Így most egy verskézirat közlésére és filológiai adatolására itt teszek kísérletet.

*

A szóban forgó vers címe: *A vendégek üdvözlése*. A cím is, a vers szövege is gépelt; autográf szerzői javítás nincs benne. A gépiraton nem szerepel a szerző neve sem. A 3., 5. és 7. strófa utólag, kézzel, át van húzgálva; e törlés végrehajtója azonban, sajnos, nem azonosítható – bárki lehetett. Annyi csak a bizonyos, a gépiratot a gyűjtő József Attila környezetéből kapta, József Attilával kapcsolatos dokumentumról van tehát szó. A kérdés csak az, maga a költő írta-e, avagy valaki más, pl. József Jolán?

Célszerű magából a szövegből kiindulnunk. A vers – betűhíven reprodukálva – a következő:

A vendégek üdvözlése.

- [1] Hogyne volna, hogyne volna jó világ,
Ahol együtt látni ennyi maskarát
    Üdvözlégy, üdvözlégy, vendégünk ha vagy,
    Ebbül végy, abbul végy, éhen ne maradj.
- [5] Esztendőben egyszer esik farsangbál,
Nem esnék le a cipőd ha táncolnál
    Üdvözlégy, üdvözlégy vig vendégsereg,
    ugy elhull, mint a légy, aki kesereg.
- Tárgyaláson a lóköttő fellebbez,
[10] Jó helyen a rendes vendég bellebbez,
    Üdvözlégy, üdvözlégy, vendégünk ha vagy,
    Ebbül végy, abbul végy, éhen ne maradj.
- Kabaré vár tekintetes vendégség,
Ha rossz a vicc, fő hogy jó az egészség,
[15] Üdvözlégy, üdvözlégy, vi[g] vendégsereg,
    Ugy elhull, mint a légy, aki kesereg.

Férfi itt ne növesse a szakállát,
Asszony itt ne sirassa a sóárát,
Üdvözlégy, üdvözlégy, vendégünk ha vagy,
[20] ebbül végy, abbul végy, éhen ne maradj.

Aki legény udvaroljon kedvére,
A gazdasszony majd ráver a körmére,
Üdvözlégy, üdvözlégy, vig vendégsereg,
Ugy elhull, mint a légy, aki kesereg.

[25] Aki éhes egyék igyék, lakjon jól,
Vegyen bátran háromszor a kappanból,
Üdvözlégy, üdvözlégy, vendégünk ha vagy,
Ebbül végy, abbul végy, éhen ne maradj.

Aki szomjas, iddogáljon csak jócskán,
[30] Majd a neje hazatolja talicskán,
Üdvözlégy, üdvözlégy, vendégünk ha vagy,
Ebbül ig[g]y, abbul iggy, szomjan ne maradj.

Hogyne volna, hogyne volna jó világ,
Ahol együtt látni ennyi maskarát,
[35] Csebogár, csebogár, sárga csebogár,
Vége vége már, a dalnak, vége vége már.

A címből s a versszöveg belső utalásaiból kitetszik, hogy itt egy „farsangbál” vendégeinek üdvözléséről van szó. Ezt a rendezvényt s magát a verset is, mint a rendezvény egyik műsorszámát, azonosítani tudjuk.

Bán Oszkár hagyatékából Tasi József már 1985-ben (majd, írását kötetbe is fölvéve, 1996-ban) közölt egy „érdekes báli meghívót” (Tasi József: *József Attila könyvtára s más tanulmányok*. Bp. 1996. 225–229). „A 21 x 14,3 cm-es méretű nyomtatvány első három lapján alul-felül kettős aranycsík között olvasható a világoskék betűkkel nyomott szöveg. Az első lap alján a cím, a második lapon” egy Makai Lucie aláírási *Hívogató* című vers (ezt Tasi József Attila szerzeményének tartja), a harmadik lapon pedig a bál műsora olvasható:

„KABARÉ-MŰSOR

1930. március 1. este fél 10 órakor

1. A vendégek üdvözlése.

(Előadja a női dalárda.)

2. Családi kör

(Makai Lucie és dr. Solti Jancsi.)

3. Sajnos ezen is tul kell esni.

(Stranyovszky Etelka énekszámai.)

4. Premier Szegeden

Rendkívül izgalmas és fordulatokban gazdag cow-boy történet a vásárhelyi irodalmi prairiekről. Előadják: Gádor Mariska, Gádor Pál, Müller Mór, A Gróf, Szent-Genovéva, Valéria és József Attila.

5. *A néma vezérigazgató*

(Előadja Béla, aki 26 éves – múlt.)

6. *Aki a zsókert a táskájában hordja.*

(Römi közben előadja Blancz Klári.)

7. *Müller Mór a perzsa vásáron.*

(A cenzura egyelőre betiltotta.)

8. *A latabagomár.*

(Turkatamor mint fefebin.)

9. *Műsortöltelék.*

(Előadja a női dalárda.)

10. *Az eladó lány.*

(El-adja Müller Elizke.)

11. *Hol vannak az ezüst kanalak?*

(Előadják a vendégek.)

12. *Mindenki benne van.*

(Előadja Makai Lucie.)

13. *Dráma a ligetben.*

Nagy, látványos opera. Szövegét és zenéjét szerző Wagner-Fricsay Richárd. Vezényel Gádor Mariska. A díszleteket tervezte Rudnay Gyula. A kosztümöket kölcsönözte az Első Hódmezővásárhelyi M.Kir. Zálogház. Fővilágosító Gádor Pál. A táncszámokat betanította Czukor László. Balettmester: Müller Mór. A csábtáncokat bemutatják a görlok. Primabalerina Müller Anni.

! Játssza a teljes operai együttes!

A rendezőség vöröshagymáról és záptojásokról gondoskodott.”

A meghívót s benne a műsort Tasi József már „dekódolta”, így immár világos, hogy ez a műsor a József Jolán (akkor még Makai Ödönné) szervezte hódmezővásárhelyi bál műsora. Az időpontot (1930. március 1.) a meghívó maga is megadja, a szereplők pedig a Makai-házaspár és rokonaik, illetve vásárhelyi barátaiak. Egyenkénti azonosításuk itt fölösleges, annyi számunkra elegendő, hogy a műsorban emlegetett Makai Lucie valójában József Jolán, Stranyovszky Etelka pedig József Etelka. József Attila a műsorban saját, ismert nevén szerepel, – mint a 4. műsorszám egyik szereplője.

A program és a műsorszámok megfogalmazása önmagáért beszél; vidám, „figurázó” estéről volt szó, az egészet a szándékolt jókedv, sőt bohóckodás hatja át. A provinciális középosztály „társasági” eseménye ez.

A műsor első száma, láttuk, *A vendégek üdvözlése* címet viseli, s ezt a számot „a női dalárda” adta elő. A most előkerült vers, nem kétséges, e műsorszám szövegét adja. Nemcsak címe azonos a meghívóban szereplővel, de a szöveg hangulata, utalásai is ide kapcsolják. A gépirat, amely előkerült, alighanem az előadóknak, a „női dalárdá”-nak (valójában a társaság hölgytagjainak) szereppéldányai közül való. Erre vallanak a szöveg javítatlan gépelési hibái, valamint a legépelte szövegből való törlések, amelyek utólagos rövidítési szándékról árulkodnak. (A műkedvelő hölgyek rövidebbre fogták a műsorszámot;

a kompozíció e légkörben úgysem számított.) A hangulathoz a szerző nevének föltüntetése nem illett; ezen az estén nem a szöveg megalkotója volt a fontos, hanem az „attrakció”, a hangulatteremtés.

*

Mindebből persze automatikusan még nem derül ki, hogy ki volt a műsorszám szövegének megalkotója? A meghívón nyomtatásban is szereplő *Hívogató* című vers aláírója, láttuk, Makai Lucie, azaz József Jolán volt, s bár Tasi József úgy vélte, ezt a verset – a név-aláírás ellenére – költőnk írta, azonosítását máig kétely kíséri. Stoll Béla pl. kategorikusan azt állítja, hogy a *Hívogatót* Jolán írta (Stoll Béla, Irodalomismeret, 1995. aug., 17). Hogy ki írta *azt* a meghívóra föltett verset, ezúttal nem érdemes bolygatni, szempontunkból most csak az látszik fontosnak, hogy – *Hívogató*ról lévén szó – a szöveget szükségképpen a háziasszonynak, azaz Jolánnak illett jegyeznie. Az aláírás ott nem a szerzői öntudat megnyilvánulása, nem is márkanév, hanem a háziasszonyi szerepkör vállalása.

Az persze kétségtelen, Jolán írt verseket, élvezte a szereplés e formáját is. A névtelen *A vendégek üdvözlése* tehát elvileg származhatna tőle, ám – siessünk mindjárt leszögezni – ez csupán elvi lehetőség. A rejtve maradó, anonym szerzőség aligha lehetett becsvágya, kivált amikor kéznél volt, s munkára fogható volt költő-öccse. A verset megítélésem szerint nem is Jolán, hanem a család valódi költő-tagja, *József Attila írta*.

Szerzősége mellett sok minden szól.

1. József Attila, tudjuk, máskor is írt ilyen verseket, az alkalmi versek szerzése egyáltalán nem volt idegen tőle. E vonatkozásban Tasi József jó érzékkel idézi József Jolán vallomását: „József Attila vidám, játékos szórakoztatója volt mindenkor különböző összetételű társasköreinek. Makói, szegedi, hódmezővásárhelyi házak és a házak között József Attilára emlékező emberek *sok ilyen írást* idéznek, *a fiatal Attila derűs verssorait*” (József Jolán: „*Az angyalok sose esznek, Mégis gyönyörűek lesznek*” *Emlékezés József Attilára*. Film, Színház, Irodalom, 1940. 12. sz. 18., idézi Tasi 1996. 227.).

2. A vers általános színvonala, sok részletmegoldása József Attilára, s nem Jolánra vall; ez a vers semmiképpen nem egy „műkedvelő” rögtönzése.

3. Egyes megoldások jellegzetesen József Attila-i megoldások. Ilyen például az ötször is előforduló refrénsorban (*Üdvözlégy, üdvözlégy, vendégünk ha vagy*) a *ha* szó elhelyezése. A szokványos sorrend a „*ha vendégünk vagy*” lenne, ám a *ha* ilyen hátravetése József Attilánál sokszor előfordul. Például: „E világon *ha* ütsz tanyát” (*A hetedik* – JAÖV 2:143.), „Az égen *ha* felhő volna”, vagy: „A sikon *ha* dinnye volna” (*Öt szegény szól* – JAÖV 2:230.), „Rejtelmek *ha* zengenek” (*Flóra 2. Rejtelmek* – JAÖV 2:348.) stb. S még egy példa *A vendégek üdvözlése* megírása előtről: „Dél szemmel *ha* néz a / sokutu világra” (*Hosszu az Uristen* – JAÖV 2: 60.) Ez a megoldás, azt mondhatnánk, szinte költői kézjegy; névaláírás nélkül is azonosítja költőnket.

4. Az „Aki szomjas, *iddogáljon* csak jócskán” sorban az ige gyakorító alakja ugyancsak jellemző, József Attilától kedvelt megoldás.

5. A vers fölépítése, mélyszerkezete – minden „tartalmi” és hangoltság-beli eltérés ellenére – szoros rokonságot tart az időközben, valamikor 1929 karácsonya előtt írt *Betlehemi királyokkal* (JAÖV 2:88). Itt is, ott is az ismétléses, mondókaszerű szerkesztés, a beszélői szólam tipográfiailag (beljebb kezdéssel) is jelölt megkülönböztetése pl. olyan

vonás, amely összekapcsolja a két szöveget. s ez a rokonság nem felületi, nem más számára könnyen lemásolható mozzanat. Ha Jolán (vagy bárki más) lenne a szerző, a két vers viszonya mindenképpen más lenne, az imitáció ugyanis mindig a felületen, a külsőségekben mozog.

*

Summa summárum, úgy vélem, elmondható: *A vendégek üdvözlése* című, aláírás nélküli gépirat szerzője nagy valószínűséggel József Attila. Hódmezővásárhelyen, testvéreinél írta az 1930. március 1. előtti napokban. A több példányban legépelte szöveget a Makaiéknál rendezett bál „hölgyei”, a „női dalárda” tagjai adták elő – alighanem dalszerűen recitálva, esetleg énekelve. (Az előadók „dalárdaként” való megjelölése legalábbis erre vall.)

Az *Összes versek* kritikai kiadásának átdolgozása most folyik. Az új editióban – időrendi helyén – már e versnek is ott kell majd lennie.

*

Kiegészítés a fõntiekhez. Írásomat megmutattam Stoll Bélának, aki ma a József Attila-textológia vitathatatlanul legjobb, legfõlkészültebb mûvelõje. Véleménye, amelynek idézésére fõlhatalmazott, megerõsíti érvelésemet s — egy lényeges ponton — kiegészíti azt. „A vers — írja Stoll — kedves, elfogadom érvelésedet: valóban József Attila kezenyomát viseli. Különösen tetszik nekem a *ha* kötõszóval kapcsolatos elemzésed.” Majd: „Örülök, hogy hozzájárulhatsz a közléshez a vers *szövegmintájának és dallamának* megállapításával. A mellékelt xerox [hasonmását lásd külön] önmagáért beszél: József Attila versének 5. és 25. sora szöveg szerint is összevethetõ a népies dal 1. sorával és refrénjével, a dallamra pedig jól énekelhetõ a vers. Egészen biztos, hogy a nõi dalárda ad notam Egyszer esik... adta elõ. Apró adalék egyúttal József Attila népdal- és népies dal-ismeretéhez.” (Stoll Béla észrevételeit és kiegészítéseit köszönöm.)

Egyre kerekesebb tehát a kép, ami *A vendégek üdvözlésérõl* összeáll.

LENGYEL ANDRÁS

A vendégek üdvözlése.

Hogyna volna, hogyna volna jó világ,
Ahol együtt létai anyai maskarát
Üdvözlégy, üdvözlégy, vendéglát ha vagy,
Ebből vagy, abból vagy, őhen ne maradj.

Eztendőben egyszer esik farsangnál,
Nem eszük le a cipőd ha téveszelnél
Üdvözlégy, üdvözlégy vig vendégsereg,
Ugy állhál, mint a légy, aki kesereg.

~~Tárgyaláson a létkés fellebbes,
Jó helyen a vendég berlebbes,
Üdvözlégy, üdvözlégy, vendéglát ha vagy,
Ebből vagy, abból vagy, őhen ne maradj.~~

Kabard vár tekintetes vendégség,
Ha rossz a világ, fő hogy jó az egészséged,
Üdvözlégy, üdvözlégy, vi vendégsereg,
Ugy állhál, mint a légy, aki kesereg.

~~Férfi itt ne névessze a székállót,
Asszony itt ne sírassa a székállót,
Üdvözlégy, üdvözlégy, vendéglát ha vagy,
Ebből vagy, abból vagy, őhen ne maradj.~~

Aki legény udvaroljon kedvére,
A gazdaszöszny majd réver a künnére,
Üdvözlégy, üdvözlégy, vig vendégsereg,
Ugy állhál, mint a légy, aki kesereg.

~~Aki őhen egyik igyek, lakjon jól,
Vegyen bátran háromszor a kappanból,
Üdvözlégy, üdvözlégy, vendéglát ha vagy,
Ebből vagy, abból vagy, őhen ne maradj.~~

Aki szemjas, iddögéljon csak jócskán,
Majd a noje hasatolja talicskán,
Üdvözlégy, üdvözlégy, vendéglát ha vagy,
Ebből igy, abból igy, szemjan ne maradj.

Hogyna volna, hogyna volna jó világ,
Ahol együtt létai anyai maskarát,
Csobogár, csobogár, sárga csobogár,
Vége vége már, a dalnak, vége vége már.

Egyszer e - sik esz-ten-dő-be ka - rá - csony,
 Férjhez mēn-ne a nagy-sá-gos kis - asz - szony.
 Cse - bo - gár, cse - bo - gár, sár-ga cse - bo - gár,
 Cse - bo - gár, cse - bo - gár, sár-ga cse - bo - gár!

Egyszer esik esztendőben a húsvét,
 Férjhez menne a kisasszony, de nincs pénz.
 Refr.

Egyszer esik esztendőben a pünkösöd,
 Férjhez menne a kisasszony, de nincs üst.
 Refr.

A vers dallam- és szövegmintája
 Népies dalok. Szerk. Kerényi György. Bp. 1961. (Népzenei Könyvtár 3.)

Erdélyi József és Sinka István vesszőfutása Vásárhelyen

Magyarországon 1939 tavaszán országgyűlési képviseléválasztásokat tartottak. Ebben az időben, a háború felé tántorgó országban egyre nagyobb teret nyertek az „ordas eszmék”, a fajelmélet, az antiszemitizmus hatása alá került a népi írók csoportjának néhány tagja, elsősorban Erdélyi József és Sinka István. Ezt bizonyítja az a groteszk szituáció is, amelybe a két költő a választás kapcsán keveredett Hódmezővásárhelyen. A rendőrség gyanús házalókként, munkanélküli mesterlegényekként kiutasította őket a városból, azzal az indokkal, hogy nem tudták magukat megfelelőképpen igazolni; valójában, mivel a szélső-jobboldali képviselőjelölt mellett akartak korteskedni. A szenzációszerű eseményt a négy, különböző pártállású helyi napilap széles körben tárgyalta.

A lapok első, május 18-i tudósítása még teljesen semleges. A Gazdasági Egylet megszűnés előtt álló, a jobboldali Nemzeti Frontot támogató lapja, a Vásárhelyi Újság, valamint a kormány mellett álló Népújság, s Kun Béla (1878–1954) volt országgyűlési képviselő kiegészítve Reggeli Újságja egyaránt néhány sorban közli, hogy „a két kitűnő író” néhány napra városunkba érkezett; ahol „a tanyavilág életét szándékoznak tanulmányozni”, [?] s mivel néhány hete tiszteleti tagjává választotta őket a Tornyai Társaság, ezt akarják megköszönni, illetve Sinka most fogja átvenni a díszoklevelet, mivel a Társaság nem ismerte pontos címét, postán nem tudták elküldeni. A Vásárhelyi Újság közölte Erdélyi Fekete sas című versét is. A kormány lapja, a Vásárhelyi Új Hírek nem vett tudomást a két költő érkezéséről. A Vásárhelyi Újság ettől kezdve majd minden nap foglalkozik a két alkalmi kortessel. Május 20-án újabb Erdélyi-verset hoznak, Az erdő tanúját, 21-én, vasárnap pedig Sinka István Kutas előtt című versének közlésével együtt már jön a fölháborodott tudósítás: „Súlyos sérelem érte Vásárhelyen Erdélyi Józsefet és Sinka Istvánt.” A lap itt szemérmesen beismeri, legalábbis Erdélyivel kapcsolatban, hogy ő „írótságának, Matolcsy Mátyásnak (1905–1953) a támogatása végett” jött Vásárhelyre, de azután így folytatja: „Megérkezésük után szabályszerűen igazolták magukat, a rendőrség az igazolást elfogadta. Ma kora reggel detektívek jelentek meg a szállásukon, és újra igazoltatták őket. Nem értjük, miért volt szükség erre? A zaklatásnak nem lett volna szabad megtörténnie a magyar nép nagy költőivel szemben.” A beszámoló fölemlíti a vendégszeretetet, a Tornyai Társaságot, a főispánt [?!], majd leszögezi: „Valószínűleg egyéni elhatározásból történt a másodszori igazoltatás, és hisszük, hogy az indokolatlan és méltánytalan megbántásért megfelelő elégtételt kapnak.”

Ezt követően május 23-án már a költők elutazásáról tudósít a lap: „Erdélyi József és Sinka István írók a szombaton történt – a Vásárhelyi Újságban ismertetett – sajnálatos események miatt eltávoztak Vásárhelyről. Ez okból a gimnáziumban mára tervezett előadásukat sem tartották meg.” A rövid közlemény súlyát újabb Erdélyi-vers, a Vaddisznó [!] közlésével erősítették. Ugyanezen a napon egyébként a Vásárhelyi Reggeli Újság is közölt egy Erdélyi-művet, a dr. Hódi András helybéli ügyvédnek ajánlott Vásárhelyen [sic!] című verset. A választ, az események hivatalos magyarozatát, olvasatát a Népújság, és a Vásárhelyi Új Hírek következő napi, május 24-i számai adták. Az egybehangzó közlemények szerint a Nemzeti Front helyi szervezete május 18-án jelentette be a rendőrkapitányságon, hogy „Erdélyi József pilisszántói, és Sinka István budapesti lakosok Vásárhelyre érkeznek és itt a Matolcsy-féle lista érdekében agitációs munkát fognak végezni. Miután a választási törvény 68. §-a szerint kortesként bejelenteni csak azt lehet, aki a választók érvényes

névjegyzékébe fel van véve, a rendőrség, – mielőtt a bejelentés tudomásulvételéről döntött volna –, kötelességszerűen utánajárt, vajon a nevezett kortesek megfelelnek-e az előírt kellékeknek. Ez volt az a bizonyos „zaklatás”... Sinka István nem tudta igazolni választói jogosultságát, míg Erdélyi József, aki Pilisszántó községben fel van ugyan véve a választói névjegyzékbe, személyazonosságát igazoló iratokkal nem rendelkezett. [!]? ... Erdélyi József ezután útlevelemmel igazolta személyazonosságát, amit a rendőrség el is fogadott, míg Sinka István a kért idő elteltével sem tudta választói jogosultságát igazolni. Ezért azután a rendőrség az ilyenkor szokásos erélyesebb rendszabályok helyett [!] jóindulatúan eltanácsolta Sinka Istvánt Vásárhelyről... Erdélyi József és Sinka István belátták, hogy az itt-tartózkodásuk nem mindenben felel meg az előírásoknak, de különben is a vásárhelyi közönség részéről sem tapasztaltak olyan jóindulatú érdeklődést működésük iránt, mint azt remélték, ezért vasárnap délután megfogadták a rendőrhatalóság tanácsát, és önszántukból elhagyták Vásárhely területét... Jogsérelem senkit sem ért, zaklatásról szó sincs, ennek meséjét átlátszó szándékkal a rendőri atrocitásokra pályázó választási kortézia költötte, mert így akar a maga tábora részére kétes értékű politikai tőkét kovácsolni...”

A duellumban a Vásárhelyi Reggeli Újság nem vett részt, Kun Béla azzal volt elfoglalva, hogy Takács Ferenc volt országgyűlési képviselőtársa, szociáldemokrata jelölt (1893–1956) pozícióit gyengítse, saját pecsenyéjét sütögesse. Álszent „aggodalommal” fölötté a kérdést lapjában, ugyan kit jelölnek most a szociáldemokraták, amikor Takácsot nem lehet, mert hiszen a négy év alatt többször elítélték sajtóvétség miatt. Azt persze elfelejtette közölni, hogy Takács amnesztiakérelme folyamatban van. S bár Takács följelentette a lapot, a „jószándékú” aggodalom zavart tudott kelteni választói körében, s Kun Béla közreműködésével sikerült eltávolítani a magyar parlamentből a kevés igaz emberek egyikét, József Attila és Kohán György barátját, támogatóját. Takács Ferenc 19 szavazattal vesztett, ennyivel volt kevesebb a 3174 szociáldemokrata szavazat, mint a kormánypárti 6387 voksnak a fele, amit a törvény szerint el kellett volna érnie a második helyen való parlamentbe jutáshoz. Persze, – a történelmi igazságtétel legalább részben működött –, nem választották újra Kun Bélát sem, utolsó helyen végzett a négy párt jelöltje közül. A város képviselői a Magyar Élet Párt, a kormány jelöltjei dr. Temesváry Imre és dr. Lénárt János lettek. Kárba vesztett Erdélyi és Sinka próbálkozása is, Matolcsy Mátyás sem Vásárhelyről került a parlamentbe. A két alkalmi kortes vizsgáztalódhatott a Turul Szövetség június 4-én, Vásárhelyen tartott országos irodalmi díszbörözésén való sikeres szerepléssel, az ország pedig sodródott tovább a háború felé.

*

Dolgozatom forrásaként a hivatkozott lapok megfelelő számai mellett egy kéziratos Takács Ferenc-biográfiát használtam a hódmezővásárhelyi Németh László Könyvtár helyismereti gyűjteményéből. (Horváth Julianna: Takács Ferenc. 1980. 116 + 23 levél.)

KÓSZEGFALVI FERENC

**Csáky József szegedi levelei
(1961 – 1970)**

SZELESI ZOLTÁN
(Szeged)

A műtörténetírás tudományos igényű tárgyilagosságmegköveteli, hogy a nagymesterek életpályájának ne csak a felfelé ívelő – „látványos” és „hálás” – szakaszát tartsuk számon, s mindent kizáróan csak ezt méltassuk. Az emberi-művészi teljesség bemutatására való törekvés azt diktálja, hogy nem szabad elfeledkeznünk arról a záróakkordról sem, amely egy nyolcvanhárom évet megélt nagy művész, mint *Csáky József* (1888–1971) életének utolsó évtizedében – vagyis 1961–1971 között – lezajlott. Jóllehet, hogy a művészet egészen egy régebben fényesen ragyogó csillag fénytörése lehangelővé tesz bennünket. De hálátlanság lenne megkímélni magunkat ettől a rossz érzéstől azzal, hogy egyszerűen nem törődünk nagymestereink emberi sorsának olykor tragikussá alakuló végkifejletével. Vagyis, hogy közömbösek legyünk például a Szegedről-Párizsba szakadt Csáky-nak azzal a megrendítő harcával szemben, mellyel az időssé vált mester – a reá súlyosodó betegség és szegénység, feledés és magányosság ellenére is – a számára életet és értelmet nyújtó aktív alkotóművészetéért, az utolsó leheletéig küzdött. Azért közöljük e Szegedről indult nagy művész – életének utolsó tíz esztendejében írt – leveleit, hogy ezek közrebocsájtásával is hódoljunk felejthetetlen emléke előtt.

*

Csáky József 1888. március 18-án Szegeden született. Gyermekkorra nehézségekkel volt terhes. Atyja – Csáky Vince – szegény levélhordóként alig tudta fedezni tanítatásának költségeit. Középiskoláit Szegeden végezte. Képekkel, szobrokkal szülővárosának múzeumában ismerkedett meg. A műalkotások megértésében ifjúkori barátja, *Bánszky Sándor* (1888–1918) segített neki, aki szintén a század elején Szegedről-Párizsba induló avantgard szobrászok egyike volt. Ő biztatta a természet utáni rajzolásra is, melyet Tápé paraszt-környezetében nagy kedvvel művelt. A szobrászat elsajátítására azonban igazán 1905-től került sor, amikor a budapesti Iparművészeti Iskolán *Mátrai Lajos* növendéke lett, de csak másfél évig maradt itt. Néhány társával ő sem tudta elviselni az akkori száraz tanítási módszert, amely gipszszobrok másolásából állt.

Sok keserve az iskola otthagytásával fokozódott. Atyja nem volt hajlandó támogatni, munka pedig nem akadt számára. Éhesen, fázva rőtta a pesti utcákat és olykor a végtelennek tűnő szegedi országutat is. Helyzete reménytelenül vált. E kiüttalan sötétségben előbb biztató derengésként, majd mindent betöltő és magához vonzó fényként hatott rá Párizs, a művészi megvalósulásának ez az új Mekkája. A Szegedre hazalátogató *Brummer József* (1883–1945) szobrász és *Cs. Joachim Ferenc* (1882–1964) festő, izgalmas híreket és szép reprodukciókat hoztak számára, a modern mesterek nagyjainak, Manet, Gauguin, Rodin, Maillol és mások alkotásairól.

Csáky előtt új világ tárult ki. Ettől kezdve csak egy vágya volt, Párizsba kijutni. Azonban míg elérte célját, sokat kellett küzdenie. 1907-ben a pécsi Zsolnay kerámiagyárba került, de mindössze fél évig dolgozott itt, mert elviselhetetlen volt számára, hogy hamutartókat és vázakat sorozatban kellett mintáznia. Ezután küzdelmes hónapokat élt át Budapesten. Többször volt munka nélkül. Akarata végül is legyőzte az akadályokat és 1908 nyarán, bár szinte fillér nélkül, de sikerült Párizsba jutnia. Ezzel élete új fordulatot vett, s ifjúságának hazai pályakezdése lezáródott.

Csákynek a művészeti beteljesülésért vívott harca a francia fővárosban tovább folytatódott. Kezdetben itt is nyomorgott és mindenféle alkalmi munkát el kellett vállalnia, hogy megélhessen. Egy darabig Brummer Józsefnél húzódott meg, majd a híressé vált művész-szálláson, a „Ruche”-ban vett ki műtermet. Itt lakott – többek között –, a festő *Fernand Léger, Marc, Shagall* és a szobrász *Henri Laurens*. Csáky egycsapásra belekerült abba a feszült szellemű, inspiráló hatású légkörbe, melyben a XX. század elejének modern művészeti törekvései zajlottak le. Eredetiben láthatta *Derain, Braque, Rouault, Rousseau, Matisse* és *Picasso* festményeit, valamint *Rodin, Maillol, Bourdelle, Archipenko* és *Brancusi* szobrait, – hogy csak a nagymestereket említsük. 1910-ben elnyerte Szeged város művészeti-ösztöndíját (három évre: 1.000-1.000 koronát), mely lehetővé tette, hogy fejlődése érdekében rendszeres képzésben részesüljön. Egy félévet az Académie Blanche-on, három félévet pedig, az Académie La Palette-on tanult. Ez az 1910 ősztől – 1912 nyaráig tartó studiuma alapozta meg plasztikai tudását.

Párizsi élete során Csáky kapcsolatba került azzal a magyar művészkolóniával, melynek tagjai között találjuk *Czóbel Bélát, Pór Bertalant, Berény Róbertet, Tihanyi Lajost, Márffy Ödönt* és másokat. Megismerkedett *Lesznai Annával*, akinél találkozott *Balázs Bélával* és *Bartók Bélával* is. De francia barátainak száma is növekedett. Különösen 1913-ban, amikor *Riciotto Canudo*, a „Montjoie” című irodalmi folyóirat főszerkesztője munkatársként Csákyt is foglalkoztatta. A lap vezetőjének otthonában megfordult *Stravinszky, Apollinaire, Picasso* és *Cendrars*, társaságukba ekkor a tehetséges szegedi szobrász is beletartozott. Blaise Cendrars verset is írt hozzá, *Anatole Francenak* pedig pártfogoltja lett. Egy Ady-verset maga Csáky is *lefordított*, mely a „Les Feuilles de Mai” című szemle 1913-as évfolyamában meg is jelent. Csáky József Párizsban létrejött életműve az ötvenes évek végétől vált ismeretessé előttünk. Szobrászatának tartalmi és formai magasrendűségéről fogalmat nyerhettünk a műtermében tett látogatások során. Alkotásai más-más alakzatokban örökölték meg Csáky hamvas szépségű formagondolatait. Műveinek nagy része konstruktívan szerkesztett, geometrikusan tagolt, kerekded és hasábos mintázású. Régebbi és újabb alkotásai modern utakon induló szobrászatának kibontakozását, majd beérését jelzik. Alkotásait a tizes évek elején a szobrászati kubizmus szellemében készíti. Ezt követően a mérteni idomokból konstruált műveket a valóságra jobban emlékeztető, de változatlanul fegyelmezett, architektónikus jellegű figurális plasztikák váltják fel. A néger plasztika s a francia koragótikus szobrászat hatásán kívül fel lehet munkásságában fedezni *Cezanne* és *Rousseau* festményeinek élményét. Állatábrázolásain egyiptomi és asszír tanulságok tükröződnek. A huszas évek közepétől a modern művészeti irányzatokhoz közel álló KUT (Képzőművészek Új Társasága) tagjaként az akkor alakult magyar csoport budapesti kiállításaira is elküldte szobrait.

Csáky ifjúkori emlékeiről és később, a Párizsban kialakult művészeti nézeteiről *Bor Pál* 1926-ban megjelent tanulmányai között ír. Alkotói megnyilatkozását Bor gondosan

elemző cikkében – többek között – így jellemzi: „... Ő is, meg korunk is keresi a művészet kifejezési formáját önmagában, a lelke mélyén... Valami örököt ad Csáky minden művében: azt az ünnepélyes, előkelő hangot, egy mély belső rezgést, mélyen emberi megnyilatkozást, mely az ő sajátja.”

Csáky József neve az évek múlásával Magyarországon lassan feledésbe merült. De nem így Párizsban, ahol emberöltőnyi munkásságával a szobrászatban nemzetközi rangot vívott ki magának, s külföldön alkotásai számos modern múzeumban képviselik. A francia fővárosban őrzött kubista szellemű művei a század elején megújódott szobrászat pozitív jegyeit hordják magukon. A párizsi Modern Művészeti Múzeumban szereplő avantgarde szobrászok, mint (*J. Arp, R. Duchamp-Villon, Ch. Orloff, J. Lipschitz* és *O. Zadkine* formakísérletező alkotásai között, méltó helyet foglal el Csáky két nőalakja, melyek a modern szobrászati törekvések kiváló eredményeit tükrözik. A párizsi Modern Művészeti Múzeumban látható kubista ábrázolásai (1914 és 1927-ből), valamint a Párizs Város Modern Művészeti Múzeumába lévő konstruktív tömörségű „Leányfej”-e (1937), Csákyt a modern mesterek sorába emelik. Nem véletlenül állította őt *Raynal*, a kitűnő francia műkritikus *Despiau, Maillol* és *Brancusi* mellé, éppen ama sikeres törekvéseiért, melynek célja *Raynal* szerint: „... a naturalizmus által ellaposított művészet megtisztítása és fölszabadítása volt.”

Csáky alkotásaiból 1959-ben Budapesten kiállítást rendeztek. Ebből az alkalomból, több mint félszázados távollét után a művész hazalátogatott. Rövid időt szülővárosában, Szegeden is töltött. Itt tartózkodása alatt előkereste fiatalkori alkotásaiból egyetlen meglévő szobrárt, egy kislányfejet, melyet 1905-ben Szegeden mintázott, és a budapesti kiállításán szereplő párizsi művei között – az indulását demonstrálva – ezt is bemutatta. Pár nap múlva visszatért Párizsba. Itt hagyta azonban Szegeden egyik pompás szobrárt, a „Táncosnő” című alkotását, mely csupa báj és fiatalos sodrás. Az utóbbi években készült műveiről („Szemérem”, „Csók”, „Szédület”), az egykori párizsi kortársbarát *Böloni György* írja: „...meggondolással, töprengésekkel, nagyon nagy átérzéssel születtek... mély szobrászskultúra ömlik el rajtuk... Igen, Csáky, az... avantgardista, akinek alkotásait sok fázisában ismertem, már mindenképpen klasszikussá vált.”

1943 nyarán, egy légből kapott hír nyomán Csáky halálhíre terjedt el Magyarországon, melyet a mester maga cáfolt meg. A tévedést a sajtó is korrigálta.

Ha visszatekintünk Csáky József gazdag pályafutására, elmondhatjuk, hogy Csáky Szegedről elindulva, meghódította a művészet világát és ismert, jelentős szobrásszá lett. Igazolja – többek között – ezt a *Les Lettres Francaises* 1963. februári száma is, mely a kiváló magyar származású szobrász alkotómunkásságát hosszú cikkben méltatta. Nyolcvanadik születésnapja alkalmából pedig – 1968 tavaszán – a neves művészt a hazai lapok és, folyóiratok köszöntötték. Életművéről – önéletrajzának felhasználásával tervezett – magyar kiadvány megjelenését azonban már nem tudta megélni. 1971. május 4-én Párizsban elhunyt. „Emlékek a modern művészet nagy évtizedéből 1904—1914” című memoárja, amint a dátumok is jelzik, Csáky József pályájának első – vagyis legfontosabb – dekádját öleli fel. Ebből – egyebek mellett – kitűnik, írja *Németh Lajos*, hogy Csáky „... Párizsban megismerkedett az ott tanulmányokat folytató haladó magyar művészekkel, a Nyolcak tagjaival, akik ugyancsak a kor avantgarde irányai felé orientálódtak. Csáky lényegében az ő társuk volt, művészettörténeti helye valahol az École de Paris kubista szárnya és a Nyolcak, illetve annak utóda, a KUT művészetének a találkozási pontján határozható meg. A kubizmusból Csáky mindenképp előtt a geometrizáló formaadást tanulta meg, a tér

analízisében nem ment el odáig, mint Archipenko, Zadkine vagy Gonzales. Ebben, és hogy lényegében egész élete során kitartott a kubista alapelvek mellett, a festő Kmetty Jánost említhetjük Csáky igazi művészi rokonának.”

Amint a Műgyűjtő 1974. 1. száma hírül adta, Csáky József emlékének legutóbb a párizsi „Dépot 15” galéria áldozott, amely 1973 őszén hatvan szobrot és száz rajzot mutatott be tőle. A kiállítással egyidőben értékes dokumentációs anyaggal ellátott monográfiát is jelentettek meg róla. Az úgynevezett Csáky-rehabilitációt *Donald Karsham* folytatja az egy évtizeddel ezelőtt sírbaszált magyar származású, Párizsban élt szobrász érdekében, amint ezt a *Quinzaine Littéraire* című folyóiratban *Régine Cathelin-Simonet* írja. Ugyanis a második világháború után a „hallgatás összeesküvése” vette körül Csákyt, ahogy halála alkalmából egy francia újságíró kifejezte. Elvesztette műkereskedői kapcsolatát, állami megbízásokat nem kapott és arra sem volt lehetősége, hogy gipszfiguráit kőbe faragja vagy bronzba öntesse. Szegényen és elhagyatva halt meg, de művészi hite sohasem tört meg.

A Csáky munkásságának megbecsüléséhez a magunk részéről azzal szeretnénk hozzájárulni, azokat a leveleit adjuk most közre, melyeket a mester 1961–1970 között *Szelesi Zoltán* művészettörténésznek Párizsból-Szegedre küldött.

Ha a leveleket áttekintjük, tapasztalni fogjuk, hogy az idős és később beteggé váló mester – olykor hosszú oldalakon keresztül. – írt a párizsi, illetve a nemzetközi művészeti eseményekről, a műgyűjtők és múzeumok vele kapcsolatos viszonyáról, a divattossá vált absztrakt művészetről vallott kritikájáról, továbbá lankadatlan akarattal létrehozott újabb alkotásairól. S végül szólt hétköznapijainak eseménytelen szürkeségéről, s a magára hagyatottság nem titkolt fájdalomairól is. A mesternek ezek az utolsó tíz évét tükröző levelei – melyek között a fiatalságát, pályakezdését és párizsi sikereit felidéző sorai is megtalálhatók –, kétségtelenül vallomásértékűek. Tehát *a leghitelesebb Csáky-dokumentumoknak* tekinthetők. E levélgyűjtemény híven bizonyítja a modern szobrászat történetében jelentős helyet megillető Csáky-életpálya zárófejezetének legmélyebb emberi és művészi megnyilatkozásait.

(1981)

Levelek

1

Kedves Szelesi

1961. IX. 9.

Ezt a levelet bizonyára nem vártad. Pedig látod írok. Neked írok és a Te személyeden át, szülővárosomnak. És ez nekem mindig jóleső.

Amint tudod, dr Lőkös járt nálam. És ha valamit sajnálok, az az, hogy csak nagyon kevés időt tölthetett velem. Hiszen annyi mindent mondhattunk volna a Tiszáról és ennek partjáról. Hiába, az embernek egész életében csak egy szép élménye volt: az ifjúsága, még ha sokszor tele is volt az szomorúsággal. A szomorúság elmúlik, megnyihül és végre ez is szép lesz, mert benne van az ifjúság. És az én ifjúságom: Szeged.

Kérdősködöl az életrajzom után. Sajnos, ez lassan halad. Nagy munka nagyon, nem tudom, mikor lesz befejezve. Még nagyon messze vagyok a végétől.

Írod, hogy közölni akarsz valamit a szegedi éveimről, indulásomról, amely voltaképpen Szegedről történt. Ez nagyon hosszú dolog és az életrajzomban keverve van a budapesti életemmel. Az egész 100 oldal. Azonkívül franciául írtam.

De ha praktikusán érdekel, tehetünk valamit. Írd meg pontosan, mit akarsz, és kívánságodra megírom azt Neked külön, magyarul. Írd meg, hogy kéziratban milyen terjedelmű legyen. Nem ígérem, hogy nagyon hamarosan meglesz, de nem is fog nagyon soká tartani. Szóval erre számíthatsz!

Most pedig egy kérésem volna. Nem tudom lehetséges-e? Kaptam egy jugoszláv unokaöcsémtől egy kivágott magyar újságcikket. Talán éppen a Délmagyarországban jelent meg, de már régebben. Ez a cikk ismertet egy könyvet. A címe: Szeged városa. Írta: Bálint Sándor. A könyv többek között ír a Szegeden született, vagy ott egy ideig tartózkodó ismert, sőt nagy emberekről, írók, költők, zenészek és művészek és az én szerény nevem is szerepel ebben a listában.

Ha ez csak általános, urodalmi vagy művészi stb. írás volna, kevésbé érintene. De itt szorosán Szegedről van szó, lelkileg szól hozzám. Nem hiúság (túl vagyok azon), de ha meggondolom, hogy hogyan éltem ott és hogyan hagytam el Szegedet, országot, az a tény, hogy most némileg Szeged történetébe belettem csatolva, meghat. Éppen ezért nagyon szeretném, ha megkaphatnám ezt a könyvet. Lehetséges ez?

Szóval gondold meg mindezt és ha lehet, írd egy levelet.

Sok szeretettel
Csáky

Dr. Lőköst sokszor üdvözlöm.
Joseph CSAKY
2, rue Frederic Schneider
Paris 18

2

Kedves Szelesi

962. I. 20.

Itt van az ígért írás. Nem tudom, megfelelő-e és elégséges-e? Kissé talán zavaros, mint az én nagyon hányatott életem.

Talán vannak benne kronológiai hibák. De az én életem, gyermekkoromtól kezdve, nagyon komplikált volt és pontos adataim nincsenek, sőt egyáltalában semmi dokumentumom nincs, amelyre támaszkodhatnék. Szüleim, barátaim mind meghaltak.

Jó pár dolgot talán sőt majdnem bizonyosan elfelejtettem. De ami a legfontosabb, azt hiszem, hogy leírtam.

Az bizonyos, hogy az igazi művészi tevékenységem csak Párizsban kezdődött igazán és rendszeresen.

Budapesten se lakás, se enivaló, se lehetőség munkára. Szegeden egy fillérem sem volt, ha ettem is. De Anyám férje bár becsületes, komoly, jóra való ember volt – (még él!), de mégsem tudta megérteni, hogy én „nála” nem here módon élek, mert arról, hogy az én

törekvésemet megértse, szó sem lehetett. A ma is élő Mihály nagybátyámat kivéve (de akinek lehetőségei nem voltak), a család többi tagja megvetett, mint dolgozni nem akaró henyélőt. Ezt én tudtam, és éppen ezért minnél ritkábban tartózkodtam Szegeden, csak amikor már nem bírtam erővel.

De amikor lehetett, dolgoztam. De ritkán lehetett. Soha egy fillér nem volt a zsebemben. A művészi munka pénzbe kerül.

Korántsem panaszkodom. Ez az élet megedzett. Most csak arra kérlek, hogy mihelyt ez az írás a kezdedben lesz, írj egy lapot, hogy megnyugodjak. Azt is írd meg, hogy megfelel-e?

Sok jó barátsággal
Csáky

Majdnem elfelejtettem valamit. Kb. egy hónappal Párizsba indulásom előtt a Hungária körúti „műteremben” az egyik festőbarátom a házam körül lefestett. Éppen ahol egy dombon ülök. A festőt *Kende Gézának* hívták, Amerikában meghalt. Ezt a képet Pogány Ö. Gábor megvette ezelőtt másfél éve a Nemzeti Galéria részére.

3

Kedves Zoltán

962.IV.10.

Azt hiszem mondanom sem kellene, hogy levelednek nagyon megörültem. Először mert nyugtáztad az én leveletem, másodszer mind amiről írsz.

Persze levelem késésének a címzés volt az oka. De nekem Dr. Lőkös mondta, hogy írjak a „Délmagyarország” szerkesztőségébe. Ezért ragaszkodtam ehhez a címhez.

Egy mulatságos dolog történt. Nem kapva hírt a kéziratomról, kissé nyugtalanodtam és tegnap délután írtam az unokabátyámnak Szegedre, hogy keressen fel téged a nevemben.

Közbejött kellemetlen okok miatt a levelem itt maradt az asztalomon ma reggelig, amikor ugyanis a te leveled megérkezett. Így aztán az unokabátyám nem fog zavarni.

Jól esik mindaz, amit írsz. De én azt hiszem, hogy jó lenne átnézned az én írásomat. Nem leközlésre írtam, csak úgy mint adatokat. Sok lehet benne a stiláris hiba, sőt a magyarsága körül is lehetnek bajok.

Azon kívül az adatokat is hiányosnak vélem. Pl. nem tudom, hol volt, melyik utcában anyámék háza, a Móra u. 47-es ház megvétele előtt. Ezt azt hiszem, Bozsó Mihály nagybátyám megtudná mondani (Vajda u. 11/a.) Vagy az unokahúgom (Kristófné, Petőfi Sándor sug. út 62.).

Rád bízom hát mindennek a megítélését. Ha javítani kell a szövegen, csak egész bátran. Itt adom beleegyezésemet.

A fényképeket illetően írd meg pontosan mennyire van szükséged.

Ami a Honvéd-téri táncosnőmet illeti, nagyon, de nagyon örülnék, ha készítenétek róla egy igazán jó fényképet. De ragaszkodom ahhoz, hogy úgy fényképezzék le, ahogy én mondom: Nem *előlről!* Hanem a jobb oldali profilját, vagyis a szobor jobb oldalát teljes profilból. Azon kívül alulról felfelé fényképezni, hogy monumentálisabb legyen. Persze nem egészen lentről. Én eddig hiába kiabáltam, még eddig aki lefényképezte, előlről vette

le. Szeretnék nagyon egy jó képet, mert kérnek tőlem könyvnek, folyóiratnak. Én ezt a térszobrot adnám reprodukcióra.

Most pedig volna egy kérésem. Ez különben is téged érdekelne, mint műtörténést.

Azt hiszem 1905 nyarán mintáztam Szegeden egy kislányfejet a Remény utcában. Nagypám lakosának, Lantos nevű embernek a kislányát, Juliskát. Ezt a gipsz-fejet 59-ben megtaláltam a nagybátyámnál és felvittem Pestre a kiállításomra. Párizsba visszjövet írtam a szegedi városi tanácsnak (Biczónak), hogy ezt a kis szobrot Szeged városának ajándékozom. Választ nem kaptam. Amikor a szobraim visszajöttek Budapestről – Párizsba, a kis fej nem volt közöttük. Mi lett vele?

Nagyon nem szeretném, ha elveszett volna. Ugye nemcsak mint ifjúsági munkám érdekel, hanem mert ez az *egyedüli szobor, amely a magyarországi munkásságomból megmaradt*. A többit vagy nem öntöttem gipszbe pénzhiány miatt, vagy pedig elkallódtak, mondom ez az egy maradt meg. Ez műtörténelmi szempontból érdekes. Meg kellene találni, bronzba öntetni és a szegedi múzeumban elhelyezni. Ha lehetséges, szeretnék erről is fényképet. A gipszet, ha megtalálják, ha lehetne fényképezni, már is közölni a szöveggel, melyet közölni akarsz. Azt hiszem egyet értesz velem, hogy ami az én személyemet és élettörténetemet illeti, ez a kis szobrocška fontos adat.

Nagy örömmel fogadom szegedi grafikusnőt, ha eljön Párizsba a nyáron. Persze, ha te jöhetnél az még jobb lenne. De, hogy ne szalasszam el az alkalmat, szeretném, ha egy szó előleges értesítést kaphatnék. Én ugyanis elég gyakran vagyok távol egy-két hétre.

Végül pedig ideírom, hogy bizony a magyar barátaim legnagyobb része meghalt. Így aztán levelezésem a szülővárossal lassan megszakad, amit szívből sajnálok. Ez egyik nagy oka örömömnek valahányszor levelet kapok onnan. Ha ezek a levelek is elmaradnak, elvágódom Magyarországtól. Öröm hát minden sor.

Sok jó barátsággal
Csáky

4

Kedves Szelesi

1962. VIII. 4.

Hálásan köszönöm úgy a képeket, amelyek jól sikerültek és használhatók szükség esetén, mint a leveledet. Nem türelmetlenkedtem, mert elképzelem mennyi dolgod van.

De egy valamit még sem tudtam meg, pedig ez *nagyon fontos* nekem: mi lett a kislányfej szobrocskával, amelyet Szeged városának ajándékoztam, de amelyről, dacára kétségbeejtő tudakozódásaimnak, egy árva szót sem hallok. Nekem pedig, mint már írtam, nagyon szívemhez nőtt a dolog. Nem is tudom, halvány fogalmam sincs, hogy kinek írhatnék ez ügyben. Idáig mindenütt kudarcot vallottam.

Jó utazásokat! Sok szeretettel
Csáky

Kedves Zoltán

963. I. 9.

Nem tudom mit köszönjek meg előbb: a jó kívánságaidat küldve néked az enyéimet, a legjobbakat, vagy pedig a szép könyvet, amelyre már bevallom nem is gondoltam. Látom Bálint S. kéziratosa ajánló soraiból, hogy Te összeköttetésben vagy velem. Légy olyan jó neki is átadni köszönetemet.

Bizony már nem reméltem választ. Csak néha-néha gondoltam – kissé szomorúan –, hogy mi van Szegeden? De mivel már sok reményről mondtam le életemben, ezt is kezdtem azok közé sorolni. A meglepetés, gondolod, nagyon kellemes volt.

Mihely lehet, neki ülök megírni amit kérsz. Mert újra meg kell írni. Az én ifjúságom, sőt már gyermekkorom nemcsak Szegeden folyt le családi viszontagságok miatt. Az, amit eddig írtam (e nyáron folytatom) csak az ifjúságomról szól és már 100 írott oldal. Ezt nem másolhatom le márcsak azért sem, mert azok még csak jegyzetek halmazai és egy nap rendbe kell hozni. Megpróbálok hát neked, csak úgy dióhéjban (ha neked elég) adatokat adni. Hiszen gondolom, nem vársz te tőlem regényt.

Azonban előre itt megírom, hogy ami a művészi tevékenységemet illeti, az mind Budapestre vonatkozik. Attól a perctől kezdve, hogy felmentem Pestre az Iparművészeti Iskolába. Szegedi tartózkodásaim, bár felújultak ugyan gyakran, csak felüdülésre szolgáltak és művészi tevékenységem ott nem igen volt, anyagi és erkölcsi okok miatt.

Ahogy emlékszem, csak egy kislányfejet csináltam gipszben, amely anyám halála után a nagybátyámhoz került (Bozsó Mihály, Vajda u. 11/a. Szeged. Még él.) A budapesti kiállításomra felvittem. Visszajövetelem után írtam Párizsból a Szeged Városi Tanácsnak, hogy ezt a lányfejet Szeged Városának ajándékozom, mint életem első megmaradt szobrát. Ez műemlék.

Én erre a levelemre választ nem kaptam. Amikor a Pesten kiállított szobraim visszajöttek Párizsba, a kislányfej nem volt közöttük. Hogy mi lett vele, azt nem tudom. Te talán megtudhatnád, hogy Szeged város birtokába vette-e a kis szobrot. Én hiába írnék, tapasztalatból tudom, hogy választ sem kapnék. Mennyi Magyarországra írt levelem maradt válasz nélkül!

Szóval légy türellemmel. Amint lehet megírom, amit ígérek. Ha van megjegyzésed, kívánalmad, írd meg és én alkalmazkodom ahhoz.

Sok jó barátsággal
Csáky

Kedves Szelesi!

963. IX. 28.

Ha valamire nem volnál felkészülve ez az én levelem. Mert hát a halottak nem szoktak írni. De én mindig mindent másképpen csinállok mint mások.

Nem régiben vettem tudomást a rémhírről. A dolog mulattatott volna – mert nem mindenki hal meg úgy, hogy élve marad és jó egészségnek örvend –, de ez a dolog

nekem sokat árthat. Ugyanis a halottal többé nem foglalkoznak. Neki nincs szüksége „megélhetésre”.

Most aztán, hogy tudod az igazságot, két fontos dologra kérek:

1. Légy olyan jó megcáfolni a hírt mindenütt, ahol hírdették. A Dél-magyarországba te írtál.

2. *Nagyon kérek* nézz utána, hogy hol születhetett ez a kacsa, ki találta ki? Úgy sejttem, hogy valakinek jól megfontolt célja volt, hogy nekem ártson. Nem ered ez a dolog olyas valakitől, aki most ment vissza a párizsi követségtől, és aki ezt a módot találta ki, hogy velem kibabráljon?

Ugyanis a felszabadulás óta nem volt a párizsi követségen fogadás, hogy engem ne hívjanak meg. Nekem jól esett ott magyar körökben megjelenni. Mintha otthon lettem volna. Már jó idő óta nem kapok meghívást követségi fogadásokra és csak a párt újságban olvasom *másnap*, hogy fogadás volt és ott kik jelentek meg. Tegnap is volt egy nagyszabású, mert Gagarin jelen volt. Én ma tudtam meg. Légy hát olyan kedves, nézz utána a dolgoknak, és ha nem esik nehezedre, írd meg amit tudsz.

Én az egész halál históriát a nagynénemtől és egy még élő unokatestvéremtől tudtam meg, mert a néném írt a lányomnak. De mivel én vakáción voltam, csak később tudtam meg, mert a lányom magyarul nem tud és énám várt.

Különbén hogy vagy? Írj magadról is. Az olaszországi lapodat köszönettel és örömmel kaptam meg. Nem feleltem, mert a címedet Rómában nem tudtam elolvasni.

Én sokat dolgozom és azt hiszem egészen más szellemben mint eddig, de nem a „forma” szempontjából. Ugyanis a szobraim most mindinkább mondanak valamit, valami igazán emberit.

Itt nyár nem volt. Esett folyton és hideg volt. Most pedig már érezzük jönni a telet. Hallom, hogy Magyarországon az ellenkezője történt. Kíváncsi vagyok milyen volt a termés, mert az nagyon fontos.

Írj szintén a munkáidról. Erről rendszeresen hallgatsz, bár ez engem érdekel. Megjelenik a rólam szóló írás ez évben az évkönyvben mint ahogy az tervbe lett véve?

Sok jó üdvözzellettel és barátsággal

Csáky

7

Kedves Szelesi

963. X. 11.

Ne aggódj a „baleset” miatt. Megtörtént, nem baj, hiszen élek és még ráadásul jelenleg márványt faragok, ami nem éppen „halotti foglalkozás”. A jó a dologban, hogy az illető lapok megcáfolja a hír [Sic!]. És, hogy kitudjuk *honnan jött az álhír? Ez fontos*. Mert – mint már írtam – nem lehetetlen, hogy rosszmájúság volt az indítéka. Mást nem igen látok. Mindenki, de *mindenki* mindig csodálkozott, hogy milyen hihetetlenül erőteljes és munkabíró vagyok; beteg embereket illetőleg a „tévedés” még érthető, de nálam nem.

Nem lehetett tévedés a nevem körül sem. Ritka a Csáky név és főleg mint szobrász. Azért szeretném hát tudni honnan született a hír. Légy olyan jó megküldeni nekem a megcáfoló cikkeket is. Emlékül!

Nagyon örülök az ifjúkori önéletrajzom megjelenésének tervbevételét. Fehér Zsuzsánál sok fénykép van a szobraimról. El is kérem tőle, miután neked nem lesz rá szükséged, de csak azután, visszaküldöd. Ugyanis tervbe vették Budapesten, hogy a Képzőművészeti Alap kiad rólam egy monográfiát Pogány Ö. Gábor indítványára. De a dolog évek óta húzódik, és egészen bizonyos, hogy nem lesz belőle semmi. Így aztán jobb szeretném, hogy a ma már nagyon drága fényképeim visszajöjjenek. Nem kellene újra vásárolni azokat, ha szükségem lesz rájuk.

A „Művészet” folyóiratot nem ismerem. *Tudom*, hogy Párizsban egy-két ember kap tisztelet-példányt rendszeresen. Én nem. Szóval, ha megjelenik a halálhírem megcáfolása, talán elküldhetnék azt a számot. Így látnám a lapot vagyis folyóiratot.

Kristó Béláné, anyám fivérének a lánya. Tartsd meg vele kissé az összeköttetést. Ő is örülni fog neki, és így tájékozódunk sűrűbben egymásról. (Petőfi Sándor sug. 62.)

Most valami, ami talán érdekel az én ifjúsági önéletrajzomat illetőleg.

Én a 3-ik kerületi Polgári Iskolába jártam. Az utolsó évem végén, mi, növendékek, előadtuk a Bánk Bán-ból az éjjeli összeesküvés jelenetét. A színház kölcsönözte a jelmezeket. Én játszottam Bánk szerepét. Erről egy csoport-fénykép készült. Nekem megvan, de itten. De egy volt iskolatársam, Csóti Jenő, aki a „német” szerepét játszotta, még él. Neki is megvan a kép és talán kölcsönöznél, másolatra, sőt talán ajándékozna is a levéltárnak. Ha a neve beiktatódná, talán hiúságból oda adná.

Sajnos, nem tudom a címét. de egy közös barátunk, Szolcsányi Gyula szobrász (Béke u. 18. Szeged) tudja a címét, mert összejönnek. Csóti bizonyosan tudja még a „szereplők” neveit is. Én az asztal mögött a középén állok. Rám ismerni persze már nem lehet. Díszmagyarban vagyunk.

Ha nem kellemetlen és visszaélés nem lenne, egy más kérésem is volna a III. kerületi Polgárral kapcsolatban. Az én időmben annak az igazgatója egy Baranyai nevű mértan-tanár volt. Ez a kiváló ember feltalált egy módszert, nagyon leleményeset, amellyel könnyen és pontosan lehetett egy körívet *páratlan* részekre osztani. (Én fanatikusa voltam a geometriának és az algebrának, és ennek mint szobrász, hasznát vettem néha.) Nagyon sokáig visszaemlékeztem Baranyai módszerére. Egy nap, sokára elfelejtettem. Azóta sokat törtem rajta a fejemet, még az utóbbi időkben is, de nem tudok rá visszaemlékezni. Pedig nagyon szeretném tudni. Ismernék egy mértan tanárt, aki erre emlékszik. Nagyon örülnék neki.

Amint látod nagy még bennem az „életkedv”.

Sok szeretettel
Csáky

Bevallom, vártam leveledet és bevallom, hogy várakozásomon túl zsúfoltabb tartalmú értesítéseket kaptam. Hogy ezek nekem nagyon jólesők, azt úgy hiszem mondanom sem kellene.

Pontról—pontra felelek.

Már majdnem lemondtam arról, hogy Pogány Ö. Gábor levelemre reagáljon. Örömmel tapasztaltam, hogy tévedtem. Minden rendben van, mert Te leszel a „Művészet”-ben megfelelő cikk írója. Jobbat nem is remélhettem. Csak egy felrívásom volna. Még mindig nem tudom ki menesztette a halálom hírét. Teljesen lehetetlen, hogy a „Művészet” szerkesztősege ezt *ne tudná!* Mert hát még sem találtak az asztal alatt egy *névtelen papírost?*! Pedig *nagyon* szeretném tudni a dolog eredetét, mert ahogy itt mérlegelem a dolgot, a rossz-májúságon kívül más nincs.

Nagyon jól tetted, hogy átdolgoztad az én fiatalkori életrajzomat, mint ahogy erre én felkértelek. Először nem vagyok író. Másodszor már kissé nehezen írom a magyar szót. Elszoktam tőle. A nyelv is megváltozott a jó félszázad alatt. a rendes beszélgetésben nincs hiba, de ilyen dolgokban lehet, sőt bizonyosan van.

A külön-nyomatodnak is nagyon örülök. Ami a fényképeket illeti, most járt nálam egy magyar származású fényképész, aki régóta Amerikában él. Elsőrangú fényképész. Az utolsó – Velencében megtartott – biennálé-kiállításon ő kapta az *aranyérmét*. Ez valami! Idejövet a párizsi Bibliothèque Nationale-ban rendezett a fényképeiből egy kiállítást. Neve: Kertész Andor. Régi jó barátom. Ő most lefényképezte a két utolsó – és remélem a – legérettebb szobromat kifejezésmódban: a „Csók”-ot és a „Szédület”-et. Csinált rólam is egy portrét. Ezeket elküldeném neked. De jóval később, mert ő visszamegy New-York-ba, és csak ott hívja elő a képeket. Várni kell tehát, de azt hiszem nem lesz késő.

Az utolsó levelemben írtam neked a fényképről, amely engem 14 éves koromban ábrázol a Bánk Bán szerepében. Sikerült ezt neked megszerezni? Kedves unokahúgom, Kristó Béláné ebben segítségemre lehetne. Nagyon kedves asszony.

Petri (Pick) szobrászt nemhogy nem ismertem, de először hallom a nevét. Mennyire igazad van, azt mondod, hogy legjobb volna, ha kijöhetnél Párizsba. Akkor kimerítően beszélhetnénk minden minket érintő dologról. Ahhoz képest a legkimerítőbb levelezés is semmi.

Mivel a hideg megszállta Párizst, egy pár nap óta zavar a munkában, mert most lábadozok ki egy meghülésből. Pedig útban van egy *sorozat* szobrom. Ugyanis neki álltam a 9 Múzsának a megmintázásához. Három van csak készen. A többi jönni fog, de mikor? A tél hamarabb jött.

Szóval ne felejtjük el egymást.
szeretettel
Csáky

9

Kedves Szelesi

1964. I. 10.

Nagyon köszönöm jókívánságaidat és én is küldöm az enyéimet, a legjobbakat 1964-re. Megbocsáss, hogy ilyen későn felelek jó leveledre. Ennek oka itt van mellékelve: a két fénykép, a két szobromról, amelyeket az életem legjobb szobrainak tartok. Ebben a kettőben fejeződik ki a legjobban mindaz, amire egész életemben törekedtem.

A „Szédület” (vagy „Szédülés”, ahogy jobb magyarul) az utolsó. Bevallom, hogy saját magam is soká haboztam, míg elhatároztam, hogy megvalósítom. Ugyanis először történik,

hogy a szoborban kifejezett gondolat az alakoknak a környezettel való viszonyával legyen megvalósítva. Meglehet alkotni egy figurát, aki „szédül”? De a szédületet csak feltételesen. A kérdés ott van, hogy „mihez viszonyítva” szédül? És mi a szédület? Az az érzés, hogy a föld, amelyen állnak és amely mindig stabilisan vízszintes volt, most hirtelen elferdül, és nem mozdulatlan, hanem... forog. Ezt akartam kifejezni. Gondolhatod mennyi habozás után álltam neki a megvalósításnak. Azóta, amióta a szobor készen áll, sok ember azt látva, mondta, hogy „érzi a szédületet”. Főleg a nők, akik sokkal érzékenyebbek, mint a férfiak.

Azt hiszem, hogy mindazon írásokhoz, előadásokhoz, amelyeket terveztél, ez a két kép szükséges. Más ilyen ideáim is vannak. Lesz-e időm azokat megvalósítani?

Ami a „Csók”-ot illeti, te ismered Rodin „Csók”-ját. Szerintem Rodin-nál a két alak a fontos. A mezítelen férfi és nő. A csók, mint *tény* elenyésző. Alig lehet észrevenni. Az aktok a fontosak, csak azokat lehet látni. (Persze szépek, de nem erről van szó.) Nálam *csak* a „Csók” a fontos. A nő testén (amely nem érzéki) felkúszik a tekintet és a csóknál érvényesül. Alig lehet mást látni a szobromban, mint *csak* csókot. És a nőnek a felkúszó alakját, amely a csókhoz vezet és ott érvényesül. Mit gondolsz minderről? Szeretném tudni.

Légy olyan jó és értesíts mindenről, ami az én személyemet, vagyis munkásságomat illeti. És, ha valamiféleképpen is szükséged volna ott, Szegeden valakire, aki hozzám közel áll, kérlek fordulj főleg Kristó Bélánéhoz, az én kedves unokahúgomhoz (Petőfi Sándor sug. 62.). Ő az én egyedüli bizalmasom, és nagyon szolgálatkész, ami engemet illet.

Sok jó barátsággal
Csáky

Légy olyan jó értesíteni, hogy a fényképek megérkeztek-e? *Ugyanis nincs több példányom.*

10

Kedves Szelesi

64. I. 27.

Azt hiszem, hogy túl szerény vagy, ami az előadásod sikerét illeti. A családtagjaimtól tudom, hogy nagy sikered volt: telt ház és feszült érdeklődés. Nagyon örülök neki. Ugyanis kaptam levelet az unokahúgomtól, Kristónétól, és az én kedves Bozsó Erzszi nagynénemtől. Bevallom neked „bizalmasan”, hogy Bajó Laci engemet sokkal kevésbé érdekel. Erre nekem komoly okom van. (Ha Erzszi néni akarja, megmondhatja. Ő és szeretett férje felháborodással közölték a dolgot velem.) Éppen ezért kérlek benneteket, hogy lehetőleg csak az „igazi” családomhoz foruljatok, ha én rólam lenne szó, vagyis Bozsó nénihez és az én kedves unokahúgomhoz, Kristónéhoz.

Ami az utóbbit illeti nagyon örülnék, ha néha-néha, alkalom adtán foglalkoznál velem, már amennyiben idődtől és kedvedtől függ. Szegény nagyon elhagyatott. Két nővére halt meg nem régiben. Egyedül van. Tudom, hogy akik megöregedtek mindig egyedül maradnak. De emiatt nem kevésbé kínos a dolog. Azt hiszem, hogy ha rábírnád, hogy kimozduljon a lakásából és néha foglalkozzon általános értékű dolgokkal, nem érezné magát oly egyedül, és a gondolatai nem forognának mindig ugyanabban a szűk körben. A gondolatokat kell bekapcsolni a közös érdeklődésbe, és így az egyedüllét nagy része megszűnik.

Én is nagyon egyedül élek. De én „dolgozom”! Nagyon örülnék a beígért fényképeknek. Te írsz két ifjúkori fényképről, amelyeket Erzsi néni kölcsönzött. Ezekről nincs is tudomásom. Nekem itt nincs egyetlen egy *ifjúkori* fényképem, a Bánk Bán-fényképet kivéve. Csak ezt ismerem és örülök, hogy kapok belőle. Hasznos lehet nekem. Én azt hittem, hogy a meglett férfi korom előtti időkből nincs rólam fénykép.

Előre köszönöm szintén az ígért másolatokat a szobraimról. Ez nagyon hasznos lehet. Milyen jó volna ha, amint írod, remény van rá, hogy kijöjj Párizsba. Mi mindent tudnánk megbeszélni! Egy levél olyan szűk keretű. És annyi mondanivalóm volna. Egy nap talán megírok egy nagyon mulatságos esetet velem a Somogyi Könyvtárban, ott ahol Te tudományos kutató vagy. Érdekes, hogy éppen ott történt velem egy nagyon élvezetes eset.

Tegnap, vasárnap, teljesen Magyarországon éreztem magamat. A követségi attasé megkért, hogy vigyem el őket a Rodin múzeumba és adjak felvilágosításokat a Rodin művészetét illetőleg. Amikor oda mentem láttam egy tömeget. 40-50 személy várt. Azt hiszem meg voltak elégedve.

Írjál. Sok szeretettel
Csáky

A szegedi művészek kiállításának katalógusa nagyon érdekel és előre köszönöm.

11

Kedves Szelesi

64. II. 19.

Mondanom sem kellene mennyi örömmel olvastam jó leveledet. Iparkodok rá felelni tüzetesen.

Sajnos semmi jót nem tudok írni az esetleges, tervbe vett párizsi utazásodat illetőleg. Persze az élményekben és tanulságokban nagyon gazdag és üdvös lenne. De tisztán anyagi szempontból, nehezen valósítható. Én a legnagyobb sajnálatomra nem vagyok abban a helyzetben, hogy magamhoz meghívjalak. A lányommal élek a lehető *legszerényebb* módon, és helyem sincs amit felajánlhatnék. Nagyon resteltem ezt ilyen őszintén megírni, de így van.

Te beszélsz nekem 50 dollárról, amivel itt élnél „pár hétig”. Ebben a nagyon drága Párizsban ez csak igen rövid időre lenne elég még a *legszerényebb* életmód mellett is. Ha a kultúr kapcsolatok révén kaphatnál egy szobát a párizsi Magyar Intézetben, ez nagyon megkönnyítené a dolgot. De erről majd írni fogunk egymásnak. Megadom majd a címet, ahova fordulhatsz ez irányban Pesten.

Köszönöm a katalógust. Nagyon érdekelt. Leadom a véleményemet, bár nagyon nehéz egy-egy reprodukció után. A legjobbnak Sándor Jánost tartom. Szabó Miklós akvarellje nagyon tetszik, de nem elegendő ítéletre. Zombori László nem megvetendő, csak féltő, hogy már nem fejlődőképes. Buday, *ha fiatal*, ígér, úgyszintén Fischer Ernő. Tápai Lajos nem rossz. A többi egyáltalán nem érdekel. A szobrok sem.

Nagyon köszönöm a fényképeket, főleg Bánk Bánt! Sajnos Csóti Jenő nem adta meg a kollegáim neveit, pedig engem nagyon érdekelne. Az emlékirataimba tenném azokat. Az elsárgult fiatalkori fényképemet ne küld el. Mit csinálnék vele?

Ha kijössz Párizsba, beszélhetünk cikkekről, folyóiratokról és a szobraim fényképeiről. Bőven fogom tudni kiegészíteni az anyagodat. Persze ehhez jelen kell, hogy légy.

Most pedig röviden leírom az esetemet a Somogyi Könyvtárban.

13-14 éves lehettem. De nem egészen 14. Nagy buzgalommal jártam olvasni a [Somogyi] Könyvtárba, csak délután lehetett. (Talán most is így van?) Én nem „ifjúsági” könyveket olvastam, de mindig nagyon komolyakat, sőt „tudományos” könyveket. Emlékszem, hogy bújtam Lombrosót, Lavatert és más paleontológiai stb. könyveket.

Nem vettem észre, hogy a könyveket kiszolgáló személyzet engem *figyelemmel kísért*. Egy szép napon az, aki nekem a kért könyveket hozta, a fülembe sugta. Ne jöjjön délután. Sokan vannak és a barátai zavarják. Jöjjön délelőtt. Mi beeresztjük és alig lesz valaki. Nyugodtan olvashat.

Ezután már csak délelőtt jártam a könyvtárba. Egy reggel az ajtó elé érve már odaérkezett egy 38 év körüli nagyon elegáns férfi. Rám sem hederített, sőt lenézőleg fitymált és csengetett. Az én könyvtárszolgáló emberem dugta ki a fejét az alig kinyitott ajtón és kérdezte az urat, mit akar.

– Olvasni akarok a könyvtárban.

– Nem lehet. A könyvtár csak délután van nyitva az olvasóközönségnek.

Délelőtt kizárólag *csak* „tudományos kutatók” jöhetnek be.

Erre rám nézett, tisztelettel, félreállt:

– Tessék bemenni.

És a „tudományos kutató” bement.

Soha életemben, se azelőtt, se azután nem láttam oly rettenetesen elképedt arckifejezést, mint amilyen azon úré volt, amint rámtekintett, mint tudományos kutatóra és látott bemenni.

Ő kint maradt.

Egész életemben nevettem és még most is nevetek ezen az eseten. Nem gondoltam arra – hogy is gondolhattam volna –, hogy egy nap az én Szelesi barátom, *tényleges* tudományos kutató a Móra Ferenc Múzeumban, rólam fog tartani tudományos előadást és cikkeket ír rólam.

Nem mulatságos?

Amikor 59-ben Szegeden jártam, rápillantottam a múzeum épületére és az ajtóra, amelyen beléptem a megrökönyödött úr előtt. De nem mehettem be.

De van egy másik emlékem is. Amikor még délután jártam be, a barátaim mutattak nekem egy gyönyörű szép, fekete hajú lányt, fehér ruhában. Nagyon komolyan olvasott, nem nézett se jobbra, se balra. Valamivel idősebb lehetett mint én. A barátaim fülembe sugták, hogy az a lány Zolá-t franciául olvassa. Elszédülve néztem rá, mintha magát Minervát láttam volna hirtelen. Franciául! Még a legmerészebb álmomban sem gondolhattam arra, hogy nekem ilyen óriási tudásom lehetne. Arra sem gondolhattam, hogy egy nap én franciául „írok”.

Hát, kedves Szelesi, azt hiszem kiírtam magamat. Most várom az enyhébb időket, hogy újra munkába álljak. Új terveim vannak.

Sok jó barátsággal
Csáky

A leveleid mindig nagy örömet okoznak.

Kedves Szelesi

64. III. 24.

Már régen nem hallottam rólad. Megkaptad a február 19-én írt levelemet? Hallottam, hogy egy nagyon szép cikket írtál rólam a „Művészet” márciusi számában. Köszönöm, kedves Szelesi. De sajnálom, hogy nem olvashattam. Itt nem lehet ilyesmit beszerezni. Pedig szerettem volna tulajdonában lenni.

Most pedig figyelj jól ide. A napokban – és több ízben – beszéltem Kellen Dórával, a Kultúrkapcsolatok Intézetének vezetőjével. Ma megy vissza Budapestre. Nagyon komoly, értékes nő. Nem szokott levegőbe beszélni. Beszéltem neki a te Párizsba jövedeled nehézségeiről. Ő, nagyon hiszem, nagyon segíthet neked ebben és mindent megtesz, amit tehet érdekedben, már csak azért is, mert én kérem rá.

Általam hát azt üzeni neked, hogy menj el hozzá Budapesten. Ketten megbeszélitek tüzetesen, hogy mit lehet csinálni. Egész bizonyos vagyok abban, hogy sikerülni fog nyélbe ütni a dolgot. Szóval menj el és minél hamarabb. *Ő téged vár!* Címe: Kellen Dóra, Kultúrkapcsolatok Intézete, Dorottya u. 8. Budapest.

Azt hiszem a legjobb lenne, hogy már Szegedről telefonon felhívd, hogy kitűzzön neked egy napot. Persze hivatkozz rám. Ő nekem nagy jóakaróm. Tudsz franciául? Különbösen semmi fontos írni való. Rettenő időjárás, és ez sokat zavar a munkámban. Kis unokatestvérem, Kristóné szomorúan írja, hogy még nem látott viszont, de küldtél neki meghívót kiállításra.

Sok jó barátsággal
Csáky

Kedves Szelesi

8 – IV – 64

Ebben a pillanatban fejeztem be leveled olvasását. De rögtön felelek is, okom van rá.

Nagyon szomorú, amit kedves feleségedről írsz. Én ezt annyival is inkább megértem és ”megérzem”, úgy a múlt év elején az én lányomat mentők vitték be a kórházba. Már nem igen tudta mit csinál. Valahogy lábra állt. Most már régen itthon van és jár dolgozni. De normális nem volt és nem is lesz soha. Mi lesz, ha én meghalok ténylegesen? Nem is tudok rá gondolni.

Csak menj el Kristó Bélánéhoz és beszélj neki a feleségedről. Ha néha szükség volna valakire, akivel eltársaloghatna, bizonyos, hogy Gizi (Kristóné) megtenné örömmel. Ő olyan rettenetesen szenved az egyedüliségtől. Senkije nincs. Ez talán neki is egy megoldás. Beszélj vele, nevemben.

Igen, fordulj Kellen Dórához. Egy erélyes nő, aki tele – a látszólagos szikársága alatt – jó indukcióval. Ha ő megígér valamit, azt megteszi és mindent megtesz, amit erre érdemesnek tart. Ő mondta nekem, hogy küldjelek el hozzá. Nagyon természetes, ha kijössz Párizsba, itt foglalkozok veled. Számíthatsz rám, nem lesz elveszett napod itt.

Végtelenül örülnék, ha küldenél néhány számot a „Művészet”-ből. Itt fontos emberek nagyon éhesek rá. Persze azt a számot, amelyet nekem küldöttél, megkaptam idejében. Köszönöm, Szelesi, hogy ilyen szépen írsz rólam és foglalkozol velem.

Budapesten D. Fehér Zsuzsánál iparkodj nyélbe ütni a már régen tervbe vett monográfiám ügyét. Ami ezt illeti (és más okokból is) szeretném nagyon, ha megismernéd az úgyszólván egyedüli jó barátaimat Pesten: Kende Ferenc, író (Csengeri u. 82.). Ő a fivére annak a festőnek, Kende Gézának, akinek rólam festett portréját megvette a Nemzeti Galéria. A fénykép nálad van, azt hisem. Ez nekem egy nagyon jó barátom. Okos, művelt ember. Sokáig élt Párizsban, de még Pesten voltam, sokat voltunk együtt. Sok mindent tud rólam, amit én már elfelejtettem. Ő jól ismeri Fehér Zsuzsát és foglalkozott az én monográfiám ügyével nála. Ő tudja, hogy állnak a dolgok. Hajdanában ő kiadó volt. Engem nagyon szeret. (Én is őt!)

Nagyon örülök a megfelelő életrajzomnak. Légy olyan jó egy-két példányt elküldeni. Zichy-t is nagyon köszönöm. Érdekel. Nem írod, hogy „tudományos kutató” voltam. Én ezen még most is nevetek. Mondd hány éves vagy te?

Szeretettel
Csáky

14

Kedves Szelesi

1964. VI. 17.

Van egy francia közmondás: „Ha a hegy nem megy Mohamedhez, Mohamed megy a hegyhez.”

Így vagyok veled. Vártam és megútam a várását, írok. Ugyanis most jöttem vissza Amiens városából, ahol két hetet töltöttem egy jó baráti családban. A férfi orvos, neves bőrgyógyász és műkedvelő. Illetve csak a Csáky-művek kedvelője, mert már 10 szobor és nagyon sok rajz díszeleg nála. Most is nagytam ott két rajzot.

Vissza kellett jönnöm, mert vár itt egy állami és egy Páris városi vétel. Már körülbelül elintézett dolog, csak arról van szó, hogy több szobor közül melyiket választják. Persze a szobrok múzeumokban vannak. Ugyanis van egy Állami Modern Múzeum (ahol már 8 szobrom van) és egy Városi (Párisi) Modern Múzeum, ahol csak egy szobrom van. Azt hiszem elég rövid idő múlva megtudom az eredményt.

És most nekiállok egy nagy munkához, illetve egy sorozat szobor megmintázásához, amelyek már jó ideje teljesen készen vannak a gondolatomban *minden részlettel*. Ez nálam mindig így van. Olyan ez, mint a szülés: eljött az idő és egy kész gyerek jön a világra.

A nyár erre nagyon alkalmas. Először meleg van, másodszor az emberek elmennek Párizsból és bizonyosan senki nem jön, és én sem mehetek senkihez. És őszre, illetve télre ott állnak a kész szobrok. De idáig is nagyon sokat rajzoltam, reggeltől-estig, mint ahogy én azt szoktam.

Hazajövet itt találtam a 3-ik „Tiszatáj”-at. (A nyomtatást nem küldik utánam.) Nagyon jól esett olvasni és köszönöm neked. Nagyon jól és szépen van megszerkesztve a dolog és jól van tömörítve. A képek is jól vannak választva, csak sajnos a nyomás gyenge, halvány. Miért?

A Párizsi Magyar Intézet kap minden számból egyet. Az olvasó teremben mindenki olvashatja.

Kristóné bizonyosan mondta neked, hogy miként cserélték ki a postán egy hozzám intézett számot. Hogyan van az, hogy ilyen gazság lehetséges?

Az emlékeimből kimaradt egy fontos dolog. Igaz, hogy csak a magyarországi eseményeimről van szó. De nagyon fontos szerepe volt a púpos, de hihetetlenül derék, jó Szalay János újságírónak. Ha ő nem létezik, nem kaptam volna meg a Ferenc József-ösztöndíjat, amely egyik legfontosabb tényezője az én kifejlődési lehetőségeimnek. Ő és csak ő csikarta ki azt számomra. Ha érdekel, egy nap megírom, hogyan. Örök hálával tartozok neki. Ha lehettem valami, őneki ebben nagy a része. Bizonyosan régen meghalt. Kár!

Nem tudok semmit rólad, terveidről, munkásságodról, stb. Mi van Kellen Dórával? Láttad-e Kende Ferencet? Mi van az utazási terveddel? Ha szükséged lenne adatokra rólam, munkásságomról, művészi gondolataimról stb., csak írd meg. Amennyire lehet közlöm veled. És, ha teheted írd!

Sok jó barátsággal
Csáky

Rettenetesen sajnálom a kislány-fej szobromat, amelyet Mihály bátyámnál találtam meg, Szegednek ajándékoztam és amely... elveszett! Hogy lehetett ez?

15

Kedves Zoltán

1964. VI. 30.

Ma reggel kaptam leveledet és rögtön válaszolok, bár kissé fáradt vagyok, mert késő délutánig dolgoztam. Válaszolok, hogy bocsánatot kérjek tőled, ami a „Tiszatáj” és a „Művészet”-hez csatolt leveledet illeti. Persze, hogy megkaptam. De siettem valahova és a leveledet szépen, gondosan a fontos irataim közé tettem, és nem a rendes, megérkezett levelek közé. Mivel az utóbbi időben azt sem tudom hol a fejem és itt a nyár. Az emberek elutaznak több hónapra. A városnak és az államnak tervezett eladási história nagyon lefoglalta a gondolataimat. Azon kívül hozzá teszem, hogy mivel leveled a nyomtatványok között volt, nem küldték utánam Amiens-be. Azóta többször kerestem papírokat az irataim között és látva leveledet *elfelejtettem, hogy én ezt nem olvastam el!!* Így aztán nagy gonddal újra az iratok közé helyeztem.

Csak leveledet olvasva kezdett derengeni valami a fejemben. Óvatosan és aggódva elővettem az iratok közül és... elolvastam. Először, amióta megérkezett. Jól esett így is olvasni, bár a második leveled a másolata kissé. Megbocsáss hát. Amiens-ből visszajövet nagyon sok a dolog, írás, szaladgálás várt, mint mindig egy távollét után. Ezért volt, ami volt. Megbocsáss. Nem szoktam szórakozott lenni.

Ami a párizsi utazásodat illeti, sajnos látom, nehezen ütődik nyélbe. Várom hát utóbbi híreidet. Végtelenül örülnék, ha Kristónét tudnátok alkalmazni. Nagyon jót tenne neki, főleg az, hogy érdemes emberek között mozogna. Köszönöm, hogy foglalkozol velem.

Nagy erővel neki álltam a munkának. Tétre több új szobor és rajz fog „díszelegni” a műtermemben, ugyanis teljes munkakedvemben vagyok és több egészen kész szoborterv

van a fejemben. Remélem télig ki fognak jönni. Szerencsére teljes erőmben érzem magamat. Amít kérsz, a párizsi szereplésemet illetően, majd megírom. De egy kicsit később. Most kezdtem dolgozni és nem akarom félbeszakítani. Különben is nyár van, bár Magyarországon talán ez nem számít. Itt minden halott.

Ami pedig Szalay Jánost illeti, hálátlan voltam, hogy kifelejtettem. Nagyon kedves, okos és ravasz fiú volt. Ez sokszor van így a púposokkal. Mint újságíró hihetetlenül értesítve volt *mindenről*, ami a hivatalos, főleg a városatyai körökben történt. A legtitkosabb dolgokról is értesülve volt. Így történt, hogy féltek tőle. Neki köszönhetem életem, munkásságom jóra fordulását, mert neki köszönhetem a Ferenc József-ösztöndíjat, ami megengedte nekem, hogy *csak* a művészetemnek éljek, dolgozzak, kiállítsak Szalonokban, ahol nagyon nagy feltűnést keltettek a szobraim éveken át. Ennek köszönhetem mindazt, amit elértem.

Pár szóval így van a dolog. Bánszky és én nagyon jó barátai voltunk Szalaynak. Illetve csak én. Bánszky (sajnos mondanom kell) egy hízelgő, képmutató volt, jámbor bár ártatlan fiú és álnok ember volt. Mindig hasznót várt valakitől, talpat nyalt neki. Mihelyt nem volt szüksége rá, a legcsúnyábban, gorombán felrúgta. Ez történt Szalayval. Egy nap Bánszky undorító gorombasággal lepúposozta stb., stb. Akkor már volt pénze Bánszkynek, mert eladta magát mindig pénzért. A városatyáknál nagyon erősnek érezte magát, mert undorító módon talpat nyalt. De nem számított Szalayval.

Mert jött a szavazás a Ferenc József-ösztöndíjat illetően. Bánszky bizonyos volt az ügyében. Éveken át hason csúszott a városatyák körül. Az ösztöndíj odaítélésére küldött egy egész kiállítási anyagot szobrokból. Én nem pályáztam: nem volt szobrom és Párizsban voltam. Nem ismertem senkit. De Szalay beadta a kérvényemet, s egy rossz amatőr-fényképet csatolt egy szobromról.

Am, de is ezen dőlt el minden! Kijelentette teljes energiával, hogy ha nem én kapom meg az ösztöndíjat, ő nyilvánossá teszi a legborzalmasabb panamákat a városgazdálkodás körül. Ő tudta mind és az érdekeltek tudták, hogy ő tudja. Egy ideig pöffeszkedtek a városatyák. De bizonyos kisebb cikkek kezdtek megjelenni. Csak burkoltan még. De elég volt. Behívták Szalayt és határozottan megígérték neki, hogy az ösztöndíj az enyém. De Szalay kijelentette, hogy a szavazás alatt (ez nyilvános volt, legalább is a sajtónak) ő ott lesz a teremben. Ott is volt. Lopakodva pillantottak néha-néha rá a városatyák és... az ösztöndíj az enyém lett. Talán ezen múlt a kifejlődésem is az, hogy az lettem, ami vagyok.

Bánszky dühöngött. De nem mert szembe szállni velem. Kispont volt ő ahhoz. Itt Párizsban aztán teljesen kiderült, hogy ő... nulla. De sok alávaló dolgot követett el. Utálatos dolgokat. De erről majd máskor.

Nem tudom mi lett Szalayval. Ami pedig a szobrot illeti, amelynek fényképe szerepelt a pályázaton, azt megvette a pályázat után bronzban egy szegedi ember. A nevét elfelejtettem régen. Bíró volt a Királyi Táblán. Ő azt mondta, hogy a szegedi múzeumnak vette. De amikor otthon voltam, kérdezősködtem. Nem tudtak róla. Egy leányfej volt. Elveszett. Van róla az a kis rossz fénykép, amit Szalay bemutatott a tanácsnak. De be van ragasztva egy albumba. Ha kijössz, meglátod.

Most még egy dolog, mulatságos. A papírjaim között találtam egy polgári iskolai bizonyítványt. Hihetetlen meglepetésemre „*kitűnő*” minden tárgyból, egész végig. Csak egy „jó” van: magaviseletből. Látszik, hogy nem akartak „elégtelen”-t adni. Mert jó kisfiú

voltam. Most pedig megállok az írásban. Még van időm a postára vinni a levelet és még ma elmegy. Várom a híreidet az utazásodról.

Sok jó barátsággal
Csáky

16

Kedves Szelesi

64. VIII. 19.

Valahogy úgy történt, hogy amikor majdnem bizonyosra vártam tőled levelet, megérkezett. Nagyon örülök neki. Köszönöm először is, és nagyon, hogy be tudtad helyezni az unokahúgomat a múzeumba. Végtelenül boldog és én is nagyon örülök neki. Most aztán csak azon szorongok, hogy állandó lesz-e? Gondolod, hogy nagyon szeretném. Mert még rosszabb lenne neki, ha visszaesne a magányosságba. Az is bizonyos, hogy lelkiismeretesebb egyént nem igen lehetne találni. Ezt tudom. De gondolom, hogy te mindent megteszel, hogy ő állandósítva legyen. Köszönöm szintén az újságcikkeket. Azt hiszem lehetett hatása az olvasókra.

Az unokabátyám egy utolsó levelében írta, hogy hallott egy Szolcsányi nevű ember haláláról. Azután nem írt erről. Volt egy ifjúkori barátom Szegeden, akit Szolcsányi Gyulának hívtak. Szobrász lett. Én vittem be annak idején az Iparművészeti Iskolába, amelyet ő végig kijárt. Szegeden telepedett le, de inkább csak dekoratív szobrász volt és nem „művész”. Az bizonyos, hogy nagyon ügyes volt, mint „mesterember”. Ő halt volna meg? Csodálom, hogy a nővére (aki ott volt a te rólam tartott előadásodon) nem értesített.

Most pedig térjünk át a te dolgodra. Szóval majdnem egészen bizonyos, hogy kijössz Párizsba. Mi mindent elfogunk tudni végezni élőlőszóval! A levél nagyon, de nagyon szűkszavú. Sőt vannak dolgok, amelyeket úgyszólván lehetetlen elintézni. A félreértést is nehéz néha elkerülni. És főleg az a baj, hogy a válaszra soká kell várni. A beszélgetésben a válaszok rögtönösek és mindent rögtön tisztázni lehet. Szóval jössz és ez nagy dolog.

Mindjárt példát is szolgállok arra, hogy milyen nehéz levélben megérteni pontosan a dolgokat. Azt írod szükséged lenne a párizsi életem és pályaalakulásom történetére.

Dehát ez az én *egész életem története!* Ez az, amit egy nap megírok *több száz oldalon!* Nem tudom, hogy lehetne ezt lerövidíteni! Te bizonyosan valamire gondolsz, ha ezt kéred, de ezt én nem értem meg.

Tudod, hogy én nagy örömmel írok meg mindent, amire esetleg szükséged volna, de szeretném *pontosan* tudni miről van szó. Szóval légy olyan jó és írd meg pontosan mit kívánsz. Ha tudom, leírom.

A nagy életrajzomat már jó ideje félbeszakítottam. Nem mondtam le róla, ne gondold, de más elfoglaltságaim, gondjaim stb. voltak és vannak. Egészséges és erős vagyok. Egy nap újra neki állok. De most nagyon leköt a szobrászat. Sokat dolgozok, több *kis* szobrot készítettem és folytatom. A többit majd később!

A szobraim fényképeinek kiegészítését illetőleg majd ha itt leszel, megcsináljuk. Meg kell beszélni a dolgot. A katalógust és a plakátot megkaptam, és köszönöm.

Sok jó barátsággal
Csáky

Kedves Szelesi

1964. IX. 9.

Hogy az én munkásságomat és művészi pályámat, valamint a művészettörténeti adatokat velem kapcsolatban összegyűjthessed a Magyarországon kiadandó rólam szóló könyv számára, meghívlak kozzám, ide Párizsba, ahol egész tartózkodásod alatt vendégem leszel.

Üdvözöl
Csáky

Kedves Szelesi

64. IX. 22.

Ebben a percben olvastam leveledet és már válaszolok. Ugyanis én nem szeretem a halogatást.

(Ugyanakkor, mint a te leveledet, megkaptam az unokahúgomét is. De ő másnap bizonyosan kapott tőlem levelet.) Köszönöm a kis fényképet. Igazán nem emlékezhetek ilyen kis dologra. Nagyon, de nagyon sokat dolgoztam életemben, már fiatal koromtól kezdve. Ilyen apróságokra, hogy is emlékezhetnék? El sem tudom képzelni mikor festhettem én azt. Csóti megőrizte és talán ez az *egyedüli vízfestményem*, ami megmaradt. Nagyon mulattat engem.

Ami a te szállás-kérdéseidet illeti itt Párizsban, erről már én beszéltem a Francia-Magyar Egyesület titkárával, aki ezeket az ügyeket az idelátogató magyarokkal elintézi. Szóval ez nem probléma, mert ő talál egy nem drága szobát. A probléma az *ár!* Mert bizony nem olcsó. Előre megmondom – ha még nem írtam meg –, hogy Párizs Európa legdrágább városa. Ezt minden külföldi mondja. Minderről még szó fog esni.

Az egyesület titkára – akiről beszélek – november 4-én megy Pestre és beszélni akar veled az én indítványomra. Nagyon kedves ember és az én kérésemre, amit lehet megteszi *egészen bizonyosan*. A baj az, hogy te nem tudsz franciául. Ő egy-két magyar szót tud és valahogy talán menni fog a dolog. A felesége magyar, de nem hiszem, hogy vele lesz. Erről még tüzetesebben fogok írni *annak idején*. Fontos dologról akar beszélni veled, már ami az idejöveteledet illeti.

Nagyon hálás vagyok mindazért, amit az unokahúgom érdekében teszel. Ő írja, hogy amióta a Múzeumban dolgozik, új életkedve jött és egészséges. Milyen jó lenne az állást rendszeressé tenni!

Nekem, sajnos egy idő óta az egészségem nem a legjobb. Nem vagyok kimondottan beteg, de kínlódom. Várom az Amiens-i orvos barátom idejövetelét és ő, aki ismer, meg fog vizsgálni.

Nem fekszem (távrolról sem), járkálok ki, de nem megy a dolog. Nagyon zavar a munkámban. Azt hiszem egyedül valami bél, emésztési hiba van. Ez gyöngít le. De az orvos barátom rendbe fog hozni.

Megkaptam a „Tisztáj” számát tegnap. Örülök neki. benne van a te fényképed.

Decemberben lesz Amsterdamban egy komoly szobor-kiállítás. Több ország lehető legjobb szobrásza fog szerepelni (Angolországból Moore). Én is ott leszek 3 szoborral. Már elmentek. Talán én is átutazok Amsterdam-ba ezalkalommal. Ott jó barátaim vannak, akiknél megszállok.

Azt hiszem mindenről írtam, legalább is ami most időszerű. Tápaiat örömmel fogom látni. Már Szegeden 59-ben beszéltek róla.

Sok jó barátsággal
Csáky

19

Kedves Szelesi

64. X. 13.

Először is megnyugtatlak ami az én egészségi állapotomat illeti. Minden rendbe jött és most már semmi bajom. Az orvos szerint (nagyon neves orvos) semmi *szervi* bajom nem volt és csak a funkcióban rezsimmel voltak zavarok. Igen kevés kezeléssel és nagyon nagy óvatossággal minden rendbe jött. De az óvatosságot megtartom egy jó ideig, hogy ne legyen visszaesés.

Kissé – szokásom ellenére – megkéstem a válasszal. De ennek fő oka az, hogy semmi fontos közölni valóm nincs. A tervbevett idejöveteleldről több semmi mondanivalóm nincs. A Francia-Magyar Egyesület titkárával még beszélni fogok rólad és megírom, hogy miről van szó annak idején. Még van idő. Ő azt hiszem gagyog pár szót magyarul és az elég lesz. Te 24-én szándékozol jönni. Gondoltál arra, hogy én esetleg – mint már írtam – átmegyek Amsterdamba dec. elején. Hogy csináljuk? Mert a legnagyobb baj nálad, hogy egy szót sem tudsz franciául. Előre bemondom, hogy a német nyelv itt éppen olyan használhatatlan, mint mondjuk a kínai vagy a szanszkrit.

A gyengélkedésem miatt a munka kissé megszűnt. De nemsokára neki állok. A baj az, hogy megjöttek a hideg idők és én ettől szenvedek. Hirtelen jött, nagy tartós meleg után. Az unokahúgom írt Horgosról. Végtelenül boldog, hogy a te múzeumotokban dolgozhat. És én is örülök, hogy ott van és hogy megfelel. Tápai Antalt vártam. Nem jött el soha. Miért? Azóta már bizonyosan elutazott. Sajnálom.

Baráti üdvözléssel
Csáky

Még mindig nem sikerült megtudnom, bár nagyon szeretném, hogy az én Szolcsányi Gyula barátom halt-e meg. Némileg szobrász volt, de főleg sírköveket csinált. (Béke u. 18.)

20

Kedves Szelesi

64. X. 27.

Csak egy pár szót, soron kívül és kutyafuttában, mert nagyon sürgős. Te azt hiszem, nov. 24-re tűzted ki a párizsi utazásodat. Arra kérek, hogy tedd későbbre. Váratlanul nagyon

fontos okokból éppen 24-25-én kell elutazom egy északi városba két hétre. Lehetetlen lemondanom, vagy a dátumot megváltoztatni, mert ez nem tőlem függ. Te pedig nem jöhetsz ide, ha én nem vagyok itt. Buta história és nagyon dühít, de ilyen az élet. Legtöbbször minden ilyen fonákul történik.

Különben semmi újság. Kezd hideg lenni, amitől szenvedek. dolgozom egy kisebb kompozíción. Nem sokára készen lesz. Te hogy vagy? Nagyon el vagy foglalva? Magyarországról semmi hang. Mintha kihalt volna az egész ország, már ami a hozzám való viszonyt illeti. Azt hiszem írtam már, hogy Tápai szobrász nem jött el hozzám. Miért? Pedig nagyon vártam.

Sok jó barátsággal
Csáky

21

Kedves Szelesi

64. X. 30.

Leveled már itt van, nem késett el. Sőt azt hiszem e választ is megkapod idejében. Rendben van. Sőt jobb is, hogy hamarább jösz. Az e hó 27-én írt levelemből tudod, hogy miért jobb. Kint leszek a pályaudvaron megérkezésedkor. Tégy valami *fehért* a gomblyukadba, hogy megismerjelek. Azt hiszem az unokahúgom már visszaérkezett Szegedre.

Viszontlátásig!
Csáky

22

Kedves Szelesi

64. XII. 9.

Végre hozzájutok, hogy írjak neked. Nagyon örültem levelednek, mert tudom, hogy minden rendben történt és szerencsésen hazaérteztél. Nem írhatok sokat most, mert még mindig Amiens-ben vagyok. Itt úgyszólván egy percem sem szabad. Mindig valakivel vagyok és főleg az asszony ragaszkodik a jelenlétemhez és pillanatra sem engedi, hogy ne legyek vele. Különben is látok másokat. Este pedig az orvos barátomnak szentelem azt a pár órát, amely elvált az elfekvéstől.

Sokat járunk ki, az asszony és én a városba vásárolni, szaladgálni és ami a fő, a gyönyörű katedrális újra és újra megnézni. De a jövő héten, kedden, 15-én, Párizsban leszek, ahol az elhanyagolt ügyeim várnak. Szóval, amikor e sorokat olvasod, én Párizsban leszek. Amint csak lehet, megírom amit kértél tőlem. Kérlek mond meg Gizinek, hogy csókolom, de most még nem írhatok neki. Nagyon megörültem jó levelének. Amint tehetem, írok neki. Mi újság Szegeden?

Sok jó barátsággal
Csáky

Kedves Szelesi

18 – XII - 64.

Itt vannak a kért adatok. Azt hiszem elegendő, mert minden *fontos* vázolva van. Légy szíves megírni, ha megkaptad. Különb is várom ígért leveledet. Itthon vagyok Párizsban. Tegnap előtt az itteni Rádió *magyar* osztálya megintervjúolt. Karácsonyi napokban adják le Magyarországon. Ha lehet hallgasd meg.

Ölel
Csáky

Kedves Szelesi

1964. XII. 30.

Köszönöm jókívánságaidat, és én is küldöm neked és családodnak az enyémet, a legjobbakat. Szeretnék egy pár sort kapni. Megkaptad a rövid életrajzom második részét? 18-án küldtem légipostával.

Szeretettel
Csáky

Kedves Szelesi

65. 1. 2.

Várva várt leveled végre megérkezett. A késést pótolja a sok jó dolog, amelyeket írsz. Talán a legnagyobb örömöm, a kedves kis Gizi húgom állandósítása. Elképzelem milyen boldog lehet, hiszen én is az vagyok. Ha meggondolom, hogy ez mit jelent neki: egészséget, életet és egy célt az életében. A célnélküli magányos élet a legnyomasztóbb dolog a világon. Köszönöm hát jó Szelesim, hogy ezt – gondolom nem könnyen – megszerezted neki. Még nem írt Gizi, de tudom, hogy levele nem fog késni, és azt is tudom mi lesz benne!

Legutolsó (most érkezett) leveled dátuma bizonyosan hibás: *dec. 23.* Lehetetlen! Két nap alatt nem érkezhetsz meg. Az intervjú a rádióban 28-án lett leadva. Hallottad? Köszönöm a kis fényképet. Kár, hogy sötét. De én a másiktól szerettem volna, ahol egyedül a kislánnyal vagyok. Rosszul sikerült? De ebből is szeretnék még egy huzatot a kislánynak, aki hozzám símul...

Örülök, hogy rövid életrajzom kielégítő. Kíváncsi vagyok, hogy mit fogsz vele csinálni. Gondolod, hogy érdekel. Különb is az írásaid mindig érdekelnek. Amennyire teheted, küldj belőlük. Itt léted alatt megígérted, hogy elküldöd újra a „Tiszatáj” azon 3 folytatólagos számát, amelyekben megjelent az életrajzom, egészen a Párizsba érkezésemig. Nagy szükségem lenne erre is, nagyon leköteleznél.

Jelzed, hogy írni fogsz a párizsi múzeumokban szereplő magyarokról. Egyre kérlek, de nagyon. Van ott egy Réthy Alfréd aláírású *nagyon rossz* absztrakt kép. Ez az aljas alak

hosszú éveken át csalt meg a feleségemmel. Ezért dobtam ki az asszonyt. Nem szeretném hát, hogy a nevünk együtt szerepeljen. Akkor inkább én maradjak ki.

Nagyon csodálkozom azon, hogy a magyar könyvek nem jöhetnek ki Párizsba. Miért? Ez örültség. Kérlek fordulj Veres Ilához, nagyon, de *nagyon* kedves barátomhoz. (Budapest, II. Bem-rakpart 47. Külügyminisztérium. Sajtóiroda.) Mégegyszer írom: *Veres Ila*. Ő mind ilyen nehéz dolgot *könnyen* elintéz. Őneki köszöhetem, hogy 59-ben meghívtak Magyarországba. Nem kis dolog!

Itt semmi újság. Végre lezajlanak a *hülye* ünnepek. Utálok azokat. Kollektív kergülés és minden megáll 3 hétig. Üsse meg a guta! A jövő héten minden rendes mederben fog folyni. Ami pedig a Gizi „tervét” illeti az én látogatásomat illetőleg, az amiens-i barátaimmal, arról a *leghatározottabb módon le kell mondanía*. A barátaim nem fognak Mgyarországra menni. Van egy birtokuk a hegyekben, és ha van egy kis idejük, odagurulnak. No, hagyok még egy pár mondanivalót a legközelebbi levelemnek.

Jó barátsággal
Csáky

Ha még nem tettem, fogadd a legbarátibb jókívánságaimat. De azt hiszem már küldtem.

26

Kedves Szelesi

65. I. 17.

Attól tartok, hogy levelem igen rövid lesz. Ugyanis igen hideg van. Egy hét óta Párizs 20 cm. hó alatt van és a hideg -10°. A hó megfagyott és járni az utcákon veszedelmes. És ez így van egész Franciaországban. Ez egészen kivételes eset itt. A baj annál nagyobb, hogy Párizs (és az ország) erre nincs berendezkedve: a falak vékonyak, az ablakok szimplák és mint az ajtók, nem záródnak jól.

Nálam a dolog annál komolyabb, hogy ha fűthetem a konyhát, az ebédlőt és a lányom szobáját, az enyémet lehetetlen. Így aztán a hidegben írok neked. Az ablakomon nem látok ki, mert tele van (nagyon szép, de nem jó) jégvirágokkal. Gondolod, hogy nincs kedvem sokáig ülve maradni. De nem akartalak megvártni. Megkaptam a Nyilasy-könyvet leveleddel és nagyon köszönöm. Örülök, hogy – bár nagyon nagy kéréssel – megismerhettem Nyilasy pikturáját.

Itt semmi különös újság nincs. Nagyon ritkán látok valakit. Menni nem megyek sehova, mert a járdák veszedelmesek. Giziről semmi hír. Félek, hogy nincs jó állapotban. Szegény asszony! De mit tehetek? Még a levélírára sincs ereje. A napokban kaptam egy képes lapot Magyarországról. Az aláírás olvashatatlan. A bélyeg nem lett lebélyegezve: itt küldöm.

Gondolod, hogy munkáról szó sem lehet. Pár napja egy órát töltöttem a műtermemben és mindjárt le is feküdtem, mert rosszul éreztem magamat. De két aspirin rendbe hozott és másnap reggel már talpon voltam. Talán írtam, hogy a lányom két hete elvesztette az állását és most itthon van kereset nélkül. Ez a mi újévi ajándékunk. Remélem, nem

fognak bennünket nagyon megvártni a rólam szóló cikked közlésével. Nagyon kíváncsi vagyok rá és előre örülök neki. Most pedig zárom levelem. Nagyon hideg van.

Jó barátsággal
Csáky

27

Kedves Szelesi

65. I. 22.

Válaszolok rögtön, ez a legjobb. Mindent megkaptam, örömmel és köszönettel: a 3 „Tiszdatáj”-at, amelyek rólam szólnak az újat, a füzetet, a másik füzetet Szeged képzőművészetéről, Zichy-t (már megvolt), és az összehajtható Szegedi látképeket. Az új „Tiszdatáj” tényleg sokkal jobb, mint a régi, amely csak újságnak nézett ki és mint olyat, nem igen lehetett „félre tenni”. Mint füzet, be lehet a könyvek közé a polcra. A tartalmát nem igen volt alkalmam még átnézni egyiknek sem. Külön köszönöm a „Tiszdatáj” 3 rólam szóló számát. Ez *teljesen* elég nekem. Mégegyszer köszönöm mindazt, amit küldesz.

Jól tetted, hogy a Zichy-tanulmányt elküldted Molnár Gézának. Mivel az tőled ment hozzá, talán eszébe juttatná, hogy én is létezek. Mert bizony a sok szép ígéretről nem lett semmi. Soha nem jött el hozzám „fontos” dolgok megbeszélésére. Találkoztam vele úgy az Intézetben, mint a Követségben, de szó sem esett részéről az általa tervbe vett dolgokról. Gondolod, hogy ezért én *nem* nehezteltem. Talán fontos oka van erre. De, ha ő látja, hogy *én általam* ővele foglalkozik valaki, ez talán meggondoltatja. Ha esetleg valamilyen okból izenned kellene neki, vagy szolgálatot tenni neki, légy olyan jó megjegyezni, hogy örömmel teszed, *tudva, hogy mi mindent tesz az érdekeiben!*

Gizi azóta, talán mikor e sorokat írom, megkapta a leveletemet. Kissé elhanyagoltam, de nem tehettem másként. Már egyszer írtam neked, hogy talán jó lenne, ha az engem érintő ügyekkel kapcsolatban amennyire teheted lépj összeköttetésbe Kende Ferencsel. Erre több okom van. Először ő a legrégebb *élő* barátom (Szolcsányi már nem jöhet emberi számításba). Ő a bátyja Kende Ferenc [Géza] festőnek, akinek a rólam készített portréja bekerült éppen ezért a Nemzeti Galériába. (Te reprodukálttad a „Tiszdatáj”-ban.) K. Ferenc sokáig élt itt Párizsban is. Sok dolgot tud rólam, amit én már talán elfelejtettem. Ő könyvkiadó is volt. Tudja a dolgok csinját-binját. Író ebből él. Foglalkozott némileg az én ügyemmel. Összeköttetésben van azokkal, akik a kiadónál foglalkoznak. Azt hiszem csupa nyereség, ha ismeritek egymást. Címe: Csengeri u. 82. Budapest VI.

Párizsban is enyhe az időjárás. dehát mégis csak hideg van, bár nem fagy. A munkában zavar, mert a műtermet kifűteni nem lehet. De január végén vagyunk és ez vigasztal. Perzse esik és havazik erősen. A küldött katalógusban látom Tápai szobraikat. Egészen magunk között legyen mondva: nagyon rosszak. Ez mesterség, de nem művészet. Jó mesterember. A művészet, az más. Az amsterdami kiállítás jó *erkölcsi* sikerrel járt. Anyagiról most még nem volt szó. Várom a kereskedőt Párizsba.

Sok jó barátsággal
Csáky

Kedves Szelesi

65. III. 25.

Végre itt a leveled. Gondoltam, hogy el vagy foglalva, így aztán vártam. Ami pedig engem illet, tudod bizonyosan Gizitől, hogy végre a hideg legyőzött. De Amiens-ben az orvos barátomnál, a jó ápolás és kezelés talpra állított. De Amiens-ben nem igen van alkalmam írni. Mindig lefoglal valaki. Soha nem vagyok egy percre sem egyedül. Haza jövet pedig elmaradt ügyes-bajos dolgaimat kellett elintézni, emberekkel beszélnem, leveleimet is megírni, a legtöbb esetben igen unalmas, vagy éppen kellemetlen ügyekben.

Most aztán mindennek vége. A tavasz is úgy látszik szeretne megjönni, de mivel folyton zuhog az eső és hűvösíti a levegőt, nagyon nehéz szegénynek beköszönni, pedig a naptár már közel egy hete bejelentette. Várom ugyanis rá, hogy újra munkába álljak. Azt hiszem a legfontosabb az lenne, hogy erélyesen neki álljak az emlékirataim megírásának.

A napokban volt nálam egy angol (londoni) folyóirat direktora, aki rögtön vállalkozott, hogy kiadja angolul. Tehát egy pár nyelvre már be van biztosítva, mert remélem, hogy a magyar kiadással nem lesznek megoldhatatlan nehézségek. Bár ebben éppen nem vagyok bizonyos, ha meggondolom, hogy az annyiszor beígért rólam szóló könyv kiadása végleg elhalálozott. Éppen ezért volna egy kérésem. Az angol, akiről szó van, szeretne kiadni rólam egy könyvet Londonban. Ha ez a terv megéri (és az angolok tétovázó, levegőbe beszélő emberek!), akkor szükségem lesz a fényképeimre. Ha azokra ott szükség nincs, légy olyan jó visszaküldeni azokat. Ott nincs szükség rá és itt nekem kevés van.

Az angol ezen kívül szeretne megszervezni egy kiállítást a szobraimból Londonban. Ez se kutya, ha sikerül. Azon kívül lesz Athénben egy nagy, fontos szobrász-kiállítás. Kérésükre megadtam a beleegyezésemet elvben. Most aztán várom a hivatalos meghívást, amelyet Athén küld, és ha eljön, kijönnek hozzám kiválasztani a két küldendő szobrot. Nagyobb méretű szobrokra van szükségük. Én ajánlom a Csók-ot. Mivel nekem Athénban nagyon jó barátaim vannak, azok csinálni fognak egy kis propagandát.

Szóval ezek a jelen tervei. Majd meglátjuk mennek-e? A „Szent Péter esernyője” itt van már egy ideje. Megjött a legjobb állapotban. Szép kiadás. Ami pedig a művet illeti, azt hiszem, hogy nem túlzás, ha mondom, hogy a világirodalom egyik remekműve. Pedig kényes vagyok! Persze ahogy jött mindjárt elolvastam. Sőt itt megvettem a francia fordítását, hogy a francia barátaim is okuljanak és élvezzenek.

Megkaptam a katalógust is és a „Tükröt”. Egy Tari nevű festőleány Tápérol írt nekem. Feleltem neki. Kért fényképet, de nekem nincs. Kérlek, ha elmegy hozzád, mutass neki. Köszönöm.

Jó barátsággal
Csáky

Kedves Szelesi

'965. IV. 10.

Rögtön válaszolok a ma érkezett leveledre, hogy ne legyen félreértés. Az utolsó levelemben, amelyben a fényképeket kérem, bizonyosan rosszul fejeztem ki magamat. Én

csak azt akartam mondani, hogy ha *véglegesen kilátástalan* azok felhasználása, jobb ha itt vannak nálam. Most egyelőre itt sincs semmi kilátásban, de nem lehet tudni mi történhetik. De, ha a legkisebb kilátás van arra, hogy ott, nálad felhasználhatók, úgy csak maradjanak ott. Ha véletlenül szükségem lenne rájuk *egészen bizonyos* célból, nagyon rövid idő alatt itt lehetnek, ha kérem ezeket tőled. Szóval nyugodj meg. Nincs semmi baj.

A Gizinek írt levelemben (az utolsóban) azt hiszem nagyon szórakozott voltam. Írtam, hogy Molnár Géza nagyon örült a küldeményednek: Zichy és Szeged. Azt hiszem, hogy Zichy helyett Zrinyit írtam (bár nem tudom). De, ha megtévedtem, te kijavítottad gondolatban.

Ma este látni fogom Molnárt. Egy konferenciát tart a magyar könyvekről, és persze nekem ott kell lennem, bár nagyon szeretek lefeküdni este. Mint tudod, neki is tervei voltak velem, de azok is nagyon elhúzódnak. Lassan megy minden nagyon. (Csak úgy látszik a háború megy gyorsan a megvalósulás felé.)

Az idő itt nem akar kellemessé válni. Itt a tavasz, a fák rügyeznek. De esik az eső és bizony nagyon hűvös, sőt hideg van. Pedig nagyon várom a megenyhülést, hogy végre komoly dolgokhoz kezdjek. Mert ez így nem élet. Nagyon örülök a szép bélyegnek, amely a leveleden volt. Tudod, hogy a bélyeggyűjtő amiensi orvos barátomnak megy. Sokkal tartozom neki, a barátságának, gondos kezelésének, és bizony a legkevesebb, hogy itt-ott, ha kapok, küldjek neki egy pár szép bélyeget. Nagyon jól esik ez egy gyűjtőnek. Egyelőre fontos újság nincs.

Sok jó barátsággal
Csáky

30

Kedves Szelesi

65. V. 7.

Leveledet, amelyet már vártam oly türelemmel, most olvastam el és már írok. Miért halogatnám, mivel úgyis megírnám egy nap. Jobb mindjárt. Mint az öregasszonyok, én is az idővel kezdem. Bizony elbánt velünk ez évben és sajnos koránt sincs befejezve. Hűvös van, (hogy ne mondjam hideg), az eső meg folyton esik már hónapok óta. Tegnap a Meteorológiai Intézet beígért nekünk kedvesen egy kis éjjeli fagyot. Hiába! Májusban vagyunk és kevés idő múlva a [nap] kezd rövidülni. A szívem fáj bele.

Gondolod, hogy ilyen körülmények között a műtermem nem barátságos. De azért simogatok egy kis gipsz kompozíciót, már csak azért, hogy készen legyen. Nem mintha félnék az eladástól! Erről szó sincs. A műkereskedés úgy látszik bedöglött. Valahogy olyan helyzet állt be, mint a 39-es háború előtt. Hogy Madách-ot idézzem: „minden megáll és megmarad a semleges salak” (vagyis az atombomba).

E pesszimista sorok után egy-két vígabb hang. A francia állam vett tőlem 2 szobrot elég jó áron. Szóval hamarosan éhenhalásról nincs szó. A második jó hír: a görög állam egy nagyszabású szobrászati világkiállítást rendez. Több ország legjobb szobrászaitól állítanak ki. Két szobor fejenként. Tőlem a nagy gipsz (a szénládán volt), két női fekvő akt nézi az eget. Talán emlékszel. A második szobromat a Musée d'art Moderne kölcsönzi: egy bronz szobor 1913-ból.

A lukszos katalógusban egy (vagy két) szobrom és becses ábrázatom lesz közölve, rövid életrajzzal. Mivel Athénben vannak jó barátaim, megkérem őket, hogy küldjenek neked egyet direkt Szegedre. Ez egy nagyon nagyszabású kiállítás lesz, amely sok időt vesz igénybe. A szobrokat csak július végén viszik el, és a kiállítás Athénben szept. 8-án nyílik meg. Nagyon természetesen a görög állam viseli az összes költségeket: bebiztosítás, csomagolás, szállítás oda-vissza stb. Eladásról nem igen lehet szó. A görögöknek nincs is modern múzeumuk és a szobrok nagyon drágák. Persze bele lehet halni ebbe a sok „erkölcsi” haszonba.

Köszönöm az újságcikket és a megemlékezést rólam. Jól esik mindig. Amit a térszobrokról írsz, nagyon igaz. Legtöbbször a járó-kelőkben semmi művészi érzést nem keltenek. Nagyon sokuk pedig neveltségesek. Ez nem mindig a művészek hibája. Bár sokszor. A régi egyiptomi és ógörög még bizonyosan mindig „meghatva” tekintett a felállított szobrokra. Pedig azok is „társadalmi szellemet” jelentettek. A kor társadalmi szellemét! De azon túl volt bennük más is: Művészet!

Nem hallok Gizukámról. De tele vagyok reménnyel, hogy egy nap... Nem lehet tudni. Addig csókolom. Nagyon örülök az engem érdeklő terveidnek. Valami talán mégis sikerülni fog.

Sok jó barátsággal
Csáky

31

Kedves Szelesi

65. VI. 17.

Bár nem rajtam van a sor, megszakítom a csendet. Van egy kis üres időm. Valaki bejelentette magát a mai napra és ötet várom. Már nem igen remélem, de nem lehet tudni. Ugyanis régen beigért szobor-vételről van szó, és már régóta tudom – sajnos –, hogy az emberek könnyen felejtnek. No, meg valami „közbejön”. Szóval várok reggel óta. Most van 15 óra 11 perc. Még történhet „csoda”. Óra ugyanis nem volt kitűzve. Várás közben írogatok hát.

A levelező-lapodat persze megkaptam. De sokkal elérhetlenebb voltam, minthogy ez megtalálható volna. Ezért mondom, hogy nem rajtam van a sor. Ezelőtt 3 napja írtam Gizinek. Ő bizonyosan elmondta azt, amit Molnár Gézáról írtam. Azóta a nagykövetségen egy fogadás alkalmával beszéltem vele. Azaz, hogy egy pár szót váltottunk. Mert hiába, én már nem érdeklek őt. Míg Párizsban volt, annak a ténynek, hogy engem ismer, megvolt a súlya. Most, hogy messze van, többé semmi értékem nincs. Kibe bízhat az ember?

Adatokat gyűjtött rólam. Terveket csinált. Mit fog most csinálni a gyűjtött adatokkal? Azt hiszem itt hagyta azokat a követségi papírkosárban. Már kezdek semmiben sem hinni. Az én „vevőmben” sem, mert még mindig nem jelentkezik. Látod – és ez neked, mint műtörténésznek érdekes –, ezt *csak* egyedül a művészekkel merik megtenni. Már, amit Molnár és a „vevő” tett. Mert hát mi baj lehet ebből? A művész teljesen védtelen. Semmi baj, kellemtelenség a neki adott szó megszégéséből nem jöhet. Hát!

Különben semmi újság. Gizi mondta, hogy kész az 5. Múza: Thália? Igen gyorsan neki állok a 6-iknak. Azt hiszem Erato lesz. Ősz végére készen kell, hogy legyen a 9. is. Ha ők nem védenek meg lemondok Olympiáról. A nyáron nem megyek sehova. Mi vagyok én, hogy „nyaraljak”? Szó volt pedig arról, hogy július elején elvisznek kocsin Anvergruebe, egy ezer méter magas hegy tetejébe. Ismerem, gyönyörű hely. Egy nagyon szép birtok. Belülről modern lakás, minden felszereléssel. Ha kilép az ember: vad természet, mert egyedül álló épület a hegyen.

Dehát én csak én vagyok. Tegnap kaptam levelet, hogy ez és az, így és úgy, szóval nem bizonyos, sőt jobb lemondani. Hát én lemondtam. Itt maradok a Múzsák árnyékában. És bár Párizsban majdnem idáig – még tegnap is zuhogott – esők voltak és hideg, lassan mégis jobbra akar fordulni az idő. Egyedül leszek Párizsban, mert mindenki elmegy két-három hónapra. Urak és munkások. Marad egy-két művész.

És Te? Ha minden kiállítás megnyílik, írj egy pár sort.

Jó barátsággal
Csáky

32

Kedves Szelesi

12.-VII.-65.

Hogy levelednek nagyon megörültem, azt úgy hiszem, mondanom se kellene. Tudom, hogy ebben a szezonban nagyon el vagy foglalva. Így aztán kétszeresen öröm volt a leveled, mert nem igen mertem számítani rá. Ezt a levelet pedig igazán a vak véletlennek tudhatod be. Ugyanis lent voltam a műtermemben, teljesen gipszöntő öltözékben és már az utolsó előkészületeket tettem meg, amikor kopogtak az ajtómon.

Végtelenül meglepett a dolog, mert először is nem igen látogat meg engem senki, másodszer nyár van és az emberek legnagyobb része már elment Párizsból, vagy rögtön el fog menni. Ezért volt hát nagy meglepetésem, amikor látom belépni egy francia író és költő barátomat, Roger Richaud-t, aki Madách „Ember tragédiájá”-t fordította franciára. (A fordítás második kiadása már – igen gyorsan – elfogyott.)

Persze hosszú és nagyon kellemes beszélgetés, és amikor elment, késő volt az öntést elkezdni. Sebaj. Holnap rögtön azzal kezdem, hogy megkeresem a gipszet. De ma már munkáról nem lehet szó. Így lett hát időm neked írni.

Majdnem elfelejtettem, hogy a 6-ik Múzsát fogom gipszbe önteni, Erató-t. Azután jönni fog a 3 utolsó. Az ősz végén mind a kilenc készen lesz, mert folyamatosan fogok dolgozni, hogy befejezzem a szériát. Aztán elhatározott szándékom abba hagyni egy időre a szobrászatot. Minden időmet az emlékirataimnak fogom szentelni. Beláttam ugyanis, hogy ha nem így teszek, az emlékirataim nem fognak megíródni soha. A szobrászat megakadályoz. Csak ezzel az energikus elhatározással és kivittel tudok zöldágra vergődni. Hiszen már évek óta húzódik a dolog.

Különben más újság nem igen van. Párizs kiürül. Az idő *tegnap óta* nyári idő. De tegnapelőtt még a legmelegebb pulóveremet húztam magamra, mert fáztam. Most pedig várom a szállítót, hogy vigye el az Athén-nek szánt szobrot. Azt hiszem a napokban ez is meg fog történni. Örülök előre Fehér Zsuzsa látogatásának. Ha el tud jönni! Ez sohasem

bizonyos a magyar és egyáltalán a külföldi látogatóknál. Párizsban nagyon, de nagyon sok látnivaló van. Fel kell valamit, vagy valakit áldozni. Remélem, hogy most nem én leszek az, akit feláldoznak.

Én egész nyáron itt maradok Párizsban. Hova is mehetnék? Nincs már senkim vidéken. És *egyedül* egy szállóban, sok pénzt elkölteni (ami nincs!), hogy valahol unatkozzak? Nincs értelme. Maradok hát – tisztelettel és szeretettel – Párizsban. Utóvégre a munka is nagy „Kaland”.

A magyarországi áradásokról hallottam. Franciaországban is volt itt-ott: a folyó s ár falvakat söpört el. Mik vagyunk mi, emberek a természet rettenetes erejével szemben? Gizit csókolom.

Sok jó barátsággal
Csáky

33

Kedves Szelesi

65. IX. 1.

Már tavaly óta tudom, hogy a nyári hónapokban nagyon el vagy foglalva. Így aztán nem nyugtalankodtam. De azért nagyon jól esett levelet kapnom tőled. Mint mindig. Amikor a leveled megérkezett éppen a 9-ik, vagyis az utolsó Múzsát öntöttem gipszbe. Így aztán mind megvan. Egymás mellé állítottam őket a műtermemben és így érdekes látni, hogy dacára annak, hogy mind a kilenc egy szellemben van csinálva, mégis teljesen különbözők. Messziről sem hasonlít egyik a másikra és mégis mindegyik ugyanaz.

Sajnos a lefényképezésük hallatlan összegbe kerülne. Így aztán szó sem lehet róla. Különben is csak a bronzot érdemes lefényképezni és nem a gipszet. Hát ezért várni fognak. Talán egész életemben. Nem baj, készen vannak. Mostan kaptam egy levelet, amely meglepett. Egy new-yorki műgyűjtő érdeklődik a munkáim iránt, mert sokat olvasott róla. (Nem tudom hol?) De sajnos, mint rendszeren mindenkit, a *régi* szobraim érdeklík. Azokból pedig már régóta nincs. Írtam neki az újabb szobraimról. A válaszában (rögtön válaszolt) kér ezekről fényképeket. Majd küldök neki. Jó volna, ha sikerülne nyélbe ütni valamit vele, mert először a pénz, másodsor – és talán ez fontosabb – megvetném kissé a lábamat Amerikában. Ha valami sikerül, megírom.

D. Fehér Zsuzsa nem volt nálam. Itt volt már Párizsban, vagy csak jönni fog? Örömmel látnám. Köszönöm a katalógust. Az én véleményem szerint az idei kiállítás anyaga gyengébb, mint a tavalyi. A festők közül valamennyire Vecsési („Tavas”) érdekel és némileg Vlasics („Útéptők”), amely azt hiszem színben és hangulatos és jól van komponálva. Ami a szobrokat illeti, Mészáros („Leányfej”) egész határozottan művész és jó szobrászművész. Szabó Iván érme („Körtánc”) tetszik nekem. A többi szobor csak mesterség, de nem is ügyes. Művészet nincs bennük. Tar I. („Győztes”), csak hatáskeresés. Talán többre lenne képes.

A múlt év tavaszán kaptam levelet egy tápéi szobrásznőtől: Tarinak hívják. Kért tőlem fényképeket. (Mintha ez könnyű volna!) Küldtem kettőt és megírtam neki, hogy te talán mutatnál neki egy-kettőt. Volt nálad? Mert nekem nem válaszolt. Talán azt remélte, hogy én küldök neki egy halom fényképet.

Nagyon bánt a kis Gizikém állapota. Bizonyosan rossz, mert nem bír írni. Sokszor gondolok rá és csókolom. Itt az élet újra meg fog indulni lassan. A nyár itt olyan, mint egy temető. Az idő Párizsban rettenetes. Esik már napok óta és hideg van. Nem hűvös: hideg. Ma mintha tél volna.

Sok jó barátsággal
Csáky

34

Kedves Szelesi

965. IX. 29.

Már majdnem megijedtem, amikor a leveled megérkezett, mert a tény, hogy olyan gyorsan válaszoltál azt a gondolatot keltette, hogy valami baj történt. Így van az, ha az ember nincs elkényeztetve. De ezzel nem azt akarom mondani, hogy többé ne válaszolj gyorsan!

Igen a híreid szomorúak, úgy az amit a feleségedről, mint amit a Giziről írsz.

Gizi írt. Levele tele szomorúsággal, bánattal, sőt keserőséggel. Mit tehetek? Semmit. Még vigasztalni sem tudom válaszomban, mert tudom, hogy az semmit sem segít. Végtelenül sajnálom a lemondását a Múzeumban. Pedig, hogy örült amikor oda bekerült. De Újdonság volt, öröm és ez jót tett neki. Most pedig már megszokta és visszaesett a búskomorságba. Talán Jugoszlávia jót tesz neki. Sőt bizonyosan, mert „mozgalmas”, új és szórakoztató. Az agyának nincs ideje belemélyedni a bús gondolataiba. Ez is újdonság neki. Hát majd meglátjuk! Minden esetre nagyon köszönöm neked, amit érdekében tettél és – tudom – még tenni fogsz, ha alkalom adódik.

Magamról annyit, hogy mintáztam egy kis reliefet, amelyet egy nagyon kemény kőbe faragok. Egy másik relief-idea is megszületett bennem, amely új lesz felfogásban.

Az amerikai műgyűjtővel folytatjuk a levelezést. Küldtem fényképeket árakkal. Válaszában kér újabb adatokat. Azt hiszem lesz a dologból valami. Ami szintén fontos, a fényképeket mutogatja más műgyűjtőknek. Egy másik amerikai jött el hozzám, mert itt tartózkodik sűrűn. Állandó lakása van itt. Érdeklődik a szobraim és beszél egy amerikai kiállításról. Ez nem vevő, de egy műértő, aki – úgy vettem ki a beszédéből –, itt Párizsban keres művészeket, akik Amerikát érdekelnék. Vissza fog jönni hozzám.

Egy fiatal párizsi műkereskedő is eljött hozzám. Vett két rajzot és beszél egy rajzkiállításról az ő galériájában. Szóval a szezon elég jól kezdődik.

Mos két kérdést teszek fel és örülnék, ha válaszolnál rájuk. Az egyiket már feltettem, de nem válaszoltál. egy Tari nevű tápéi szobrásznőről beszéltem, aki írt és fényképeket kért. Mondtam (írtam) neki, hogy nálad láthat. Elment hozzád? A másik dolog még egyszerűbb. Te küldtél nekem egy könyvet Szegedről, amelyben olvastam Nyilasy Sándor festőről, aki tápéi nőket festett. Én jól ismertem őt, amikor itt volt (már nagyon régen) Párizsban, és nagyon szimpatikus volt. Él még ő? Te bizonyosan tudod, mert szegedi. Ha még élne, szeretnék újra összeköttetésbe lépni vele. De nem igen hiszem, hogy még él. Jóval idősebb volt nálam.

Ne késs nagyon soká.

Sok jó barátsággal
Csáky

197

Kedves Szelesi

3. X. 65.

Köszönöm jó leveledet és a Pogányét, amelyet mellékeltél. Úgy látszik, hogy minden megy rendjén, legalább is e napig. Mert te nem is tudod, mi mindenről van szó, ami engemet, vagyis munkámat illeti. Mindennek Hidasiék állnak az élén. A hazamenetelemen kívül szó lenne több rendbeli szobor-eladásról is. Könyvkiadásról is mellesleg stb. stb.

Persze vannak *nagy* nehézségek is, talán megoldhatatlanok is. E vasárnap (okt. 9.) Hidasiéknál ebédelek, és mindent tüzetesen megbeszélünk, mert Hidasiné e hó 15-én Pestre utazik *nagyrészt az én ügyemben*. Ő beszélni, tárgyalni fog Siklósival, Aczél miniszterrel, könyvkiadónál, talán Pogánnyal is, ha Pesten van és megtalálható: Bajomival.

De mindehhez szükséges lesz *összes* nálad levő fényképekre, hogy illetékes helyeken válogassák, úgy a kiállítás, mint az esetleges vételek anyagát. Azért *nagyon kérek*, kedves Szelesi barátom küld el rögtön az összes nálad levő fényképeket erre a címre: *Hidasi Jánosné, Bánki Donát u. 41. Budapest, XIV.* Azért fontos ide küldeni, mert először ő foglalkozik tüzetesen az ügyeimmel és másodsor igazán nem bizonyos, hogy Bajomi-Lázár Budapesten lesz-e Hidasiné ottani tartózkodása alatt, amely *rövid* lesz. Légy hát olyan jó és küld a képeket rögtön.

Itt, Párizsban is kezdenek újra felfigyelni rám. Megfordult a szél! Értékes, befolyásos emberek (akiket nem is ismertem) eljönnek hozzám, foglalkoznak velem. A párizsi szezon most fog kezdődni. Nem lehetetlen, hogy kedvező lesz rám. Most fejezek be egy kis szobrot kőben valakinek, aki legjobban foglalkozik velem. Bizonyos vagyok abban, hogy mindez örömet okoz neked. (Gizinek is, aki nem ír!) Ne gondold kedves Szelesi, hogy én elhagylak téged. Nem felejtelek el és még lesz alkalmunk együttműködni. A kiállításomat, ha megtörténik talán Szegeden is meglehet majd csinálni. E héten fejezem be a kis kőszobrot is, azután írásra adom a fejemet. Hacsak nem jön közbe valami más *fontos* dolog.

Sok jó barátsággal
Csáky

Kedves Szelesi

65. X. 24.

Kissé szomorú hangú leveledet e percben olvastam el. Nem akartam rögtön válaszolni, mert még semmi bizonyosat nem írhatok. De éppen a leveled szomorú hangja miatt mégis csak írok, pedig e héten még semmi bizonyosat nem írhatok. Hidasiné ugyanis személyes okokból egy hétre elhalasztotta hazautazását. Ma indult és míg írom e sorokat ő *repül* Budapest felé.

Pénteken már vissza is repül és szombat este (29-én) már náluk vacsorázok és több dologról tájékozva leszek. Ugyanis Hidasiné nagyrészt, sőt majdnem főleg az én ügyeim elintézésére ment haza. Tárgyalni fog Aczél miniszterrel, Siklósival, és ha Pesten van, Bajomival. A fő tárgy, amelyről szó lesz, az a Múzsák kérdése. A második tárgy az én odautazásom ügye, aztán sorrendben egy kiállításom otthon és esetleg vétel. Amint látod, nem kell szomorkodnod, mert mindez nem a te hatáskörödbe tartozik. Írásról szó sincs.

Amint összejövök Hidasinéval (szombaton) és minden határozott dolgot megtudok, írni fogok neked részletesen. A fényképekre persze nagy szüksége van Hidasinénak, hogy tárgyaljon az ügyeiről, főleg a kiállítás és némileg a vásárlás esedékességéről. Légy nyugodt: a monográfiához szükséges fényképeket megkapod. Ezek a fényképek a magyar ügyeimet kell hogy szolgálják.

Mondanom sem kell, hogy nagyon örülni fogok a monográfiának és előre is köszönöm. Azon kívül, légy nyugodt minderről, ami engem illet, részletesen értesítelek. Szóval korántsem vágódok el tőled. Megkaptam a „Művészet” számát, amelyben a Szegedi Kiállításról írsz és rólam is megemlékezel. Egyben azonban tévedsz mert engem már a 14-es háború előtt, igenis nagyon felfedeztek. Igaz, hogy Budapesten, ahol folyton írtak rólam, és egy kis monográfia is megjelent. De Szegeden nem igen ismertek.

Itt, Párizsban úgy néz ki, hogy fellendült az érdeklődés irántam. Szó van egy lukszus kiadású könyvről, egy nagy költő költeményeivel és tőlem öt rézkaraccal. A könyv csak 100 példányban lenne húzva, de egy könyv ára: 100.000 frank. Nem kis dolog.

Novemberben lesz egy fontos árverés. Szobrok Rodin, Bourdelle, én és még más. Láttam az anyagot. Régi, sőt nagyon régi szobraim. A 6. sz. Árverési-palotában lesz az aukció. Ott leszek.

A kis kőszobrot befejeztem és már el is vitték. Azonkívül meglepetés szerűen kaptam egy büsztre megrendelést. Azt mondják mások is jönni fognak. Kár, hogy itt a tél. Már kezd hideg lenni, és ma is kétségbeejtő, lassú eső esik, amely behatol mélyen az emberbe. Igazi párizsi téleleje.

Gizike nagyon szomorú. U.i. Fehér László azt írta a Délmagyarország-ba, hogy nincs már rokonom Magyarországon. „Hát én ki vagyok”? – kérdi ő! Szegény Gizike nem tudja, hogy egy intervju nagyon felületes dolog, és nem azt adja mindig és pontosan, mint amit az ember mond. Én a szüleimről beszéltem.

Sok jó barátsággal
Csáky

Szép bélyeget tettél a leveledre és örültem neki. Megírom majd, hogy milyen eredménnyel járt Hidasiné utazása.

37

Kedves Szelesi

65. XI. 7.

Úgy van a dolog, hogy kedvem kerekedett neked írni. Nem azért, hogy sürgessem válaszodat, a 21- IX. levelemre, erről szó sincs. Én tudom, hogy elfoglalt ember vagy. És különben is nincs mindig fontos közölni való. Az élet egyhangú és mintha a számottevő esemény. A levélíró kedvem onnan jött, hogy tegnap voltam a Francia-Magyar Barátság Egyesületében. Azok tiszteletére volt a gyűlés megrendezve, akik a múlt nyarat Magyarországon töltötték. Persze franciák. Én véletlenül voltam ott.

Az emberek nagy részben nagyon nehezen beszéltek az ottani tartózkodásukról, bár sok (megalapozott) kritika is elhangzott, amelyet az IBUSZ jelenlévő meghatalmazottja jegyzetekbe vett. De nem ezért írok. Egy jó barátom (feleségével és lányával) szintén ott

volt. Tanár mind a kettő, okos, kedves emberek. Ők voltak Szegeden is, és több rendbéli diapozitív felvételt csináltak a kis ballerínámról, melyeket tegnap – általános tetszésre! – le is vetítettek.

Most jön levelem egyik oka.

Ők alig tudták levenni a táncosnőmet, mert egy bokor majdnem eltakarja. Valaki elhúzta az ágakat, és csak így lehetett levenni. A másik baj az, hogy a szobor *ferdén* áll. Mindig így volt, vagy eldőlt? Ezt mindazok, akik látták mondták. Sajnálom a dolgot. Azt is sajnálom, hogy nem tudtam előre, miszerint ezek a *jó* barátaim Szegedre mennek. Tudnak németül és ha veled megismerkednek, több dolgot láthattak volna Szegeden. De tájékozás nélkül több dolgot elmulasztottak, és főleg a M.F. Múzeumot, amely nagyon érdekelte volna őket. De azt mondják, hogy majd visszamennek Szegedre. A város nagyon tetszik nekik.

Nem tudok Giziről. Én utoljára szept. 17-én írtam neki. Talán akkor már Jugoszláviában volt és nem kapta meg. Az onnan írt levelét megkaptam, de reméltem, hogy hazatérve meneszt egy pár sort. Remélem jobban van.

Én jól vagyok. Most adtam el két szobrot Amerikának. Egy műgyűjtőnek és ennek talán eredménye lehet Amerikában. A bronzot most öntik. Egy délafrikai is eljött hozzám. Műgyűjtő szintén. De régi szobrot vagy rajzot akart. 1914 előtti. Ilyesmi már régen nincs nekem. Így hát csak egy rajzot vett, de tudja, hogy létezek és beszél.

Dolgozom. Most fejeztem be egy kicsike reliefet, egy nagyon kemény kőben, amelyet azért is nehéz volt faragni, mert pattan, mint az üveg. Az utolsó pillanatig félő volt, hogy pattan és el kell dobni. De sikerült. Készen van. Most csak már egy vevőhöz kellene neki „pattanni”!

Most komponálok egy másik kicsi reliefet, de ez márvány lesz, baj nem történhet. Ez a két kis dolog egy új felfogást jelent szobrászatomban. Az ember fejlődik haláláig.

Ha párizsi tavasz és nyár nem létezett, a mostani idők hihetetlenül szépek. Napsütés és meleg. Azt mondják itt, hogy az Isten már túl öreg és nem tudja mit csinál.

Sok jó barátsággal
Csáky

38

Kedves Szelesi

9. XI. 65.

Éppen írni akartam neked, amikor a te leveled megérkezett. Így aztán fölösleges írnom bizonyos dolgokról, hiszen kaptál levelet Hidasinétól, aki az én ügyeimmel foglalkozik nagy lelkesedéssel és azt hiszem eredménnyel. Ő tehát jobban tudott mindent leírni, mint ahogy én tehettem volna. Bizonyosan megírta, hogy e pillanatban még nem történt végleges elhatározás semmi engem érdeklő ügyben, de minden jó útban van és a nehézségek úgy látszik megoldódnak.

December közepe felé Hidasiné újra megy Budapestre és remélhető, hogy pozitív eredménnyel jöhet vissza. Tudod, neki könnyebb a dolga. Hidasiné fontos ember, diplomata Párizsban, összeköttetései Budapesten számtalanok és erősek. Hidasiné pedig azon kívül, hogy nagyon kedves és okos asszony, újságíró és érti a dolgát. Szóval még ez évben

azt hiszem tisztán fogunk látni a helyzetben. Neked is lesznek teendőid, mert talán, ha Budapesten lenne egy kiállításom, azt esetleg levihetnéd Szegedre. És ez nem kis dolog.

Engem, úgy látszik, ha hazamegyek dolgozni, Hódmezővásárhelyen telepítenének le. Az nagyon közel van Szegedhez és akkor láthatjuk egymást amikor akarjuk. Ami pedig az én „Művészet”-ben megjelent „felfedezésem” illeti, az nekem semmiféle „bosszúságot” nem okozott. Igazán nem fontos. Aki tudott rólam, átsiklik rajta. Aki nem, annak pedig igazán mindegy. Most megismert, ez elég! És még élek is!

Itt is foglalkoznak lassanként velem újra. Itt van az ideje. Nagyon elhanyagoltak az „absztrakt” hülyeségek miatt. A kereskedelem csak ezekkel foglalkozott. Mert a nyugati országokban már nincs „művészet”, csak kereskedelem, nincs műtárgy, csak „árucikk”. A „piac” már nem Párizsban van, hanem New-York-ban. Ott parancsolnak, hogy mi legyen itt. Mert Amerikának művészete nem volt soha.

Szegény kis Gizike! Elszontyolodott levele után elutazott Jugoszláviába rokonaihoz, azt hiszem jó időre. Címet tehát nem hagyott, hogy írhassek neki. Igazi gyerek, kora dacára. Van hát egy kérésem és talán egy nap megteheted. Ha véletlenül írsz rólam Szegeddel kapcsolatban, te tudsz írni, ügyesen be tudod helyezni azt, hogy van még egy unokatestvérem Szegeden, aki stb. Ez boldoggá tenné egész hátra levő életére.

Itt egy heti hideg után újra megennyhült a lég. A múlt héten, csütörtökön nagy havazás volt, ami nov. 3-án még nem történt meg soha. Nekem véletlenül el kellett mennem a Louvre-ba, ahol Hidasiné várt, hogy jelen legyünk egy japán festészeti kiállítás (XII–XVII. század) megnyitásán. A japán festészetnek ezt a korát nem ismertem. Tele voltam vastagon hóval, amikor megérkeztem a Louvre-ba.

Most pedig írok és írok, minden nap. A memoáromat írom. Nagyon sokáig fog tartani mire készen lesz, és végre meglesz. Nem csinállok mást.

Sok jó barátsággal
Csáky

39

Kedves Szelesi

65. XI. 19.

Leveleink kereszteződtek. De úgy teszek, mintha rajtam lenne a sor, és ez tulajdonképpen igazi is, mert több dolgot közölsz velem, amit köszönök.

Nagyon örülök a rólam tartott előadásodnak. Csak azt sajnálom, hogy nem írsz egy pár részletet. tudod, az ember kíváncsi, főleg ha saját magáról van szó. Gondoltam, hogy Nyilasy meghalt. Idősebb volt, mint én. Szeretnék (ha lehetne) egy-két reprodukciót a képeiről. Mint embert szerettem, de pikurájáról csak híreket hallottam, de nem láttam soha semmit.

Giziről semmi hír. Azaz, hogy Erzszi nagynéném Mindszentre lejtött a férje sírjához és látta. Szóval Gizi Szegeden van. Részleteket nagynénim nem írt. Hogy visszatérjek a rólam tartott előadásodhoz, kaptam egy nyomtatványt, amelyben a sok között ez is jelezve van. Gondolom erről írsz. A tápéi kis szobrászlány tényleg Tápén lakik. A neve: Tari. A levele elkallódott. Így hát én se tudom a címét. Az én válaszomra nem válaszolt.

A görögországi kiállítás elvben e hó 8-án zárult le. Többet nem tudok. Azt hiszem hamarosan értesítenek, hogy a szobrok visszajöttek. Egy görög műkritikus ígérte, hogy meglátogat, de eddig még nem láttam. Az amerikai műgyűjtő megrendelt két bronzszobrot. A bronzöntő most készíti! Valószínű, hogy más[ik] két szobrot is fog az illető vásárolni. Azt hiszem így lesz. De először a két bronznak oda kell érkezni New-York-ba, hogy lássa.

Egy nagyon mulatságos dolog történt velem a napokban. Két fiatal angol fiú[nak] – a Portsmuth-i Művészakadémia növendékei – dolgozatot (elméleti!) kellett készíteni és ehhez témát választani. Ők a „kubizmus kezdeté”-t választották, de ehhez pontos adataik nem voltak. Odafordultak hát egy londoni nagy műkereskedőhöz, hogy jelöljön nekik valakit, aki értesülve van. A műkereskedő fia (szintén kissé műkereskedő) Párizsban él és ezt a címet adta a két ifjúnak. Az egyik írt is mindjárt a műkereskedő párizsi fiának, aki rám gondolt (vásárolt már tőlem), és elküldte nekem az ifjú levelét. Én ránéztem az aláírásra: John Csáky! Mit szólsz hozzá? Én rögtön írtam adatokat és kértem, hogy írjon a családjáról, amely bizonyosan magyar eredetű. Bizonyosan ő is nagyon meg volt lepve, az én nevemet látva.

Én dolgozgatok. A kis kőrelief után, egy ugyancsak kicsike reliefet mintáztam. Most öntöm gipszbe. A márványlap már itt van és abba faragom.

Az idő pocsék. A hosszú, enyhe ősz után jött a nagy hideg. Most pedig esik folyton. Hát tél?

Sok jó barátsággal
Csáky

40

Kedves Szelesi

2. XII. 65.

A leveleink ismételten keresztezték egymást. Így aztán a válasz mindig a régebbi levelet illette. Most iparkodok megelőzni a fatalizmust, ha csak te nem leszel nagyon szorgalmas. Majdnem azt írtam, hogy remélem túlön-túl el leszel foglalva és nem lesz alkalmad válaszolni, de hát ez még sem volna jóbaráti kíváncsúság, mert a leveleid mindig jólesőek.

Gizikével ugyanez történt: egészen váratlanul írt, mielőtt a leveletem megkapta volna. De sajnos nem kell félnem, hogy szegényke elhirtelenkedni a választ. Így aztán van időm megelőzni. Én tudtam, hogy ő Szegeden van. Erzszi néném járt Szegeden, nov. 1-én, virágozni férje sírját és beszélt Gizikével, amit mindjárt megírt nekem. Én attól tartok, hogy szegény Gizi kedélybetegsége onnan jön főleg, hogy ő (akaratlanul) mindent megtesz ezért. Ő ugyanis azért nem képes emberekkel összejönni, mert kedélybeteg, hanem ellenkezőleg, azért beteg, mert kerüli a társaságot. És minél jobban kerüli, annál erősebb lesz a baj.

Csóti Jenő is írja, hogy hívják, menjen hozzájuk, szeretettel fogadnák. De fél attól, hogy *nem lesz egyedül* és emiatt nem temetkezhet bele a búbanatába az *egyedülléte miatt*. Fonák helyzet. De kár, hogy nem lehetek mellette! Minden megváltozna. A bizonyíték erre az, hogy Jugoszláviában nagyon jól érezte magát. Ott nem zárkozhatott el.

Magamról nem sokat írhatok. Egy hét óta gyengélkedem. Kissé megfáztam. A dolog nem „súlyos”, de igen kellemetlen. A nap egy részét az ágyamra heveredve töltöm. /De

nem az ágyban!) A hőmérsékletem rendes. De a munka megállt. A kis márvány-lapot már elkészítettem a megmunkálásra és az most vár. De nem ő türelmetlenkedik!

Az athéni kiállítás már nov. 8-án bezárult és a szállító már értesített, hogy hamarosan elhozza a szobrot. Két hét múlva már készen lesz a két bronz az amerikai műgyűjtőnek. Egyelőre más mesterségbeli hír nincs. A vevők nem tolonganak. Csak egy kisbronzról lenne szó, de nem mindjárt.

No, meg itt az év vége és az új év, és ilyenkor az emberek a saját dolgaikra gondolnak. Az ilyen gondok engem nem gyötörnek. Köszönöm mindazt, amit érdeemben teszel. Úgy látszik azonban, hogy a lapok, folyóiratok nem sietnek lázasan a dolgok megjelenítésével. De hát ez régi baj, mint ahogy ezt a nóta mondja el a lányok szívéből.

Ezelőtt ismét intervjout vett tőlem a magyar rádió. Nem hallottad véletlenül. Ne bánkódj a Nyilasy Sándor-cikk miatt. Én főleg egy-két reprodukciót szeretnék a képeiről. Bevallom, hogy soha semmit nem láttam tőle. Személyes szimpátia köt hozzá. Örülök, hogy mondod, hogy jó festő volt.

Magyarországon rajtad kívül mindenki elfelejtett. Egy hang se! Itt se látok egy magyart sem, már régóta. Meghaltam volna halálom előtt? Ez előfordult másokkal is. Mint, (hogy szerény legyek!) Rembrandt-tal és Mozart-tal.

Sok jó barátsággal
Csáky

41

Kedves Szelesi

1965. XII. 15.

Leveledet, valamint a benne levő újságcikkeket megkaptam. Nagyon köszönöm mindazt a sok jót, amit rólam írsz. Olyan szép mindene, hogy nem is tudom megérdemlem-e. A jó szegediek valami csodabogárnak fognak tekinteni engem, a szerényen működő szobrászt.

Kissé ellentétben van ez azzal, amit már nagyon régen írt nekem Csóti Jenő. Ő ugyanis, beszélve az én „mostoha” öcsémről, Bajó Lászlóról, akit gyermekkoromban én „butának” neveztem. Már pedig Csóti szerint Bajó „okosabb” volt, mint én, mert jó nyugdíja van, azonkívül még szálloda-portás is lett, ami nagy dolog és iszonyú protekció kell egy ilyen pozíció elnyerésére. Talán igaza van, mert énnekem soha nem csúszhattak a kezembe borralalót. Szerencsére – magunk között! –, mert én a bőkezű adakozónak azt hiszem a pofájába vágtam volna azt. Dehát ezt Csóti nem értené meg. Gondolod, hogy milyen jót nevettem az én Jenő barátom levelén. Dehát ő még a Bánk Bán-ban is a szolga szerepét választotta és mégpedig a németét.

Itt semmi újság. Különb is közel vannak az ünnepek, és ilyenkor mindenkinek azokra van terelve a figyelme. A szobraim visszajöttek Athénből. Az amerikai műgyűjtő által vásárolt két szobrom bronzba öntése nemsokára befejeződik és indulni fognak New-Yorkba. Azt hiszem megérkezésük után jön egy újabb vásárlás, legalább is be lett ígérve, azon esetben, ha a két szobrom „tetszik”. Erről – talán szerénytelenül – megvagyok győződve. Jó lesz, ha sikerül, mert nem mindenki lehet portás!

Visszatérve erre a mulatságos dologra, én csak azért írok a dologról, mert elképzelhetetlen az a tény, miszerint lehetnek állítólagos *tanult* emberek, akiknek a művészet

(főleg a szobrászat, amelyet nehezebb érteni) egy kis, elpuskázott életű (szóval eléggé megvetendő) emberek foglalkozása, akik bizony eléggé szájalomra méltók. Beszéljünk MÁV-tisztviselőkről! Az igen! Erről a tényről te tudnál egy érdekes és mulatságos cikket írni a napilapban.

Gizikétől, kaptam – már egy ideje – egy kedves levelet. Szegényke! Fáj a szívem, ha rá gondolok. Mindig ugyanabban az állapotban van „lelkileg”. Mint már írtam neked, a baj éppen ott van, hogy ő némileg kéjjel merül ebbe a lelkiállapotba, és fájdalmas lenne neki a változás. Ha én ott volnék közel hozzá, egészen bizonyosan megváltoztatnám. De hát innen? Egy levél nagyon kis dolog és hatástalan.

Az idő itt is enyhébb, de esik. A Szajna megáradt, és sok helyen a mély partokat (emlékszel rájuk!) elöntötte. Mint nyáron Magyarországon, itt is az ország több részén az áradások nagy károkat okoztak. Több helységben csónakáztak az utcákon. Őszi vetés nem volt. A „nyugodt nap” évében vagyunk. Talán egy jó borralalóval a menyország portásának?... Mindig örömmel olvasom, amit írsz. Küld el.

Jó barátsággal
Csáky

42

Kedves Szelesi

66. II. 17.

Szokásom ellenére, én is megkértem a válasszal. Erre több okom volt de csak egyről írok, mert a többi csak időfogyasztó, de nem fontos.

Az egészségemmel volt bajom. Meghültem. Köhögős, olyan mellszagató; persze nátha és szédülés. A járkálás bizonytalan volt, már ami az egyensúlyt illeti. Ez azonban egy banális eset lett volna, ha csak ez lett volna. de hozzá csatolódott valami emésztési zavar, elég kellemetlen. A szívem mintha lassabban dolgozott volna, és ez éjjel-nappal.

Most már a végén vagyok mindennek. Még egy kis köhögés, de nem számottevő, és ami az emésztési zavarokat illeti, az is javult. Vigyáznom kell azonban az étkezésemre. Eléggé legyengített mindez. Teljes talpra állást nem remélek tavasz előtt.

A nagy hidegek elmúltak (remélem véglegesen, de lehet-e tudni?). De jött helyébe esős, nyirkos, ködös idő, ami talán még rosszabb. De csak az vigasztal, hogy már február 17-e van és jön a március, amikor ugyanis lehet kezdeni... remélni. És a reménység éltet.

Persze szó sem lehet arról, hogy a műtermemben dolgozzak. Ennek még a gondolata is kész betegség. Így aztán fenn vagyok a szobámban és rajzolgatok. Ez se naplopás.

A vevők nem tolonganak az ajtóim előtt. Persze ezt annak tudják be, hogy konok vagyok és nem akarok „absztrakt”-szobrokat csinálni, amelyeket elkapkodnának a kereskedők és vevők. Dehát én már ilyen vagyok.

Úgy látszik, az utóbbi időben, mintha az „absztrakt” kezdené letűnni. Ugyanis a kereskedők (mert a „művészet” tőlük függ) kezdenek nagyon is akadémikus képkiállításokat rendezni. Egyik végletből a másikba esnek, de ha így tart, az absztraktnak vége. Ha egyszer valami összeomlik, azt többé nem lehet felemelni, mert az árak omlanak le. Nincs már művészet, csak „Börze”. Majd meglátjuk.

A két bronzom már két hete ment el Amerika felé. Nem sokára remélni fogom, hogy értesítenek a megérkezésről is, ami nem megvetendő, a pénz is megjön. És ami még jobb (és be volt ígérve!), újabb vételről is lesz szó. Szóval „várandós” állapotban vagyok.

Gizikéről semmi hír. De, mivel írod, hogy valószínűleg nem beteg, várok türelemmel. Most látom, hogy baj van éppen az akaratereje körül, és ebből sajnos nem hiszem, hogy van gyógyulás az ő korában. Mert hát hiába, nála már számít a kor. És ez a nőknél mindig nagyon komoly.

Más újság egyelőre nincs. Várom a fecskét, mert itt gólya nincs.

Sok jó barátsággal
Csáky

43

Kedves Szelesi

66. III. 22.

Kissé megkéstem válaszómmal, a 3-án kelt jó leveledre. Nem betegség volt az oka, se hanyagság. Az egészségem teljesen rendbe jött. A régi jó erőmben érzem magamat. És, ha az idő kedvezőbb lenne, még jobb volna. Ugyanis az enyhe idő után újra beállott a hideg. Nem fagy, de nagyon közel van hozzá. Így aztán le kell még mondanom a műtermemről. De, hogy az időt ne vesztegessék, rajzolok. Erre is szükség volt már, mert egy jó ideig elhanyagoltam.

Ez valahogy mindig így van nálam. A mintázási vagy faragási időszakokban nem is gondolhatok rajzolásra. Mert én nem csücsülök le egy kis időre, hogy rajzoljak is egy kicsit. Ez túl komoly dolog akkor, főleg most, amikor új felfogás állt be, legalább is, ami a rajzot illeti. Ami volt, az már nincs. És ami lesz, az lassan jön. Rajzot, rajz után készítek, és még mindig nem az, amit szeretnék, bár már az első is más, mint a régiek. Szóval egészen új szellemben kezdek rajzolni. Majd meglátom mi jó ki belőle. Talán nem is lesz rossz.

Itt azonban meg kell jegyezni valamit, nehogy tévútra vezesselek. Én nem előre megfontolt szándékkal iparkodok új szellemben rajzolni. Az ilyen erőszakoskodás nagyon rossz és tévútra vezet. Az igazság az, hogy már a kezdetnél jelentkezik az új felfogás és utána azt iparkodom teljesíteni. Szóval nem „akarva”, hanem természetesen, minden előzetes megfontolás nélkül születik valami újabb. De, majd egy nap, meglátod.

Örülök, hogy Szolcsányiról kapok általad hírt. Ő a legutolsó élő barátom, mint művész. Én vittem be az Iparművészeti Iskolába, bár már azelőtt is pajtások voltunk. A többi kortársaim már mind meghaltak. Nagyon nem szeretem, hogy Bánszkyval össze kompromitál. Ő nagyon szerette Bánszkyt. Egészen, majdnem gyermek korunkban én is. De, később kibújt belőle az *igazi* Bánszky; hízelgő, beképzelt, rettenetesen talpnyaló, utálatosan lealázkodó hivatalos személyek előtt, és mélyében skrupulus nélküli alávaló, kegyetlen volt azokkal, akiktől nem várt semmit.

Ami pedig a szobrászatát illeti, az nagyon ügyes, de teljesen üres és értéktelen volt. De ezt Szolcsányi nem, értheti, mert ő nem művész. Soha sem volt, sőt nem is akart az lenni. De én *szerettem* őt, mert jó pofa volt. A művészetten kívül (amivel ő nem törődött!), nagyon megértettük egymást. Mesterségbeli tudása (gipsz, faragás stb.), ügyessége nagy

volt. Művészetről szó sem volt. Ezt ő, azt hiszem nem is értette meg soha. De nagyon örülök, hogy hírt kapok róla.

Ami a kiállításokat illeti, itt Párizsban lesz egy nagyszabású kiállítás a magyar művészetből. Főleg a régi, középkori magyar művészet fog szerepelni. Hogy mi, azt nem tudom. Képzeld el, hogy én itt vagyok. És senki nem fordult hozzám, hogy kikérjék a véleményemet, ami a kiállítandó anyagot illeti. *Hivatalnokok* intézik el a dolgot. Itt pedig odafordultak egy francia... *újságíróhoz*. Meg is hívták Magyarországra, hogy rendezze az anyagot stb. Hogy nem sokat konyít a dologhoz, arról nem is beszélek. Ismerem. Mert hát én, mint művész, nem érthetek a dologhoz! Minisztériumi hivatalnokok, újságírók csak mégis jobban tudják, mint egy művész!

Április vége felé nyílik meg a kiállítás. Már előre félek tőle. Kevés kép (szobor) lesz a jelenkorból. Az is *hézagosan*, rosszul lesz kiválogatva. Nem *érték*, inkább szimpátia (személyes!), összeköttetés alapján. Annak idején megírom neked a véleményemet. Az anyag már majdnem útban van.

Gizikéről nem tudok. E hó 5-én írtam neki, de nem válaszolt, ami egészen hihetetlen, mert soha nem mulasztotta el, hogy jókívánságait küldje a névnapom és születésnapomra, amely 18-án volt. Mi történt velem, hogy még ezt is elfelejtette?

Különben más újság nincs. Élek és ezen már saját magam is kezdek csolálkozni, dacára annak, hogy már régóta megszoktam az élet nehézségeit. Dehát egyszer ennek is vége lesz.

Sok jó barátsággal
Csáky

Valaki megígérte, hogy lefényképezi a Múzsákat. Persze amatőr. De, ha lesz kép, küldök tájékoztatásért.

44

Kedves Szelesi

66. IV. 29.

Sok megköszönni valóm van: a kedves kis levelező-lap, a levél és a kiállítási katalógus. Ez utóbbinak nagyon örülök, mert látom, mit csinálnak, vagy csináltak. A levélből pedig olvasom, hogy történik. Jólesik, hogy értesülve vagyok.

Holnap, szombaton, ha kisüt a nap, lefényképezik a Múzsákat. Nem tudom megjön-e a nap, mert Párizsban nem akar jelentkezni a tavasz. A fák, a bokrok zöldek, de az eső esik mindig és hűvös van. A fényképeket a magyar nagykövetség sajtóirodájának a főnöke csinálja, tisztán barátságból. Nem tudom még, hogy milyen lesz? Fehér-fekete, tehát felnagyítható fényképek, amelyekből több példányt lehetne huzatni, vagy pedig színes diapozitív. Ő ezt azért csinálja főleg, hogy otthon valamit elérjen ezzel az én érdekében. Majd meglátjuk.

Itt Párizsban egy nagy esemény történt, amelyből Magyarország nagyon, de nagyon nagy erkölcsi hasznot fog húzni. 25-én Marcurus napja nyílt meg a Petit Palais-ban (emlékszel rá!) egy nagy kiállítás: Magyar művészet a X. századtól a XX-ikig. Tíz század magyar művészet! Az anyag gyönyörű. Az emberek végtelenül meg vannak lepve.

A régi Magyarországnak nagyon rossz híre volt. Barbár, nyerhús evő és kisgyerek-evő népek tartották, a régi rossz mesék miatt. Most ezzel a kiállítással bebizonyul minden művelt ember előtt, hogy Magyarország egy nagy kultúrájú, művelt nép volt, már a X. században is. A képek versenyeznek a XIV-ik – XV-ik században a legnagyobb művészeti országok produkcióival: olasz, francia, flamand. Ki van állítva, egy gótikus (XIV. század) faszobor, amilyen *nincs* a Louvre-ban se az egész Flandriában. A Mátyás király Corvina könyvei mutatják, hogy milyen nagy volt a kultúra itt a XV. században.

A barbár nép a török volt, amely mindent elpusztított és véglegesen megállította a kultúrát Magyarországon! Ha a török megszállás nem történt volna meg, ma Magyarország egyike lenne a *legnagyobb* művészeti országnak: francia, olasz, flamand, mert *a német nem számít*. Az egy-két festője idegen származású volt: Dürer, Cranach...

A török megszállás után jött Ausztria. A magyar nemességet nem érdekelte a „magyar művészet” (A többi sem! A ló, a kártya, a nők!). Az a pár magyar, aki művésznek érezte magát, ment Ausztriába és Németországba. A művészet, halott-művészet maradt. Az első, aki eljutott Franciaországba, ahol volt egy nagy művészet (máshol már nem volt!), az Paál László volt. (Munkácsy nem számít. Ő német festészetet csinált még itt is.) A 2-ik Rippl-Rónai volt. A 3-ik Czöbel és mindjárt utánna, sőt *vele*: én.

Ismétlem: ebből a kiállításból nagy erkölcsi haszon lesz. Persze én csak a *régi* magyar művészetről beszélek, mert a modern rész nem számít *itt Párizsban*. Elég gyatra anyag. Párizsban evvel kijönni?! Én már kétszer voltam a Petit-Palais-ban, de visszamegyek.

Sok jó barátsággal
Csáky

45

Kedves Szelesi

66. V. 26.

Soron kívül írok. Először, mert gondolom, hogy a tavaszi évszakban nagyon el vagy foglalva, a nyári szezon előkészítésével; másodszer pedig valamiről elfelejtettem neked írni az utolsó levelemben.

Te ugyanis írtad, hogy járt nálad egy fiatalember, aki rokonom és a címemet kérte. Az anyja írt nekem. Elég közeli rokonok volnánk, unokatestvérek. De, amiről ő nem írt az az a tény, hogy nekünk egymáshoz soha semmi közünk nem volt, semmien kapocs. Énekem halvány fogalmam sincs, hogy ők kik és mik.

Énnekem a Csáky-családdal semmiféle érintkezésem, összeköttetésem nem volt *soha*. A család egyetlen tagja sem törődött velem. Engemet az anyámék családja nevelt fel szeretettel, odadással, és amikor elszakadtam tőlük testileg-lelkileg, a *szoros* összeköttetés soha el nem szakadt. A levelezés állandó volt és minden levélben csak szeretet volt. És, amikor lehetett anyagilag is segítettek. Párizsba csomagokat kaptam, sőt egy nem régen elhunyt nagybácsim (akit örömmel láttam viszont 59-ben), még kisebb összegeket is adott. A még élő családtagokkal (és gyermekeikkel, mint Gizi), még mindig levelezek.

A Csáky-család olyan idegen maradt velem szemben, mint egy néger vagy japán. És most jött a levél – az *első* életünkben – áradozó rokonsággal és olyan emlékekkel, amelyek soha nem léteztek. Tudod miért? Mert az ifjú, aki nálad járt szeretne kijönni Párizsba *engem*

meglátogatni. Erre kérnek tőlem egy írást, meg leírást, hogy én fogadom az ifjút és ellátom. (És talán arra is gondolnak, hogy esetleg nálam is maradna, diszidálna!) Én beszéltem erről a párizsi nagykövetségi titkárral, aki megmagyarázta, hogy ha az illető meghívó levelet kér tőlem, azt azért teszi, mert nincs, vagyis nem kap valutát. Bizonyosan nincs pénze se. Rám számít. Szóval az egész ügyet úgy intéztem el, hogy... nem válaszolok. Köszönöm a megemlékezést 78 éves koromban. A levelükben még azt is írják és felrójják nekem, hogy amikor Szegeden jártam, nem tettem náluk a „tiszteletremet”! Szóval nekem kellett volna őket látogatásommal „megtisztelni”! Ezt azért írom neked, mert féltő, hogy nem kapva tőlem választ, újra téged fognak felkeresni és kellemetlenkedni neked az én nevémben. De most tudod, miről van szó.

Semmi újság. A tavasz nem akar Párizsba jönni. Hűvös van és folyton esik. Sokat rajzolok. Jött az amerikaiaktól egy új rendelés. Most öntik bronzba.

Sok jó barátsággal
Csáky

A Magyar Művészet kiállítása Párizsban (Petit Palais) egy gyönyörű és nagy sikere van. Tudsz róla bizonyára. A X-ik századtól a XX-ikig.

46

Kedves Szelesi

66. VI. 4.

E pillanatban kaptam soraidat és köszönöm, hogy gondoltál rám a kiállítás ügyében. Sajnos nekem innen küldeni valamit nagyon komplikált, költséges és főleg túl hosszú dolog lenne. A csomagoltatás és a szállítás, a *vám!* A vám nagyon sok időt vesz igénybe, még ami a rajzokat illeti szintén. Nem olyan könnyű dolog. Azt hiszem, hogy legjobb, ha a te birtokodban lévő rajzot állítod ki. Ami a Nemzeti Galériát illeti, egészen bizonyos vagyok abban, hogy Pogány Ö. Gábor nagyon szívesen kölcsönöznél, amire szükséged lehetne. Ő nekem jóakaróm és te ismered ötlet. Fordulj hozzá bizalommal.

A párizsi nagykövetség sajtóirodájának igazgatója, aki jó barátom, lefényképezte a Múzsákat. Sajnos amatőr-felvételek és nem igen hiszen, hogy használhatnád közlésre. Holnap nála vacsorázok és tüzetesen megbeszéljük a dolgot. Ő nem régen Pesten volt *hivatalos* ügyben és megmutatta a Múzsákat fontos személyeknek, akiknek nagyon tetszettek. Majd később, ha bizonyosat tudok mondani megírom, hogy milyen eredménye lesz mindennek, mert nagyon komoly terve van, ami a Múzsáimat illeti. Minden esetre, ha nem is közölhető, kérek tőle egy példányt részedre.

Itt Párizsban is megindult valami az érdekekben, ami ha úgy sikerül, mint ahogy akarják, akik velem foglalkoznak, újra felszínre csapnak engemet. A jövő héten vacsorázok az illetővel (aki már vásárolt tőlem), a párizsi (nemzeti) Iparművészeti Múzeum igazgatójával. Ez tulajdonképpen a Louvre.

Ami a nagy francia művészet kiállítását illeti, szó sem lehet arról, hogy én ott szerepeljek. Majd, ha meglátod a modern (a mai részét), megérted. Elhagytam az „absztraktot” és ezt nem bocsájtják meg nekem. Azt mondják: lecsúsztam. A hülyék! Az a Vásárhelyi

(ismerem) egy ravasz, nagyon nagy absztrakt, aki kitudta használni a „divatot” és így *egyelőre* nagy ember lett. Persze, amit csinál: nulla. Majd meglátod.

Gizi írt végre. De levele tele van siralmakkal, panaszokkal, kétségbeesésekkel. Pedig *egészen bizonyos* vagyok abban, hogy: semmi baja. Kedélybeteg.

Végre megjött a tavasz itt is. A műtermem vár. Sok rajzot csináltam.

Jó barátsággal
Csáky

Szó van arról is, hogy esetleg illusztrálok rézkarcokkal egy könyvet. De, még csak terv! Jól teszed, hogy szép bélyegeket teszel a leveleidre. Egy kliensem gyűjtő!

47

Kedves Szelesi

66. VI. 11.

Nem régen kaptál tőlem levelet. de újra írok. A párizsi nagykövetségi sajtóiroda főnökének (jó barátom) felesége utazik rövid időre Budapestre. Onnan küld neked egy kis amatőr-fényképet a Múzsákról. Sajnos használni nem tudod, de valamennyire látod azokat. Másrészt egy fontosabb dologról van szó. Kaptam levelet egy pesti írótól, aki már foglalkozott velem. Írt egy brossúrát a „Mont-martre”-ről, és adtam neki néhány, bár nem sok adatot. Szándékában van írni a „Mont-panase”-ről, amiben nagyon segítettem, mert szerepem volt annak a megszületésében, fénykorában.

De, ami miatt írok most neked, az azért történik, mert egy fontos tanulmányt akar rólam írni és kér tőlem fényképeket a szobraimról. Én nem küldhetek mindenhova fényképeket, mert *nagyon* drága multság. De nálad van elég, amelyekből választhat. De, megírtam neki, hogy klisézés után *okvetlenül* adja azokat vissza neked (bár nem igen hiszem már, hogy a tervezett könyvből legyen valami). Szóval, te is add tudtára, hogy a képeket neked kell visszaadnia. Itt a címe: *Bajomi-Lázár Endre*. Kárpát u. 7. Bp. XIII. Ez egy ismert ember.

Az utóbbi időben sok jó dolog történt velem. Emberek, fontosak, akarnak foglalkozni velem, és járnak hozzám. Sőt már vásárolt is egy. Két napja vacsoráltam a (többekkel), a párizsi Iparművészeti Múzeum igazgatójával, akivel jó barát lettem rögtön. Azon éjjel, vacsora után, eljött a műtermembe. A Múzsák nagyon tetszetek neki. Több fénykép után mutattam neki egyet, amely egy szekrényt ábrázol. Egy nagy műgyűjtő rendelte nálam. Nagyon művészi szekrény. Én terveztem és a közepére faragtam egy reliefet, japán lakk betétekkel. Belül a szekrény be van aranyozva. Amikor az igazgató meglátta a fényképeket, örömmel kiáltott fel, hogy ez a szekrény az Iparművészeti Múzeumban van, de nem tudták ki tervezte és faragta. Most aztán alá lesz írva. Érdekes, hogy a múzeum egy nagy kiállításán szerepelt a szekrény. De, hogy ne legyen üres, rátettek egy szobrot. *Az a szobor az én szobrom volt!* Nem különös? Az igazgató vissza fog jönni és mások is.

Gizinek írtam hosszú levelet, de féltő, hogy nem segít rajta.

Sok jó barátsággal
Csáky

Kedves Szelesi

1966. VII. 4.

Leveled kissé pesszimista. Nem igen van rá okod. Bajomi-Lázár *csak* egy – bár fontos – cikket akar írni egy folyóiratban. Ennyi az egész. Szó sincs, legalább is, ami őt illeti, egy könyv kiadásáról rólam. Csak egy pár fényképre lesz szüksége és azokat is vissza fogja adni neked. De, ő egy nagyon fontos személyiség, már azok után, amit az itteni nagykövetségen hallottam. Én tehát arra gondolok, hogy jó lenne, ha te és ő összejöhetnétek és megbeszélhetnétek egy alapos akciót engem illetően. Ketten sokat tehetnétek. Ő is, mint te, nagy jóakaróm, és két őszinte és fontos jóakarat sokat tehet. Ezt rád bízom.

Ami a szegedi kamara-kiállításomat illeti, gondolod, hogy az nekem nagy öröm lenne. Persze Pogánynak van igaza: Magyarországom kevés szobrom van. Messziről sem tenne ki egy *fontos* kiállítást. Mert meg kell gondolni a dolgot, az én életemben már csak erről a kiállításról lehetne szó Magyarországon. Ezért hát jó lenne, ha az egy kimerítően fontos kiállítás lenne.

Basch Lorántnak *csak* egy szobrom volt a tulajdonában, egy kőszobor. A Nemzeti Galériában úgy tudom, hogy csak 4 kisebb méretű szobrom van. Másról nem tudok. Szóval 5 *kis* szobor, az semmi. Bajomival is beszélhetnél erről. Ő, mondom, fontos ember. Bár tudom, hogy Basch Loránt öreg volt és a halál természetes rend, mégis sajnálom őt. Nagyon kedves ember volt. 1960-ban írtam neki, de választ nem kaptam. Most itt a válasz: meghalt. De tudod-e, mi lett a tulajdonában levő szobrommal? Pogány, ő mondta, szerette volna, hogy az bekerüljön a Nemzeti Galériába. Lett ebből valami?

Párizsban is nagyon lassan alakulnak ki a dolgok. Több terv van (de még csak terv!): kiállítás, egy könyv rólam lukszus kiadásban, a párizsi Iparművészeti Múzeum előírásával, és el akarnak hozni hozzám egy fontos műkereskedőt. Mindez szép ígéret, terv, de én csak akkor hiszek a dolgokban, amikor azok a megvalósulás folyamatában vannak. Én minderről értesítelek.

Kaptam egy kedves levelet Gizitől. A levelemnek, amit neki írtam (jól kispekulálva), úgy látszik hatása volt. De nem vagyok közel hozzá. Kaptam egy naív levelet a tápéi kislánytól, aki szobrász akar lenni. Ő azt írja, hogy szeretne az én tanítványom lenni *itt Párizsban*, és az uti-költséget már megtakarította. Micsoda gyerekes gondolat. Én válaszoltam neki, megkérdezve tőle, hogy tud-e franciául, hogy élne meg Párizsban, és hol dolgozhatna? Már századok óta nincs szobrász, aki eltartana egy tanítványt, a nagyszabású megrendelések miatt. Ennek már nagyon régen vége. Ha meglátogat, magyarázd meg neki a szegény kislánynak.

Dolgozom. Sok rajz után csináltam egy új kis szobrot és dolgozom egy másikon. Itt a nyár, az emberek elhagyják Párizst. Őszig minden megáll.

Jó barátsággal
Csáky

Kedves Szelesi

66. VII. 21.

Nem tudom mikor fogod megkapni e leveletem, mivel nyaralsz a Balaton mellett, amit bizonyára nagyon megérdemeltél. Félek, hogy a levelek nem mennek utánnad, oda

ahol vagy. Pedig éppen nagyon fontos dologról van szó. Az itteni nagykövetség sajtófőnöke (aki jó barátom), elhozta hozzám a Magyar Újságírók Országos Társulatának főtítkárát, akinek *nagyon* tetszetek a szobraim. Főleg a Múzsák. Ismét hazament rögtön beszélt a kultúrkapcsolatok vezetőjével, hogy üsse nyélbe a Múzsák megvételét (nagyban), és esetleg az én hazameneteletem *meghívásra*. Most várnak tőlem fényképeket a 9 Múzsáról.

Azt hiszem, hogy ez egy nagyon jó dolog, egy általad tervezett nagyszabású kiállítás megvalósítása. Pogány és Bajomi-Lázár szintén közbeléphetnének. De, mint mondtam, itt van a nagy vakáció és minden megállt. Én nem maradok tétlenül és a nagykövetségi barátommal ütni fogjuk a vasat. Először is a fényképek realizálásáról gondoskodunk, mert ez nem kis dolog, mert iszonyú drága. Majd meglátjuk mit lehet csinálni. Kérlek értesíts mihelyt a levelet megkaptad.

Ma kaptam egy levelet Amerikából. Ott is foglalkoznak velem végre. Itt Párizsban is úgy látszik újra forgalomba jön a nevem. De ez az átkozott (és mégis jó) vakáció mindent megállít jóidőre. Én itt maradok Párizsban és dolgozok. Most fejeztem be egy új kis szobrot, és a gipszöntés után rögtön nekilátok egy új szobornak nagyobb méretben és eléggé új felfogásban.

Előre örülök mindannak, amit szándékozol nekem küldeni és máris köszönöm. Szóval várom soraidat.

Üdvözl:
Csáky

Elképzelem Gizi örömét, ha viszontláthatjuk egymást!

50

Kedves Szelesi

66. VIII. 9.

Újra írok, mert okom van rá. Nem tudom visszamentél-e már Szegedre. Ha még nem, úgy két levelem már vár ott, mert gondolom, hogy nem küldik utánad a Balatonhoz. Hogy most újra írok, ezt azért teszem, hogy értsítselek egy elég komoly dologról. Hidasi János, a párizsi sajtóiroda főnöke, aki behatóan foglalkozik az én ügyemmel, Magyarországon, most megy haza vakációra. (Az ő felesége (újságíró) küldte neked a Múzsák kis fényképeit.) Hidasi nagyban dolgozik otthon, hogy Budapest megvásárolja a Múzsáimat 2 méter nagyságban. Azon kívül közbejár, hogy engemet újra meghívjanak Magyarországra. Ennek a megvalósulása már szerinte, jó úton van.

Most ime erről van szó. Hidasiék tervbe vették, hogy ott létük alatt tégedet meglátogatunk Szegeden, hogy megbeszéljenek veled egy pár engemet illető dolgot. Azt hiszem ez egy nagyon jó gondolat, mert végre összpontosítani lehet a törekvéseket az érdekekben. Ugyanis rajtad kívül foglalkozik velem, Bajomi-Lázár, Hidasiék és talán Pogdány. Úgyszintén a Kultúrkapcsolatok igazgatója.

Ha mindezek a törekvések összpontosítva lesznek az eredmény csak jobb, gyorsabb és biztosabb lehet. Különbösen beszélni fogsz Hidasiékkal és ők Bajomi-Lázárral.

Csak, most az a nagy kérdés, Szegeden leszel-e te, amikor ők oda mennek. Persze előzetesen értesítenek a jöveteleükről. 12-én eljönnek búcsúzni. Én majd rábirom őket, hogy

csak a vakációjuk vége felé menjenek Szegedre (ha ez nekik lehetséges!). Most csak arra kérlek, hogy légy olyan jó nekem rögtön válaszolni, mihelyt elolvasod a két leveletem és főleg ezt. Elképzelem, hogy fog Gizike örülni, hogy remény van az én magyarországi, szegedi utazásomra.

Én dolgozom. Csináltam két kis szobrot és egy harmadik, jóval nagyobb, gipszöntés előtt áll. Utánna rögtön nekiállok egy új szobornak. Az idő Párizsban, Franciaországban pocsék. Esik minden nap és hűvös van. Nem lesz nyár az idén sem. Nekem mindegy: én dolgozom. De Párizs üres, nem látok *senkit*. Októbertől kezdve azt hiszem itt is fellendül egy kicsit a dolgom. Legalább is van, aki ígéri. Írjal egy sort Gizinek. Ő bizonyosan berohan a Múzeumba, arra a hírré, hogy *talán* hazamegyek.

Sok jó barátsággal
Csáky

51

Kedves Szelesi

66. VIII. 16.

Csak pár szót. Utolsó – dátum nélküli – leveledet megkaptam. Örülök neki. Te közben kaptál tőlem egy második levelet. A Munkácsyról írt füzet is itt van reggel óta. Nagyon köszönöm. Én *egészen határozottan* állítom, hogy ez a kép egy felnagyított és azután kiszínezett fénykép! Abban az időben ezt minden „festő” csinálta. Zichy, Benczur stb. Ezért olyan különböző a „Honfoglalás” és a „Krisztus Pilátus előtt”, az igazán festett Munkácsy-képektől.

Mikor e sorokat írom, Hidasiék gurulnak (kocsin), vagy már meg is érkeztek Magyarországra. *Okvetlenül* lemennek hozzád. És beszélnek az ügyemről Bajomi-Lázárral és Pogánnyal is. Így aztán egy együttes, harmonikus-akció indulhat meg. Hidasi nagyon komoly ember és értékes. A felesége is. Nagyon szeretem őket.

Sok jó barátsággal
Csáky

Ezek a reprodukciók már nagyon régen jelentek meg egy német folyóiratban.

52

Kedves Szelesi

66. VIII. 25.

18-án írt leveledet csak ma kaptam meg. Nem tudom miért késett ilyen sokat. Te már régebben megkaptad az én leveletem, igen rövidet, egy rólam régen megjelent német-cikkkel. A Munkácsy-füzetet és a szegedi tárlat katalógusát köszönettel megkaptam. Munkácsyról megírtam a véleményemet. Ő mindenmhova egy jó fényképésszel utazott. A fényképeket ezután felnagyították és vetítették, kiszínezték. Ezt én nem a levegőből szippantottam, hanem határozottan értesítve voltam. Ami pedig a nyári tárlatot illeti, én is „díjazok”, bár díj nélkül. A festők közül az első díjat én Boross Géza „Csendélet”-ének adnám. Persze

képekről van szó és a színeket nem látom, csak a konstrukciót és a felfogást, ami az alakokat illeti. Például szerettem volna látni Vlasicstól „Reggel a Tiszán” színben. Ami a többi képet illeti, sok közöttük a nagyon *durva*. Ez magyar hiba, bár vannak, akik levetkőzték. Sok magyar festő azt hiszi, hogy a durva festés: erő. Nem igaz. Csak goromba és szétesik. A Zombori, Dér és Pintér-képek példák erre.

Ami a szobrászatot illeti, talán meglepődsz. Én minden habozás nélkül a díjat Csikai Márta „Fekvő II.”-nek adom, és hozzá tenném, hogy még nem láttam élő magyar szobrászt, akiben ennyi szobrászi (igazi szobrász) érték lett volna. Nem számít, hogy kicsi vagy nagy. Csikai megtestesült szobrászat. Nem tudom ismered-e őket. Ha igen, úgy add át neki a dicséretemet. Kár, hogy nem látok tőle több alkotást. Szegedi ő? A többi szobor gyenge vagy *rossz*, mint Marosán. A legrettenetesebbül pocsék, a Mladonyiczky „Kodály”-a. Borzalmas!

Most pedig az én ügyem. Hidasiék már egy hete Magyarországon vannak. Ők csak szabadságra mentek oda, de lesz idejük foglalkozni az én ügyemmel. Egyelőre azt hiszem a Balatonnál üdülnek, Hidasiinak nagy szüksége volt rá. Ők már írtam, lemenni hozzád Szegedre, hogy tárgyaljanak rólam. Pesten beszélnek Bajomi-Lázárral és Pogánnyal. Azonkívül több *hivatalos* emberrel a Múzsáim ügyében. Mivel Szegedre csak azért mennek, hogy veled beszéljenek, ezt kimerítően megtehetitek. Giziről még nem tudok, de talán fog írni, ha veled találkozik.

Én dolgozom. Most fejeztem be egy kisebb szobrot, amely most gipszöntés előtt van. De, azon dühöngök, hogy valami hiányzik az öntéshez, és minden be van zárva Párizsban. Vakáció, hogy a guta üsse meg. Az idő szép és hűvös, ami nekem jó, mert nem szeretem a nagy meleget, főleg a munkához. Most pedig zárom levelem.

Sok jó barátsággal
Csáky

Majd elfelejtettem, itt járt nálam a Somogyi Könyvtár igazgatója. Örültem neki. Kedves ember.

53

Kedves Szelesi

66. IX. 16.

Egy pár sor csak, mert nagy gipszöntésben vagyok. De nem akarlak tovább vártni. Annyival is inkább, mert tegnap este, egészen váratlanul, Hidasiék nálam voltak. Nemigen volt idejük részletesen beszélni mindenről, de a lényeged tudom.

A meghívásom Magyarországra *bizonyos*. Ez elvben el lett döntve. Az időpont december vagy január. Persze jó hideg lesz, de mit csináljunk? A meghívási ügyemet Aczél miniszter határozta el.

Hidasiéknak nem volt idejük lemenni Szegedre, mint ahogy szerettek volna. Utóvégre mégis csak főleg pihenni mentek haza és a Balatonra. Bajomival sem találkoztak, aki szintén távol volt. Mindzet majd csak levélben.

Ami pedig a Múzsákat illeti, kedvezően fogadták a tervet. De ezt még tüzetesen fogom megbeszélni Szelesivel [Hidasival] és főleg, ha Budapesten leszek az ottani személyekkel.

Mert nagy nehézségek vannak. Idő és pénzkérdés. Ugyanis, ha forintban fizetnek, a dolog lehetetlen. De erről majd ott bővebben.

Nagyon köszönöm a kedvességedet, hogy te és Gizi meghívtok. De sajnos azt hiszem elfogadhatatlan. Engem a Kultúrkapcsolatok helyez el mindenütt, ahova megyek. Ha kikapcsolnám magamat, többé a Kultúrkapcsolatok nem törődne velem, és az összes költségek (beleértve a visszautazásomat Párizsba) reám hárulnának. De persze, mivel szabad vagyok, azt csinálom, amit akarok és minden időm szabad. Csak ők szállásolnak el.

Ami itt most a munkámat illeti, dolgoztam egész nyáron. Mint mondtam, most öntöm gipszbe az utolsó szobromat. Azután pedig egy fejet fogok kőbe faragni megrendelésre. Nem portré, csak egy régi fejszobor. Ezek után pedig azt hiszem minden időmet írásra fogom szentelni. Az életrajzomat be kell fejezmem, és ezen kívül írnivalóm van – fontos – a művészetről. Ez azt hiszem el fog tartani tavaszig. Párizsban az idő elég szép. De hűvös van. Közel a tél sajnos. Már nem lesz többé meleg ez évben. Szomorúan írom ezt, mert nagyon félek a hidegtől.

Gizi talán elmegy hozzád, tudni mi lesz velem, az utazásommal.

Sok jó barátsággal
Csáky

Párizsban a művészi stb. szezon még nem kezdődött el. Október a nyitány.

54

Kedves Szelesi

66. XII. 17.

Azt hiszem megvárattalak. Ennek egyik fontos oka az a tudat volt, hogy Hidasinének Budapestre kellett utaznia, és ilyenkor ő értesít tégedet mindenről, ami engemet illet. Tegnap érkezett vissza és az estét együtt töltöttem velük. Nem írok hát az *otthoni* ügyeim jelenlegi állapotáról. Tudod, mint én. Persze a dolgok rettenetesen húzódnak. Nem szenvedek emiatt, mert ezt előre tudtam. Persze sajnos ez főleg Magyarországon történik így. Nem tudták még kiküszöbölni a régi világ rákfenéjét, a dolgok menetének lassúságát. De, ami késik nem múlik, és még élek. Bár az utóbbi időben az egészség nem jó. Nem vagyok kimondottan beteg, de a szervezetem nem jól szuperál. Ennek egyik oka a tél, amely még nem is kezdődött meg igazán. De, majd meglátjuk. A fő foglalkozásom a memoárom írása. De hosszú história. Még mindig nem értem el, de messziről se, a 14-es háborút. Pedig hát az én igazi művészetem a két világháború között pergett le.

Tegnap este volt egy nagy szobor árverés. Ezt ti Magyarországon nem ismeritek. Ezekon az árveréseken, ahol egész Párizs (és néha külföld) amatőrjei és nagykereskedői összegyűlnek, és sok jót és sok rosszat művelnek, ami az árakat illeti, és persze ezt az ő érdekeik szerint. Ha van kereskedő, ő kitartja az árakat. Ha nincs elvesztél (kevés kivétellel!). Négy szobrom és egy rajzom ment el. Az egyik szobrom nagyon *jó áron*. Nem mondtam, hogy ezen az árverésen csak neves művészek szobrai szerepeltek. Rodin, Bourdelle, Maillol, etc. Egész Párizs művészvilága tudja, hogy én is szerepeltem.

Hidasiékát elvittem. El voltak ragadtatva. Hidasiné részletesen fog írni a dologról. Majd olvasod. Ő hozta el tegnap a „Tükör” rólam szóló számát. Nem, értem Lázárt. Nagyon

sok *téves adatot* adott le rólam! Hogy tehette ezt ő? De kérlek, erről ne beszélj senkinek. Különb is már késő. A memoárjaim mindent rendbe hoznak. Szó esett itt, hogy talán lesz egy francia kiadom is! Most pedig kellemes ünnepeket és boldog újévet kívánok neked, családodnak.

Sok jó barátsággal
Csáky

55

Kedves Szelesi

66. XII. 29.

Köszönöm jó lapodat és a jókívánságodat. Én is küldöm neked az enyéimet, a legjobbakat az újesztendőre.

Ami engem illet, rám fér a jókívánság, ami az egészségemet illeti. Bizony igazán nem jó. Elég hirtelen jött. Elfulladok, kapkodok a levegő után, mint a szárazra tett hal. És ez éjjel és nappal. Életemben először vagyok beteg és úgy találom, hogy igazán nem jó.

Semmi különösebb újságot írni nem tudok. A hülye ünnepek miatt minden megállt. Az emberek elutaztak, vagy esznek-isznak. Hetekbe kerül, amíg minden a régi kerékvágásban gördül tovább. Hidasiné most újra Budapesten volt, de egész rövid ideig, a saját ügyeiben, de alig látott valakit. Így aztán semmi újat nem csinálhatott, és nem írhatok. Elég gyakran jönnek hozzám és visznek kocsin hozzájuk. Ők az egyedüliek, akikkel összejönnek.

Gizikétől jött egy kedves levél, de a tartalma, a hang körülbelül mindig ugyanaz. Hogy is lehetne más?

Sok jó barátsággal
Csáky

56

Küldöm a legjobb kívánataimat az új esztendőre a Louvre-ből. ....

Sok jó barátsággal
Csáky

57

Kedves Szelesi

67. II. 1.

Kissé megkésve felelek. Ennek komoly oka van. Te jóbarátilag optimista módon írtál a betegségről. Szerettem volna, hogy igazad legyen. De sajnos a kórházból írok neked, ahol január 9-óta fekszem. A háziorvosom hamarosan belátta, hogy otthon lehetetlen lett volna kezelni. Így aztán rögtön a kórházba küldött. Valamivel jobban érzem magam, de a gyógyulás hosszú lesz, és nem tartanak itt végig. Szükség van a helyre.

Szóval adnak egy kis kezelési módot otthonra. Persze nem vizsgálják meg. Ki? Dolgoznom nem lesz szabad. De mivel úgyis csak az emlékirataimnak szentelem az időmet, azt lehet. És néha-néha egy orvos is eljön. A lányom mellettem lesz, de órá nem nagyon számíthatok, az evést és más apró dolgokat kivéve. A fontos a szív kérdés. Itt azt mondják, hogy kezd lassulni. de itt minden megvan ahhoz, hogy gyógyítsák. Hidasiék sűrűn jönnek és jönni fognak, ha otthon leszek.

Légy szíves, ha lehet, értesíts egy pár embert az állapotomról (Bajomi-Lázár!), nehogy azt gondolják, hogy hanyag vagyok. Írj továbbra is a rendes lakás-címemre, mert mondom, nem tudom meddig maradok itt.

Sok jó barátsággal
Csáky

58

Kedves Szelesi

67. III. 1.

Utóbbi leveledben nagyon jóleső optimizmussal írsz a betegségemről.

Sajnos a tény más! Óh nagyon is más. Itthon vagyok, de nagyon betegen. Teljesen legyöngültem, enni, aludni alig tudok. Persze folyton fekszem. Rég nem láttam az eget. Az orvos jön. Ad orvosságot és „tanácsokat”. Egy jó orvos, barátom. Mit tehet más?

Megkaptam a szép „Tiszatáj” folyóiratot és a cikket az én fényképpemmel. De nem értelek. Mi soha nem ebédeltünk a műtermemben, hanem egy jó vendéglőben Paris legjobb negyedében. Bevallom, kedves Zoltán, ezt nem szeretem. Mi van Gizivel. Ő azt sem tudja, hogy beteg vagyok. De írásra nincs erőm.

Sok jó barátsággal
Csáky

59

Kedves Szelesi

67. III. 23.

Nem kell nagyon komolyan venni az én megjegyzésemet a „műtermem ebédjét” illetően (amiről nekem fogalmam sincs). Az ilyesminek nem kell zavarnia jó megértésünket. Ezért írok neked elég gyorsan bár az írásomból látod, hogy az egészségem távolról sem jött vissza.

Ezelőtt egy héttel a szívverésem meglassult. De pár nap óta újra gyorsan ver. Az orvosom nem tud mást tenni, mint folytatni a kezelésemet tovább, úgy mint eddig. Persze, akik távol vannak nem érthetik meg, hogy voltaképpen milyen fontosságú betegségről van szó. Csak annyit mondhatok, hogy egy hete az orvosom nagyon megijedt. Attól félt, hogy vissza kell mennem a kórházba, de ezúttal a „sebészeti” osztályra, ami nem kis dolog.

Szóval minden megy tovább, mint azelőtt és semmi jobbat nem írhatok. Majd meglátjuk!

Aki megharagudott, az Gizike volt. Micsoda nagy gyerek kora dacára! Ugyanis írt nekem kissé megsértődve, hogy már régen visszament Jugoszláviából és én nem írtam

neki levelet! Én ugyanis nem tudtam, hogy bár nem tudva, hogy ő hol van, *nekem* kellett volna írni először. Életemben először hallok ilyesmit. Erre válaszoltam, hogy 1./ Azt sem tudtam, hogy ő újra Szegeden van, mert ő ezt (mint kellett volna), nem írta meg nekem. 2./ Hogy az ő levelét én a kórházban kaptam meg, ahol nagyon, de nagyon komoly bajban voltam. De úgy látszik ezt ő nem értette meg, hogy nem egy nehéz betegségben szenvedő embernek kell írni először egy jó egészségben lévő valakinek. Azóta, hogy ezt a levelet megírtam (március 12-én), őtőle választ nem kaptam. Pedig tudta, hogy most volt a név- és születésnapom, és úgy a jugoszláviai, mint a pesti rokonoktól kaptam szép sorokat. Kivéve az én kedves kis szegedi Gizikémtől. Ebben nagy gyűlölet van, hogy ezt megtegye. Nagyon szeretném tudni, hogy mi a véleményed erről.

Amint írom rettenetesen legyöngültem. Csak egy borotválkozás kimerített, és egy vastag szótár emelése kínosan nehéz volt (nekem, a márványfaragónak!). Az orvosom adott erősítő szereket ma. Majd meglátjuk. Kínos az egyedüllét. Alig jön valaki hozzám egy pár percre. A legtöbb időm a fekvéssel telik el, de erőltetem a felkelést a szobámban. A reményem a tavasz. Már közel van, és talán az enyhe idők valamennyire rendbe hoznak. Párizsban nem volt tél csak hét nap, régen. De bár nem volt langyos a levegő, mégis túl hűvös. Nem betegnek való.

(Az egyik nagy kellemetlenség az életemben – az egész jövő életemben – az, az hogy szó nélkül kell elmennem. Nagyon kellemetlen.) Most pedig elfáradtam.

Jó barátsággal
Csáky.

Sajnálom Gizike esetét! Kedves kislány!

60

Kedves Szelesi

67. IV. 11.

Hogy leveled örömet okozott, azt abból is láthatod, hogy rögtön válaszolok. Jól esik levelet kapni. Sajnos egy idő óta és mindinkább le kell mondanom a levelekről. Ennek egyszerű oka az, hogy lassan nincs és mindkevésbé lesz, aki nekem írhatna. Ez a magas kor egyik átka. Lassan egyedül marad az ember. Kihaltak! Azok, akikkel az új művészet irányát megalkottuk, már nem léteznek. Picasso-t kivéve, aki él, de akivel nem volt szoros baráti kapcsolat. (Az én hibámból, mert én hanyagoltam el.)

A rokonok? Nem élnek, vagy már nem esik jól nekik az írás. Jugoszláviai két unokatestvérem a születésnapomra ír. Más már nincs. Gizike? Nagyon igaz, mindaz, amit róla írsz. Szegény kis asszonyka! Pedig nyugodt és boldog lehetne az élete, ha nem volna „emberiszonya”. Jól tudja, hogy beteg vagyok. Én írtam neki, akkor amikor neked, Ő még nem felelt (bár semmi dolga és rója az életét egyedül), és tudom, hogy sokáig fogok még várni. Panaszkodott, hogy ha a Múzeumba megy, te nem vagy ott véletlenül. Ezért én írtam neki, hogy a Múzeumban van „telefon”! De ő még az őskorban él. Mit csináljunk?

Az én magyarországi utazásom az egészségetől függ. A meghívás (hivatalos) már itt van. De az mikor történhet meg, azt igazán nem tudhatom. Na, meg egy nagy baj van és nem tudom, hogy lehet elintézni: nekem a szívem miatt nem szabad sós ételt enni. Egy csipetnyi

sót sem! Itthon ez, bár kellemetlen, de könnyű. De az utazásban és ott? A szívem miatt nem mehetek repülőn. A hálókocsiban is kell enni. Mit? Látod nem kis dolog a betegség.

Az állapotomról nem mondhatom, hogy „rossz”. De mit tudom én? A szívem néha gyors, néha – de ritkán – rendes. Azt hiszem minden a melegebb időtől függ, de még nem tartunk ott, bár nincs „igazán hideg, úgy szeretnék már lemenni az utcára! Nagyon unom magamat. Három folyóiratot kapok, vagy vásárolok, de az 3-4 nap. A könyveimet már annyira ismerem. Új könyvet venni? Pénzkidobás az én koromban. No, meg milyen könyvet? Így aztán unom az életemet.

Hidasiék jönnek két este egy héten. De csak egy órára, mert nagyon elvannak foglalva. A diplomácia nem hagy egy percet sem szabadon. És nemcsak Párizsról van szó! Korántsem. Bejárja az országot hivatalos egyénekekkel, akik hazulról jönnek hivatalos ügyben különböző francia városokba. Kisérni, vezetni kell őket, jelen lenni a tanácskozásaikon stb. Szép tőlük, hogy mégis eljönnek hozzám sűrűn, a vacsora után.

Van még egy francia barátom, aki foglalkozik velem, vagyis az ügyeimmel. de minden és minden nagyon sok időbe kerül, dacára annak, hogy ő üzletember (*nem kis* üzletekben!). Látod ennyi az összes ismerős köröm. Más még véletlenül sem jön el. Ki jöhetne? Az üzletembert sem láttam közel egy hónap óta. Ír egy lapot vagy küld sürgönyt, hogy ne nyugtalankodjak.

Örülök a jugoszláv terveidnek. Ez nagyon jó. Lassan az lesz, aminek kell, hogy legyél. De az *mindig* sok és hosszú munkába és szorgalomba kerül. De nálad ez létezik. Ha van időd, írd egy pár sort. Talán nehéz elolvasni leveleimet. De soha se volt *jó* írásom és most, hogy gyenge vagyok nagyon, a tollat vezetni nehéz.

Sok jó barátsággal
Csáky

József franciául: Joseph

61

Kedves Szelesi

67. IV. 27.

Pár sort soron kívül. Nem sok idő múlva egy jó barátom utazik át Magyarországon Romániába menet. Szeretné megismerni Délmagyarországot (Szeged, Pécs). Ő magyar eredetű francia, jól beszél magyarul. A felesége francia. Elektromos mérnök. Nagyon kedves emberek. Foglalkoznál velük egy kicsit? Nekem teszel szívességet. Ha lehet, előre értesítelek, melyik napon érkeznek. Mivel kocsival mennek, nem lesz neked fáradtság.

Itt semmi különös újság. Úgy néz ki, hogy már gyógyuló félben vagyok, bár néha van egy kellemetlen, kínos napom (mint tegnap pl.). De az idő javulni kezd és minden reményem benne van.

Vasárnap Hidasiék kocsiba ültetnek és elvisznek vidékre, a Rákóczi-emlékművet megnézni, amit én csináltam a két háború között. Ott élt Rákóczi nagyon szegény szerzetesekkel, és onnan ment Rodostóba. De a halála után a szívét – saját végrendelete szerint – ide küldték és a szerzetesek temették el. Azért van ott az emlékművem. Semmi figurális nincs rajta: csupán architektúra. Ha Hidasi is úgy akarja, kapsz egy fényképet. Tájékoztatlak és talán a „Tiszatáj” leközli.

Mi van Gizivel: Láttad?

Sok jó barátsággal
Csáky

Ha írsz, iparkodj nem közönséges bélyeget tenni a leveledre. Itt vannak az amatőrök. Előre is köszönöm.

62

Kedves Szelesi

67. V. 24.

A késésem a válasszal úgy jött, hogy vártam egy pár sort a barátomtól, vagyis határozott dátumot a Szegedre utazásukról. Tegnap ez megjött és így sietek írni. *Ők jún. 14–15-én gondolják, hogy Szegeden lesznek*, – Romániából visszajövet. De nem lehetetlen, hogy vagy két nappal hamarabb, vagy ugyanannyival később. *Szóval 12-től – 17-ig*. Öt nap. Ezen idő alatt, ha nem vagy a múzeumba, légy olyan jó ott meghagyni, hogy hány órákor mégy vissza. Előre is köszönöm.

Itt semmi különös újság. Az egészségem javul, de nagyon lassan ebben az esős és hideg tavaszi időben. Nekem melege volna szükségem és éppen ez hiányzik. Képzeld el, hogy *be kell fűteni* ebéd és vacsora idején. Az emlékirataim se haladhatnak. Először a hideg, és még nem vagyok elég erős, és egy levél a legtöbb, amit írhatok. Nehéz 6 hónapos betegségből (főleg szívbajból) teljesen felgyógyulni. Ha ez így tart tovább, nem tudom mikor lesz valami a magyarországi utazásomból. Ősszel? Ki tudja előre?

A szobrászatról még szó sem lehet. Rajzolni sem igen tudnék, pedig több ízben forog a fejemben. Itt lassan újra felkapnak. Párizs legnagyobb szobrász-galériájának tulajdonosa jött váratlanul! – csütörtökön. Németországban lesz egy szobrászati-kiállítás és oda meghívtak (persze az ő költségükre), és a „Bourdelle Társaság” megkért, hogy legyek tagja. Szóval forgalomba jön *újra* a nevem.

Giziről semmi hír. Furcsa kis asszonyka!

A baj most nálam ott van, hogy nem mehetek úgyszólván sehova. A lépcsők ugyanis be vannak tiltva orvosilag (mint a só). Márpedig a Metro a földalatt van és sokszor elég mélyen. És az ismerőseim meghívását sem fogadhatom el, ha nincs lift a házukban. És sajnos ez egész életemre szól. Miért is van az embernek szíve? Anélkül jobb és szebb lenne az élet.

De elfáradtam.

Sok jó barátsággal
Csáky

A Rákóczi-emlékmű fényképét még nem hívták elő. Ha megjön, küldöm. De „diapozitív”. Azt mondják, hogy abból szép és jó reprodukciót lehet csinálni. Persze a fényképpel küldöm majd az adatokat, ami az emlékművet illeti.

Cs.

Kedves Szelesi

67. VI. 9.

Ime itt küldöm a Rákóczi-emlékmű fényképét. Ez, amint látod egy egy diapozitív. De itt is, Budapesten is a diapozitívról nagyon jó reprodukciót tudnak készíteni. Remélem Szegeden is.

Az adatok ezek:

1937-ben a magyar kolónia elhatározta, hogy emlékművet emeltetnek ott, ahol Rákóczi egy időt töltött a „CAMALDOLE” szerzetesei között, mert megszerette a nagyon egyszerű életmódjukat. A helyet, ahol a szerzetesek éltek (és egy ideig Rákóczi): GROSBOIS-nak hívják ma is.

Innen ment Rákóczi Törökországba, ahol mint tudjuk, meghalt. De végrendeletében meghagyta, hogy a szívét küldjék el a szerzeteseknek és ott temessék el. A műemlékem ott van felállítva, ahova a szívét temették.

Az emlékműre pályázat volt, de nem fogadtak el egy pályázatot sem, mert bronzszobrokat tervezett minden szobrász és ez túl drága lett volna. A pénz hiányzott. (Én nem pályáztam). Végre engem bíztak meg (pályázat nélkül), hogy csináljak egy emlékművet emberi alak (vagyis bronz) nélkül. Én a székely sírokat díszítő kopjafa motivumot választottam, mert Rákóczi erdélyi eredetű volt.

Hozzá teszem, hogy akik a pénzt gyűjtötték az emlékre, egy részét elrabolták, és én végül ráfizettem a dologra, mert a kőfaragókat én fizettem. Szóval egyrészt az én költségemen lett felállítva az emlékmű.

Ha írsz a dologról, *csak szegedi lapokba írj!* Mert Hidasiné ír egy budapesti lapba. (Azt hiszem női lapba, amelynek munkatársa.) Amikor e sorok megérkeznek már talán ott vannak a párizsi barátaim. Vagy hamarosan megérkeznek. Majd megírod, hogy történt a dolog.

Tudtál beszélni Gizikével? Nehéz eset!

Semmi újság. Az egészségem úgy látszik javulófélben van. Csak igen legyengültem és hamar fáradt vagyok. Már bíztam a múlt napok enyhe időjárásában, mert hittem, hogy az hoz majd rendbe. De tegnap óta ismét zuhog az eső és hideg van. Mit csinál a nap? Várom leveled.

Barátsággal
Csáky

Kedves Szelesi

1967. VII. 13.

Nem tudom, hogy történhetett a dolog. A barátaim kerestek a Múzeumban. Ott azt mondták nekik, hogy te egy gyűlésen vagy, de nem mondták, hogy hol. A lakásodon is voltak, de ott sem volt senki. Így aztán elhagyták Szegedet, ahová hiába mentek.

Itt nálam semmi újság. Még mindig nehéz a járkálás. Itthon vagyok majdnem mindig, csak akkor nem, ha eljönnek értem kocsin és hazavisznek. Itthon ülök vagy leheveredem.

Különben minden olyan, mintha egészséges volnék. Egy új baj zúdult rám. A szemeimmel van bajom. Nehéz az írás, pedig még messziről sincs kész az Emlékiratom. Még nagyon messze vagyok a végétől.

(M megbocsáss, hogy ceruzával folytatom, de kifogyott a tollamból a tinta.) Így aztán csak keveset írok, mármint az Emlékiratomat. A szemeim nagyon fáradtak és nehezen látok, ha három oldalt írok. Különben semmi újság. Minden úgy megy, mint eddig. Nehéz a járás. És ez nem jó. Tudsz Giziről. Nekem nem ír.

Jó barátsággal
Csáky

65

Kedves Szelesi

67. VIII. 24.

Szokásom ellenére kissé megvárattalak az írásal. Az oka az, hogy mind nehezebbé és nehezebbé az írás. Nem tudom miért, az orvos se. Maradék a betegségemből. Ugyanígy vagyok a járással. Nehezen tudom rakni a lábaimat, egyiket a másik elé. Az orvos biztat, hogy ez javulni fog, de én nem hiszem. Talán ha a hűvös idők jönnek. Majd meglátom. Az egyedüli fontos újság az, hogy befejeztem az Emlékirataimat. Hidasiné fordítja. Jelenleg Budapesten van és tárgyal a kiadóval. Nagyon szomorú dolog, hogy nemsokára itt hagynak véglegesen. Hidasi ideje a nagykövetségén letelt. Jóbarátokat veszíték el, akik nem lesznek helyettesíthetők. Nem tudom ki jön helyettük, de az csak egy ismerős lehet legjobb esetben. A barátság ritka dolog.

Nem láttam viszont a barátaimat, akik nem találtak meg tégedet Szegeden. Kin múltott ez? Megbocsáss az írásomért. Nehezen megy nagyon, nem tudom miért. Az orvos sem tudja. Maradék a betegségemből, de miért? A betegségem alatt tudtam írni. A járás is nehezemre esik. Lehet, hogy a kor. De a betegségemig szaladtam, mint a nyúl. Ilyen gyorsan agastyán lett volna belőlem? Az orvos bizakodik, hogy meg fog javulni a dolog. De mikor?

Gizitől kaptam levelet. Már válaszoltam neki. Nem tudom mikor még Moszkvába. Talán meg se kapod a levelet. Megbocsáss, befejezem, mert nehéz az írás.

Sok barátsággal
Csáky

66

Kedves Szelesi

967. IX. 5.

Azt hiszem rosszul fejeztem ki magamat. Lábaim nem fájnak. Csak a járás nehéz. Kissé tötyögve járok és lassan. Különben semmi fájdalom. Pihenő állapotban, vagyis ülve, vagy fekve semmi okom nincs panasztra. Csak a menés nehéz, bár fájdalom nélküli. Ami az írást illeti, ugyanaz történik. Nehéz vezetni a tollat, formálni a betűket. Arra pedig, hogy úgymond „rajzoljam” a betűket, nincs se kedvem, se türelmem.

221

Ami a párizsi barátaim szegedi látogatását illeti sajnálatos dolog. A nőt csak egy kevés időre láttam, a férfi nem jött el. Bizonyosan neheztelnek. Mit csinálhatok; Semmit. Nem is jöttek el hozzám, hogy kibeszéljem magamat, most hogy tudom miként történt a dolog. Hidasiék e hónap közepén hagyják el Párizst véglegesen. Nagyon sajnálom őket, mert kedves jó barátaim voltak. Behelyettesíteni ezt nem lehet. Többé talán soha nem látom őket. Szomorú!

E sorokat még talán megkapod moszkvai utazásod előtt. Ezért nagyon örülök, mert ez részre nagyon szép dolog. Én nekem már minden ilyesmiről le kell mondanom. Szomorú dolog az öregség.

Sok jó barátsággal
Csáky

67

Kedves Szelesi

67. X. 25.

Elképzelem, milyen örömmel teli utazást tettél Szovjetunióban. Én főleg a szép múzeumok miatt irigyellek. Tudom hírből, hogy milyen remekművekkel teli a Leningrádi Múzeum. Te előadást tartottál ott. De milyen nyelven, mert azt hiszem oroszul nem tudsz. Magyarul? Akkor volt, aki folyton tolmácsoljon. Látom írásodból, hogy szépen sikerült mindez.

Én semmi jót nem tudok írni magamról. Sőt sokkal rosszabbat nem is írhatnék. Hiába rám jár a rúd. Nem érdemeltem meg. Miért éppen engem ver a sors? Egy hét óta a lányom az elmebajosok kórházában van. Talán örökre, mert nagyon komoly krízissel vitték be egy éjjel a múlt héten. Nem jött meglepetésszerűen. Tudtam, hogy nem rendes. De ilyen krízisre nem is gondoltam. Még ráadásul messze van Párizstól. Hamarosan nem is mehetek oda. Várom, hogy valaki, aki most el van foglalva, oda visz kocsival.

Nem igen lehet elképzelni, milyen kemény csapás ez nekem. Először is a lányom, akit szeretek. Az egyedüli hozzám tartozó lény volt. Most már nincs senkim. Teljesen egyedül maradtam. És ő is teljesen elszakadva érezheti magát. Ez még súlyosabbá teszi az állapotát. Megbocsáss, hogy ilyen terjedelmesen írok az esetről, de nekem ő volt minden. Mi más tudna engem érdekelni.

Legközelebbi levelemben megtudom majd talán írni, hogy milyen állapotban van, és van-e remény, hogy meggyógyuljon. Minden esetre a jövő héten látni fogom, ha... lehet.

Sok jó barátsággal
Csáky

68

Kedves Szelesi

67. XII. 26.

Bocsásd meg a késést. Meg voltam győződve, hogy rajtad volt a sor, hogy írj. Tévedtem. Köszönöm a jókívánságaidat és én is küldöm neked az enyéimet, a legjobbakat.

Szükségünk volna rá, hogy minden jobbra forduljon, mert mind a ketten szenvedünk a sors-tól. A lányom még mindig kórházban van, messze Párizstól, és csak ritkán látom. Pedig nagyon szeretném, ha mellettem volna. Ő az egyedüli hozzám tartozó lény. És szükségem is volna rá. Nagyon egyedül vagyok.

Az én egészségem sem kitűnő. Még az írás is nehéz. A járás direkt nehezemre esik. Magamnak kell foglalkozni minden teendővel, ami nekem kínos. Giziről semmi hír. Talán nekem kellene írnom. De írni is nehéz. Remélem a feleséged nem sokára jobban lesz.

Sok jó barátsággal
Csáky

69

Kedves Szelesi

68. I. 24.

Mint mindig, a leveled örömmel olvastam. Szóval várod haza a feleségedet.

Az én lányom már itthon van véglegesen. Nagyon örülök neki. Egész rendes állapotban van. Minden dolgot elvégez. Nekem nem kell törődni semmivel. Remélem, hogy ezentúl mindig így lesz. Mert bizony nekem már kínos minden akció. A járás nagyon, de nagyon nehéz, pedig nagyon kis járkálásról van szó, bevásárolni a szükséges dolgokat.

Bocsásd meg az őszinteségemet, de az írás is mind nehezebb és nehezebb lett. És nem is tudom, hogy olvasható-e? Ha te tudnád mennyi időbe és erőfeszítésbe kerül egy levél megírása! Hiába, a kor az kor. Már ugyyszólván 80 éves vagyok, és ezt nagyon megérezem. Azt hiszem minden tervemről le kell mondanom. Utazásról szó sem lehet, azt hiszem soha. Nehéz ezt beismerni, de kénytelen vagyok. A munkáról is azt hiszem le kell mondanom. Majd meglátom tavasszal, de nem remélek semmit. Azt hiszem sajnos, hogy sokat többé nem fogok tudni csinálni. Szomorú, de így van.

Giziről nem tudok. Neki kellene tudni, hogy nekem az írás nagyon nehéz dolog, és nem várni tőlem levelet. A cikketet várom, mert jól esik olvasni mindent, amit írsz.

Sok jó barátsággal
Csáky

70

Kedves Szelesi

13. III. 68.

Hálás köszönetemet küldöm a leveledért, és a cikkért. Nagyon meglepett, mert igazán megfeledeztem az éveim számáról. Sok minden jót kívánsz nekem, de sajnos mindennek az ellenkezője való. Sajnos a jó egészségről azt hiszem már le kell mondanom. Az erőm elhagyott és alig tudom e levelet is megírni. Egészen legyöngültem. Csak 10-15 percre megyek ki az utcára. A többi idő alatt vagy fekszem, vagy üldögélek.

Nem tudom mit hoz majd a tavasz, de nem igen remélek változást. Hiába a kor, az kor. A múlt évi betegségelem levert a lábamról, féltő, hogy véglegesen. Még ez a kis írás is

nagyon nehezemre esik, és ez az oka, hogy nem írtam sokáig. Majd meglátom tavasszal. Azonban már most sem remélem, hogy valaha is dolgozni tudok.

Leveledben magadról nem írsz. Hogy vagy? Sokat dolgozol? Amióra legyöngültem tudom igazán, hogy milyen jó dolgozni tudni. Az az élet.

Giziről nem tudok semmit. Nagyon régen írt utóljára, nem is emlékszem mikor. Bizonyosan nem tud a 80-ik évevről, mert remélem írni talán nem beteg. Ha talán te egy lapot írnál neki, arra reagálna. Nem szeretném egészen elveszíteni.

Sok jó barátsággal
Józsi

71

Kedves Szelesi

68. III. 27.

Nagyon hálásan köszönöm a szép cikkedet. Nagyon beteg vagyok. Megbocsáss, hogy nem írok többet.

Sok jó barátsággal és mégegyszer köszönet
Csáky

Légy szíves értesíteni Gizit, hogy beteg vagyok, de sokat gondolok rá.

72

Kedves Barátom

68. IV. 16.

Pár sort írok, mert nehéz az írás. Az én betegségem nagyon soká fog tartani, talán egész életemben (ami marad). Talán a jó meleg napok jót fognak tenni. Nagyon köszönöm, de csomagot *ne küldjete*k. Rettenetes nagy vámot kell fizetni.

Ölel
Csáky

73

Kedves Szelesi

68. VII. 18.

Mi van veled? már régóta nem kapok tőled egy sort se. Nem is tudom kin van a sor írni. Magamról csak annyit, hogy mind nehezebb és nehezebb az írás. Azért csak egy pár sort, hogy életjelt adjak magamról.

Nagyon legyengültem. Bár itt van a nyár. Nem segített rajtam. Ez már nem betegség nálam, hanem az öregség. Az írásom, mint látod, csaknem olvashatatlan és még így is nehezemre esik. Semmi újságot írni nem tudok. Nem történik velem semmi. Nincs erőm menni valahova. Egész nap üldögélek.

Írj egy pár sort.

Sok jó barátsággal
Csáky

74

Kedves Szelesi

68. VIII. 2.

Bizony nagyon elhallgattunk. Ezért nagyon megörültem a levelednek. Amit írsz nagyon elszomorító. Főleg ami a feleségedet illeti. Mit mondanak az orvosok? Lehet a dolgot segíteni? Elképzelem milyen körülmények között élsz.

Ami engemet illet, én tulajdonképpen nem vagyok beteg. Az én bajom az öregség, és érzem segíteni nem lehet. Ebből nem lehet kigyógyulni, sajnos. Minden nehezemre esik. A járásról nem is beszélek. Ha lemegyek a lányommal bevásárolni, ez a legtöbb, amit tehetek. Itthon pedig ülök. És ez most már mindig így lesz a legjobb esetben.

Gondolom, milyen nehéz helyzetben vagy. A betegségeken kívül, te nyáron nagyon el vagy foglalva. Itt a nyár nagyon enyhe. Sőt néha határozottan hűvös. Nagy melegekről szó sem volt. Most már nem is igen lesz. Én írtam Gizinek, de még nem igen remélek választ. Nem jó levélíró, pedig ideje van rá. Nem sok dolga lehet. Írj, ha tudsz. Mindig jólesik.

Sok jó barátsággal
Csáky

75

Kedves Szelesi

68. 10. 17.

Megbocsáss, hogy ilyen nagyon elkéstem az írással. Ez az öregségem miatt történt. Mind nehezebbemre esik az írás. Nem is tudom olvasható-e? Mondanivalóm nincs. Napjaimat üldögéléssel töltöm, mert járnai úgyszólván nem tudok. A lányomat elkísérem bevásárlásra. Ennyi az egész, 20 perc.

Szomorú dolog az öregség. Különben nem vagyok beteg, szerencsére. A lányom foglalkozik velem, és mindent megcsinál, amit kell. Gizitől már hónapok óta nem kaptam választ. Én írtam neki utóljára. Hát te, hogy vagy? Feleséged??

Sok jó barátsággal
Csáky

76

Kedves Szelesi

1968. dec. 14.

Megkaptam szomorú leveledet. Valóban nincs szerencséd. A feleséged és a te baleseted. Remélem a leveled óta jobbulás állt be.

Ami engemet illet, mindinkább legyöngülök. Már alig tudok járni. Bocsásd meg hát, ha e levelem is ilyen rövid. Nincs is mit írnom. A napom legnagyobb részét az ágyamon töltöm, csak délben ebédelni kelek fel. Legyöngültem egészen.

Érdekel az állapotod. Írd meg, ha lehet.

Üdvözöl
Csáky

77

Kedves Szelesi

1968. XII. 28.

Szomorú leveledet megkaptam. Én se tudok vígabb dolgokat írni.

Nem vagyok beteg, de meglepett az öregség minden baja és ez nagyon kínos dolog. Alig tudok írni. Azért megbocsáss, ha levelem rövid. Nincs írivalóm se. A nap legnagyobb részét az ágyon töltöm. Mit csinálhatok még? Olvasni nem igen tudok már. Rosszul látok. Ez egy oka annak, hogy nehéz írni. Én sem tudok semmit Giziről.

Jobb újévet kívánok, mint ez volt.

Ölel
Csáky

78

Kedves Szelesi

1969. V. 19.

Azt hiszem rajtam volt a sor az írásra. Te megelőztél, és ezért hálás vagyok. Ugyanis nagyon nehezemre esik az írás. Az egészségem nem rossz, de nagyon le vagyok gyengülve. A napjaimat az ágyon fekvéssel töltöm. Nem tudok semmit sem csinálni. Néha, ha szép idő van – ami ritka eset –, sétálok kicsit a levegőn, de csak 15-20 percig. Ennyi elég.

A feleséged állapota elszomorító. Ilyen fiatalon! Te se örvendsz mindig jó egészségnek.

Ha én nem volnék így legyengülve, minden rendben lenne. De nagyon gyenge vagyok. A szemeim is rosszak. Nem látok jól írni. Giziről semmi hír. Mi van vele?

Sok jó barátsággal
Csáky

79

Kedves Szelesi

1969. VIII. 25.

Leveled nagy örömet okozott. Ami a kiállításomat illeti, azt hiszem erről le kell mondani. Kevés rajzom van, nincs meg a kiállítási anyag. Ami pedig a szobrokat illeti,

azok gipszből vannak és így törékenyek. Különben is drága mulatság egy kiállítás anyagát elküldeni oda-vissza.

Köszönöm, hog gondoltatok rám, de a dolog kivihetetlen. Az én állapotom nem engedi meg, hogy rajzoljak. A munkámnak már vége. Többé sajnos nem fogok tudni dolgozni. Ez nagyon elszomorít, de mit tehetek? Ami pedig az utazást illeti, az teljesen lehetetlen. Alig tudok járni. Egy negyed órát sétálok naponta, ha szép idő van. Egészen legyöngültem.

Giziről már nagyon régóta nem hallok semmit. Ő nem tudja, milyen nehezemre esik az írás is. Nem tudom el tudod-e olvasni leveletem. Köszönöm a szép cikket.

Sok jó barátsággal
Csáky

Írj!

80

Kedves Szelesi

Borítékon található a dárum.
(1969. X. 27.)

Most arra kérlek, hogy a nálad levő szobraim fényképeiből küldj *rögtön* 30-at (harmincat) a *legjobbakból* erre a címre: Corvina Kiadó, Bíró Livia igazgató, V. Váczi utca 12. – Budapest.

Ami a szöveget illeti, az az én önéletrajzom, tehát én írtam. Ez természetes. Használat után visszaküldik neked mind a harmincat. Különben semmi újság.

Jó barátsággal
Csáky

Válogasd ki jól a fényképeket.

81

Kedves Szelesi

69. XII. 4.

Mi történt a 30 fényképpel? Megkértelek, hogy küld el azokat a Corvinához. (Bíró Livia, igazgató, Budapest, V. Váczi utca 12.)

Se te nem írsz, hogy a fényképek elmentek-e, se a Corvina nem ír, hogy megkapta-e azokat.

Légy olyan jó, válaszolj gyorsan. Nyugtalanít a dolog. Corvinának szüksége van a fényképekre.

Szeretettel
Csáky

Kedves Szelesi

69. XII. 19.

Már másodszer írom ugyanazt. Az első levelemre választ nem kaptam. Miért?

Megkértelek, hogy küldj 30 fényképet a Corvina Kiadóba (Bíró Livia, igazgató, Budapest, V. Váci u. 12.). A Corvina, se te nem írtok erről a levelemről, és hogy a fényképek elmentek-e? Semmi válasz. Mi történt?

Nagyon kérek írj nekem erről. Nagyon nyugtalankodom. Remélek gyors választ.

Ölel

Csáky

Kedves Szelesi

1970. I. 8.

Kissé megkésve válaszolok, de nehezemre esik az írás. Nem tudom olvasható-e?

Örülök a híreknek, amelyeket az emlékirataimról adsz. És annak, hogy te is írsz bele. Mit? Kissé hosszúnak találok a fordítást.

Magamról nem igen tudok mit írni. Mind gyengébb és gyengébb vagyok. Írni alig tudok.

Jó barátsággal

Csáky

Bortékon található a dátum.

(1970. II. 26.)

Nagyon örültem levelednek.

Végre bizonyos hírt kaptam az emlékirataimat illetőleg. Már nem tudtam mi lett vele. A könyv megjelenése nincs közel, de végre bizonyos. Szóval májusban.

Kíváncsi vagyok, hogy te mit fogsz írni bele.

Itt nálam semmi hír. Nem igen tudok járni. Egész nap fekszem.

Sok jó barátsággal

Csáky

JEGYZETEK

1. (1961. IX. 9.)

Csáky párizsi műtermében a hatvanas években Szegedről többen tettek látogatást. Köztük dr. Lőkös Zoltán újságíró is, aki ebben az időben Szegeden, a Délmagyarország c. napilapnál dolgozott. „Emlékek Csáky József párizsi műterméből” c. cikke a Délmagyarország 1963. nov. 24. sz. jelent meg „Helyesbítés helyett”, mellyel Csáky Magyarországon elterjedt hamis halálhírét cáfolta meg.

Csáky József az általunk kért szegedi éveiről, indulásáról szóló rövid életrajzát 1962. IV. 20-án meg is küldte nekünk. A szülővárosát szerető idős mester kérését teljesítve megküldtük számára, *Bálint Sándor: Szeged városa* (Bp. 1959.) c. könyvét, melyben ő is megvan említve.

2. (1962. I. 20.)

Csáky József nehézségekkel teli fiatalsága, Párizsból hazaküldött levelei nyomán a szegedi újságokban már 1910–1912 között nyilvánosságra került. (Szegedi Híradó 1910. jún. 4.; Délmagyarország 1912. okt. 24.). Utóbb pedig e levelével együtt nekünk megküldött rövid önéletrajzában elevenítette fel ifjúsága emlékeit, melyet „*Csáky József pályakezdése (Önéletrajzi részlet)*” címmel, a Tiszatáj 1964. ápr.-máj.-jún. 4-5-6. számaiban jelentettük meg.

3. (1962. IV. 10.)

Csáky József: *Táncosnő* c. féléletnagyságú, ólomöntvényből készült szobrát Szeged Város Tanácsa vásárolt mege 1959-ben, amikor a mester több mint félszázados távollét után hazalátogatott (Magyar Nemzet, 1959. aug. 26.). Rövid időt szülővárosában, Szegeden is töltött (Délmagyarország, 1959. aug. 28.). Alkotásaiból Budapesten – a Kulturális Kapcsolatok Intézetének kiállító termében tárlatot rendeztek (Magyar Nemzet, 1959. szept. 1.). Szóban forgó *Táncosnő* c. szobrát Szegeden előbb a Honvéd téren helyezték el, majd e kevésbé alkalmas hely után, a Klauzál téren állították fel. A *Kislányfej* c. régi szobra a városi tanács tulajdonában van.

4. (1962. VIII. 4.)

A *Táncosnő* c. szegedi köztéri-szobráról készült felvételek megküldését köszöni meg a mester.

5. (1963. I. 9.)

Életrajzának további megírására, illetve megküldésére kértük Csákyt.

6. (1963. IX. 28.)

1963 nyarán, egy légből kapott hír nyomán Csáky József halálhíre terjedt el Magyarországon (Művészet, 1963. júl. 7. sz.), Délmagyarországon, 1963. aug. 28), melyet a mester e levelén kívül több helyre küldött tiltakozó soraival (Cs. J. levele Pogány Ö. Gáborhoz, Párizs, 1963. X. 12.) cáfolta meg. A sajnálatos télvedést a hazai sajtó is korrigálta (Lőkös Z.: i. cikke; Szelesi Zoltán: Levél Csáky Józsefnek Párizsba, – Művészet, 1964. 3. sz.).

7. (1963. X. 11.)

Csákynek ebből s az előbbi leveléből is kitűnik, hogy a 75 éves mester jó egészségnek örvend, és nemcsak sokat dolgozik, de munkásságát minden eddigénél elmélyültebbnek tartja.

Csáky József a róla – tervbevelt – monográfiájához, szobrairól készült fényképeket Budapestre küldte, melyek aztán hozzánk kerültek. A sokáig húzóódó kiadvány helyett került fel és nyert – már a művész halála után – 1972-ben megvalósulást Csáky memoárjának megjelentetése.

8. (9 – XII – 63.)

Csáky e levelében először ír a *Múzsák*-at ábrázoló kisplasztikai sorozatáról. Egy-egy újabb művéről (*Szédület* és *Csók*) vagy munkában levő alkotásairól mindig említést tesz.

9. (1964. I. 10.)

A már említett *Szédület* és a *Csók* című szobrairól nyilatkozott így. Levelében bővebben elemzi e két művét. A róla küldött amatőrfotók sajnos reprodukálásra nem alkalmasak. A „Csók” c. műve 1968-ban a Szépművészeti Múzeumba került.

10. (1964. I. 27.)

Csáky Józseftől kapott feljegyzés szerint művei vannak többek között: a párizsi Állami Modern Múzeumban (kő- és márványból való nőábrázolások, melyek 1913–1937 között készültek), továbbá a Norfolk Múzeumban (*Ülő nő*, kő, 1927.); valamint a Rotterdami Múzeumban (*Anya és gyermeke*, kő, 1927.). A harmincas években a *Leányka mellképe* és az *Álló leányalak* c. bronz-szobrai, valamint a *Kompozíció* c. gipsz-domborműve és *A művész lány*, *René* c. fehérmárvány szobra budapesti közgyűjtemnyekbe kerültek, melyeket újabban szerzett alkotásaival, ma a Magyar Nemzeti Galéria őrzi. A magántulajdonban levő szobrai közül a legtöbb Franciaországban (*Gyermekfej*, márvány, 1922; *Párdúc*, mészkő, 1927.; *Álom*, kő, 1931.) és Hollandiában (*Anya gyermekével*, kő, 1956.; *Szemérem*, bronz, 1957.; *Tavas*, bronz, 1959.) található. 1928-ban készült két kőszobra, a *Nő könyvvel*, a Rotschild-gyűjteménybe, a *Fürdő után* c. alkotása pedig – annak idején – *Basch Loránd* tulajdonába került.

E levelében is a *Múzsá*-sorozatra utal.

Csáky hálája érthető – a tizes években Szegeden működő – *Szalay János* újságíró iránt, mert azzal, hogy Szeged város évi ezer koronás Ferenc József ösztöndíját 1910-ben neki ítélték oda, anyagilag lehetővé vált számára, hogy két éven át (1910–12 között) Párizsban az *Academia Blanche*-on és az *Academia La Palette*-n képezhesse magát. Szalay János több cikkében méltatta a fiatal Csáky tehetségét, mint pl. a „Joachim és Csáky” c. írásában (Délmagyarország, 1911. febr. 23.). A tizes évek szegedi sajtójában Csákyval foglalkozó alábbi írások közül is néhány beszámoló bizonyára Szalaytól származik: „Szegedi művészek idegenben” (Délm. 1911. aug. 19.); „Szegedi szobrász párizsi sikerei” (Délm. 1912. okt. 6.); „Szegedi művészek sikere külföldön” (Délm. 1913. áprl. 20.); „Művész-sors” (Szeged és vidéke, 1913. dec. 11.); „Szegedi szobrászok Párizsban” (Délm. 1914. márc. 27.); „Szegedi szobrász sikere Párizsban” (Szeged és Vidéke, 1914. áprl. 4.

11. (64. II. 19.)

Csáky a hatvanas években – s nyilván ezt megelőzően is – valóban a „legszerényebb”, sőt szegényes körülmények között élt Párizsban leányával. Megrendeléseket nem kapott, s anyagi gondjai voltak.

A Somogyi Könyvtárban lejátszódott fiatalkori epizódját „*Csáky József esete*” címmel, a Délmagyarország, 1964. júl. 26-i számában közöltük.

12. (64. III. 24.)

Az e levélben említett cikk: Szelesi Zoltán: Levél Csáky Józsefnek Párizsba. – *Művészet*, 1964. 3. sz. 35–36. Ennek tartalmára fentebb már hivatkoztunk.

Sz. Z. Párizsba való kijutására a mester többször közbenjárt.

13. (8 – IV – 64)

Kristó Béláné (Gizi), Csáky Szegeden élő unokahúga volt, akit nagy szeretettel, úgyszólván minden levelében megemlíti. A Csákyról tervbevetett monográfia, majd ennek elmaradása után, a memoárjának sorsa, az utolsó tíz éve alatt állandóan foglalkoztatta a mestert.

14. (1964. VI. 27.)

A nagyritkán előforduló vásárlások egyikét újságolja örömmel, mely munkakedvét fokozva, neki kezd a Múzsza-sorozatához.

15. (1964. VI. 30.)

Szalay János szegedi újságíró Csákyról szóló cikkeire fentebb utaltunk. A mester még öreg korában is hálásan emlékezik vissza Szalayra, mert amint írja: „... neki köszönhetem a Ferenc József-ösztöndíjat”.

16. (64. VIII. 19.)

Csáky Józseftől kértük, hogy küldje meg nekünk a Párizsba kerülésétől szóló rövid életrajzát, pályájának a külföldön történő kibontakozását. Ezt meg is írta és később eljuttatta hozzánk.

17. (1964. IX. 9.)

Csáky József részünkre küldött meghívó-levele Párizsba.

18. (64. IX. 22.)

Csáky büszkén mondogatta, hogy „egész életemben nem voltam beteg”. Ezért érthető, hogy a legkisebb átmeneti egészségi rendellenesség is nagyon idegesítette, mert munkájában megzavarta.

A szóban forgó amsterdami nemzetközi szobrászati kiállításra nem közvetlen Csáky küldött szobrokat, mert az ő műtermében csak gipsz-figurák voltak. Minden bizonnyal a Párizsi Modern Művészeti Múzeum – az ott őrzött régebbi Csáky-szobrokkal – képviseltette a mestert.

Csáky József európai ismeretség-körére utal, hogy Amsterdamban csakúgy voltak jóbarátai, mint Athénben, ahol a következő év (1965) tavaszán rendezett görög nemzetközi szobrászati-kiállításon szintén szerepel.

19. (64. X. 13.)

Csáky majdnem minden levelében szót ejt az időjárásról. Mondja is egyhelyütt, hogy „... mint az öregasszonyok, én is az időjárással kezdem”. Ez azonban nála korántsem volt üres konvenció. Mindig is komoly aggodalommal tekintett a tél közeledte felé. Ugyanis a hosszú, hideg hónapokban műterme használhatlanná vált, mert nem tudta fűteni. Nem volt rá módja, hogy a fűtés költségeit fedezze. Sőt még lakásának helyiségeit sem tudta teljesen felfűteni. Ezért késő ősztől kora tavaszig szobájába húzódva, hol rajzolt, hol kis szobrokat készített, illetve memoárját írta.

20. (64. X. 27.)

A mester mindig örömmel látta, illetve várta a szülővárosából őt meglátogató vendégeket. Így többek közül *Péter Lászlót* (aki „*Párizsi látogatások*” címmel a Délm. 1966. szept. 14. számában írt Csákyról), vagy a szegedi származású *D. Fehér Zsuzsát*, s nem kevésbé *Tápai Antal* szobrászművészt, akivel való találkozása sajnos elmaradt. Ennek okát több levélben kérdezte.

21. (64. X. 30.)

Csáknál a francia fővárosban 1964. novemberében tettünk látogatást. Erről részletesen a „*Látogatás Csáky Józsefnél Párizsban*” (Művészet, 1968. márc. 3. sz.) c. cikkünkben számoltunk be.

22. (64. XII. 9.)

Az idős mestert főleg a téli hónapokban egy Amiensben élő régi francia orvosbarátja szokta meghívni, akinek családi körében Csáky néhány hetet mindig kellemesen eltöltött. Figyelmességüket egy-egy rajzának vagy kisebb szobrának odaajándékozásával honorálta.

23. (18 – XII – 64)

A Magyar Rádió Csákyval szembeni figyelmességét tükrözi, hogy a Párizsban élő művészt, az év végén rendszeresen (pl. 1964–65-ben) megintervjuolta. E levelével együtt küldte el „párizsi-életrajz”-át is.

24. (1964. XII. 30.)

Csáky rövid önéletrajzának második részéről van szó, mely a mester párizsi életének, munkásságának összefoglalását adja.

25. (65. I. 2.)

A szóban forgó Csáky-önéletrajzot – melyben párizsi pályáját vázolta fel –, a Művészet 1968. márc. 3. sz.-ban megjelent – már említett – cikkünkben adtuk közre. A „*Párizsi múzeumokban*” c. írásunkban (Délmagyarország, 1965. dec. 1–3. sz.) szintén írtunk Csáky mesternél tett látogatásunkról.

26. (65. I. 17.)

Csáky József Párizs szélső kerületében, a Porte de Clignacourtnál, a mont artrei munkás-bérházak egyikében, a 2, rue Frédéric Schneider-ben lakott több mint negyven éven át csöndes magányban lányával együtt, aki fogorvosi aszisztensnőként dolgozott és

apját ellátta. Nehéz megélhetésüket csak súlyosabbá tette, hogy lánya elvesztette állását s ezentúl az idős mester bizonytalan kis jövedelmére támaszkodhattak.

27. (65. I. 22.)

28. (65. III. 25.)

A Csákyról szóló angol könyv kiadásából éppúgy nem lett semmi, mint a mester londoni kiállításából. Ez és az utóbbi évek során felmerült hasonló felelőtlen ígérek Csákyt érthetően csalódottá, bizalmatlanná tették.

Az 1965-ben rendezett athéni szobrászati viláagiállításán ő is résztvesz. Erről a következő leveleiben is említést tesz.

29. (1965. IV. 10.)

Molnár Géza Csáky halálakor írt nekrológot „*Párizsban meghalt egy magyar művész...*” címmel (Népszabadság, 1971. máj. 22.).

30. (65. V. 7.)

Az itt szóba hozott francia állami vásárlás Csáky életében valószínűleg az utolsó volt, mert további leveleiben ilyesmiről nem ír. Leveléből kitűnik, hogy az athéni szobrászati viláagiállításán két régebbi szobrával szerepel. Erre az anyagi és erkölcsi eredményességre nagy szüksége volt, mely bizakodást jelentett számára.

31. (65. VI.17.)

Múzsza-sorozatával már 1965. augusztus végére készen lett, melyek megvásárlását a hazai kulturális szervek később terbevették.

32. (12 – VII – 65)

„Nyári-leveleiben” Csáky egy-egy megjegyzés erejéig mindig utal arra, hogy ebben az időszakban kiürül Párizs, az emberek nyaralni mennek. Környezetváltozásra, üdülésre bár neki is nagy szüksége lenne, de szegénysége miatt a koros mester ezt nem engedhette meg magának. Ezért is hatnak kissé fájdalmasnak, lemondónak e sorai. Vigasztalást, amint ez lenni szokott most is a munkában talált.

33. (65. IX. 1.)

Kétségtelen, hogy Csáky utolsó évtizedének legnagyobb teljesítménye az elkészült kilenc alakos *Múzsza*-sorozata lett. Végző fellobbanása volt az alkotóerejének. Egészségi állapota ugyanis az elkövetkezendő években annyira megromlik, hogy egy-egy kisebb szobrocskánál és reliefnél, illetve rajzok készítésénél többre már nem volt képes.

34. (1965. IX. 29.)

Úgy tűnik, hogy Csáky művei (főleg a régi szobrai) iránt ez év őszén szokatlanul megnövekedett az érdeklődés, amely – sorából érezhetően – örömmel, bizakodással töltötte el. Mindez azonban inkább a lehetőségek délibábos játéka, melyekből alig valósult meg valami.

Csákyt érdekelték a szegedi művészeti ügyek. Ezért is küldtünk számára itteni kiállítási-katalógusokat, múzeumi-füzeteket, könyveket stb. Jellemző, hogy nemcsak *Nyilasy Sándor* (1873–1934), városunk egykori jeles festője után tudakozódott, hanem olyan kis tápéi parasztlány felől is, mint *Tari Emma*, aki amatőr módon szobrászkodott. Levelet írt a mesternek, hogy szeretne nála tanulni Párizsban. Kérése sajnos teljesíthetetlen volt.

35. (3. X. 65.)

Csáky érezhető örömmel és izgalommal tesz említést Magyarországra való hivatalos meghívásának lehetőségéről és egy róla szóló kiadvány megjelentetési tervéről, melyet a mestert támogató *Hidasi János*, a párizsi magyar nagykövetség akkori munkatársa és felesége, *Szabó Gabriella* mozzgatott, s sok szeretettel karolták fel az idős művészt.

36. (65. X. 24.)

Csáky József művészettörténeti rangját nemcsak a párizsi és más külföldi múzeumokban őrzött alkotásai fémjelzik. De az olyan jelentőségteljes művészeti-árverések is, melyeken a nagy modern szobrászok alkotásai között az ő művei is szerepelnek.

37. (65. XI. 7.)

E levélből sugárzik, hogy a munkája iránti érdeklődés – de a megélhetés kényszere is – újabb és újabb alkotások létrehozására ösztönzik Csákyt. Az, hogy ereje már csak kisméretű plasztikák megvalósítására elég, idős korával (és a komolyabb megbízások hiányával) magyarázható. Mindemellett igen figyelemre méltó, hogy 77 évesen is újat akar nyújtani, mert hisz a fejlődés megállíthatatlanságában.

38. (9. XI. 65.)

Csáky meghívása a kecskeméti vagy a hódmezővásárhelyi művésztelepen töltendő néhány hónapra, a hazai hivatalos helyeken akkoriban merült fel.

A művész téves halálhírének megcáfolásával kapcsolatos cikkről van szó.

Amint e levélből is kitűnik, Csáky lesujtó véleménnyel van az „árucikké” vált absztrakt művészetről, melynek divatja az ő háttérbeszorítását is előidézte.

39. (65. XI. 19.)

Amint ez lenni szokott, Csáky napjai kisebb-nagyobb remények és csalódások között telnek. Várja szobrait az athéni kiállításról és vár egy görög műkritikust, aki nem jön el hozzá. Reménykedik az amerikai műgyűjtő újabb, de elég kétséges szobor-vásárlásában. Ezalatt szorgalmasan dolgozgat egy-egy kisebb plasztikai munkán, de egészsége miatt ez nem lesz sokáig zavartalan.

40. (2. XII. 65.)

Részben a tél beállta és az ezzel járó fűtési gondok, a mozgási korlátozottság, a kellemetlen meghűlés, a műtermi munka hiánya, a várt látogatók elmaradása stb. – mind hozzájárulnak az idős mester rossz közérzetéhez, s ahhoz az elkeseredett kifakadásához, mely szerint Magyarországon őt mindenki elfelejtette. Hogy mennyire túlzó ez a pillanat-

nyi véleménye, ezt az a közlése is megcáfolja, hogy a magyar rádió – szokásos karácsony előtti – intervjuót vett tőle.

41. (1965. XII. 15.)

42. (66. II. 17.)

E levelében többek között – a kereskedelem által irányított absztrakt művészettel szembeni elutasító magatartásának ad ismét hangot. Soraiból most is – mind mindig – érződik a súlyos áldozat vállalás, amely ezen álláspontja mellett való állhatatos kitartásáért a műkereskedelmi divat Csákyt szegénységre és elhallgattatásra ítélte.

43. (66. III. 22.)

A rajzolás szükségességét plasztikai munkásságán belül – más szobrászoktól eltérően – Csáky rendkívül fontos és komoly dolognak tartotta, melyet szerinte nem lehet csak úgy „mellékesen” művelni. Ezért is készített oly sok rajzot, melyeknek rendszeres létrehozási időszaka a hosszú téli hónapok voltak, amikor a hideg miatt műterméből a lakásába vonult. Figyelemre méltó, hogy a megújhódás vágya – mely Csáky művészetét egész életében jellemezte – a mesterből 78 éves korában sem halt ki.

44. (66. IV. 29.)

Csáky több levelében örömmel és büszkeséggel, hosszasan írt a magyar kiállítás párizsi sikeréről. Értékelésében azonban csak a régi műveket dicsérte, a tárlat modern anyagáról az volt a véleménye, hogy a francia fővárosban az semmi újat nem jelentett.

45. (66. V. 26.)

46. (66. VI. 4.)

Egy Szegeden rendezendő Csáky-kiállítás megrendezésére gondoltunk a Móra Ferenc Múzeumban, de ez sajnos – az itthon levő kevés Csáky-szobor miatt – nem valósult meg.

47. (66. VI. 11.)

Bajomi Lázár Endre Csákyról többször írt. Így pl. a „*Szegedről indult*” (Tükör, 1966. nov. 45. sz.) c. cikkében. Itt említjük meg a „*A Montmartre*” c. könyvét, amelynek „A szobrászat magyar Picassoja” c. fejezetében a mesterről emlékszik meg. (Bp. 1967. 211–213.). Továbbá „*Egy Párizsban élő magyar szobrászművész nyolcvanadik születésnapja*” (Magyar Nemzet, 1968. márc. 19.) c. cikkét soroljuk ide.

Szintén Bajomi Lázártól való az a Csáky halálát cáfoló glossza (*B.L.E.: „Szándéktalan emberölés”* – Élet és Irodalom, 1968. 15. sz. 10.), amelyben elmarasztalja a Művészeti Lexikont, mert e szerint – a még élő – Csáky József 1963-ban elhunyt.

48. (1966. VII. 4.)

A művész öröme, bizakodása – amint az lenni szokott – ezúttal sem volt sokáig zavartalan. Az ígéretekben kilátásokban Csáky már nem hisz fenttartás nélkül. Egyedül a munkában nem csalatkozik, ezért dolgozhat kis szobrain oly szorgalmasan.

49. (66. VII. 21.)

Csákynek ebből és a következő leveléből kitűnik, hogy a *Múzsák* című kisplasztikai sorozatának felnagytítása, illetve megvásárlása Budapesten – amint említettük – szöbakerült. Úgy szintén az ő haza történő meghívása is felmerült.

Nem hagyható figyelmen kívül az a törekvése, hogy „nagyobb méretben és eléggé új felfogásban” igyekeznek szobraikat létrehozni.

50. (66. VII. 9.)

Csáky változatlan izgalommal figyeli a felnagytítandó *Múzsá*-sorozatának esetleges hazai megvásárlását, s nemkevésbé a kilátásba helyezett Magyarországra történő látogatásának alakulását.

51. (66. VIII. 16.)

Az általunk Csákynek küldött „*Munkácsy Honfoglalása Szegeden*” c. tanulmányunk (Móra F. Múzeum Évkönyve, 1964–65.), illetve Munkácsy „Honfoglalás” c. képének bírálatát adja.

52. (66. VIII. 25.)

Ezúttal is a Munkácsy-képek fényképek alapján történő készítéséről szól bírálóan. Ugyancsak véleményét fejt ki a neki megküldött 1966-os Szegedi Nyári Tárlaton szereplő egyes művészek alkotásairól.

53. (66. IX. 16.)

Csáky József meghívásos hazalátogatása 1966 őszére konkretizálódott. Sajnos azonban ezt a kedvező lehetőséget a közben megbetegedő koros művész már nem tudta a maga számára hasznosítani. Az elkövetkezendő négy év során írt levelei voltaképpen ennek a küzdelemnek lettek írásos dokumnetumai. 1970-ig nekünk küldött levelei híven tükrözik azt az egyre kilátástalanabbá váló harcot, melyet az őt egyre inkább legyűrő betegségével, illetve az öregségével járó végelgyöngülésével szemben vívott.

54. (66. XII. 17.)

Csáky itt szól először nem kielégítő egészségi állapotáról, melynek okát – jellemzően – az általa annyira gyűlölt hideg télben látja.

Figyelemre méltó, hogy memoárját milyen tekintélyes méretűre tervezi. A már szöbakerült – 1972-ben megjelent – kiadvány Csákynek az 1904–1914 közötti évtizedhez kötődő emlékeit adja.

Ezúttal is – mint 1965. decemberében – Csáky jogos büszkeséggel említi meg azt a párizsi nagy szobor-árverést, melyen Rodin, Bourdelle, és Maillol és mások mellett az ő régebbi alkotásai is szerepeltek.

55. (66. XII. 29.)

1966 decembere szomorú, sőt tragikus dátumává lett Csáky életének. A hetvenhat éves mester egészsége ekkorra annyira megromlott, hogy többé sosem állt már talpra. Bajának váratlanságán ő maga leplődik meg legjobban, mert amint e levelében írja: „Életemben először vagyok beteg...”

56. (dátum nélkül)

57. (67. II. 1.)

Csáky a szíve megbetegedésével kórházba kerül, ahol közel egy hónapot tölt.

58. (67. III. 1.)

A kórházi ápolásból hazakerült, de fekvő beteg. A Tiszatáj, melyet megküldöttünk neki, „Művek-élmények-mesterek” című cikkének (1967. febr. 2. sz.) egyik fejezete Csákyról szól.

59. (67. III. 23.)

Megható az a ragaszkodás és szeretet, melyet Csáky szegedi unokahúga, – a már említett – Kristó Béláné (Gizike) iránt érez.

A beteggé vált mester kezelését otthon, a hozzá látogató orvos végezte, ellátásáról pedig lánya gondoskodott. Magányát betegen még nehezebben viselte el, és mint a hosszú telek után oly sokszor, most is a lassan közelgő tavasztól remélte állapotának jobbrafordulását.

60. (67. IV. 11.)

Csáky Józsefnek olykor egy-egy elejtett mondatából ugyan, de félreérthetetlenül kiérződik, hogy a magányosan, elfeledetten élő idős szobrász, életművének művészettörténeti értékelésével tisztában volt és jogosan sorolta magát a modern plasztika megújítói közé. Tulajdonképpen ennek tudata adott neki erőt, hogy az őt körülvevő méltatlan hallgatás fájó érzését elviselje.

Csáky magányérzetét közbejött betegsége csak fokozta. A rosszra fordult egészségi állapota előbb kétségessé tette hazautaztatását, majd a későbbiek során végül is megakadályozta abban, hogy Magyarországra látogasson.

61. (67. IV. 27.)

A Párizs közelében levő Grosbois-ban található Rákóczi-emlékműről van szó, melyet 1937-ben Csáky József alkotásaként a franciaországban élő magyarok közadakozásából állítottak fel. Az emlékművel kapcsolatban a mester 1967. VI. 9-én írt levele ad értékes adatokat.

62. (67. V. 24.)

A lakásához kötött beteg művész számára érthetően örömet és reménykedést keltettek az oly ritkán előforduló látogatások, amikor egy-egy vásárlás vagy kiállítás ügyében váratlanul felkeresték. Sajnos azonban – amint már említettük – az ilyenkor elhangzott ígérek nem igen valósultak meg. Így például a szóban forgó németországi kiállításon való szerepléséből sem lett semmi. Annál inkább értékelendő az, hogy Csáky Józsefet, – mint a modern szobrászat egyik elindítóját – a „Bourdelle Társaság” tagjai közé választották.

63. (67. VI. 9.)

Csáky – már szóba hozott – adatai az általa készített grosbois-i Rákóczi-emlékműről. Lásd még Csongor Győző: „*fejedelem szíve*” című cikkét (Délmagyarország, 1976. jún.6.), melyben az emlékmű keletkezéséről ír, és Csákynek egy 1958-ban kelt e tárgyú leveléből

ezt idézi: „... Minden évben, szeptemberben, az itteni magyarok zarándoklást szerveznek a műemlékhez. Virágokat tesznek a sírra, szónoklatok két nyelven és azután egy közeli kocsmában nagy bográcsgulyás ebéd, bor és cigány. Estefelé vissza Párizsba autocar-ral... –Sajnos fényképem a műemlékről nincs még magamnak sem. Különben küldenék. A lányom sem látta soha. Nekem nincs gépem és másra számítani nem lehet...”

64. (1967. VII. 13.)

Többek között e leveléből is kitűnik, hogy a beteggé vált művésznek milyen nagy megerőltetésébe kerül az emlékiratainak folytatása.

65. (67. VIII. 24.)

Ebben a levelében Csáky – épp úgy mint az előbbieken – a rossz járásán kívül, a szemre is panaszkodik. Betegen, teljesen az otthonához kötve, melyből rövid pár órára csak Hidasiék barátsága ragadja ki. Feltűnőnek hat, hogy „befejezte” az emlékiratait, holott egy jó hónappal ezelőtt még azt írta, hogy „... nagyon messze vagyok a végétől.” Ez a váratlan „befejezés” azzal magyarázható, hogy önéletrajzában Csáky már eljutott 1914-ig, vagyis az első világháború kitöréséig, mellyel pályájának kezdeti, majd felfelé ívelő szakasza bezárult. Hidasiné – aki a mester emlékiratait franciából-magyarra fordította – ezt az anyagot vitte Budapestre a Corvina Kiadóhoz, mely Csáky emlékeit a modern művészet nagy évtizedéhez (1904–1914) kötve jelentette meg 1972-ben.

66. (965. IX. 5.)

67. (67. X. 25.)

Említettük hogy Csáky csöndes magányában lányával együtt élt, aki míg el nem vesztette állását egy párizsi fogorvosnál aszisztensként működött. Azt, hogy a művész lánya idegbeteg volt, kevesen tudták, mert apja nem beszélt erről, a számára örök fájdalmat jelentő tényről. E drámai sorai híven érzékeltetik azt az elviselhetetlenné vált helyzetet, hogy az idős, beteg mester gondozó nélkül, teljesen egyedül maradt.

68. (67. XII. 26.)

Két hónap múltán – vagyis ez év karácsonyán – még mindig Párizstól távol eső ideggyógyintézetben ápolják leányát. Így a „szeretet ünnepét” betegen, magára hagyatva kell töltenie. Erről panaszkodó sorai fájdalommal vannak teli.

69. (68. I. 24.)

Csáky lánya – a hosszúra nyúlt negyed év után – ismét otthon van, mely örömmel tölti el a megtört, beteg mestert. Levelei a pillanatnyi boldogság után, továbbra is panaszosak. Egészségi állapota mind rosszabb lesz, s nemcsak munkájáról, de távolabbi terveiről, így a hazalátogatásáról is le kell mondania.

70. (13. III. 68.)

A beteg Csáky József erőnléte napról-napra fogy. Még a levélírás is nagy megerőltetést jelent számára. Ezért is ritkulnak és mind rövidebökké válnak híradásai, melyek szinte kizárólag az egyre aggasztóbb állapotát tükrözik.

71. (68. III. 27.)

72. (68. IV. 16.)

73. (68. VII. 18.)

Csáky mindig is s tavaszt, a kellemes meleg időt várta éveken át. Míg egészséges volt azért, mert fűtési gondjai voltak. Most pedig, hogy immár másfél év óta állapota nem javul, egyre gyengébb lett, sőt teljesen a szobájához lett kötve, a nyárban hitte bajának orvoslását remélni. De ez sem segített már rajta.

74. (68. VIII. 2.)

75. (68. 10. 17.)

76. (1968. dec. 14.)

77. (1968. XII. 28.)

„... A nap legnagyobb részét az ágyban töltöm”, – írja Csáky, aki már nem is betegnek, hanem egy végelgyengülésben szenvedő öregembernek tartja magát. A legtöbb, amit megtehet, hogy lányával egy negyed órára sétálni megy.

78. (1969. V. 19.)

79. (1969. VIII. 25.)

Szerettünk volna a magára hagyatott, az élete utolsó éveiben lévő Csáky József alkotásaiból kiállítását rendezni. De a kedvezőtlen körülmények miatt ezúttal sem sikerült, hogy szeretett szülővárosában alkotásait bemutassuk.

80. (1969. X. 27.)

Életerejének, művészetbe vetett hitének utolsó fellobbanását tükrözik Csáky e levelének sorai, melyben arra kér, hogy a megjelenés előtt álló memoárjának fényképanyagát válogassuk ki „jól” és küldjük el a Corvina Kiadóhoz. Az ezt követő két levele türelmetlenül sürgető, amely érthető is, hiszen küzdelmekkel és eredményekkel teli önéletrajza elevenedik meg majd e kötetben.

81. (69. XII. 4.)

82. (69. XII. 19.)

83. (1970. I. 8.)

84. (1970. II. 26.)

A hosszú idő óta ágyhoz kötött Csáky Józsefben az életet minden bizonnyal már csak az tartotta fenn, hogy emlékiratainak megjelenését kívárja. Annál is inkább, mivel – a hazai híradás szerint – erre pár hónapon belül számítani lehetett. Azonban a mester

kedvezőtlené vált öregkori sorsának alakulásába e kiadvány késése is beletartozott. Ezért utolsó kívánságának örömet ígérő beteljesülését sajnos már nem érthette meg. A róla szóló könyv – amint már említettünk – a Csáky halála utáni évben, 1972-ben került a hazai nyilvánosság elé (*Csáky József: Emlékek a modern művészet nagy évtizedéből (1904–1914.)*). A mester jelentősebb szobrait reprodukáló kötetben Csáky memoárját *Bor Pál, Szabó Gabriella és Szelesi Zoltán* írásai egészítették ki. E kiadványról recenziót *Németh Lajos* írt a *Tiszatáj*, 1972. szept. 9. számában.

A közleményt Szelesi Rózsa rendezte sajtó alá.

Apró Ferenc irodalmi munkássága

VUKOVNÉ SPROK ILDIKÓ
(Móra Ferenc Múzeum, Szeged)

Apró Ferenc várostörténész 1941. október 29-én született Szegeden. Itt végezte tanulmányait: jogi diplomát szerzett (1966), majd bírói-ügyészi szakvizsgát tett (1968). Már gimnazista korában vonzódott az irodalomhoz: Vergiliust és Horatiust fordított, ezek természetesen a – nem létező – fiókjában maradtak. Első írása 1970-ben jelent meg. Életének további mozzanatait az érdeklődő a bibliográfia *Róla* c. fejezetében találhatja meg.

Más területről érkezett, előzetes ismeretek nélkül kezdett foglalkozni szülővárosa múltjával, így hát szívesen és máig tartó hálával fogadta Péter László és Ilia Mihály filológiai segítségét.

Két kedves érdeklődési területe a művészet- és az irodalomtörténet, de írásaiban nem kevés új adatot hozott fölszínre a Város vendéglátásának a múltjából, tudott tájszókát gyűjteni még Bálint Sándor után is, és zenei tárgyú cikkeiből is kitelne egy kötet.

Készített bibliográfiákat: összekazlalta Giday Kálmán, Laczó Katalin, Péter László munkásságát, három festőművészünkéről (Pataki Ferencről, Szöri Józsefről, Zoltánfy Istvánról) és Gergely Sándor aktivista szobrászról megjelent cikkeket. Persze a *Szeged-tudomány*nak még más területei is érdeklik: nyomdáinktól kezdve képeslap kiadásunkon át temetőink történetéig. Az Új Magyar Irodalmi Lexikon művelődés-történészként tartja számon. Adataiban a támadhatatlan pontosságra, írásaiban a szabatos és könnyen érthető fogalmazásra törekszik.

Munkáját segíti a házi bibliográfiának nevezett adatgyűjtése, tekintélyes könyvtára, melynek egy-egy része (a képzőművészeti, az Ady-, a Babits-, a Móra- és a Tömörkény-gyűjtemény) országosan is a jelentősebbek közé tartozik.

A 60. születésnapjára rendezett fölolvásós ülésen vetődött föl a gondolat, hogy összecsokrozzam az írásait. Személyi bibliográfiát készítettem, de munkám lényegében kisebb helyismereti bibliográfia lett. A gyűjtést 2002. december 31-én zártam le.

*

Rövidítések

Böv.	bővítve	SKM	Somogyi-könyvtári Műhely
CSMH	Csongrád Megyei Hírlap	Szerk.	szerkesztő, szerkesztette
DM	Délmagyarország	SZKM	Szegedi Könyvtári Műhely
DV	Délvilág	SZM	Szegedi Műhely
ÉI	Élet és Irodalom	Tj	Tiszatáj
Ism.	ismertetés	Ua.	ugyanaz
Kny.	különnyomat	Vált.	változat
RDV	Reggeli Délvilág		

1970

1. Dózsa Laci
DM ápr. 12
Az első osztályú kardvívó balesetéről.

1971

2. Heller Ödön emlékezete
DM júl. 13.
Az ötven éve meggyilkolt festőről (1878–1921).

1972

3. Juhász Gyula és Gulácsy Lajos barátságáról
Művészet, február, 8–9.
Ua. *Írások Juhász Gyuláról*, 5–10.
Röv.: DM 1975. jún. 1.
- 4–9. Várostörténeti Ki mit tud?
Válaszok a DM-ban fölített kérdésekre:
  4. A Hősök kapuja fényképeiről (márc. 12.)
  5. Honti Genál Tiborról (márc. 26.)
  6. Károlyi Lajosról (máj. 7.)
  7. Margó Ede A bajtárs imája c. szobráról (máj. 14.)
  8. Rudnay Gyula 1926. évi szegedi művésztelepéről (máj. 14.)
  9. Szepesi Imréről (jún. 11.).
10. [A] Szegedi Műgyűjtők III. kiállítása
Szegedi Műsor, július, 13.
11. Új víztorony a napfény városában
Helyiipar és Városgazdaság, július, 5.
A Tarján telepi. Szűcs Károly fölvételével.
12. Szendrey Júlia levelesládájának kincsei
Híradó, december, 4. sz. 6–7.
A Szegedi Vízművek és Fürdők negyed-évenként megjelent, sokszorosított folyóiratában.
13. Egy külföldön írt Petőfi-versről
Híradó, december, 4. sz. 7–8.
A *Dráván*.
Vö. a 12. tétellel.

14. A Szegedi Műgyűjtők Klubjának III. kiállítása
Műgyűjtő, 4. sz. 20–21.
Fényképekkel.

1973

15. Amit az Anna-kútról tudni kell
Híradó, március, 1. sz. 4–6.
Vö. a 12. tétellel.
16. Erdélyi Mihály (1894–1972)
Szegedi Műsor, március, 2–3.
/Évfordulóink./
Halálának első évfordulójára. Két festményének fényképével.
17. Csatornaépítés – fúrópajzzsal
Helyiipar és Városgazdaság, március, 4.
Az országban először Szegeden. A Rókusmórávárosi fűgyűjtőről.
18. Dinnyés Ferenc (1886–1958)
Szegedi Műsor, április, 2–3.
/Évfordulóink./
15 éve halt meg. *Alsóvárosi utcarészlet c.* festményének fényképével.
19. Szeged új ékessége
Helyiipar és Városgazdaság, május, 2.
Az újszegedi Tiszagyöngye étteremről.
20. Dankó Pista (1858–1903)
Szegedi Műsor, június, 2–3.
/Évfordulóink./
115 éve született. Arcképével.
21. Fotóalbum a Szegedi Vízművekről
Helyiipar és Városgazdaság, június, 2.
Ism. Szerkesztői húzásokkal.
22. Dugonics András (1740–1818)
Szegedi Műsor, július, 10–11.
/Évfordulóink./
155 éve hunyt el. Arcképével.
23. Tornyai János ismeretlen verse Szőri Józsefhez
Tj július, 83–84.
1910-ből. Hasonmásával.
24. Szeged vízellátásának javításáért
Helyiipar és Városgazdaság, augusztus, 2.
Napi 6500 köbméterrel több víz.

25. Gergely Sándor, a szobrász (1889–1932)
Szegedi Műsor, augusztus, 14–15.
/Évfordulóink./
Őnarckép c. érdemének fényképével.
26. Hagyományokról – mai szemmel
Művészet, augusztus, 11–12.
Nyilasy Sándorról.
27. Zoltánfi István
Művészet, augusztus, 24–25.
Arcképével, *Nemzedékek* c. hármasképének fényképével.
Ua. *A kiállítást megnyitom*, 5–10.
28. Bemutatjuk a Képzőművészeti Kört
Szegedi Műsor, szeptember, 11.
29. Szöri József (1878–1914)
Szegedi Műsor, október, 8–9.
/Évfordulóink./
95 éve született. *Udvarlás citeraszóval* c. festményének fényképével.
30. Heller Ödön (1878–1921)
Szegedi Műsor, november, 6–7.
/Évfordulóink./
95 éve született. *Öreg paraszt* c. festményének fényképével.
31. Nyilasy Sándor (1873–1934)
Szegedi Műsor, december, 10–11.
/Évfordulóink./
Száz éve született. *Magvető* c. festményének fényképével.
32. NB I-ben a Szegedi Postás kardozói
Postás Dolgozó, december, 7.
Csapattagok: Apró Ferenc, Apró László,
Ferencz Péter, Szporny Miklós.
- 1974**
33. Szeged felszabadítása 30. évfordulójára
Helyiipar és Városgazdaság, február, 2.
Nagy átmérőjű szennyvízcsatorna a Kossuth
Lajos sugárút alatt.
A címet a szerkesztő adta.
34. Vidéki vívóbajnokság
DM ápr. 19.
Szegeden, 20–21-én. Az esélyekről.
35. Kahána Mózes és Szeged
DM ápr. 24.
Író, költő (1897–1974).
36. NB I-es kardcsapatbajnokság
DM máj. 9.
A Szegedi Postás esélyeiről.
37. Bennmaradt a Postás kardcsapata
DM máj. 17.
Az NB I-ben.
38. Győztes: a Szegedi Postás
Postás Dolgozó, június, 7.
Hetedik hely az NB I-ben.
39. Gergely Sándor
CSMH aug. 25.
Az aktivista szobrászról.
40. A Lucs-gyűjtemény a Szegedi Műgyűjtők Klubjának IV. kiállításán
Műgyűjtő, 3. sz. 30–31.
Fényképekkel.
41. A II. kardtájékoztató – szegedi döntővel
Vívó Híradó, 4. sz. 18.
Kovács Tamás (Bp. Vasas) győzött.
- 1975**
42. Moholy-Nagy László és Gergely Sándor 1919-es szegedi kiállítása
Művészet, március, 34–35.
Képekkel.
43. Újabb Moholy-Nagy-rajzok Szegeden
Tj március, 68–72.
A művész rajzaival és ismeretlen arcképével.
44. A tiszai táj festője
Művészet, május, 33–34.
Dorogi Imre (1890–1976). *Dózsa és Sugárzás a Tisza fölött* c. festményének fényképével.
Ua. *A kiállítást megnyitom*, 15–16.
45. Exlibris Ágotának
DM jún. 4.
Fischhof Ágota könyvtáros 80 éves.
Juhász Gyula és Móra Ferenc dedikációjával.
46. Moholy-Nagy László szegedi évei
DM júl. 20

47. Petőfi barátja, Lincoln katonája
DM szept. 28.
A szegedi születésű Számwald (Stahel)
Gyula /1825–1812/.

1976

48. Tévedések Moholy-Nagy körül
DM jan. 4.
A Nemzeti Galéria kiállítási katalógusában
(1975).
49. Dinnyés Ferenc és a Horthy-bíróságok
DM máj. 16.
Társszerző: Pernecki Mihály (1946–1992).
50. Parobek Alajos emlékezete
DM máj. 30.
Festőművész (1896–1947).
51. Vélemények Szelesi Zoltán: Szeged
képzőművészete című könyvről
Tj június, 93–96.
Előtte (91–93) Bodri Ferenc írása.
52. G. Milkó Erzsébet köszöntése
DM júl. 4.
Az első szegedi újságíró (1891–1977).
53. A százéves Dugonics-szobor
DM aug. 20.
Izsó Miklós alkotását Huszár Adolf fejezte
be. Fényképpel.
54. A fasizmus szegedi mártírja
DM okt. 31.
Békefi György (1901–1944?) festő- és gra-
fikusművész. Arcképpel.
55. A Petőfi utcától a Süli András utcáig
DM nov. 30.
Süli András (1896–1969) naiv festőről.
Böv. Szeged, 1996. november, 42–43.

1977

56. Fischhof Ágota
1895–1976
SKM december, 1–4. sz. 54–5.
57. Fodor József festményei
DM márc. 19.
Csanyteleki kiállításáról.

58. Kassák Szegeden
DM márc. 20.
1918-ban kétszer, 1931-ben és 1946-ban.
59. Hont Ferenc 70 éves
DM ápr. 2.
60. Szegediek Nagybányán
DM ápr. 17.
Nyilasy, Károlyi, Szöri, Brummer, Heller
és mások.
Parobek Alajos fényképpel.
61. Egy szabadkai könyvről
DM máj. 21.
Gajdos Tibor: *Képzőművészeti élet Szabad-
kán a két világháború között* (1977).
Ism.
62. Melyik munkásotthon homlokára?
ÉI jún. 11.
Igazítás Pomogáts Bélának *Radnóti Miklós*
c. könyvéhez (1977). Juhász Gyula nem a
Hétvezér utcai munkásotthon „homlokára”
írta ismert versét.
63. Thorma János
Dévényi Iván könyve
Új Forrás, 3. sz. 165–6.
Ism.
64. Károlyi Lajos Tolsztojnál
DM júl. 17.
A festő (1877–1927) arcképpel.
Vált. Szeged, 1996. március, 32–33. Nyolc
önarcképpel.
65. Thorma János
Dévényi Iván könyve
Petőfi Népe, aug. 14.
A kiskunhalasi múzeum Thorma-termének
fényképpel. Ism.
66. Meghalt G. Milkó Erzsébet
DM aug. 24.
67. Juhász Gyula ismeretlen üdvözlő-
lapja
DM szept. 8.
Károlyi Lajosnak (1923). Aláírta még
Babits, Babitsné Tanner Ilonka, Kosz-
tolányi, Pór Tibor, Eidus Bentian és
mások.
Ua. *Írások Juhász Gyuláról*, 42–43.

68. Balázs G. Árpád köszöntése
DM nov. 9.
A 90 éves festőművészlől.
69. Fontos Sándor kiállítása Forráskúton
DM nov. 12.
70. Ady és a kortárs szegedi képzőművészek
DM nov. 16.
Moholy-Nagy, Brummer, Csáky, Bánszky,
Szöri, Károlyi, Gergely.
71. Ady a Tömörkény-matinén
DM nov. 17.
1917. szept. 30-án Szegeden.
72. Ady első szegedi útja
DM nov. 20.
Szegedre akart szerződni 1902 tavaszán.
73. Értelmes öngyilkosság?
ÉI dec. 10.
A Szegedi Műsor (dec.) aláírás nélküli
József Attila-cikkéhez.

1978

74. Szöri József
1878–1914
SKM december, 1–4. sz. 1–16.
A festő életrajza, 14 képpel. Kny. is a szerző
tervezte színes címlappal.
75. Juhász Gyula két cikke Adyról
Tj január, 57–59.
Névtelenek. A Tűz [Szeged] 1919. jan. 30-i
és febr. 6-i számában.
= *Írások Juhász Gyuláról*, 26–30.
76. Az avantgarde szegedi előfutára
Bánszky Sándor emlékezete
DM febr. 11.
Szobrász (1888–1918). Szerkesztői hűzásokkal.
77. Moholy-Nagy László ismeretlen
fényképei és elfelejtett versei
Tj május, 71–75.
78. Debreceni könyvről – szegedi szemmel
DM máj. 9.
Ism. Sz. Kürti Katalinnak *Köztéri szobrok
és épületdíszítő alkotások Debrecenben és
Hajdú-Biharban* c. könyvéről (1978).
79. Mesterhegedű
Berczeli A. Károly új könyve
DM szept. 12.
Ism.
80. [Heller Ödönről]
= Heller Ödön (1878–1921)
Az okt. 8-án nyílt tápai emlékkiállítás katalógusában.
Ua. *A kiállítást megnyitom...*, 28–30.
81. Berczeli A. Károly olaszul
DM okt. 16.
Válogatott versei (*Figlio del Sole*, 1978).
82. Heller Ödön modelljei
DM nov. 19.
Sok szerkesztői húzással.

1979

83. Móra Mezőtúron
SKM július, 1–4. sz. 103–4.
1931-ben. Kny. is.
84. Berczeli A. Károly
SKM július, 1–4. sz. 115–7.
75. születésnapjára.
85. Kormányos István halálára
DM jan. 7.
Ügyvéd, költő, műfordító (1903–1978),
József Attila barátja.
86. Radnóti és Heller
Magyar Hírlap, jan. 10.
A költő és a festő rokonságáról. Önkényes
szerkesztői betoldásokkal.
87. Egy mecénás halálára
ÉI jan. 13.
Kormányos István. József Attiláról is.
88. Juhász Gyula és szegedi színház
Magyar Hírlap, ápr. 8.
A költő és Ocskay Kornél telket kért a város-
tól színház építéséhez.
Ua. *Írások Juhász Gyuláról*, 23–25.
89. Rekviem egy műteremért
Magyar Hírlap, máj. 19.
Lebontották Gergely Sándor szobrász műter-
mét, mely 1919-ben helyet adott Moholy-Nagy
László és Gergely közös tárlatának.

90. Móra Ferenc levelei Fischhof Ágotához
Tj július, 77–83.
Hat levél, jegyzetekkel. Közös fényképükkel.
91. Móra Ferenc és Tápai Antal
Tj július, 88–95.
Mórának a szobrászhoz (1902–1986) írt négy levelével és egy dedikációjával.
92. [Köszöntő]
DM júl. 8.
Berczeli A. Károly 75. születésnapjára. *Hiány* c. versével.
93. Az emlékmű regénye
DM júl. 15.
Az árvízi emlékmű (1909) megsemmisült Móra-emlékversének hiteles szövege.
94. Móra a képzőművészetben
Magyar Hírlap, júl. 19.
Születésének centenáriumára.
95. Móra, a tanoncoktató
DM júl. 29.
Szerkesztői húzásokkal.
Bőv. RDV 1992. máj. 30.
96. [Előszó és] műtárgyjegyzék
= A Szegedi Műgyűjtők Klubjának 5. kiállítása. Szeged, [2.] és [7.]
Katalógus.
- 1980**
97. „Napokat ettem...”
SKM április, 1–2. sz. 15–19.
Akik József Attilát Szegeden ebéd- és vacsora meghívásokkal támogatták.
Ism. [Antal Gábor,] Magyar Nemzet, ápr. 16. – E. Fehér Pál, ÉI ápr. 19.
Kny. is.
98. Eidus és Károlyi
DM jan. 20.
Eidus Bentian (1880–1944) és Károlyi Lajos. Közös fényképükkel.
99. Bori Imre: Balázs G. Árpád
DM ápr. 9.
Füzet (1980) a szabadkai festőről (1887–1981). Ism.
100. [Hozzászólás]
Magyarország, ápr. 13.
Juhász Gyula vetette föl először az Ady-szobor gondolatát (Tűz, 1919. jan. 30.).
101. Avandin lezzeti...
DM ápr. 27.
A Koroknay-nyomda oszmáni mondatos cégjelzése (szignetje) József Attila *Szépség koldusa* c. kötetében.
Magyar László (1899–1971) József Attila-karikatúrájával.
102. A festéktől a fényig
DM máj. 13.
Ism. a Moholy-Nagy László cikkeiből, a róla szóló írásokból válogató kötetről (Kriterion, 1979). Szerk.: Sugár Erzsébet.
103. Móra Ferenc levelezéséből
DM máj. 20
Ism. a Kőhegyi Mihály és Lengyel András szerkesztette kötetéről (Kecskemét, 1979).
104. Hol született Nagyalusi Jenő?
DM máj. 29.
Több lexikon adatával ellentétben – nem Szegeden.
105. Szeged és a Virág Benedek-émlékek
Magyar Nemzet, jún. 10.
Ferenczy István márvány domborműve a szegedi Nemzeti Emlécsarnokban van.
106. [Hozzászólás]
ÉI jún. 28.
Szöveghibával előadott Juhász Gyula-versről. A *Szerkesztői üzenetek* c. rovatban.
107. Móra és Benóni
ÉI júl. 12.
Móra és Mária Béla. Hozzászólás Scheiber Sándor cikkéhez (ÉI júl. 5.)
108. Vér György ébresztése
DM aug. 10.
A lap munkatársáról (1903–43).
109. Berczeli A. Károly: Előjáték
SKM szeptember, 3. sz. 100–1.
Ism.

110. Új partok felé
DM szept. 14.
Dettre János (1886–1944) válogatott írásai Dér Zoltán szerkesztésében (Szabadka, 1979).
Ism.
111. Joó Ferenc akadémiai festő
CSMH szept. 21.
A művész (1821–1880) életrajza.
112. Még egyszer Joó piktorról
DM szept. 23.
Igazítások Szelesi Zoltán cikkéhez (szept. 21.).
113. A 75 éves Vásárhelyi-szobor
DM okt. 23.
Ifj. Mátrai Lajos szegedi művéről.
114. Írások Móra Ferencről
ÉI dec. 13.
Ism. a Gyuris György és Vajda Lászlóné készítette bibliográfiáról (1980).
115. Diskay Lenke haláláról
DM dec. 19.
Dorozsmai születésű grafikus (1924–1980).
- 1981**
116. Gergely Sándor, az aktivisták szobrása
= Múzeumi kutatások Csongrád megyében 1980. Szerk. Juhász Antal. Szeged, [1981.]
189–194.
117. Karácsonyi tárlat
DM jan. 1.
Juhász Gyula névtelen cikke *A Munka* 1920. dec. 24-i számában.
Ua. *Írások Juhász Gyuláról*, 40–41.
118. Tavalyi naptár
DM jan. 11.
Szeged 1980-ban.
119. Tornyai bökverse Adyról
CSMH febr. 1.
A Jövendő [Hódmezővásárhely] 1910. aug. 15-i számából.
120. Somogyi Károly szegedi rokonsága
DM febr. 22.
A Kelemen család tagjai.
121. Emlékezés Vadász Endrére
Magyar Hírlap febr. 25.
Juhász Gyula névtelen cikkének (*Hétfői Rendkívüli Újság*, 1926. ápr. 6.) közlésével.
122. Vinkler László
1912–1980
SKM március, 1. sz. 46–48.
Nekrológ a festőművészről.
123. Vadász Endre emlékezete
DM márc. 1.
Átvette az *Új Élet* (ápr. 1.).
124. A nagyvíz humora
DM márc. 8.
- 124/a Legidősebb társunk
Látogatóban Lengyel Vilmánál
Magyar Hírlap, márc. 8.
Újságíró.
125. Juhász Gyula két ismeretlen paródiája
DM máj. 24.
Kiss Józsefről és Adyról (Szeged és Vidéke, 1910. jan. 4.).
Ua. *Írások Juhász Gyuláról*, 10–12.
126. A pórfíu önéletrajza
Kováts Istvánról és könyvéről
DM jún. 21.
Megjelent az építőmester (1822–1902) önéletírása (*Egy szegény pórfíu önéletrajza /1885/, 1981*). A szöveget gondozta és a jegyzeteket írta Bálint Sándor.
127. Juhász Gyula – Heller Ödönről
DM júl. 12.
Halálának 60. évfordulójára.
128. A 75 éves Klauzál-szobor
DM aug. 30.
Ifj. Vastagh György alkotása.
129. Az öreg Szeged
DM szept. 2.
Ism. Cserzy Mihály könyvének (1922) kiskalákú kiadásáról.
130. Móra – Cserzyről
DM szept. 27.
Móra – névtelen – ismertetése (Szeged, 1922. nov. 18.) Cserzy Mihálynak *Az öreg Szeged* c. könyvéről.

131. Kopasz Márta köszöntése
DM okt. 25.
70. születésnapján.
132. József Attila és a kortárs szegedi képző-
művészek
SKM december, 4. sz. 146–50.
Kny. is.
133. Juhász Gyula két cikke Bartókról
SKM december, 4. sz. 160–1.
Névtelenek (Szeged, 1923. nov. 21. és
1924. jan. 6.).
Ua. *Írások Juhász Gyuláról*, 44–47.
134. Vallomás Tömörkény Istvánról
Magyar Hírlap, dec. 1.
Beszélgetés leányával, Kőszeginé Tömörkény
Erzsébettel (1897–1988).
135. Tornyai és Ady
DM dec. 31.

1982

136. Fontosabb magyarázatok. Utószó
= Móricz Pál: A Kárász uraság kocája.
Szeged, 157–165.
Szerk. is. Válogatás szegedi tárgyú írásaiból. Kis
alakú kötet. 1983 tavaszán készült el.
Ism. [Polner Zoltán,] 1983. CSMH máj.
25. – [Sz. Simon István] Sz. S. I., DM máj.
28. – Dankó Imre, Hajdúnánási Fórum,
1985. nov. 20. – Dankó Imre, Nyomdász
[Debrecen], 1986. júl–aug.
137. Tavalyi naptár
DM jan. 5.
Szeged 1981-ben.
138. Berczeli A. Károly halálára
DM jan. 6.
139. Babits és Bérczi
DM jan. 23.
Szegedi tanártárs (1866–1936). Babits-
dedikációval.
140. Ajándék a Somogyi-könyvtárnak
DM márc. 13.
Dettre János, Dettre Béla, Dettre Béláné
Kekezovich Viola hagyatéka Murbán József-
né Kekezovich Tildától.
141. Egy elfelejtett Móra-előszó
Brauswetter Béla halálára
DM ápr. 17.
Újságíró, költő (1904–1982). *Korai bánat*
c. kötetében (1921).
142. Egy elfelejtett szegedi festő: Góth
Imre
SKM május, 2. sz. 64–67.
Góth (1893–1982) arcképével, Juhász
Gyuláról készített festményével.
143. Nagyfalusi Jenő életrajzához
SKM május, 2. sz. 68–69.
Segesvárott született.
144. Juhász Gyula és Gergely Sándor
DM aug. 28.
A szobrászművész Juhász-portréjával.
145. Bródy Mihály utca, Szeged
Új Élet, szept. 15.
A főreáliskola tanára (1883–1944), Bródy
Sándor második unokatestvére.
146. Bálint Sándor életrajzához
SKM október, 3. sz. 121–2.
Apai örökségének sorsáról.
147. Az ismeretség sokkal korábbi
Népszabadság, okt. 2.
Móra Ferenc és József Attila. Igazítások
Fábián Dánielnek *Emlékek József Attiláról*
c. könyvéhez.
Szerkesztői beleírásokkal.
148. Passuth Krisztina: Moholy-Nagy László
SKM december, 4. sz. 181–2.
Ism. igazításokkal.

1983

149. Vér Györgyről
= Vér György: A néma költő
Cikkek, riportok Juhász Gyuláról
Sajtó alá rendezte Lengyel András.
Szeged, 3–13.
150. Babits szegedi barátai: Bérczi és Kún
= Múzeumi kutatások Csongrád
megyében 1982. Szerk. Juhász Antal,
Lengyel András. Szeged, 149–53.
Bérczi Ede és Kún József.

151. Tavalyi naptár
Szeged 1982-ben
DM jan. 8.
Szegedi események.
152. A vörös igazgató
DM jan. 15.
Bródy Mihály a főreáliskolában (1919).
153. Szegedtől Londonig
Emlékezés Góth Imre festőművész-
re
DM márc. 5.
154. Boga Lujza Juhász-plakettje
DM ápr. 3
Szegedi ötvösművész (1892–1966). Az
alkotás fényképével.
Ua. *Írások Juhász Gyuláról*, 54.
155. Gaál Gábor nyomában
ÉI máj. 13.
Szegedi tartózkodásához.
156. Adatok Juhász Gyula gondnoksági ügyé-
hez (1917–1926)
Üzenet [Szabadka], április, 145–149.
Ua. *Írások Juhász Gyuláról*, 15–23.
157. Kiss József a Dugonics Társaságban
DM máj. 28.
1908. febr. 9-én. A költő három levelé-
vel.
158. Lengyel Vilma köszöntése
DM jún. 9.
A 90 éves újságíróról.
159. Boldizsár mester albuma
DM jún. 10.
Album a festőről, Bodnár Éva bevezetőjével.
Ism.
160. Víghegy Ferenc csöndes centenáriuma
CSMH júl. 2.
Szobrász (1881–1951). Másfél éves késéssel
közölték.
161. Spanyolhon, Göröghon, Frankhon
Babits kérvénye párizsi ösztöndíj
íránt
Napjaink, október, 7–8.
Eredménytelen volt (1907).
162. Lengyel Vilma halálára
DM okt. 27.
163. Babits Szegeden
Szeged, 226 p.
/A Somogyi-könyvtár kiadványai. 28./
Ism. [Polner Zoltán] Pr. Z., CSMH nov. 16.
– [Csáky Edit] Csáky, ÉI nov. 18. – Zsoldos
Sándor, Szegedi Egyetem, nov. 22. – Zelei
Miklós, Magyar Hírlap, nov. 25. – Tasi József,
Új Tükör, nov. 27. – [Sz. Simon István] Sz. S.
I., DM dec. 3. – Seres József, Népszava, dec.
30. – Kovács Sándor Iván, Népszabadság, 1984.
márc. 13. – Kapiller Ferenc, Életünk, május.
– Bodri Ferenc, Tj június. – Rónay László,
Napjaink, július. – Sötér István, ÉI nov. 23.
– Sipos Lajos, Irodalomtörténet, 1985. 3. sz.
– Bodri Ferenc, Hungarológiai Értesítő, 1985.
3–4. sz. – Szűcs Judit, Honismeret, 1986. 2. sz.
164. Babits Angéla két levele Babits Mihályhoz
DM nov. 26.
Szegedre (1907).
165. Habermann Gusztáv nyolcvanéves
SKM december, 4. sz. 265–6.
Történész, ügyvéd.
166. Jenő István halálára
DM dec. 29.
Színháztörténész (1899–1983).

1984

167. Száz éves a Szeged-Kálvin téri templom
Confessio, 1. sz. 112–118.
Vált. Szeged, 1996. június, 32–43.
Társszerző Bartha Tibor. Képekkel.
168. Jókai- emlékek és -relikviák
DM jan. 14.
A Somogyi-könyvtárban és Zemányi
János (1855–1955) hagyatékában. Jókai
dedikációjával.
169. Buday György metszetei a Tragédiához
SKM február, 1–2. sz. 85–6.
Ism.
170. Móra a rádióban
DM febr. 4.
Röv. Rádió- és Televízióújság, június
18–24., 25. sz. 8.).
Vö. a178. és a 179. tétellel.

171. Egy portré a sok közül
DM febr. 4.
Bokros Birman Dezső terrakotta domborműve Móráról. A műalkotás fényképével. A szerkesztő adta címmel és beleírásaival.
172. Tréfás levél Fischhof Ágotához
DM febr. 4.
Mórától 1919. febr. 15-én.
173. Radnóti festőrokonai
DM máj. 5.
Glatter Ármin, Glatter Gyula, Heller Ödön.
174. Móczár Károly emlékkiállítás
Petőfi Népe, máj. 11.
Festőművész (1917–1975). Budapesten.
175. Az igazság keresése
Balázs Béla cikke Gorkij *Az anya* című regényéről
Napjaink, július, 34.
A szegedi *Új Élet* c. folyóiratból (1909. márc.).
176. A szegedi népképviselői közgyűlés
1848–1871
Ruszoly József új könyve
CSMH júl. 7.
Ism.
177. A szegedi főreáliskolában
DM aug. 4.
A lap Balázs Béla-összeállításában.
178. Postánkból
Rádió- és Televízióújság, augusztus 6–12., 32. sz. 12.
Válasz Szabó Miklós észrevételeire (uo. július 2–8., 27. sz.).
Móra a Rákóczi úti stúdióban olvasott föl.
Erősen csonkított szöveg.
Vö. a 170. és a 179. tétellel.
179. Vitathatatlan viták
ÉI szept. 7.
Válasz a Rádió- és Televízióújság szerkesztőségének, továbbá Szabó Miklósnak.
Vö. a 170. és a 178. tétellel.
180. Berczeli A. Károly: *Kamaszok*
SKM december, 4. sz. 196–197.
Ism.
181. Tavalyi naptár – 1984
DM jan. 3.
Szegedi események.
182. Kulinyi Zsigmond emlékezete
Sorok egy Szeged-monográfusról
DM jún. 8.
Vált. Szeged, 1995. június, 34. Ua. *Hol sírjaik domborulnak*, 71–73.
183. Az első világháború hősi emlékei Szegeden
SZKM július, 1. sz. 6–15.
Számos képpel.
Kny is.
184. Kovács Gergelyné: *Alföld*
SZKM július, 1. sz. 27–28.
Ism. a Szegedet bemutató részről, igazításokkal.
185. Csongrád megyei útikönyv
SZKM július, 1. sz. 32–34.
Ism. a Somorjai Ferenc írta szegedi részről, igazításokkal.
186. Bálint Sándor: *Szeged-Alsóváros*
SZKM július, 1. sz. 39–40.
Ism. a posztumusz műről, igazításokkal.
187. Újabb adatok Somogyi Károly családfájához
SZKM október, 2–3. sz. 97–100.
Arcképeivel.
188. Kovács István életéhez és családfájához
SZKM december, 4. sz. 144–148.
Családfája, arcképei.

1986

189. Péter László munkássága
Bibliográfia
Szeged, 353 p.
Ism. DM jan. 20. – CSMH jan. 22. – [Polner Zoltán] (polner), RDV febr. 7. – Zsoldos Sándor, Szegedi Egyetem, febr. 10. – Csontos Magda, Köznevelés, febr. 14. – Harmat Béla, Könyvtáros, július. – L. még a 489. t.

190. Egy vívómester halálára
DM jan. 23.
Bánkúti Sándor (1911–1986).
191. Brauswetterek Szegeden
DM febr. 1.
Többek között János (1817–1903) és Béla.
192. Vendégvárók
DM febr. 10.
Beharangozó: kávéházi est a régi szegedi vendéglátásról.
Eredeti címe: A vendéglátó Szeged.
193. A szegedi nótárius aranyormozsái
DM febr. 15.
Ism. Beck Pistának *Szegedi emlékek* c. kisalakú könyvéről (1986). Szerk. Péter László.
194. [Dinnyés Ferencről]
= Dinnyés Ferenc (1886–1958) emlékkiállítás. Móra Ferenc Múzeum, április–május.
[3–4.] Katalógus.
Ua. *A kiállítást megnyitom...*, 39–43.
195. Dettre-szoba, Dettre-kiállítás
DM máj. 15.
Dettre Jánosé a Somogyi-könyvtárban, Murbán Józsefné adományából.
196. Régi képeslapok városa
= Szegedi Fesztivál Magazin '86. Szerk. Sz. Simon István. Szeged, 48–49.
Szegedi képeslapok magyarázatokkal. Szerkesztői rövidítésekkel.
197. Tömörkény levelezéséből
SZKM június, 1–2. sz. 97–99.
Szabolcska Mihálynak, Tömörkény Lászlónak és Kotormány Jánostól.
198. Fadrusz és Tisza
DM aug. 18.
Igazitások a Tisza Lajos-szobor adataihoz. Levélként és csonkítva közölte a lap.
199. Utószó
= Nem forog a dorozsmai szélmalom...
Írások Dorozsmáról
Szeged, 181–186. Válogatás és szerk. is. Kisalakú könyv.
200. Gergely Sándor az aktivisták szobrása
Szeged, 51 p.
/Szeged művelődéstörténetéből. 3./
Ism. [Varjú Erika] V. E., DM nov. 28.
– [Becsei Péter] B. P., CSMH dec. 4.
– [Raj Tamás] R. T., Magyar Nemzet, dec. 17. – Szuromi Pál, DM 1987. júl. 18. – Tóth Attila, SZKM 1987–89. 1–4. sz.
201. Sírversek, sírfóliatok Szegeden
DM nov. 15.
202. Beszélgetés az ö-zésről
DM nov. 24.
Péter Lászlóval az irodalmi kávéházban. Beharangozó és áttekintés.
203. Juhász Gyula ismeretlen írásai Bodzásy Istvánról
SZKM december, 3–4. sz. 177–183.
Péter László 60. születésnapjára (1986. jan. 21.).
Ua. *Írások Juhász Gyuláról*, 30–40.
204. Hogyan készült Vágó Gábor Szent-Györgyi szobra?
CSMH dec. 24.
Vált. A szegedi MÁV diákotthon száz éve 1896–1996. Szerk. Szabó Pál Csaba. Szeged, 1996. 167–8.
Közös fényképükkel.

1987

205. Giday Kálmán halálára
Életrajz és bibliográfia
SZKM 1987–89. 1–4. sz. 155–163.
A szegedi (város)történész (1919–1988) arcképével, 148 tételből álló bibliográfiájával.
206. Péter László: A szerette Város
Tj január–február, 179–182.
Ism.
207. Birnfeld Sámuel kiállítása
Új Élet, jan. 1.
A mártírhalált halt rabbi (1906–1944) rajzaiból.
208. Tömörkény öt levele Szakács Andorhoz
Tj április, 54–58.
1916-ból, 1917-ből.

209. [Előszó]

= Pataki Ferenc grafikái. Szeged, lap-
számozás nélkül.

Mappa tizenhat művével.

Ism. Tandi Lajos, DM szept. 30.

210. Az Aranyoroszlántól „Poldi néni”
lócájáig

= Szegedi Fesztivál Magazin '87. Szerk.

Sz. Simon István. Szeged, 44–45.

Vendéglátó emlékek a régi Szegedről.

211. Pótlások a Szegedi szótárhoz

Tj augusztus, 59–66.

Bálint Sándornak hozzá írott (1977) levelével.

L. még a 419., az 506. és az 516. tételt.

212. Tömörkény István: Betyárlegendák

DM dec. 21.

Ism. a Péter László szerkesztette hasonmás
kiadásról.

1988

213. Elveszett utcaneveink

Szeged, 1. sz. 8.

Szenháromság, Feketesas stb.

A folyóirat októberben indult.

214. Szembesülő képeslapok

Szeged, 1. sz. hátsó borító.

A fogadalmi templom 1928 és 1960 táján.

215. Adatok Csáky József pályakezdéséhez

Tj október, 56–66.

Szegedi és párizsi dokumentumokkal.

216. Utószó

= Sz. Szigethy Vilmos: Régi szegedi
kocsmák. Szeged, 241–247.

A DM-ban közölt (1942) sorozat közreadása
kis alakú könyvben. Sajtó alá rendezés is
Lengyel Andrással.

217. Hasonmás kiadásban

Móra Ferenc: Az aranyszőrű bárány

DM dec. 6.

Ism. a Péter László szerkesztette kötetről.

218. Endre Béla és Szeged

DM dec. 17.

Emléktáblájának avatására (Fekete Ház,
dec. 15.).

1989

219. Giday Kálmán halálára

DM jan. 19.

220. Szembesülő képeslapok

Szeged, 2. sz. hátsó borító.

A Széchenyi tér 1929 és 1960 táján.

221. Szembesülő képeslapok

Szeged, 3. sz. hátsó borító.

A Feketesas utcai Schäffer-palota eredeti
állapotában és homlokzatdíszzeitől meg-
fosztva.

222. Szembesülő képeslapok

Szeged, 4. sz. hátsó borító.

Az újszegedi Liget részlete az 1910-es és az
1980-as években.

223. Szembesülő képeslapok

Szeged, 5. sz. hátsó borító.

A Hősök kapuja az 1930-as és az 1980-as
években.

224. Liebmann ezeregy élete

DM máj. 29.

Kávéházi est a 90 éves fotóriporterrel.
Beharangozó.

225. Szembesülő képeslapok

Szeged, 6. sz. hátsó borító.

A piarista gimnázium az 1920-as évek
derekán és az 1980-as években.

226. Születésnap

Új Tükör, jún. 18.

Liebmann Béláé. Arcképével.

227. Szembesülő képeslapok

Szeged, 7. sz. hátsó borító.

A Klauzál tér a Kossuth-szobor nélkül és
vele (1902).

228. Gyorsfénykép Liebmann Béláról

= Liebmann Béla: Szegedi képeskönyv.

Szeged, [3–7.] Kivalakú könyv. Szerk. is.

Röv. Új Élet, júl. 15.

229. Szembesülő képeslapok

Szeged, 8. sz. hátsó borító

A régi és a mai Belvárosi közúti híd.

230. Az alsóvárosi vörösbarát

DM szept. 9.

Melicher Nep. János (1788–1881)

231. Gallasz Béla emlékversen
CSMH okt. 12.
Sakkverseny Szentesen.
232. Tukacs Imre fejfájára
DM okt. 28.
A betyárok meggyilkolta szűrszabóról (1804–1852). A szintén meggyilkolt Apró Ferenc pénzespostásról (1850–1908), dédapjáról is.
233. A Szegedi Ügyvédi Kamara 40 éve
Szeged, 39 p.
Társszerző Habermann Gusztáv, Draskóczy Ede.
234. Válogatott bibliográfia
= Zoltánfy István emlékkiállítás.
Szeged, 20., 22.
Katalógus.
- 1990**
235. A vádlott: Bálint Sándor
SZM 1990. 1–4. sz. 89–95.
Az izgatás miatt ellene indult büntető eljárásról (1965).
236. Patzauer Dezső halálára
DM jan. 30.
Az Anna-víz forgalmazója (1899–1989).
237. Zsenka néni szakácskönyve
DM márc. 8.
Ism. A szerző vezetékneve ismeretlen.
238. Kicsoda Ön, Péter László?
DV márc. 24.
Ua. DM márc. 26.
Az irodalmi kávéház estjének a beharangozója.
239. [Bevezető]
= Szegedi műgyűjtők 6. kiállítása
Szeged, 1990. [2–3.]
Katalógus.
Ua. *A kiállítást megnyitom...*, 54–56.
240. Nemzetközi verseny Szegeden
DM jún. 23.
Sakk.
241. Mojszejev vezet
DM jún. 28.
A sakkversenyen.
242. Viktor Mojszejev nyerte a nemzetközi versenyt
DM jún. 30.
243. Füssy tréfás sírversei a Dóm építőről
DM júl. 14.
Részletek Füssy László (1899–1969) bökverseiből.
244. Zsidó képzőművészek Szeged művészettörténetében (1901–1945)
= A szegedi zsidó polgárság emlékezete.
Szerk. Zombori István. Szeged, 95–106.
Heller Ödön, Brummer József, Moholy-Nagy László, Góth Imre, Vadász Endre, Békefi György, Tardos-Taussig Ármin, Józsa Károly, Klein Ernő, Pogány Vilmos, Petri Lajos, Gergely Sándor, Heksch Nándor és mások.
245. Juhász Gyula dedikációja Dettre Jánosnak
DV aug. 11.
Ua. *Írások Juhász Gyuláról*, 47–49.
A *Testamentom* c. kötetben (1925). Az ajánlás hasonmásával.
246. A városépítő: Lázár György polgármester
DM aug. 18.
Vált. *Hol sírjaik domborulnak...*, 55–58.
247. Szemenyei Ferenc halálára
DM aug. 22.
Volt szegedi festőművész (1894–1990).
248. József Attila és a szegedi kávéházak
DV aug. 25.
Virágh (Virágh Béla), Korzó, Emke (Dávid Sándor).
249. Szembesülő képeslapok
Szeged, 9. sz. hátsó borító.
Margó Ede Dankó-szobrának helyei.
250. Ady-paródiák Szegeden
DV szept. 1.
Három, köztük Juhász Gyulától.
251. Babits-paródiák
DV szept. 15.
Három, köztük Juhász Gyulától.
252. Paródia-parádé
DV szept. 22.
Többektől, többekről.

253. Tíz újabb kötet
 Koroknay kiadó, Szeged
 Szeged, 10–11. sz. 61–62.
 Pótlások Péter László – Reguli Ernő: *A szegedi Koroknay-nyomda kiadói tevékenysége*
 c. tanulmányához (Magyar Könyvszemle,
 1957. 3.).
254. Szembesülő képeslapok
 Szeged, 10–11. sz. hátsó borító.
 Elsőháborús hősi emlék (1921) a Dugonics
 temetőben.
255. Móricz Pál emlékezete
 DV okt. 4.
 Születése 120. évfordulójára.
 Szerkesztői hűzásokkal.
256. Szeretettel: Balázs Béla
 DV okt. 6.
 Két dedikáció Baranyi János zongora-
 művésznek (1891–1971).
 Hasonmásukkal.
257. Radna fényes csillaga
 DV okt. 16.
 Ism. Harangozó Imre könyvéről (1990).
258. Nyomozás Pozsár ügyben
 Tömörkény Istvánnak, tisztelettel
 DV okt. 27.
 Pozsár István (1890–1921) és Szentiványi
 Gyula (1881–1956) dedikációja Tömörkény-
 nek.
 Hasonmásukkal.
259. Terescsényi György csöndes centená-
 riuma
 DV nov. 2.
 Szegedi születésű költő, író (1890–1963).
260. Móra Ferenc sírversei
 DV nov. 10.
 Turcsányi Tekla (1903–1912) halálára,
 Engel Lajosnak (1860–1912), Kőhegyi
 Lajosnak (1853–1924).
261. Hídjaink humora
 Szeged, 1990/91. évi 12–13. sz. 69–70.
262. A rókusai orgona titka
 Üzenet 1834-ből
 Szeged, 1990/91. évi 12–13. sz. 71–72.
 Fiskál István aláírással.
263. Szembesülő képeslapok
 Szeged, 1990/91. évi 12–13. sz. hátsó
 borító.
 A Valéria (Bartók) téri Goldschmidt-palota
 egykor, és díszzeitől megfosztva.

1991

264. Fadrusz Krisztusa Szegeden
 DV jan. 5.
 A fogadalmi templomban.
265. Születésnap köszöntő
 Heti Hírhozó, jan. 17.
 Péter László 65. születésnapjára.
266. Új szegedi szakácskönyv
 DM márc. 8.
 Ism. Gregor József és Varga Antal *Ízről-ízre*
 c. kis alakú könyvéről (1991).
267. Béla cigány Szegeden
 DM jún. 22.
 A vásárhelyi Czutor Béláról (1863–1909).
 Az *In memoriam Grezsa Ferenc* ajánlást a
 szerkesztő kihúzta.
268. Az utolsó szegedi bőrdudás
 Csonka Bukusza Tanács Ignác
 Szeged 14. sz. [augusztus,] 45–46.
 A főszerkesztő gondatlanságból Szirá-
 ki Sebők Sándor dudás fényképét kö-
 zölte.
 Bőv.: *Szegedi olvasókönyv*, 174–180.
269. Szembesülő képeslapok
 Szeged, 14. sz. [augusztus,] hátsó
 borítón.
 A Tisza Lajos körút és a Feketesas utca
 összetorkolása.
270. Repülj fecském
 Reményi Ede szegedi hangversenyei
 DM aug. 2.
 Négy itt létekor (1860, 1864, 1866, 1869)
 nyolc hangversenyt adott.
271. Festők Tápén
 DM nov. 2.
 Heller Ödön és Nyilasy Sándor egy-egy
 képével.
 Ilia Mihálynak ajánlotta.

272. [Bevezető]
= Móricz Pál: A Kárász uraság kocája
Szeged, január, 18.
/Szegedi Szép Szó./
273. Apró Adrián ezüst érmes
DM jan. 7.
A korosztályos magyar sakkbajnokságon.
274. Emléksorok Zombory Lajosról
DM jan. 9.
Építész, festő (1867–1933).
F. I. betűjeggyel.
275. A szegedi vívás aranykora
DM jan. 21.
Márki Ferenc vívómesterről, Magay Dániel
világ- és olimpiai bajnokról, Örley Szabolcs
ifjúsági világbajnokról. Arcképükkel.
Másokról is.
Bőv.: Szeged, 1996. július, 37–38.
276. [Bevezető]
= Mikszáth Kálmán: Az ötödik próféta
Szeged, február, 16.
/Szegedi Szép Szó./
Bőv. *Szegedi olvasókönyv*, 7.
277. Rosszul tudjuk, hogy...
DM febr. 25.
Makacs tévedések a szegedi várostörténet-
írásban. Többek között Löw és Osztróvszky
nevének írása, gyaloglások Párizsba,
liliomfa.
278. [Bevezető]
= Kanizsai Ferenc: Ónozó Poldi
Szeged, március, 16.
/Szegedi Szép Szó./
Bőv. *Szegedi olvasókönyv*, 168.
- 279–292. Várostörténeti Ki mit tud?
Válaszok a DM-ban fölített kérdésekre.
279. Várostörténeti Ki mit tud? (ápr. 3.,
Lengyel Andrással)
280. Debreczeny Ignác, Landau Alajos
(ápr. 11.)
281. A Ráday-bölcső (ápr. 11.)
282. A kapcabetyár (ápr. 18.)
283. Vendéglő az Olaszhoz (ápr. 18.)
284. Gaál Dezső grafikusművész (ápr. 25.)
285. A Dettre család tagjairól (ápr. 25.)
286. A Magyar Téka (máj. 2.)
287. Az Uránia rövidfilmje Szegedről
(máj. 9.)
288. Wottreng János épületbádogos (máj.
23.)
289. Az Osztróvszky-család tagjairól
(máj. 23.)
290. A Bruckner-kert (jún. 6.)
291. A Corvin-nyomda kiadványairól
(jún. 6.)
292. Szegedi könyvgyűjtőkről (jún. 27.)
Szerk. is Lengyel Andrással.
293. [Bevezető]
= Gárdonyi Géza: Ördögök a feszü-
letnél
Szeged, április, 16.
/Szegedi Szép Szó./
Bőv. *Szegedi olvasókönyv*, 106.
294. „Gazdára” leltek a szegedi sakkozók
DM ápr. 23.
Megalakult a Szegedi Portál Sport Egye-
sület.
295. Fényesen csillog a Portál
RDV ápr. 25.
A szerkesztő adta címmel. Vö. az előző
tétellel.
296. Erdélyi Mihály, a Vezúv szegedi festője
RDV ápr. 25.
297. [Bevezető]
= Békefi Antal: A tízezer forintos fej
Szeged, május, 16.
/Szegedi Szép Szó./
Bőv. *Szegedi olvasókönyv*, 60.
Rózsa Sándorról.
298. [Bevezető]
= Juhász Gyula: Dankó Pista
Szeged, június, 16.
/Szegedi Szép Szó./
Bőv. *Szegedi olvasókönyv*, 145–46.
299. A szecesszió értő rajongója
Szeged, június, 21.
Bakonyi Tibor építészről (1934–1982).
A szerkesztő adta címmel.

300. [Bevezető]
= Herczeg János: Vetélytársak
Szeged, július, 20.
/Szegedi Szép Szó./
Bőv. *Szegedi olvasókönyv*, 152.
301. Az előszóíró Tömörkény
Múzeumi kutatások Csongrád megyében 1991. Szerk. Lengyel András.
Szeged, 129–134.
Cserzy Mihály, Dercsényi Etelka és Reéz Pál könyvében.
302. Hat évig avatatlan
Tápai Antal Móra-szobráról
Szeged, augusztus, 17.
303. [Bevezető]
= Magyar László: Öreg cigány hegedűjén szomorúbb és szebb a bánat
Szeged, augusztus, 18.
Bőv. *Szegedi olvasókönyv*, 181.
Urbán Lajos primásról.
304. Egy költő, egy cigány
DM szept. 18.
Juhász Gyula és Póczó Ferkó (1873–1930) cimbalmos.
305. Aljechin megnyerte életét
RDV okt. 21.
A szerkesztő adta címmel.
Ua. Sakk életre – halálra. Sakkmagazin [Szeged], 1993. március, 49.
Aljechin és Trockij sakkjátszmája (1921).
306. Rangadó szegedi győzelemmel
RDV nov. 18.
Sakk, OB II. Szegedi Portál – Kecskeméti Széchenyi 9,5:2,5.
- 1993**
307. [Bevezető]
= Móra Ferenc: Kedves, öreg árnyak
Szeged, január, 32.
/Szegedi Szép Szó./
308. A Dugonics tér
Szeged, január, hátsó borító.
/Szegedi képeslapok – a képeslapok Szegedje. 1./
309. Szegedi leltár
1. Januártól júniusig. RDV jan. 6.
2. Júliustól decemberig. RDV jan. 11.
A szerkesztő adta címmel.
310. Hegyi István dedikációja Tápai Antalnak
RDV jan. 20.
A novellista és a szobrász barátságáról.
311. Emlékezés Lehel Istvánra
RDV jan. 25.
Festőművész (1917–1973).
312. Reklám Dugonicsnak
RDV jan. 26.
1813-ból.
313. Krúdy dedikációja Tömörkénynek
RDV jan. 27.
A *46-os mozsarak* c. könyvében (1916).
Vált. Irodalomismeret, 2001. 3–4. sz. 99–100.
314. [Bevezető]
= Nagy Sándor: Az a sarokház
Szeged, február, 36.
/Szegedi Szép Szó./
Bőv. *Szegedi olvasókönyv*, 49.
Az Aranyoroszlánról.
315. A Kárász utca
Szeged, február, hátsó borító.
/Szegedi képeslapok – a képeslapok Szegedje. 2./
316. Móra a műízlésről
RDV febr. 2.
317. D T Szeged
RDV febr. 2.
A Dugonics Társaság nevének helytelen rövidítése.
318. Emléksorok Foerk Ernőről
RDV febr. 8.
319. Magyar Lászlóné halálára
RDV febr. 8.
Magyarné Várhelyi Ilona (1899–1993).
320. Szegedi életrajzi lexikon
RDV febr. 10.
Ism. Haberman Gusztáv: *Adatok a szegedi polgárcsaládok történetéhez* c. kötetéről.

321. József Attila és a sajtóhiba
RDV febr. 11.
Mit jelentett *napokat enni*?
322. Ecce Homo
RDV febr. 15.
Ism. Berczeli A. Károly válogatott verseiről.
323. Pósa tréfás rigmusa Mikszáthhoz
RDV febr. 17.
Szegeden, 1883-ban.
Böv.: *Mikszáth szegediekről – szegediek Mikszáthról*. Szeged, 1997. 107–9.
324. Móra és a (nem létező) diploma
RDV febr. 18.
Téves a *Szeged* monográfia 3. kötetében (1991. 1054.), hogy Móra elvégezte az egyetemet.
325. Babits és Blau
RDV febr. 23.
Blau Ármin (1873–1944?) szegedi tanár.
326. Elég nagy a szögedi határ...
RDV febr. 24.
A Kacsóh Pongrác gyűjtötte népdalról.
327. [Bevezető]
= Cserzy Béla: A nagy palóc elindult...
Szeged, március, 44.
/Szegedi Szép Szó./
328. A Kálvária kápolna
Szeged, március, hátsó borító.
/Szegedi képeslapok – a képeslapok Szegedje. 3./
329. Góth Imre csöndes centenáriuma
RDV márc. 9.
330. Szegedi klasszikusok aforizmáiból
Tömörkény István
RDV márc. 9.
Rully Jánosnak *A gondolat félénk madár* c. összeállításából (1964).
331. Szegedi klasszikusok aforizmáiból
Móra Ferenc
RDV márc. 11.
A Bolondságok, enyimek is, máséi is c. összeállításából (1960).
332. „Zúgva, bőgve törte át...”
RDV márc. 12.
A nagyvíz évfordulójára. A szerkesztő adta címmel.
333. Szegedi klasszikusok aforizmáiból
Juhász Gyula
RDV márc. 17.
A kritikai kiadás negyedik kötetéből (1975).
Sajtó alá rendezte Péter László.
334. Dankó Pista szobrához
RDV márc. 22.
Magyar László elfelejtett verse.
335. Vásárhely, a hamupipőke
RDV márc. 23.
Szeremlei Sámuel *Szeged és Vásárhely* c. elfeledett írása (1887).
336. Csákányt fogtak a palánki házra
RDV márc. 24.
Eredeti címe: Szendrői-ház, Szegfű utca 391.
337. Vásárhely lelkészt adott
RDV márc. 31.
Eredeti címe: Amikor Vásárhely lelkészt adott Szegednek. Varga Pálról (1824–1892), az első szegedi református lelkészről.
338. Az igazságügyi szakértő és a „magán-szakértő”
Bírák Lapja, 2. sz. 115–7.
339. [Bevezető]
= Hegyi István: A betyár
Szeged, április, 34.
/Szegedi Szép Szó./
340. A Templom tér
Szeged, április, hátsó borító.
/Szegedi képeslapok – a képeslapok Szegedje. 4./
341. Írások Juhász Gyuláról
Szeged, 55 p.
Ism. M. T. [Márok Tamás], RDV ápr. 13.
– Podmaniczky Szilárd, DM ápr. 16. – Sípos Lajos, ÉI aug. 19.
342. Vásárhelyi sugár torony
RDV ápr. 2.
A népdalról.
343. Hiában onta vért
RDV ápr. 5.
A *Szeged* monográfia 3. kötete (1991) tévedett: Vörösmarty a *Szózatban* a *hiában* alakot használta.

344. Ebből se lesz prédikációs halott
RDV ápr. 9.
A szólás magyarázata.
345. József nádor Vásárhelyen
RDV ápr. 14.
1809-ben. Szerkesztői húzásokkal.
346. Ajánljuk Szeremlei Sámuel
RDV ápr. 19.
Akadémikusnak.
347. Fehér Poldi
RDV ápr. 20.
/Nótakedvelőknek./
A rovatban megjelent cikkeinek aláírása:
Nótárius.
Szegedi prímás (1846–1914). Sok szerkesztői húzással.
348. Cigány mohikánok
RDV ápr. 26.
/Nótakedvelőknek./
Eredeti címe: A Dankó-zenekar kazettája.
349. [Bevezetés]
= Sz. Szigethy Vilmos: Szegedi kis lexikon. 1. rész.
Szeged, május, 40.
/Szegedi Szép Szó./
Bőv. *Szegedi olvasókönyv*, 220.
350. Kárász utca: a páros oldal vége
Szeged, május, hátsó borítók.
/Szegedi képeslapok – a képeslapok Szegedje. 5./
351. Pácsi Jancsi
RDV máj. 4.
/Nótakedvelőknek./
A szegedi cigányprímásról (1850–1880).
352. Ne sír, ne sírj Kossuth Lajos
RDV máj. 11.
/Nótakedvelőknek./
Lányi Ernő (1861–1923) dalszerzőről.
353. Béla cigány hűsége
RDV máj. 14.
/Nótakedvelőknek./
A vásárhelyi Czutor Béláról (1863–1909).
354. Nem fúj a szél...
RDV máj. 18.
/Nótakedvelőknek./
Pap Zoltánról (1862–1919).
355. Török Veron dalol
RDV máj. 21.
/Nótakedvelőknek./
Péczeley Attiláról (1897–1964).
356. Öreg Náci
RDV máj. 28.
/Nótakedvelőknek./
Id. Erdélyi Náci cigányprímásról (1821–1891).
357. „Növeli, ki elfödi a bajt...”
Szeged, június–július, 11–12.
Ism. Tóth Attilának *Szeged szobrai c.* kötetéről. A szerkesztő adta címmel.
358. A Négyembörös ház
Szeged, június–július, 79.
A Tisza Lajos körüti Preszly-házról.
T. Knotik Mártának ajánlva.
359. Ligeti Miklós: Erzsébet királyné
Szeged, június–július, hátsó borító.
/Szegedi képeslapok – a képeslapok Szegedje. 6./
360. Tömörkény dalol
RDV jún. 4.
/Nótakedvelőknek./
361. Móricz Zsigmond zenét keres
RDV jún. 9.
/Nótakedvelőknek./
Eredeti címe: Móricz Zsigmond nótát keres.
362. Rákóczi dala
RDV jún. 14.
/Nótakedvelőknek./
Eredeti címe: Rákóczi nótája.
363. OB I/B-ben a Portál
RDV jún. 18.
A sakkcsapat.
364. [Bevezető]
= Dankó Pista önéletrajza
RDV jún. 21.
/Nótakedvelőknek./
A *Jövendő* 1903. ápr. 12-i számából.

365. Az őrnagy és a többiek
Kikli Tivadar könyve
RDV jún. 23.
Ism.
366. Dankó Pista apósa
RDV jún. 30., júl. 2. és 5.
/Nótakedvelőknek./
Joó Ferenc (1821–1880) akadémiai festőről.
367. Fotó Liebmann
Új Élet, júl. 15.
Liebmann Béláról.
Szerkesztői húzásokkal.
368. Arass rúzsám, arass
RDV júl. 20.
/Nótakedvelőknek./
Aratóénekek.
369. Szőreg népdalaiban
RDV júl. 30.
/Nótakedvelőknek./
Eredeti címe: Szeged Szőreg népdalaiban.
370. A Közművelődési palota
Szeged, augusztus, hátsó borító.
/Szegedi képeslapok – a képeslapok
Szegedje. 7./
371. Pataki Szilveszter halálára
RDV aug. 14.
Amerikába szakadt nyelvtanár, nyelvtudós
(1914–1993).
Ua. Szeged, 1995. április, 27.
372. [Bevezető]
= Cserzy Mihály: Hogyan lett Urbánból
Kukac?
Szeged, szeptember, 44.
/Szegedi Szép Szó./
Bőv. *Szegedi olvasókönyv*, 100.
Urbán Lajos cigányprímásról.
373. A zsinagóga
Szeged, szeptember, hátsó borító.
/Szegedi képeslapok – a képeslapok
Szegedje. 8./
374. Kődellik a Mátra
RDV szept. 3.
/Nótakedvelőknek./
Ism. a Nagy Zoltán gyűjtötte palóc népdalokról.
375. Sovánka Nándor
RDV szept. 15.
/Nótakedvelőknek./
Nyitrai, majd pesti cigányprímás (1883–
1932).
376. [Bevezető]
= Tömörkény István: Nótakészítés
Szeged, október, 36.
/Szegedi Szép Szó./
377. A nagyállomás
Szeged, október, hátsó borító.
/Szegedi képeslapok – a képeslapok
Szegedje. 9./
378. Dudaverseny Újszegeden
RDV okt. 9.
1900-ban.
379. „A munka az életem”
Látogatóban a 90 éves Habermann
Gusztávnál
Szeged, november, 29–30.
Ügyvéd, (város)történész. Vinkler László
rajzolta arcképével.
380. [Bevezető]
= Móricz Zsigmond: Ágni ángyó
Szeged, november, 42.
/Szegedi Szép Szó./
381. A (volt) vasúti híd
Szeged, november, hátsó borító
/Szegedi képeslapok – a képeslapok
Szegedje. 10./
382. Pisztollyal végzett magával
Dankó Pista – Erdélyi Náciról
RDV nov. 1.
/Nótakedvelőknek./
Ifj. Erdélyi Náci cigányprímásról. A szer-
kesztő adta címmel.
383. Gyöngé violának...
RDV nov. 19.
/Nótakedvelőknek./
A Dankó-nóta keletkezéséről.
384. Ifj. Erdélyi Náci
Szeged, december, 31–33.
Világjáró cigányprímás (1845–1893).
Arcképeivel.

385. [Bevezető]
= Újlaki Antal: Az áttérés
Szeged, december, 42.
/Szegedi Szép Szó./
386. A Klauzál tér
Szeged, december, hátsó borító.
/Szegedi képeslapok – a képeslapok
Szegedje. 11./
387. Fel nagy öröme...
RDV dec. 22.
/Nótakedvelőknek./
Gárdonyi Géza karácsonyi énekéről, kottájával.
- 1994**
388. Dugonics András
= Magyar Katolikus Lexikon. II. köt.
Bor-Éhe. Főszerk.: Diós István. Bp.
720–721.
Jelentéktelen változtatással más személy
írásaként jelent meg.
389. [Bevezető]
= Gárdonyi Géza: A török Salamon
Szeged, január, 34.
/Szegedi Szép Szó./
Bőv. *Szegedi olvasókönyv*, 12.
Az alsóvárosi disputáról (1545).
390. A Kass
Szeged, január, hátsó borító.
/Szegedi képeslapok – a képeslapok
Szegedje. 12./
391. [Bevezető]
= Preszly Lóránd: Szeged, Álomvárosom
Szeged, február, 32.
/Szegedi Szép Szó./
Bőv. *Szegedi olvasókönyv*, 137.
392. A városi széképület
Szeged, február, hátsó borító.
/Szegedi képeslapok – a képeslapok
Szegedje. 13./
393. [Bevezető]
= Lázár György: A rémes éjszaka
Szeged, március, 40.
/Szegedi Szép Szó./
Bőv. *Szegedi olvasókönyv*, 117.
394. Vásárhelyi Pál szobra
Szeged, március, hátsó borító.
/Szegedi képeslapok – a képeslapok
Szegedje. 14./
395. Elfordult tőlünk, elhagyott az Isten...
RDV már. 12.
Versek a Vízről (1879).
396. [Bevezető]
= Palotás Fausztin: Kvitt
Szeged, április, 32.
/Szegedi Szép Szó./
Bőv. *Szegedi olvasókönyv*, 111.
397. Tisza Lajos szobra
Szeged, április, hátsó borító.
/Szegedi képeslapok – a képeslapok
Szegedje. 15./
398. [Bevezető]
= Vetró Lajos Endre: Béla cigány
RDV ápr. 22.
A beszerezhetetlen könyv (1909) folytatásos
közlése elé.
399. [Bevezető]
= Gárdonyi József: A mesélő toll
Szeged, május, 32.
/Szegedi Szép Szó./
Részletek a Pósa Lajosról szóló könyvből
(1941).
400. [A] Kálvin téri református templom
Szeged, május, hátsó borító.
/Szegedi képeslapok – a képeslapok
Szegedje. 16./
A szerkesztő a címből kihúzta a név-
előt.
401. Prímások és paprikások
RDV máj. 20.
Ism. Csemer Gézának *Habiszti c.* könyvéről
(1994).
402. Isten tűzoltója
Szent Flórián- emlékek Szegeden
Szeged, június, 11.
403. [Bevezető]
= Kóró Imre: Amerikánus
Szeged, június,....
/Szegedi Szép Szó./

404. A főreáltanoda
Szeged, június, hátsó borító.
/Szegedi képeslapok – a képeslapok
Szegedje. 17./
405. Habermann Gusztáv halálára
RDV jún. 16.
Ügyvéd, (város)történész (1903–1994).
406. [Bevezető]
= Mikszáth Kálmán: Szeged
Szeged, július–augusztus, 62.
/Szegedi Szép Szó./
407. Szőregi délutánok
Péter Lászlóról és új könyvéről
Szeged, július–augusztus, 75.
408. Ne a lektorokon spóroljunk!
Legújabb útikönyvünk
Szeged, július–augusztus, 76–77.
Ism. Somorjai Ferenc *Csongrád megye és Szeged* c. útikönyvéről, több tucat igazítással.
409. A Tisza Szálló
Szeged, július–augusztus, 96. és hátsó borító.
/Szegedi képeslapok – a képeslapok
Szegedje. 18./
410. Az átkozott költő és az utolsó bohém
Szeged, szeptember, 30–32.
Somlyó Zoltán és Nyáray Antal barátságáról.
Arcképpükkel.
411. [Bevezető]
= Zilahy Károly: Rózsa Sándor pere
Szeged, szeptember, 44.
/Szegedi Szép Szó./
Bőv. *Szegedi olvasókönyv*, 66.
412. A DMKE-palota
Szeged, szeptember, hátsó borító.
/Szegedi képeslapok – a képeslapok
Szegedje. 19./
413. Lakodalom van a mi utcánkba' ...
RDV szept. 20.
Móra István versét Hoppe Rezső zenésítette meg.
414. [Bevezető]
= Füssy László: Sírversek
Szeged, október, 46.
Tréfás sírversek a fogadalmi templom építőiről.
/Szegedi Szép Szó./
Bőv. *Szegedi olvasókönyv*, 188–89.
415. A Kelemen utca
Szeged, október, hátsó borító.
/Szegedi képeslapok – a képeslapok
Szegedje. 20./
416. Szerecsenmosdatás
Szeged, november, 32.
Válasz Somorjai Ferencnek a *Szeged és Csongrád megye* c. útikönyve védelmében írott cikkére (uo.).
417. [Bevezető]
= Juhász Gyula: Muzsikák
Szeged, november, 40.
/Szegedi Szép Szó./
Csonka Bukosza Tanács Ignác bőrdudásról.
418. A felsőipariskola
Szeged, november, hátsó borító.
/Szegedi képeslapok – a képeslapok
Szegedje. 21./
419. Pótlások a Szegedi szótárhoz. 2. rész
Szeged, december, 9–13.
L. még a 211., az 506. és az 516. tételt
420. [Bevezető]
= Móricz Pál: Régi szegediek karácsony éjszakája
Szeged, december, 44.
/Szegedi Szép Szó./
Bőv. *Szegedi olvasókönyv*, 36–37.
421. [A] Templom tér
Szeged, december, hátsó borító.
/Szegedi képeslapok – a képeslapok
Szegedje. 22./
A szerkesztő a címből kihúzta a névelőt.
- 422–463. [Szócikkek]
Új Magyar Irodalmi Lexikon. I–III.
Főszerk.: Péter László.
Bp. 2332 p.

422. Balassa Armin 1: 95.
423. Berczik Árpád (1910–1988) 201.
424. Birkás Géza 233.
425. Bite Pál 237.
426. Buday György 302.
427. Czibula Antal 328.
428. Cserzy Béla 368.
429. Csuka János 385.
430. Damó Oszkár (társszerző: Faragó Éva, Kárpáti Béla) 394.
431. Délvidéki Szemle 423.
432. Fógel József 603.
433. Hegedűs Pál 2:781.
434. Hegyi István 784.
435. Herke Mihály 796.
436. Hodács Ágoston 814.
437. Hont Ferenc 822.
438. Horváth István 834.
439. Irányi Dezső 872.
440. Jávorka Ferenc 901–2.
441. Koroknay József 1100–01.
442. Kraszna József 1148.
443. Kún József 1164–65.
444. Lugosi Döme 1244–45.
445. Magyar Jövendő 1275.
446. Magyar László 1279.
447. Magyarágtudomány 1935–37; 1942–43 1298–99.
448. Nagyfalusi Jenő 1458.
449. Ormos Gerő 1517–18.
450. Ortutay Gyula 1524–25.
451. Paku Imre 3:1546.
452. Perkátai László 1605.
453. Preszly Lóránd 1659.
454. Réti Ödön 1716.
455. Simonka György 1809.
456. Szalay József 1889.
457. Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma 1925.
458. Szentiványi Róbert 1959.
459. A Színpad 2001.
460. Tápay-Szabó Gabriella 2047.
461. Terescsényi Gyula 2073.
462. Tolnai Gábor 2101.
463. Tűz 2150.
- 1995
464. [A Délmagyarország falinaptára]
Szeged, lapszámozás nélkül.
Tizenkét szegedi képeslappal, magyarázatokkal.
465. Habermann Gusztáv
1903–1994
SZM 1–4. sz. 123–124.
Halálára.
466. [Bevezető]
=Sz. Szigethy Vilmos: Piros abrosz
– fehér abrosz. /1. rész/
Szeged, január, 42.
/Szegedi Szép Szó./
Bőv. *Szegedi olvasókönyv*, 206.
Sz. Szigethy írásának a 2. része a februári
számban van.
467. Heller Ödön: A Tisza partján
Szeged, január, hátsó borító.
/Szegedi táj – szegedi ecsettel. 1./
468. Szuromi Pál tükrei
DM jan. 23.
Tükrök és tükröződések c. könyvének (1994)
bemutatója elé.
469. Osztróvszky József és Dettre János
Ruszoly József két könyvéről.
Szeged, február, 22–23.
Osztróvszky József: *Reform, forradalom, kiegyezés*. Összegyűjtött írások és beszédek. Sajtó alá rendezte és az életrajzot írta Ruszoly József. Szeged, 1993.– *Dettre János és kora*. Szeged, 1994.
470. Nyilasy Sándor: Kukoricavetők
Szeged, február, hátsó borító.
/Szegedi táj – szegedi ecsettel. [2.]
471. [Bevezető]
=Szabóné Mozgay Erzsébet: Szeged
árvízkatasztrófája
Szeged, március, 40.
/Szegedi Szép Szó./
472. A keserédes kutatás
Adatforgácsok a Mozgay és Szabó
család történetéhez
Szeged, március, 43–44.
A kutatás nehézségeiről.

473. Dinnyés Ferenc: Alsóvárosi utcacé-
let
Szeged, március, hátsó borító.
/Szegedi táj – szegedi ecsettel. [3.]/
474. A Gergely-napi harangszó
RDV márc. 11.
A rókusi, a városházi, a felsővárosi.
475. [Bevezető]
= Jávorka Ferenc: A kubikos
Szeged, április, 38.
/Szegedi Szép Szó./
476. Dorogi Imre: Sugárzás a Tisza fö-
lött
Szeged, április, hátsó borító.
/Szegedi táj – szegedi ecsettel. [4.]/
477. [Bevezető]
= Bálint Sándor: Maróthy István orvos,
Vörösmarty diákkori barátja
Szeged, május, 44.
/Szegedi Szép Szó./
478. Károlyi Lajos: Róka utcai ház
Szeged, május, hátsó borító.
/Szegedi táj – szegedi ecsettel. [5.]/
479. [Bevezető]
= [Békefi Antal – Palotás Fausztin] Rió:
Sötét idők
RDV máj. 13.
A betyárhistóriák 2. kiadásának (1906) foly-
tatásos közlése elé.
480. Fischhof Ágota csodálatos élete
Szeged, június, 36–37.
Az első szegedi könyvtárosnő.
Arcképével, Móra levelével.
481. [Bevezető]
= Jászai Géza: Rókus közintézetei
Szeged, június, 40.
/Szegedi Szép Szó./
482. Erdélyi Mihály: A Tisza Szegednél
Szeged, június, hátsó borító.
/Szegedi táj – szegedi ecsettel. [6.]/
483. [Bevezető]
= Móra István: A fiatal Móra
Szeged, július–december, 158.
/Szegedi Szép Szó./
Böv. *Szegedi olvasókönyv*, 163–64.
484. Kopasz Márta: A gyékénypiac
Szeged, július–december, hátsó borító.
/Szegedi táj – szegedi ecsettel. [7.]/
485. Murka Gáspár
RDV okt. 17.
/Nótakedvelőknek./
486. Cigányprímások a 19. századi Szege-
den
Szeged, 21 p.
A Dugonics Társaságban tartott székfog-
laló előadása (1995. ápr. 25.).
Ua. A Dugonics Társaság évkönyve
1993–1995. Szeged, 1996. 177–197.
Id. és ifj. Erdélyi Náciról, Páczy Jancsiról,
Ónodi Kálmánról, Murka Gáspárról, Erdélyi
Kálmánról, Urbán Lajosról, Fehér Poldiról
és másokról.

1996

487. Varga Mátyás: Egy életmű díszletei
SZM 1996–97. évi 1–4. sz. 102–104.
Ism. az 1995-ben megjelent albumról.
488. [Életrajz, bevezető,] bibliográfia
= Írások Péter László 70. születésnap-
jára
Szeged, 5–6. és 259–391.
Szerk. is Gyuris Györggyel. 1996. január
21-re.
Ism. Polner Zoltán, RDV febr. 7.
489. Péter László munkássága
Bibliográfia. 2. r.
Kny. az előző t-ből. Szeged, III–VI. és
261–391.
Az *életrajz folytatása* c. bevezető rész eltér
az előző t-től.
490. [Bevezető]
= Czímer Károly: A Szeged-belvárosi
kaszinó
Szeged, január, 34.
/Szegedi Szép Szó./
491. [Bevezető]
= Szűts Mihály: Szeged mezőgazdasága
Szeged, február, 31.
/Szegedi Szép Szó./

492. [Bevezető]
= Jókai Mór: Szeged
Szeged, március, 34.
/Szegedi Szép Szó./
Bőv. *Szegedi olvasókönyv*, 122–23.
493. [Bevezető]
= Gelléri Mór: A magyar ipar úttörői
Szeged, április, 25.
/Szegedi Szép Szó./
494. Életútja
= A képíró. Zoltánfy István (1944–1988)
Szerk. Tandí Lajos. Szeged, 9–30.
Ism. Dömötör János, Szeged, augusztus.
495. Válogatott bibliográfia
= A képíró. Zoltánfy István (1944–1988)
Szerk. Tandí Lajos. Szeged, 160–166.
Ism. Dömötör János, Szeged, augusztus.
496. Az önálló magyar rendtartomány főnökei (1721–)
Igazgatók
= Piaristák Szegeden 1721–1996. Szeged, 121., 122–123.
Szerk. is.
L. még 499. t.
497. [Bevezető]
= Móra Ferenc: Három előszó
Szeged, május, 42.
/Szegedi Szép Szó./
A kötetek: Brauswetter Béla: Korai bánat (1923), Szathmáry Tihamér: Történetek a Hód tava partjáról (1929), Greguss Pál: A növények csodálatos élete (1933).
498. [Bevezető]
= Tömörkény István: A betyárvilágról
Szeged, június, 42.
/Szegedi Szép Szó./
Bőv. *Szegedi olvasókönyv*, 85.
A Szegedi Napló 1902. jan. 12-i számából.
499. Piaristák Szegeden
Szeged, július, 12–13.
Adatok, érdekességek a 496. t-hez.
500. [Bevezető]
= Mikszáth Kálmán: A genge szőke ember
Szeged, július, 44.
Bőv. *Szegedi olvasókönyv*, 94–95.
Ráday Gedeon.
501. [Bevezető]
= Móricz Pál: A régi Szeged korcsmái
Szeged, augusztus, 42.
/Szegedi Szép Szó./
Bőv. *Szegedi olvasókönyv*, 78–79.
502. [Bevezető]
= Tömörkény István: A régi meg az új
Szeged, szeptember, 42.
/Szegedi Szép Szó./
Bőv. *Szegedi olvasókönyv*, 156–57.
A Szegedi Napló 1986. szept. 6-i számából.
503. [Bevezető]
= Sz. Szigethy Vilmos: A kártyázó Szeged
Szeged, október, 44.
/Szegedi Szép Szó./
504. [Bevezető]
= Bakay Nándor: Mária Terézia Szegeden
Szeged, november, 44.
/Szegedi Szép Szó./
Bőv. *Szegedi olvasókönyv*, 22–23.
505. „...egészen a szín embere”
Szeged, december, 34–35.
Ua. *A kiállítást megnyitom...*, 69–76.
A szegedi Márffy Ödön-kiállítás (okt. 11.) megnyitója.
506. Pótlások a Szegedi szótárhoz. 3. r.
Szeged, december, 40–43.
L. még a 211., a 419. és az 516. tételt.
507. [Bevezető]
= Babits Mihály: Karácsonyi madonna
Szeged, december, 44.
/Szegedi Szép Szó./

1997

508. Hegyi István négy dedikációja
Irodalmi és művészettörténeti tanulmányok. 1. köt. Szerk. Lengyel András. Móra Ferenc Múzeum, Szeged, 185–187.
Tápai Antalnak, Forray J. Sándornak, Terescsényi Gyulának, Tóth István Jenőnek, továbbá Nagyfalusi Jenő ajánlása Hegyinek.
509. [Bevezető]
Mikszáth Szegedről – szegediek Mikszáthról
Szeged, január, 12.
Összeállítás az író születésének 150. évfordulójára.
510. Liebmann Béla halálára
Szeged, január, 48.
Fotóművész (1899–1996).
511. Tizenkét méternyi cédula Szabó Tibor halálára
Szeged, február, 32.
Tanár, oktatás- és egyetemtörténész (1922–1997)
512. József Attila és Jónás Ernő
Szeged, április, 6–7.
513. Pósa tréfás rigmusai Mikszáthhoz = Mikszáth szegediekről – szegediek Mikszáthról
Szeged, 107–109.
Szerk. is.
Ism. Ruszoly József, Szeged, 1998. szeptember. – Zsoldos Sándor, SZM 1999/1–4. sz.
514. Mikszáth szegedi alakjai
Szeged, május, 25–27.
Ua. Dugonics Társaság évkönyve 1995–1997. Szeged, 1998. 104–111.
Pácsi Jancsi, Joó Ferenc, Sziráky József, a költött csizmadia-alak, Zombory Antal.
515. Hat értékes dolgozat
Szeged, június, 30–31.
Ism. a *Tanulmányok Csongrád megye történetéből XXIV.* kötetéről.

516. Pótlások a Szegedi szótárhoz. 4. rész
Szeged, december, 10–12.
L. még a 211., a 419. és az 506. tételt.

1998

517. Szögedi olvasókönyv
Válogatta és az előszókat írta: ~
Szeged, 263 p.
Huszonhat szerzőnek harmincegy írása a régi városról.
A szerzők arcképével.
Ism. Polner Zoltán, SZM 1999. 1–4. sz. – Ruszoly József, Szeged, 1999. szeptember.
518. Az első Dankó-nóta
Szegedtől Szegedig I–II. Antológia.
Szerk. Simai Mihály. Szeged, 1:17–21.
A Nem jó mindig, minden este... keletkezéséről.
A szerző rövid önéletrajzával, arcképével.
519. A béke csöndje
Emlékezés Csizmazia Kálmán festőművészre
Szeged, július, 39–40.
Kiállítási megnyitó (júl. 3.).
Ua. *A kiállítást megnyitom...*, 99–102.
520. Hol sírjaik domborulnak...
Szeged, 77 p.
A szegedi temetőekben nyugvó 21 ismert személyiségről, sírjuk fényképével.
Többek között Cserzy Mihály, Dankó Pista, Dugonics András, Juhász Gyula, Löw Lipót, Löw Immanuel, Móra Ferenc, Tömörkény István, Vedres István.
Ism. -ida-, Szegedi Extra, okt. 27. – Bányi Zoltán, DM okt. 30. – Nagy István, SZM 1999/1–4. – Ruszoly József, Szeged, 2000. október.

1999

521. Heller Ödön levelei Domokos Lászlóhoz = A Móra Ferenc Múzeum évkönyve.
Irodalom- és művészettörténeti tanulmányok. 2. köt. Szerk. Lengyel András. 177–183.

522. Juhász Gyula a fiatal zsidó tehetségek támogatója
SZM 1–4. sz. 14–27.
523. Móra három verse
SZM 1–4. sz. 66–70.
Bölkvers Somogyi Szilveszterhez, epitáfium Lippai Ferenc sírkövén, Csapatinduló a 82. sz. Zrínyi cserkészeknek.
524. Oláh Tamás – Torkos Róbert: A szegedi zsinagógák
SZM 1–4. sz. 178–179.
Ism. igazításokkal.
525. Macht Ilona – Tasi József: Fekete album szürke erdejében
Juhász Gyula összes fényképe
SZM 1–4. sz. 180–182.
Ism. igazításokkal.
526. Szegedi képeslapok – a képeslapok Szegedje
Szeged, 81 p.
Másfélszáz század eleji képeslap, magyarázatokkal.
Ism. Panek József, DM jún. 1. – Nagy Ádám, Dél-Alföld, jún. 3. — Deák Endre, Képes Levelezőlap, augusztus. – Deák Endre, Bélyegvilág, szeptember. – Nagy Ádám, Szeged, szeptember. – Ruszoly József, SZM 2000. évi 1–2. sz. – Sulyok Erzsébet, DM 2000. okt. 12. 2. kiad. 2002.
527. Péter László: Móra műhelyében
Dél-Alföld, jún. 3.
Rövid, könyvheti ismertető.
528. Péter László: Szegedi seregszámla
Dél-Alföld, jún. 3.
Rövid, könyvheti ismertető.
529. Liebmann Béla száz éve
DM júl. 23.
530. Móra Ferenc elfeledett írása
DM júl. 31.
A nyomdagép monológja (Diarium, 1932. 5–6. sz.).
531. [Előszó]
= Piros pünkösöd napján
Vitéz Kókay István válogatott nótái.
Szeged, 3–5.
Ua. *Hol sírjaik domborulnak...*, 45–47.
Ua. Bagaméri Krónika, 1998. évi 4. sz. 22.
532. A kiállítást megnyitom...
Megnyitók és katalógus-előszók
Szeged, 111 p.
Itt jelent meg először: Kusztoz Endre üzenetei (1974), Kalmár Márton gondolatai (1984), Liebmann Béla kilenc évtizede (1989), Király-König Péter emlékezete (1990), Pataki Ferenc, a színöröm festője (1991), Kajári Gyula világa (1992), László Anna Szentesen (1996), Szabó Tibor templomképei (1996), Egry József látomásai (1997), Főhajtás Dettre János előtt (1998).
- 2000**
533. Jókai Szegeden
Szeged, 139 p.
Ism.: Panek József, DM febr. 22. – Polner Zoltán, SzőREGélő, márc. 10. – Árpás Károly, SZM 3–4. sz.
534. Juhász, Móra meg a magyar nóta
SZM 3–4. sz. 174–175.
Elfeledett Móra-vers Pásztor Zoltán dalosfüzetén.
535. Cserzy Mihály a szegedi piarista gimnáziumban
SZM 3–4. sz. 177–178.
Halálának 75. évfordulójára.
536. Dedikációk Dorogi Imrének
SZM 3–4. sz. 179–181.
Galyasi Miklós, Bálint Sándor, Ertsey Péter, Dér Endre.
537. Csongrád megye építészeti emlékei
SZM 3–4. sz. 208–209.
Ism. a Tóth Ferenc szerkesztette kötettről (1999). Igazításokkal.

538. *Eltűnik egy ház...*
DM nov. 11.
Lebontották Károlyi Lajos lakóházát.
539. *Móra sem próféta...*
DM dec. 23.
Móra elfelejtett írása a *Színházi Életrben* (1933).
540. *Az alsóvárosi disputa*
DM dec. 30.
Eredeti címe: *Az alsóvárosi disputáról – Nagykőrösön.*
Balla Gergely (1710–1772 után) naplójából.
- 2001**
541. *A Ráday-bölcső*
SZM 1–2. sz. 38–40.
542. *Móricz Pál két dedikációja Tömörkénynek*
SZM 1–2. sz. 66–68.
Hasonmásukkal.
543. *Bálint Sándor két dedikációja*
SZM 1–2. sz. 69–71.
Imre Sándornak, Kraszna Józseféknak.
Adatok a Prometheus-nyomda történetéhez.
544. *Herczeg Vili bácsi*
DM jan. 6.
Színművész (1883–1965).
545. *Képzelt beszélgetés Szőregen*
= Péter László hetvenöt éves. Szerk. Polner Zoltán. Szeged, 24–25.
Jan. 21-én jelent meg. Paródia. Fiskál István aláírással.
546. *A helytörténész*
= Péter László hetvenöt éves. Szerk. Polner Zoltán. Szeged, 26–27.
547. *[A] felekezeti kérdés*
DM jan. 27.
Móráról, Domokos Lászlóról.
A felcímet (Mögléptött, mint Dugonics...) a szerkesztő adta.
548. *Torzrajz Tömörkényről*
DM febr. 10.
Sós Aladár rajza (Hüvelyk Matyi, 1913. márc. 2.).
549. *Ábrányi Emil – Cserzynek*
DM febr. 24.
Dedikált könyvet küldött (1912) neki.
A felcímet (Szeged hallgat születőjéről) a szerkesztő adta.
550. *Masáné a mennyezetem*
DM ápr. 14.
A városháza közgyűlési terme mennyezetének falfestményén (1889) a mezőgazdaság allegóriájának a modellje Masa Istvánné (1871–1935) volt.
551. *Híres szegedi bicskák*
DM ápr. 21.
Tiszabicska, és Bitó Jánosé Nep. Szent János képével.
552. *Dr. Kikli Tivadar nyolc évtizede*
Születésnap Lap, 2001. ápr. 7.
Életútjáról, alkalmi kiadványban. Máj. 6-án jelent meg.
553. *Válogatott bibliográfia*
= Laczó Katalin: *Emlékkönyv. Szeged, 213–247.*
Jegyzetekkel, mutatóval.
A válogatott írásokot tartalmazó kötet Laczó Katalin halálának első évfordulójára (máj. 16.) jelent meg.
Válogatás és szerk. is.
554. *Hogy is van az az állás?*
= Szíjjas János (1902–1956) emlékezete. Szeged, 37–41.
Szerk. is.
555. *Jó estét nyár...*
DM jún. 2.
A Vadász család és az áldiplomata (1948).
556. *Gilágó*
= Szegedtől – Szegedig. *Antológia 2001.* Főszerk. Simai Mihály. Szeged, 247–251. p.
Németh József 19. századi primásról.
- 557–605. *[Szócikkek]*
= Három folyó mentén
Csongrád megye millenniumi albuma
Szerk. Blazovich László és Marosvári Attila.
Szeged, 196 p.

557. Az alsóvárosi disputa 37.
558. „Az házasságrul való dícsíret” 38.
559. Szegedi Kiss István 38.
560. Szegedi Kőrös Gáspár 43.
561. A szegedi görögkeleti szerb templom és ikonosztáz 55.
562. Dugonics András 60.
563. A Fekete Mária 61.
564. Vedres István 62.
565. A dorozsmai szélmalom 71.
566. A tápai gyékény 73.
567. A szegedi papucs 73.
568. Kálmány Lajos 74.
569. A Pick-szalámi 75.
570. Vágó Pál: „Szeged nem volt, hanem lesz” 77.
A szerk. adta címmel
571. A szegedi zsinagóga 78.
572. Lechner Lajos 79.
573. Az újjáépítés 79.
574. Napsugaras ház 82.
575. A szegedi paprika 84.
576. A szegedi piarista gimnázium 87.
577. Reizner János 94.
578. Löw Lipót 96.
579. Löw Immanuel 96.
580. Mikszáth Kálmán 97.
581. Tömörkény István 97.
582. Dankó Pista 98.
583. Csonka János 98.
584. Az Anna-víz 104.
585. Glattfelder Gyula 107.
586. Szent-Györgyi Albert 109.
587. A Tisza-parti klinikasor 110.
588. A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma 113.
589. Buday György 113.
590. Radnóti Miklós 116.
591. A M. Kir. Alföldi Mezőgazdasági Intézet 118.
592. A szegedi színészet 120.
593. Móra Ferenc 122.
594. Juhász Gyula 122.
595. József Attila 124.
596. Moholy-Nagy László: Juhász Gyula 125.
597. Fricsay Ferenc 128.
598. Balázs Béla 129.
599. Maróczy Géza 131.
600. Az Állam- és Jogtudományi Kar 150.
601. Bálint Sándor 153.
602. Straub F. Brunó 159.
603. Vaszy Viktor 161.
604. A színház 161.
605. A Tiszatáj 162.
Mindegyik szerkesztői rövidítésekkel.
606. Dankó Pista és Krúdy Gyula dedikációi Tömörkény Istvánnak Irodalomismeret, 3–4. sz. 99–100.
A két ajánlás hasonmásával.
607. Emléklap Erdélyi Kálmánnak SZM 3–4. sz. 145–146.
A cigányprímás 25. éves jubileumára (1911), Tömörkény és Móra írásával.
608. Gyere a Pillébe... SZM 3–4. sz. 147–148.
A nyári mulatóról, Pósa és Dankó versével.
609. Közöttünk élt, egykoron... Babits Mihályra emlékezve DM aug. 4.
Hatvan éve hunyt el. A címet a szerkesztő adta.
610. „A szögedi nagyok közé tartozik” Kopasz Márta kilenc évtizede Szegedi Szépírás, október, 5.
611. Emléktábla a raktárban Szegedi Szépírás, november, 2.
A millenniumra állították a Belvárosi iskolában (1896).
612. Egy szegedi Londonból Hévézi Endre képei között Szegedi Szépírás, november, 5.
613. Válogatott bibliográfia = A teljesedés évgyűűi Pataki Ferenc művészeti munkássága. Szerk.: Pataki Ferenc. Szeged, 120–122 p. 101 tétel.

614. Gyöngyvirágtól lombhullásig
= Madárlelke volt...
In memoriam Csizmazia György
Szerk. Csizmaziáné Lipták Mária,
Pálffy Katalin.
Szeged, 95–97.
615. Békefi Antal hat levele Domokos
Lászlóhoz
= A Móra Ferenc Múzeum évkönyve.
Irodalom- és művészettörténeti tanul-
mányok. *Studia Historiae Literarum et*
Artium. 3. köt. Szerk. Lengyel András.
Szeged, 170–175.
616. Szöri József három levele Cibula Antalhoz
= A Móra Ferenc Múzeum évkönyve.
Irodalom- és művészettörténeti tanul-
mányok. *Studia Historiae Literarum et*
Artium. 3. köt. Szerk. Lengyel András.
Szeged, 176–178.
617. Tömörkény két dedikációja
= A Móra Ferenc Múzeum évkönyve.
Irodalom- és művészettörténeti tanul-
mányok. *Studia Historiae Literarum et*
Artium. 3. köt. Szerk. Lengyel András.
Szeged, 179–180.
Cserzy Mihálynak (1902), Vágó Pálnak
(1902).
- 2002**
618. Móra Ferenc három elfelejtett írása
SZM 1–2. sz. 100–102.
Mind 1906-ból: Dankó Pista, Zsolnay
Vilmos, A Simplon-alagút.
619. Forrai Kornélia – Tóth Attila: A szegedi
Hősök kapuja
SZM 1–2. sz. 108.
Ism. igazításokkal.
620. Bob
Szegedi Szépirás, február, 9.
125 éve született Sz. Szigethy Vilmos író.
621. Tornyai János két tréfás verse
= Dömötör János emlékkönyv. Szerk. Nagy
Vera. Hódmezővásárhely, 205–210.
Szöri Józsefhez, Ady Endréről.
622. Ünnepeyles csend alatt dinamikus
élet
Jubileumi Károlyi Lajos-kiállítás Új-
szegeden
Szegedi Szépirás, március, 5. és 15.
Megnyitó. A címet a szerkesztő adta.
623. Vendéglők, vendéglősök a régi
Szegeden
= Szegedtől Szegedig. Antológia
2002. Főszerk. Simai Mihály. Szeged,
303–308.
624. Vendéglősök, kávésok Tömörkény
csaladjában
Szegedi Szépirás, május, 2.
Az alcímet a szerkesztő adta.
Rövid részlet az apr. 24-i Tömörkény
fölolvasóülésen elhangzott előadásból.
625. Szeged
A Városról lakóinak és vendégei-
nek
Szeged, 240 p.
Társszerző: Péter László.
Péter László *Szeged* c. útikönyve második
kiadásának (1986) fölfrissítése.
Ism. Hollósi Zsolt, DM jún. 10. – [Polner
Zoltán] (Tolnafy), Szegedi Szépirás, 2002.
szeptember.
626. Stachó tanár úr
Szegedi Szépirás, június, 15.
Stachó Lajosról (1922–1984).
627. „Nyissátok föl a koporsóm födelit”
Énekhangja: Kenéz Ernő
Szegedi Szépirás, július, 7.
Az operaénekesről (1922–1998).
628. Csárda a Tisza-híd mellett
Bagits Rozál fejfájára
Szegedi Szépirás, augusztus, 2.
Klasszikusok a vendéglősnőről (1886–
1957).
A szerkesztő adta címmel.
629. Királyi gazdagon
Pap Piroska tárlata Csongrádon
Szegedi Szépirás, szeptember, 5.
A megnyitó (aug. 16.) csonkított szövege.
A szerkesztő adta címmel.

630. Ének a búzamezőkről
Szegedi Szépírá, szeptember, 11–12.
A Móra-regény forgatókönyvéről és a bemutató (1935) színészeiről.
631. Költő a csöndben
= Születésnap Lap, [szept. 27.]
A 60 éves Katona Juditról.
632. Pap Piroska csongrádi kiállítása
Kisgrafika, 3. sz. 10.
Részletek a megnyitóból.
633. Szöged felől jön egy halász
Emlékezés Szűcs Sándor nótaénekesre
Szegedi Szépírá, október, 2.
634. Szuromipali
= Születésnap Lap, szept. 1./nov. 5.
A 60 éves Szuromi Pál művészeti íróról.
Értelemzavaró sajtóhibákkal.
635. Löw Immanuel sírverseiből
Szegedi Szépírá, november, 2.
Hozzá nem értő tördeléssel, hibákkal.
636. Bevezető
= Kikli Tivadar: Határkövek. Irodalmi tanulmányok.
Szeged, 5–6.
637. A próbára tett primás
Czutor Palcsi (1925–1989)
Szegedi Szépírá, december, 2.
A szerkesztő adta címmel.
638. Szíjjas János csöndes centenáriuma
Szegedi Szépírá, december, 14.
639. Tömörkény és a vendéglátás
SZM 3–4. sz. 158–172.
Az ápr. 24-i emlékülésen elhangzott előadás.
A családtagok, szavak a vendéglátásból, vendéglátóhelyek.
640. Papok és apácák közös sírjai a szegedi temetőekben
SZM 3–4. sz. 186–189.
641. Kóró Imre irodalmi hagyatéka a Somogyi-könyvtárban
SZM 3–4. sz. 190–196.
Szegedi novellista (1896–1981). Móra Ferenc hozzá írt két levelével és dedikációjával.
- 641/a Utószó
= Írások az alsóvárosi templomról.
Szeged, 165–166.
Szerk. is.
Kis alakú könyv.

Róla

642. A Szegedi Postás vívócsapata az NB I-ben
DM 1961. dec. 5.
A csapat kapitánya volt.
(A sportcikkekből csak néhányat vettünk föl bibliográfiánkba.)
643. Németh Ilona a vidéki női tőrbajnok,
Apró Ferenc a kardbajnok
Népsport, 1965. máj. 10.
644. Apró Ferenc vidéki bajnok
DM 1965. máj. 11.
Kardvívásban.
645. Apró Ferenc vidéki bajnok
DM 1968. jún. 4.
Kardvívásban.
646. Metzger Károly: Vívóbajnok a postásoktól
DM 1971. febr. 10.
Arcképpel.
647. Pap Zoltán: A filológus ügyvéd
CSMH 1983. jún. 1.
Arcképpel.
648. Zsoldos Sándor: Apró Ferenc
Szegedi Egyetem, 1984. jún. 8.
/Szegeden élnek és dolgoznak./
Arcképpel.
649. [Sulyok Erzsébet] S. E.: A szenvedély színei
Könyvekben a város arca
= Szegedi Fesztivál Magazin '85.
Szeged, 1985. 55–56.
Könyvtáráról. Arcképpel.

650. Apró Ferenc
= Apró Ferenc – Draskóczy Ede
– Habermann Gusztáv: A Szegedi
Ügyvédi Kamara negyven éve 1944–
1984. Szeged, 1989. 31.
651. Lengyel András: Egy nemes szenvedély
vonzásában
DM 1991. okt. 29.
50. születésnapjára.
652. Farkas Csaba: A bibliofil
RDV 1992. okt. 12.
Könyvtáráról. Arcképével.
653. Zsoldos Sándor: Apró Ferenc
= Új magyar irodalmi lexikon
Főszerk.: Péter László. Bp. 1994.
1:54.
654. [Tráser László] (tráser): Kit szolgál a
kritikus?
RDV 1995. jan. 25.
Szuromi Pál: *Tükrök, tükröződések c.*
könyvéről, a kritikáirásról és régi szegedi
dolgokról beszélgetett vele a közéleti
kávéházban.
655. [Németh Ferenc] N. F.: Történelmet
őriz a lokálpatrióta
Blikk, 1995. júl. 25.
656. Mit ér az ember, ha vidéki?
Rádió- és Televízióújság, 1995. nov.
6–12.
Portréfilm (nov. 9.) a Magyar Televízió
második műsorában.
657. A Szegedért Emlékérem kitüntetettjei
Szeged, 1996. május, 8.
Arcképével.
658. Kikli Tivadar: Apró Ferenc
= Szegedi portrék az ezredvégről.
Szeged, 1997. 8–9.
659. [Szabó C. Szilárd] Sz. C. Sz.: Mikszáth
Kálmán Szegeden
Beszélgetés dr. Apró Ferenc helytör-
ténésszel
DM 1997. jan. 17.
Mikszáthról és készülő Mikszáth-
összeállításáról.
Arcképével.
660. Polner Zoltán: Szegedi így írtok ti
Négy groteszk – szeretettel
Apró Ferenc: Maros utcai olvasó-
könyv
Szeged, 1998. december, 112–113.
Paródia.
= Papírhajók, Szeged, 1998. 41–44.
661. Panek József: Járt-e a Tisza mélyén
Jókai Mór?
Az írófejedelem Szegeden
DM 2000. febr. 22.
Beszélgetés vele *Jókai Szegeden c.*
könyvéről és az íróról.
Arcképével.
662. Sulyok Erzsébet: A képeslapok Szeged-
je, avagy:
Hangabokros ösvényekről a sztrádára
DM 2000. okt. 12.
Beszélgetés vele a régi képeslapokról az
526. t. kapcsán.
663. Buka Adrienne: Könyvárverés Szeged-
den
Antikvárium, 2000. december, 12.
Ő vezette (nov. 11.).
664. Apró Ferenc
= Fontos emberek lexikona
Ki kicsoda 2000 pótkötet
Főszerk.: Hermann Péter. Bp. 2001.
283–4.
665. Szeged múltjáról – Apró Ferenc tisz-
teletére
DM 2001. okt. 26.
60. születésnapján a Móra Ferenc
Múzeumban elhangzott előadások (2001. okt.
26.): Ilia Mihály: Az ünnepelt köszöntése.
– Blazovich László: Alszeged – Alsóváros.
Valóság vagy tévhit? – Balogh Elemér: Az
1829. évi büntetőkönnyv-tervezet szegedi
kritikája. – Ruszoly József: Jogászprofesszori
arcképek. Balázsfalvi Kiss Albert (1874–
1937). – Lengyel András: Tömörkény
István „lovagias ügyei”. – T. Knotik Márta:
Szeged a párizsi világkiállításon (1900).
– Péter László: Löw Immanuel házi őrzete.
– Zsoldos Sándor: A levélíró Juhász Gyula.

666. Születésnap Lap
 Szerk.: Kiss Ernő. Szeged, 2001. okt. 29.
 A Bába és társai kft. alkalmi kiadványa.
 Cikkeivel, sok képpel.
 A róla szóló és a neki ajánlott frások: Péter László: Feri meg én. = Szegedi számadás. Szeged, 2002. 261–262. – Kikli Tivadar: Bírálóm, segítőm. – Szemendrey István: Apánk (vers). – Ványai Éva: Dr. Apró Ferenc 60. születésnapjára. – [Tráser László] (tráser): Hihetetlen... – Papp Zoltán: A filológus ügyvéd. = CSMH 1984. jún. 1. – Lengyel András: Egy nemes szenvedély vonzásában. = DM 1991. okt. 29. – Sötér István: Babits Szegeden = ÉI 1984. nov. 23. – Ruszoly József: Mély forrásismeret – őszinte városszeretet. = Szeged, 1998. szeptember) – Polner Zoltán: Tu autem Dominamiserere! – Katona Judit: Napköszöntő (vers) – Tóth Attila: Száz sor Klebelsberg emlékművéről. Bőv. Szeged, 2000. június. – Nagy Ádám: Várostartörténet képeslapokon. Apró Ferenc újabb helytörténeti munkája. = Szeged, 1999. szeptember. – Kiss Ernő: Nyomdokaidban haladva.
667. [Polner Zoltán] T. E.: A betakarítás folyamatos
 Apró Ferenc hatvanéves
 Szegedi Szépirás, 2001. október, 14. Arcképpel.
668. Kikli Tivadar: Dr. Apró Ferenc 60 éves Nótás Újság, 2001. 5. sz. 7. Arcképpel.
669. Ilia Mihály: Aki Szeged régi alakjait kíséri
 Apró Ferenc hatvanéves
 Szeged, 2001. november, 36.
670. [Tarnai László] - tarnai -: Apró hatvanban Páholy, 2001. 11. sz. 15. Születésnapjára.

Mutató

- A kiállítást megnyitom...* 532
A Színpad 459
 Ábrányi Emil 549
 Ady Endre
 Juhász Gyula 75 100 125
 képzőművészek 70
 paródiák 250
 szegedi út 72
 szobra 100
 Tornyai 119 135 621
 Tömörkény 71
 aforizma 330 331 333
 Ágni ángyó 380
 Aljechin, A. A. 305
 állam-és jogtudományi kar 600
 állomás 377
 Alsóváros 186 665
 alsóvárosi
 disputa [276] 389 540 557
- alsóvárosi
 templom 641/a
 utcárszlet 473
 vörösbarát 230
 Anna-kút 15
 Anna-víz 236 584
 Antal Gábor 97
 apácák 640
 Apró Adrián 273
 Apró Ferenc 32 642–670
 Apró Ferenc, legid. 232
 Apró László 32
 Aranyoroszlán 314
 Árpás Károly 533
 árvíz 124 332 [393] 395 471 [474]
 [492]
 árvízi emlékmű 93
 Árvízkép 570
 Az házasságrul való dícsíret 558

Babits Angéla 164
 Babits Mihály 67 139 150 163 164 609
 Blau Ármin 325
     dedikáció 139
     kérvénye 161
     novella 507
     paródia 251
 Babitsné Tanner Ilonka 67
 Bagits Rozál 628
 Bakay Nándor 504
 Bakonyi Tibor 299
 Balassa Armin 422
 Balázs Béla 175 177 256 598
     dedikációja 256
 Balázs G. Árpád 68 99
 Bálint Sándor 126 146 186 211 235 477
     536 543 601
 Balla Gergely 540
 Balogh Ágnes 380
 Balogh Elemér 665
 Bánkúti Sándor 190
 Bánszky Sándor 70 76
 Baranyi János 256
 Bartha Tibor 167
 Bartók Béla 133
 Bátyi Zoltán 520
 Beck Pista 193
 Becsei Péter 200
 Békefi Antal 297 479 615
 Békefi György 54 244
 Belvárosi híd 229
 Belvárosi iskola 611
 Berczeli Anzelm Károly 79 81 84 92 109
     138 180 322
 Bérczi Ede 139 150
 Berczik Árpád (1910–1988) 423
 betyárok 479 498 [500]
 bibliográfia
     Gergely Sándor [200]
     Giday Kálmán 205
     Laczó Katalin 553
     Pataki Ferenc 613
     Péter László 189 488 489
     Szöri József [74]
     Zoltánfy István 234 495
 bicska 551
 Birkás Géza 424
 Birnfeld Sámuel 207
 Bite Pál 425
 Bitó János 551
 Blau Ármin 325
 Blazovich László 557 665
 Bodnár Éva 159
 Bodri Ferenc 51 163
 Bodzásy István 203
 Boga Lujza 154
 Bokros Birman Dezső 171
 Boldizsár István 159
 Bori Imre 99
 Brauswetter Béla 141 191 497
 Brauswetter János 191
 Bródy Mihály 145 152
 Bródy Sándor 145
 Bruckner-kert 290
 Brummer József 60 70 244
 Buday György 169 426 589
 Buka Adrienne 663

 Cigányprímások 267 353 398 486 556 607
 Corvin-nyomda 291
 Czibula Antal 427 616
 Czímer Károly 490
 Czutor Béla 267 353 398
 Czutor Pál 637
 Csáky Edit 163
 Csáky József 70 215
 csatornázás 17 33
 Csemer Géza 401
 Cserzy Béla 327 428
 Cserzy Mihály 129 130 301 372 520 535
     549 617
 csizmadia (Mikszáth-alak) 514
 Csizmazia György 614
 Csizmazia Kálmán 519
 Csizmaziáné Lipták Mária 614
 Csongrád (város) 629 632
Csongrád megye építészete 537
 Csonka Bukusza Tanács Ignác 268 [378] 417
 Csonka János 583
 Csontos Magda 189

- Csuka János 429
- Damó Oszkár 430
- Dankó Imre 136
- Dankó Pista 20 298 382 383 518 520 582
606 608 618
apósa 366
önéletrajza 364
szobra 249 334
- Dankó-zenekar (1993) 348
- Dávid Sándor 248
- Deák Endre 526
- Debrecen 78
- Debreczeny Ignác 280
- dedikáció
- Ábrányi Emiltől 549
- Babits Mihálytól 139
- Balázs Bélától 256
- Bálint Sándortól 536 543
- Baranyi Jánosnak 256
- Bérczi Edének 139
- Cserzy Mihálynak 549 617
- Dankó Pistától 606
- Dér Endrétől 536
- Dettre Jánosnak 245
- Dorogi Imrének 536
- Ertsey Péterrel 536
- Fischhof Ágotának 45
- Forray J. Sándornak 508
- Galyasi Miklóstól 508
- Hegyi Istvánnak 508
- Hegyi Istvántól 310 508
- Imre Sándornak 543
- Jókai Mórtól 168
- Juhász Gyulától 45 245
- Kóró (Kroó) Imrének 641
- Kraszna Józsefeknek 543
- Krúdy Gyulától 313 606
- Móra Ferencről 45 91 641
- Móricz Páltól 542
- Nagyfalusi Jenőrel 508
- Pozsár Istvántól 258
- Szentiványi Gyulától 258
- Tápai Antalnak 291 310 508
- Terescsényi Gyulának, ifj. 508
- dedikáció
- Tóth István Jenőnek 508
- Tömörkény Istvánnak 258 313 542 606
- Tömörkény Istvántól 617
- Vágó Pálnak 617
- Zemányi Jánosnak 168
- Délmagyarország* 464
- Délvidéki Szemle* 431
- Dér Endre 536
- Dér Zoltán 110
- Dercsényi Etelka 301
- Dettre Béla 140
- Dettre Béláné 140
- Dettre család 285
- Dettre János 110 140 195 245 469 532
- Dévényi Iván 63 65
- Dinnyés Ferenc 18 49 194 473
- Diós István 388
- diploma 324
- Diskay Lenke 115
- DMKE-palota 412
- Domokos László 521 547 615
- Dorogi Imre 44 476 536
- Dorozsma 199
- dorozsmai szélmalom 565
- Dózsa László 1
- Dömötör János 494 495 621
- Draskóczy Ede 233 650
- dudaverseny 378
- Dugonics András 22 312 388 520 562
- Dugonics
- Társaság 157 317
- tér 308
- szobor 53
- Egry József 532
- Eidus Bentian 67 98
- életrajzi lexikon 320
- első világháború 183
- elsőháborús emlék 254
- emlékmű, elsőháborús 254
- emléktábla 218 611
- Endre Béla 218
- Engel Lajos 260
- építészet, Csongrád megyéé 537

- Erdélyi Kálmán 486 607
 Erdélyi Mihály (festőművész) 16 296 482
 Erdélyi Náci, id. 356 486
 Erdélyi Náci, ifj. 382 384 486
 Ertsey Péter 536
 Erzsébet királyné 359
- Fábíán Dániel 147
 Fadrusz János 198 264 [397]
 falinaptár 464
 Faragó Éva 430
 Farkas Csaba 652
 Fehér Pál, E. 97
 Fehér Poldi 347 486
 Fekete Mária 563
 felekezeti kérdés 547
 felolvasó ülés 665
 felsőipariskola 418
 fényképek 525
 Ferencz Péter 32
 Ferenczy István 105
 film
     portré~ 656
     Szegedről 287
 Fischhof Ágota 45 56 90 172 480
 Fiskál István 262 274 545
 Fodor József 57
 Foerk Ernő 318
 fogadalmi templom 214 243 264 [343] 414
 Fógel József 432
 Fontos Sándor 69
 Forrai Kornélia 619
 Forray J. Sándor 508
 főgyűjtő csatorna 17
 főlsőipariskola 418
 főreáliskola 152 177
 főreáltanoda 404
 Fricsay Ferenc 597
 Füssy László 243 414
- Gaál Dezső 284
 Gaál Gábor 155
 Gajdos Tibor 61
 Gallasz Béla 231
 Galyasi Miklós 536
- Gárdonyi Géza 293 387 389
 Gárdonyi József 399
 Gelléri Mór 493
 Gergely Sándor (szobrász) 25 39 42 70 89
     116 144 200 244
 Gergely-nap 474
 Giday Kálmán 205 219
 Gilagó 556
 Glatter Ármin 173
 Glatter Gyula 173
 Glattfelder Gyula 585
 Goldschmidt-palota 263
 Gorkij, Makszim 175
 Góth Imre 142 153 244 329
 görögkeleti szerb templom 561
 Gregor József 266
 Greguss Pál 497
 Grezsa Ferenc 267
 Gulácsy Lajos 3
- Gyaloglás Párizsba 277
 gyékény, tápai 566
 gyékénypiac 484
 Gyuris György 114 488
- Habermann Gusztáv 165 233 320 379 405
     465 650
 Harangozó Imre 257
 harangszó 474
 Harmat Béla 189
 Hegedűs Pál 433
 Hegyi István 310 339 434 508
 Heksch Nándor 244
 Heller Ödön 2 30 60 80 82 86 127 173 244
     271 467 521
 Herczeg János 300
 Herczeg Vilmos 544
 Herke Mihály 435
 Hermann Péter 664
 Hévézi Endre 612
hiában 343
 híd
     humora 261
     vasúti 381
 Hodács Ágoston 436

- Hódmezővásárhely 335 337 342 345 [346]
 353 [355] [497] [536] [621] [627]
Hol sárjaik domborulnak... 520
 Hollósi Zsolt 625
 Hont Ferenc 59 437
 Honti-Genál Tibor 5
 Hoppe Rezső 413
 Horváth István 438
 hősi emlékek 183
 Hősök kapuja 4 223 619
 humor 261
 Hungária Szálló [390]
 Huszár Adolf 53
- ida- 520
 igazságügyi szakértő 338
 Ilia Mihály 271 665 669
 Imre Sándor 543
 Irányi Dezső 439
Írások Juhász Gyuláról 341
 Izsó Miklós 53
- Jászai Géza 481
 Jávorka Ferenc 440 475
 Jenő István 166
 Jókai Mór 168 492 661
Jókai Szegeden 533
 Jónás Ernő 512
 Joó Ferenc 111 112 366 514
 Józsa Károly 244
 József Attila 321 595
 Jónás Ernő 512
 kávéház 248
 képzőművészek 132
 Kormányos István 85 87
 karikatúra 101
 kötete 101
 Móra Ferenc 147
 öngyilkosság 73
 támogatói 97
 József nádor 345
 Juhász Antal 116 150
 Juhász Gyula 520 594 665
 Ady Endre 75
 Ady-paródia 250
- Ady-szobor 100
 aforizma 333
 Babits Mihály 251
 Bartók Béla 133
 Bodzásy István 203
 Boga Lujza 154
 Csonka Bukusza Tanács Ignác 417
 Dankó Pista 298
 dedikáció 45 245
 Dettre János 245
 fényképei 525
 Gergely Sándor 144
 gondnokság 156
 Góth Imre 142
 Gulácsy Lajos 3
 Heller Ödön 127
Írások Juhász Gyuláról 341
 Moholy-Nagy László 596
 munkásotthon 62
 paródiái 125
 plakett 154
 Póczó Ferkó 304
 színház 88
 tárlat 117
 üdvözlőlap 67
 Vadász Endre 121
 Vér György 149
 vers 106 534
 zsidóság 522
- Kacsóh Pongrác 325
 Kahána Mózes 35
 Kajári Gyula 532
 Kálmány Lajos 568
 Kalmár Márton 532
 Kálvária kápolna 328
 Kálvin téri ref. templom 167 400
 Kanizsai Ferenc 278
 kapcabetyár 282
 Kapiller Ferenc 163
 karácsony éjszaka 420
 karácsonyi
 ének 387
 tárlat 117
 Kárász Miklós 272

Kárász utca 315 350
 kardvívás 1 31 32 34 36–38 41 190 275
 karikatúra 101 548
 Károlyi Lajos 6 64 60 67 70 98 478 538 622
 Kárpáti Béla 430
 kártyázás 503
 Kass Szálló 390
 Kassák Lajos 58
 kaszinó 490
 Katona Judit 631 666
 kávéház 248
 kávések 624
 Kelemen
     család 120
     utca 415
 Kenéz Ernő 627
 képeslap 196 214 220–223 225 227 229 249
     254 263 269 308 315 328 340 350 359
     370 373 377 381 386 390 392 394 397
     400 404 409 412 415 418 421 464 526
     662 666
 Képzőművészeti kör 28
 Ki mit tud? 4–9 279–292
 Kikli Tivadar 365 552 636 658 666 668
 Király-König Péter 532
 Kiskundorozsma 199
 Kiskunhalas 65
 Kiss Albert 665
 Kiss Ernő 666
 Kiss József 125 157
 Klauzál Gábor
     szobra 128
     tér 227 386
 Klein Ernő, kisjenői 244
 klinikasor 587
 Knotik Márta, T. 358 665
 Kókay István 531
 Kopasz Márta 131 484 610
 Kormányos István 85 87
 Kóró Imre 403 641
 Koroknay József 101 253 441
 Kosztolányi Dezső 67
 Kotormány János 197
 Kovács Gergelyné 184
 Kovács Sándor Iván 163
 Kovács Tamás 41
 Kováts István 126 188
 Kőhegyi Lajos 260
 Kőhegyi Mihály 103
 könyvárverés 663
 könyvgyűjtők 292
 könyvtár 649 652
 Kőszeginé Tömörkény Erzsébet 134
 Közművelődési palota 370
 közúti híd 229
 Kraszna József 442 543
 Kroó Imre 403 641
 Krúdy Gyula 313 606
 Kulinyi Zsigmond 182
 Kún József 150 [163] 443
 Kusztos Endre 532
 kutatás 472
 Kürti Katalin, Sz. 78
 Laczó Katalin 553
 Landau Alajos 280
 Lányi Ernő 352
 László Anna 532
 Lázár György 246 393
 Lechner Lajos 572
 Lehel István 311
 Lengyel András 103 149 150 216 279 521
     615 616 651 665 666
 Lengyel Vilma 124/a 158 162
 levél
     Apró Ferencnek 211
     Babits Angéltól 164
     Babits Mihálynak [163] 164
     Babits Mihálytól [163]
     Bálint Sándortól 211
     Békefi Antaltól 615
     Borosnyay Károlynak [163]
     Czibula Antalnak 616
     Domokos Lászlónak 521 615
     Fischhof Ágotának 90 172 480
     Heller Ödöntől 521
     Kiss Józseftől 157
     Kotormány Jánostól 197
     Kroó (Kóró) Imrének 641
     Kún Józsefnek [163]

levél

Kún Józseftől [163]
Móra Ferentől [83] 90 91 103 172 480
641
Szabolcska Mihálynak 197
Szakács Andornak 208
Szöri Józseftől 616
Tömörkény Istvánnak 197
Tömörkény Istvántól 197 208
Tömörkény Lászlónak 197
Tápai Antalnak 91
levelezés 12 103 197
Liebmann Béla 224 226 228 367 510 529 532
liget, újszegedi 222
Ligeti Miklós 359
liliomfa 277
Lippai Ferenc 523
Löw Immanuel 277 520 579 635 665
Löw Lipót 520 578
Lucs Ferenc 40
Lugosi Döme 444

Macht Ilona 525
Magay Dániel 275
Magyar Jövendő 445
Magyar László 101 303 334 446
Magyar Lászlóné 319
magyarnóta 534
Magyar Téka 286
Magyarné Várhelyi Ilona 319
Magyarságtudomány 447
Márffy Ödön 505
Margó Ede 7 249
Mária Béla 107
Mária Terézia 504
Márki Ferenc 275
Maróczy Géza 599
Márok Tamás 341
Marosvári Attila 557
Maróthy István 477
Masa Istvánné 550
Mátrai Lajos, ifj. 113 [394]
Melicher Nep. János 230
Metzger Károly 646
mezőgazdasági intézet 591

Mezőtúr 83

Mikszáth Kálmán 276 323 [327] 406 500
509 513 514 580 659
*Mikszáth szegediekéről – szegediek Mikszáth-
ról* 513
Milkó Erzsébet, G. 52 66
Móczár Károly 174
Moholy-Nagy László 42 43 46 48 70 77 89
102 148 244 596
Mojszejev, Viktor 241 242
Móra Ferenc 520 539 593
A nyomdagép monológja 530
Az Aranyszörű bárány 217
aforizma 331
bibliográfia 114
Bokros Birman Dezső 171
Brauswetter Béla 141
Cserzy Mihály 130
Dankó Pista 618
dedikáció 45 91 641
diploma 324
előszó 497
Ének a búzamezőkről 630
Erdélyi Kálmán 607
felekezeti kérdés 547
Fischhof Ágota 90 172 480
József Attila 147
képzőművészet 94
Kroó (Kóró) Imre [641]
levél [83] 90 91 172 480 641
levelezés 103
Mária Béla 107
Mezőtúr 83
Móra István 483
műízlés 316
piarista tanárok 307
rádió 170 178
Simplon-alagút 618
sírvers 260
Szegedre kerülése [483]
szobor 302
tanoncoktató 95
Tápai Antal 91
vers 93 523 534
Zsolnay Vilmos 618

Móra István 413 483
Móricz Pál 136 255 272 420 501 542
Móricz Zsigmond 361 380
Mozgay család 472
Mozgay Erzsébet 471
munkásotthon 62
Murbán Józsefné 140 195
Murka Gáspár 485 486
műgyűjtés 10 14 40 96 239
műízlés 316
művésztelep 8

Nagy Ádám 526 666
Nagy István 520
Nagy Sándor 314
Nagy Vera 621
Nagy Zoltán 374
nagyállomás 377
Nagybánya 60
Nagyfalusi Jenő 104 143 448 508
napokat enni 321
napsugaras ház 574
naptár, tavalyi (1980) 118
naptár, tavalyi (1981) 137
naptár, tavalyi (1982) 151
naptár, tavalyi (1984) 181
naptár, tavalyi (1992) [309]
nazarénusok [385]
Négyembörös ház 358
Németh Ferenc 655
Németh Ilona 643
Németh József 556
népdal 326 342 355 368 369 374 [376]
nóta 534
nótakészítés 376
Nyáray Antal 410
Nyilasy Sándor 26 31 60 271 470
nyomdagép (Móra-írás) 530

Ocskay Kornél 88
Oláh Tamás 524
Olasz vendéglő 283
Ónodi Kálmán 486
Ónozó Poldi 278
Ónozó Poldiné 210

orgona (hangszer) 262
Ormos Gerő 449
Ortutay Gyula 450
Osztróvszky család 289
Osztróvszky József 277 469
Örley Szabolcs 275
ö-zés 202

Pácsi Jancsi 351 486 514
Paku Imre 451
Palánk 336
Pálffy Katalin 614
Palotás Fausztin 396 479
Panek József 526 533 661
Pap Piroska, R. 629 632
Pap Zoltán 354
papok 640
Papp Zoltán 647 666
paprika 575
papucs 567
Parobek Alajos 50 60
paródia 250–2 545 660
Passuth Krisztina 148
Pásztor Zoltán 534
Pataki Ferenc 209 532 613
Pataki Szilveszter 371
Patzauer Dezső 236
Péczy Attila 355
Perkátai László 452
Perneki Mihály 49
Péter László 189 193 202 203 206 212 217
238 253 265 333 407 422 488 489 527
528 545 546 625 653 665 666
Petőfi Sándor 13
Petri Lajos 244
piarista gimnázium 225 576
piarista tanárok [307] 496 499 535
Pick-szalámi 569
Pille 608
Póczó Ferkó 304
Podmaniczky Szilárd 341
Pogány Vilmos 244
Polner Zoltán 136 163 189 488 517 533 545
625 660 666 667
Pomogáts Béla 62

- Pór Tibor 67
 Portál SE 294 295 306 363
 portréfilm 656
 Pósa Lajos 323 399 513 608
 Pozsár István 258
prédikációs halott 344
 Preszly Lóránd 391 453
 Preszly-ház 358
 prímások 401 486
   Czutor Béla 267 398 353
   Czutor Pál 637
   Erdélyi Kálmán 607
   Erdélyi Náci, id. 356
   Erdélyi Náci, ifj. [362] 382 384
   Fehér Poldi 347
   Gilagó 556
   Murka Gáspár 485
   Nagy Imre [348]
   Németh József [556]
   Sovánka Nándor 375
   Pácsi Jancsi 351
   Urbán Lajos 303 372
 Prometheus-nyomda 543
- Ráday-bölcső 281 541
 Ráday Gedeon 500
 rádió 170 178
 Radna 257
 Radnóti Miklós 62 86 173 590
 Raj Tamás 200
 Rákóczi Ferenc II. 362
 Reéz Pál 301
 református templom 167 400
 Reguli Ernő 253
 Reizner János 577
 rekonstrukció [573]
 Reményi Ede 270
 Réti Ödön 454
 rigmus, Pósatól 323
 Róka utca 478
 Rókus 262 481
 Rónay László 163
 Rózsa Sándor 297 411
 Rudnay Gyula 8
 Rully János 330
- Ruszoly József 176 469 513 517 520 526 665 666
- Sajtóhiba 321
 sakk 231 240–242 273 294–295 305 306 363
 Schäffer-palota 221
 Scheiber Sándor 107
 Seres József 163
 Simai Mihály 518 556 623
 Simon István, Sz. 136 163 196 210
 Simonka György 455
 Simplon-alagút 618
 Sípos Lajos 163 341
 sírvers 201 243 260 414 [523] 635
 Somlyó Zoltán 410
 Somogyi Károly 120 187
 Somogyi Szilveszter 523
 Somogyi-könyvtár 140 641
 Somorjai Ferenc 185 408 416
 Sós Aladár 548
 Sovánka Nándor 375
 Sötér István 163 666
 Stachó Lajos 626
 Stahel-Számwald Gyula 47
 Straub F. Brunó 602
 Sugár Erzsébet 102
 Sulyok Erzsébet 526 649 662
 Süli András 55
- Szabadka 61 99
 Szabó C. Szilárd 659
 Szabó család 472
 Szabó Miklós 178 179
 Szabó Tibor
   egyetemtörténész 511
   festőművész 532
 Szabolcska Mihály 197
 Szabóné Mozgay Erzsébet 471
 Szakács Andor 208
 szakácskönyv 237 266
 szakértő 338
 Szalay József 456
 Számwald (Stahel) Gyula 47
 Szathmáry Tihamér 497
 Széchenyi tér 220
 Szeged 625

Szeged

Babits Mihály 163
film 287
Jókai Mór 492
Mikszáth Kálmán 406
Preszly Lóránd 391
Szegedért Emlékérem 657
Szegedi Fiatalok 457 588
Szegedi képeslapok – a képeslapok Szegedje
526
Szegedi Kiss István 559
Szegedi Kőrös Gáspár 560
Szegedi szótár 211 419 506 516
Szelesi Zoltán 51 112
szélmalom, dorozsmai 565
Szemendrey István 666
Szemenyei Ferenc 247
Szendrey Júlia 12
Szendrői-ház 336
Szent Flórián- emlékek 402
Szent János, nep. 551
Szent-Györgyi Albert 204 586
Szentiványi Gyula 258
Szentiványi Róbert 458
szennyvízcsatorna 17 33
Szepesi Imre 9
szerb templom 561
Szeremlei Sámuel 335 346
Szigethy Vilmos, Sz. 216 349 466 503 620
Szíjjas János 554 638
színház 592 604
színház 604
Színházi Élet 539
Sziráki Sebők Sándor 268
Sziráky József 514
szobrok, szegediek 357
Szögedi olvasókönyv 517
Szőreg 369 545
Szöri József 23 29 60 70 74 616 621
Szöri Józsefné I. Boga Lujza
Szporny Miklós 32
Szuromi Pál 200 468 634 654
Szűcs Judit 163
Szűcs Sándor 633
Szűts Mihály 491

Tanulmányok Csongrád megye történetéből 515

Tápai Antal 91 302 310 508
tápai gyékény 566
Tápay-Szabó Gabriella 460
Tápé 80 271
Tardos-Taussig Ármin 244
Tarnai László 670
Tasi József 163 525
temető 254 260 640
Templom tér 340 421
Terescsényi György 259
Terescsényi Gyula, id. 461
Terescsényi Gyula, ifj. 508
tévedések 277
Thorma János 63 65
Tisza 467 476 482
Tisza Lajos
bicska 551
Fadrusz János 198
körút 269
szobra 397
Tisza Szálló 409
Tiszabicska 551
Tiszagyöngye étterem 19
Tiszatáj 605
Tolnai Gábor 462
Tolsztoj, L. Ny. 64
Torkos Róbert 524
Tornyai János 23 119 135 621
Tóth Attila 200 357 619 666
Tóth Ferenc 537
Tóth István Jenő 508
Tömörkény Erzsébet 134
Tömörkény István 134 197 376 520
581 665
Ady Endre 71
aforizma 330
Betyárlegendák 212
betyárok 498
dalol 360
dedikáció 258 313 542 606 617
előszó 301
Erdélyi Kálmán 607
karikatúra 548
Krúdy Gyula 313 606

- Tömörkény István
 levél 197 208
 matiné 71
 Móricz Pál 542
 Pozsár István 258
 Szakács Andor 208
 Szegedről 502
 Szentiványi Gyula 258
 vendéglátás 624 639
 Tömörkény László 197
 Török Veron 355
 Tráser László 654 666
 Trockij, L. D. 305
 Tukacs Imre 232
 Turcsányi Tekla 260
 Tűz 463
- Új magyar irodalmi lexikon* 422 653
 újjáépítés 573
 Újlaki Antal 385
 újszegedi liget 222
 Uránia film 287
 Urbán Lajos 303 372 486
 utcanevek 213
 útikönyv 408 416
 ügyvédi kamara 233 650
- Vadász Endre 121 123 244
 Vadász Jánosné 555
 Vadász Mária 555
 Vágó Gábor 204
 Vágó Pál 570 617
 Vajda Lászlóné 114
 Ványai Éva 666
 Varga Antal 266
 Varga Mátyás 487
 Varga Pál 337
 Várhelyi Ilona 319
 Varjú Erika 200
 városháza 392 550
 városi széképület 392
- várostartó 277
 Vásárhelyi Pál szobra 113 394
 Vastagh György, ifj. 128
 vasúti híd 381
 Vaszy Viktor 603
 Vedres István 520 564
 vendéglátás 192 210 216 248 [314] [466]
 [501] 608 623 624 628 639
 Vér György 108 149
 Vetró Lajos Endre 398
 Vezúv 296
 Vígh Ferenc 160
 világháborús hősi emlékek 183 254
 világkiállítás 665
 Vinkler László 122 379
 Virág Benedek 105
 Virágh Béla 248
 vívás 642–46
 ld. még kardvívás
 vízellátás 24
 Vízművek, Szegedi 21
 víztorony 11
 vörösbarát 230
 Vörösmarty Mihály 343 477
 Wottreng János 288
- Zelei Miklós 163
 Zemányi János 168
 Zilahy Károly 411
 Zoltánfy István 27 234 494 495
 Zombori István 244
 Zombory Antal 514
 Zombory Lajos 274
 Zrínyi cserkészcsapat 523
- Zsenka néni 237
 zsidó képzőművészek 244
 zsidóság 244 373 522 524 [571]
 zsinagóga 373 524 571
 Zsoldos Sándor 163 189 513 648 653 665
 Zsolnay Vilmos 618

Tömörkény István írásai a Szegedi Híradóban

KUKKONKA JUDIT
(*Somogyi-könyvtár, Szeged*)

Bevezetés

Bibliográfiai előmunkálataink második részét tesszük itt közzé, amivel talán kezdenünk kellett volna, hiszen az író munkásságának ez korábbi szakasza.

Hasonlóan az első közleményhez (v.ö. Irodalom- és Művészettörténeti Tanulmányok 3. kötete), csak a bibliográfus, és nem az irodalomtörténész által hitelesíthető írásokat vesszük számba.

A bibliográfia felépítése időrendi, betűrendes címmutató egészíti ki. A címeket a Szegedi Híradóban fellelhető formában írjuk ki. A fölösleges ismétlések elkerülése végett, ahol összeállításunkban nem szerepel szerzőségi közlés, ott a forrásban Tömörkény István teljes neve áll. Minden egyéb esetben közöljük a névváltozatokat, álneveket. A leírások a most gyakorlatban lévő könyvtári szabvány szerint készültek, kivéve az alcímeket, mert itt a kötet szerkesztő kifejezett kérésére nagy kezdőbetűket írunk.

Rövidítések, jelek

- :   alcímet megelőző jel
- /   szerzőségi adatokat megelőző jel
- ;   további szerzőségi adatokat megelőző jel
- ==   az analitikus leírásban a lelőhely adatait megelőző jel
- [...] nem a főforrásból származó adat jelölése
- ford.   fordító
- mell.   melléklet
- p.   pagina
- [n. n.] név nélkül (átvétel Ortutay Gyula „Tömörkény István” című, Szegeden 1934-ben megjelent könyvéből)

1884

1. Sugáruti séták. 1–4. / S-r I-n == nov. 16–dec. 7. p. 1–2.
2. Séta a közúti-hídon / S-r I-n == dec. 14. p. 2.
3. A felső-tiszaparton. I–II. / S-r I-n == dec. 21., 1885. jan. 1. p. 2–3.

1885

4. Az alsó-tiszaparton. I–II. / S-r I-n == jan. 9., jan. 17. p. 1–3.
5. Farsang : A szegedi jótékony keresztény nőegylet táncvigalma / Nemo == jan. 18. p. 3.
6. A Szabó Zakar hurpangja / Steingassner István == jan. 21. p. 2.
7. Abszurdum! / Steingassner István == jan. 25. p. 4.
8. A Csaj zsombékja / Steingassner István == jan. 30. p. 3.
9. Séta a piacon / S-r I-n == febr. 5. p. 3.
10. A „Torna-egylet” táncvigalma / Nemo == febr. 8. p. 3–4.
11. Farsang : Az izraeli nőegylet bálja / Nemo == febr. 15. p. 3.
12. Földnélküli népek / Steingassner István == febr. 19. p. 1–2.
13. A ritka fegyver / Steingassner István == febr. 22. p. 1.
14. A majster ur leánykája / Steingassner István == febr. 28. p. 1.
15. Paraszt karakter / Steingassner István == ápr. 3. p. 1–2.
16. A ker. börtönorvos / Nemo == jún. 13. p. 1–2.
17. Még egy szó a börtönorvosi állásról / Nemo == jún. 14. p. 1–2.
18. Esti séták : A korona utcában / Tömörkény == jún. 21. p. 3–4.
19. Esti séták : A London utcában / Tömörkény == jún. 28. p. 4.
20. Esti séták : A Stefánia sétányon. 1–2. / Tömörkény == júl. 5., júl. 21. p. 3.

21. Pallavicini Sándor őrgrof beszámolója Csanyon / -a. == júl. 19. p. 1–3.
22. M. Á. V. / Tömörkény == szept. 5. p. 2.
23. Örökség / Tömörkény == szept. 11. p. 2–3.
24. Egy nemes ember : Elbeszélés. 1–10. == okt. 13–23. p. 1.
25. Kiállítási utóhangok / Tömörkény == nov. 20. p. 3–4.

1886

26. Havas utcákon / Tömörkény == jan. 19. p. 1–2.
27. A vidékről / T. == jan. 24. p. 2.
28. A szeged-dorozsmai országút / T. == febr. 4. p. 1–2.
29. A vidékről / T. == febr. 14. p. 2.
30. Pusztai szivek : Elbeszélés. 1–7. == febr. 28–márc. 7. p. 2–3.
31. Az idegen / Tömörkény == márc. 9. p. 1–2.
32. Master Simpson, mister Simpson : A la Bret Harte / Tömörkény == márc. 10. p. 1–2.
33. A kalap / Tömörkény == márc. 10. p. 3.
34. Akkor / Tömörkény == márc. 12. p. 3.
35. Ős Magyarország / Tömörkény == márc. 14. p. 3–4.
36. Két strázsa / T-ny. == márc. 19. p. 3.
37. Garibaldiról s magyar hőseiről : (Egykoru munkáiból) == márc. 25. p. 1–2.
38. A statárium / T-ny. == márc. 25. p. 3.
39. Ünnepi élvezet : (Karcolat) / T-ny. == márc. 27. p. 3.
40. A dupla koponya / Tömörkény == márc. 28. p. 3.
41. Mit kellene irni? : (Csevegés a firkálásról) / T-ny. == ápr. 3. p. 1.
42. Apró történetek a régi Szegedről : A tüzokvadász / Tömörkény == ápr. 4. p. 1–2.

43. Apró történetek a régi Szegedről : Az „Iszák-regement”/ Tömörkény == ápr. 11. p. 1–2.
44. A névváltoztatások : Egy hirlapíró elbeszélése / Tömörkény == ápr. 14. p. 1.
45. Tánciskola, névjegy, ököl és kalap : Egy összekeveredett történet / -ny. == ápr. 14. p. 3.
46. Szegedtől Makóig / -ny. == ápr. 16. p. 2.
47. Egy halott, a ki él és egy élő, a ki halott / -ny. == ápr. 16. p. 3.
48. A tizedik pohár : Elbeszéli egy törzs-vendég / -ny. == ápr. 17. p. 1.
49. A kapitány előtt : A „viccjáték” / -ny. == ápr. 17. p. 3.
50. Apró történetek a régi Szegedről : A „Bumm” / ny. == ápr. 18. p. 3.
51. Indignáció / -ny. == ápr. 22. p. 2.
52. Vádlóbból vádlott / -ny. == ápr. 23. p. 3.
53. Margit : Elbeszélés. 1–9. == máj. 2–12. p. 2.
54. Agglegény monológjai : (Egy agglegény naplójából) / Tömörkény == máj. 23. p. 1.
55. A rendőrségnél / T-ny. == máj. 26. p. 2–3.
56. A francia / T-ny. == máj. 27. p. 2.
57. A csatanyerő tudósok / T-ny. == máj. 29. p. 2.
58. Apró történetek a régi Szegedről : Egy fiskális a 30-as évekből / Tömörkény == máj. 30. p. 2.
59. A visum repertum / T-ny. == máj. 30. p. 3–4.
60. Uj-Szeged ünnepkor / T-ny. == jún. 3. p. 2.
61. A rendőrségen / T-ny. == jún. 5. p. 2–3.
62. A nádas-sziget / Tömörkény == jún. 6. p. 2.
63. A rendőrségen / T-ny. == jún. 6. p. 3.
64. A rendőrségen / T-ny. == jún. 9. p. 3.
65. A kifli / Pelargo == jún. 10. p. 1–2.
66. A detektív / Tömörkény == jún. 12. p. 2.
67. Csend == jún. 13. p. 1–2.
68. Az emberhullámok közt / T-ny. == jún. 14. p. 4.
69. Nincsen szívök : Elbeszélés. 1–8. == jún. 19–29. p. 3.
70. A rendőrségről : Mészáros Jóska be-rugása és egyéb szerencsétlensége / T-ny. == jún. 24. p. 4.
71. A birság / T-ny. == jún. 26. p. 3.
72. A rendőrségről : A nyomorultak / T-ny. == júl. 3. p. 3.
73. Virradat előtt / Tömörkény == júl. 4. p. 2.
74. A rendőrségről : Jók Mátyás urasága / T-ny. == júl. 4. p. 4.
75. A rendőrségről : A nevető ember / T-ny. == júl. 9. p. 2–3.
76. Aladár barátom / Tömörkény == júl. 11. p. 1–2.
77. A második kiadása Klimius Miklós / T-ny. == júl. 11. p. 4.
78. A rendőrségről : Egy férfi / T-ny. == júl. 16. p. 3.
79. Éjféλι szellő / Tömörkény == júl. 18. p. 2.
80. Műszaki iparkiállítás Szegeden / -ny. == júl. 18. p. 3.
81. A rendőrségről : A meggy / T-ny. == júl. 18. p. 4.
82. A Jávor-gyógyszerek / -ny. == júl. 21. p. 3.
83. A fogadó főhadnagy / Tömörkény == júl. 25. p. 4.
84. A rendőrségről : A gyálaisták / -ny. == júl. 31. p. 3.
85. A nőm férje / Tömörkény == aug. 1. p. 1–2.
86. A kubikos / -ny. == aug. 6. p. 3–4.
87. Háziur, lakó és a fürdőök / -ny. == aug. 8. p. 3.
88. Az ulema ítélete / ny. ra == aug. 15. p. 3.

89. A rendőrségről : Zingara népe / -ny. == aug. 15. p. 3-4.
90. A rendőrségről : A hol ítélnék / Tömörkény == aug. 20. p. 4.
91. A verseny / Tömörkény == aug. 22. p. 2-3.
92. A rendőrségről : A parirozás / -ny. == aug. 25. p. 3.
93. Egy félreismert zseni történetéből / Tömörkény == aug. 29. p. 3.
94. A rendőrségről : Bannoch Melchior / Tömörkény == szept. 4. p. 3.
95. A rendőrségről : Vék János, a nagyfejű / -ny. == szept. 5. p. 3.
96. Csendélet a prairieken / Tömörkény == szept. 5. p. 4.
97. A svábok közül : Katinka / Tömörkény == szept. 8. p. 2.
98. Battenberg Sándor / Tömörkény == szept. 10. p. 1-2.
99. A rendőrségről / -ny. == szept. 12. p. 3-4.
100. A svábok közül : Northum József lovai / -ny. == szept. 16. p. 2-3.
101. A rendőrségről : Jók Mátyás, a gyorsposta / -ny. == szept. 17. p. 3.
102. Monológ / Tömörkény == szept. 19. p. 1-2.
103. A város széle mellől / Tömörkény == szept. 21. p. 3.
104. A ki szereti népét / -ny. == szept. 23. p. 3.
105. A rendőrségről / -ny. == szept. 30. p. 2-3.
106. A rendőrségről / -ny. == okt. 1. p. 3.
107. A hetivásár / Tömörkény == okt. 3. p. 1-2.
108. A rendőrségről : A féltékenység / T-ny. == okt. 6. p. 4.
109. Egy törvénykezési történet : A talyicska / -ny. == okt. 10. p. 4.
110. Törvénykezési csarnok == okt. 14. p. 4.
111. A rendőrségről : Gyeraszim, az ostoba / -ny. == okt. 16. p. 3.
112. A rendőrségről : Pikáns történet / T-ny. == okt. 17. p. 4.
113. A rendőrségről : A számtan / T-ny. == okt. 22. p. 3.
114. A rendőrségről : Hazánk babérkoszoruszott dalnoka / -ny. == okt. 24. p. 4.
115. Őszi séták : A tiszaparton / Tömörkény == okt. 27. p. 3.
116. A régiségbuvár == okt. 29. p. 3.
117. Ajax a levesben / Tömörkény == okt. 31. p. 3.
118. A fogantyú / T-ny. == nov. 7. p. 1-2.
119. A rendőrségről : A becsületes megtaláló / T-ny. == nov. 7. p. 3.
120. A rendőrségről : Mák Antal köpönyege / -ny. == nov. 20. p. 3.
121. Alternativa / T-ny. == nov. 21. p. 2-3.
122. A rendőrségről : A nyelv / -ny. == nov. 24. p. 2-3.
123. A rendőrségről / -ny. == nov. 25. p. 2-3.
124. A télicsizma . Egy szegény ember meséiből / Tömörkény == nov. 28. p. 2-3.
125. A kártyaember / Tömörkény == dec. 5. p. 2-3.
126. Beaumarchais, a zenetanár / -ny. == dec. 12. p. 2.
127. Hat szál gyertya története / -ny. == dec. 19. p. 1-2.
128. Boldogok leszünk : (Egy szegény ember meséiből) == dec. 25. Karácsonyi mell. p. 2-3.
129. Utasok : (Gyors fotográfák) / -ny. == dec. 25. Karácsonyi mell. p. 4.

1887

130. Fölolvasás a geryefalvi kaszinóban / Tömörkény == jan. 1. p. 2, 5.
131. ? / -ny. == jan. 6. p. 1.
132. Bicskavásárlás / T-ny. == jan. 9. p. 2-3.
133. A rendőrségről : Vék János redivivus / -ny. == jan. 16. p. 3.

134. Pusztai emberek. I., A fuvarosom véleménye / Tömörkény == jan. 23. p. 1.
135. Pusztai emberek. II., A baksi szőlőkből / Tömörkény == jan. 25. p. 1.
136. Pusztai emberek. III., Kutwabőr / Tömörkény = = jan. 30. p. 2.
137. Malkabeus, a vak : Koldus-genre / T-ny. == febr. 5. p. 3.
138. Pusztai emberek. IV., Rózsa Sándor nálunk / Tömörkény == febr. 6. p. 1-3.
139. Nyolc millió muszka / T-ny. == febr. 9. p. 3.
140. Alakok : (Elbeszélések. Irta Sebők Zsigmond. Nyom. Bába Sándornál Szeged, 1887) / Tömörkény == febr. 10. p. 1-2.
141. Pusztai emberek. V., A közlékenység / Tömörkény == febr. 13. p. 1.
142. Pusztai emberek. VI., A jog / Tömörkény == febr. 20. p. 3-4.
143. Napsugár / Tömörkény == febr. 27. p. 1-2.
144. A szegedi sertésvásárok / -a. == márc. 5. p. 2.
145. Tavaszi utak. [I.], A falu végén / Tömörkény == márc. 6. p. 2.
146. Vilmos / T-ny. == márc. 9. p. 3.
147. „Tegyék bele az ujságba!” : Szerelmes történet / -ny. == márc. 12. p. 3.
148. Pusztai emberek. VII., Birkalegetetés / Tömörkény == márc. 13. p. 3.
149. Haza / T-ny. == márc. 13. p. 4.
150. A rendőrségről / Tömörkény == márc. 23. p. 3.
151. Öngyilkosság / T-ny. == márc. 27. p. 3.
152. Körülírások / -ny. == márc. 29. p. 3.
153. Vámos történetek / -ny. == márc. 31. p. 3.
154. Tavaszi utak. II., Verőfényen / -ny. == ápr. 3. p. 1-2.
155. Munkálkodás / -ny. == ápr. 6. p. 3.
156. A kondásgyerek == ápr. 10. p. 1-3.
157. A batár : Egy hírlapíró elbeszélése / Tömörkény == ápr. 17. p. 2-3.
158. Pusztai emberek. VIII., A furfang / Tömörkény == ápr. 24. p. 2.
159. Vallomás / Tömörkény == máj. 6. p. 2.
160. A véres eset / -ny. == máj. 8. p. 3-4.
161. A Nóta / Tömörkény == máj. 15. p. 1-2.
162. Első és utolsó / Tömörkény == máj. 29. p. 2-3.
163. A kis-tiszai tenger / T-ny. == jún. 5. p. 1-2.
164. Sóhajok / Tömörkény == jún. 12. p. 2.
165. Reggeltől estig : Harci tudósítás / Tömörkény == jún. 18. p. 2-3.
166. Anyaghiány / Tömörkény == jún. 19. p. 1-2.
167. Az örökség : Németből / Pelargo == jún. 25. p. 3.
168. Magasabb régiókban : Expedíció a város legmagasabb pontjára / Tömörkény == jún. 26. p. 2-3.
169. Küzdelmek / Tömörkény == jún. 29. p. 2-3.
170. Specialitásaink : A flegmatikum / -ny. == júl. 3. p. 1-2.
171. A rendőrségről : A szófogatlan rendőrség / -ny. == júl. 16. p. 3.
172. Éjjel / Tömörkény == júl. 17. p. 2-3.
173. A rendőrségről : A temető lándzsája / -ny. == júl. 21. p. 2-3.
174. Zeneértő publikum / Tömörkény == júl. 24. p. 2.
175. Az elfogott druida : Írta: Baumbach Rudolf / s-r == júl. 29. p. 3.
176. A második gymnasium kérdéséhez / Nemo == aug. 2. p. 1.
177. A muri : Elbeszéli egy fiatal ur / Tömörkény == aug. 3. p. 2-3.
178. Búcsus állapotok / T-ny. == aug. 6. p. 3.
179. A felsővárosi algymnázium / Nemo == aug. 11. p. 1.
180. Meleg / -ny. == aug. 14. p. 2-3.

181. Rejtelmes állomás felé / Tömörkény == aug. 20. p. 2–3.
182. A rendőrségről : Jelmondat, amerikai és pincelakás / -ny. == aug. 25. p. 3.
183. Szerkesztőségi titok / Tömörkény == aug. 23. p. 1–3.
184. A felsővárosi második gimnázium / Nemo == szept. 3. p. 1–2.
185. A gyálai büneset : A hogy a vádlottak előadják / -ny. == szept. 4. p. 1–2.
186. Vallomás : (Egy életunt ember kéziratából) / T-ny. == szept. 8. p. 1–3.
187. Őszi napok / Tömörkény == szept. 18. p. 1–2.
188. Az én passzióm / Jules de Marthold ; ford. -ny. == szept. 18. p. 2–4.
189. Élénkülés a korzón / Tömörkény == szept. 25. p. 1–2.
190. A rendőrségről / -ny. == szept. 25. p. 6.
191. Pusztai történetek : Lókötés akadályokkal / -ny. == okt. 2. p. 1–2.
192. Pusztai történetek : Egy alak a betyárvilágból / Tömörkény == okt. 7. p. 1–2.
193. Közigazgatási állapotok. I., Pör, a melyben mindenki nyer / Tömörkény == okt. 9. p. 1–2.
194. Egy leány története. (1–2.) / Tömörkény == okt. 14–15. p. 1–4.
195. Közigazgatási állapotok. II., Egy hatos miatt / T-ny. == okt. 16. p. 1–2.
196. Kuriózum : (Politika – romantika. Irta: Privigyli Pál) / -ny. == okt. 30. p. 7.
197. A jól megőrzött asszony / To-ny. == nov. 1. p. 4–5.
198. Eresz alól : (Elbeszélések. Irta Palotás Fausztin. Szeged, 1887. Bába Sándor kiadása) / Tömörkény == nov. 6. p. 1–4.
199. Szeged 1793-ban : (Hoffmannsegg gróf utazása Magyarországon 1793–94-ben) / -ny. == nov. 9. p. 5–6.
200. Az ezred legszebbje. Irta: Quatrelles / T-ny. == nov. 10. p. 1–3.
201. Rózsaszín derékban / Tömörkény == nov. 13. p. 1–2.
202. A szerelem odakint – Irányi Dezső urnak / Tömörkény == nov. 17. p. 1–2.
203. Elismerés / [n. n.] == nov. 20. p. 3–4.
204. Kvitt / -ny. == nov. 24. p. 5.
205. A mi oldalunk : Elmondja egy ur a mi oldalunkról / Tömörkény == nov. 27. p. 1–3.
206. A familia becsülete : Kórházi történet / Tömörkény == nov. 27. p. 5–6.
207. Kié a kőbárány? : A „Régi Szeged” második kötete / Tömörkény == nov. 27. p. 8–9.
208. A mi oldalunk : (Folytatja egy ur a mi oldalunkról) / Tömörkény == dec. 4. p. 1–2.
209. 140 dal. – Kossuth-versek : A magyar nép számára írta Pósa Lajos Felmayer János barátomnak, a dalok nagy kedvelőjének szeretettel / T-ny. == dec. 7. p. 1–2.
210. Rövid uton / Tömörkény == dec. 8. p. 1–2.
211. Jézus : Karácsonyi ének. Irta: Rudnyánszky Gyula / Tömörkény == dec. 11. p. 2–4.
212. A rendőrségről / -ny. == dec. 11. p. 7.
213. Egy ur az ujságok között : Szerkesztőségi jelenet éjjel / T-ny. == dec. 13. p. 5.
214. A mi oldalunk : (Folytatja egy ur a mi oldalunkról) / T-ny. == dec. 18. p. 1–2.
215. Ködben / Tömörkény == dec. 25. Karácsonyi mell. p. 2–5.
216. Hómezők : (Saison tárca) / Tömörkény == dec. 30. p. 1–2.

1888

217. Öreg legény : Az oldal-ról / Tömörkény == jan. 1. p. 4–6.
218. A naturalista / [n. n.] == jan. 6. p. 1–2.
219. Wan Li, a pogány : (Kaliforniai elbeszélés). [1–4.] / Bret Harte ; ford. Tömörkény == jan. 20–24. p. 1–2.

220. 20° R / -ny == jan. 22. p. 1–3.
221. E. E. E. : (Tornabál) / T-ny. == jan. 28. p. 2–4.
222. Egri Kálmán : (Huszonöt év egy zenész életéből). (1–3.) / Tömörkény == jan. 29–febr. 2. p. 1–3.
223. A csengők / Tömörkény == febr. 5. p. 5.
224. A rendőrségről : A recept / -ny. == febr. 8. p. 5.
225. A makói harc / Tömörkény == febr. 12. p. 1–2.
226. Obligát állapotok : A hamu napja / Tömörkény == febr. 15. p. 1–2.
227. Pósa Lajos / Tömörkény == febr. 16. p. 1–3.
228. A referáda : A „Haladjunk” életéből / Tömörkény == febr. 19. p. 1–2.
229. Az első / Tömörkény == febr. 26. p. 1–3.
230. A koponya / -ny. == márc. 2. p. 5.
231. Női bosszu : (A törvénytörési teremből) / T. == márc. 3. p. 1–2.
232. A mi oldalunk : Egy ur panaszai a mi oldalunkról / Tömörkény == márc. 4. p. 1–2.
233. Bukás / Tömörkény == márc. 18. p. 2–4.
234. A becsület / [n. n.] == márc. 23. p. 4.
235. Rom / Tömörkény == ápr. 1. p. 1–4.
236. Piros tojások / -ny. == ápr. 1. p. 8–9.
237. Az élet iskolájából : (Csevegések. Irta: Révész Adolf, Budapest, 1888. Grill Károly bizománya. Nyomatott Szegeden, Bába Sándornál) / Tömörkény == ápr. 1. p. 9–10.
238. A vész : A Tisza áradása / -ny. == ápr. 8. p. 1–2.
239. Förgeteg János mint közérő : Röszei kép / Tömörkény == ápr. 15. p. 1–2.
240. Mint saját külön / Tömörkény == ápr. 22. p. 1–2.
241. Egy bünpör : Zenész kontra kakas / -ny. == ápr. 27. p. 4–5.
242. Pletyka egy szomszédvárosból / Tömörkény == ápr. 28. p. 5.
243. Fakadó szerelmek / Tömörkény == ápr. 29. p. 1–2.
244. Nyilatkozat / Steingassner István == máj. 5. p. 4.
245. A szocialista : (Egy ur a redakció előtt) / -ny. == máj. 8. p. 4–5.
246. Letiprott költők / Tömörkény == máj. 9. p. 4.
247. A Sebők történetei / Tömörkény == máj. 10. p. 1–3.
248. János utazása : Éjek Velencében / Tömörkény == máj. 20. p. 1–2.
249. Az új cipő : Bohózat I. felvonásban / T. == máj. 20. p. 8–9.
250. Történetek a közigazgatásból : Pusztuló romantika / Tömörkény == máj. 27. p. 1–2.
251. A gyerek / Tömörkény == jún. 2. p. 5–6.
252. Uton / Tömörkény == jún. 10. p. 1–3.
253. Mr. Midshipman Brisig : Captain Marryat angol eredetije után Paródia / Bret Harte ; ford. Tömörkény == jún. 15. p. 1–4.
254. Bologna : Öngyilkosság / -. == jún. 17. p. 1–4.
255. Nyári dolgok : Fiatal ur / -. == jún. 24. p. 1–2.
256. Uborka : Tanulmány / Tömörkény == júl. 1. p. 1–4.
257. A marostói csárda / T-. == júl. 3. p. 5.
258. Gyerekek / Tömörkény == júl. 8. p. 1–3.
259. Nem szeret : Négy jelenet / Tömörkény == júl. 15. p. 7.
260. Fürdői levelek. (1–4.) / Tömörkény == júl. 22., júl. 29., aug. 5., aug. 12. p. 1–2.
261. Zákány a vicekirály ; Rómában / -ny. == aug. 23. p. 5.
262. Az anyag / -ny. == aug. 26. p. 1–2.
263. Subavásár / Tömörkény == szept. 2. p. 1–4.
264. Utolsó : Búcsuzás a rovatról / Tömörkény == szept. 23. p. 1–3.

265. Temiattad / Tömörkény == okt. 14. p. 1–3.
 266. Boszniai baka-élet : (Levél Prepoljéből) / [n. n.] == nov. 4. p. 7–8.
 267. Törökvilág. I., Magyar földön / Tömörkény == nov. 11. p. 1–3.
 268. Levél / Tömörkény == dec. 25. p. 1–3.

1889

269. Haza / T-ny. == márc. 10. p. 1–3.
 270. Diskurzus / T-ny. == ápr. 21. p. 1–3.
 271. A horgosi életből / T. == okt. 30. p. 3–4.
 272. Szeged vidékéről : A „szegedi híradó” rendes tudósítójától / -s-n. == nov. 10. p. 2–3.
 273. Adó : A Szegedi Híradó eredeti tárcája / T-ny. == nov. 12. p. 1–3.
 274. Találkozás / -. == nov. 15. p. 5–6.
 275. Köd : (A „Szegedi Híradó” eredeti tárcája) / -. == nov. 19. p. 1–2.
 276. Fotográfia : A „Szegedi Híradó” eredeti fölvételei / -. == nov. 24. p. 5–6.
 277. „Melegen futott” / -. == dec. 14. p. 4.
 278. Nero / #. -. == dec. 25. Karácsonyi mell. p. 5–6.
 279. Királyunkról – királynénkről / #. == dec. 25. p. 1–2.

1890

280. Bogulovics feje : Középkor Novibazárból / T-ny. == jan. 12. p. 1–2.

281. Tragédia / T-ny. == jan. 17. p. 5.
 282. A hatodik / T-ny. == jan. 19. p. 6.
 283. Halottriadalom a kórházban : A Rupi gyerek / #. == jan. 20. p. 2.
 284. Vesznek Ilka-kendőt ; A krispin veszélyben / #. == jan. 21. p. 3–4.
 285. Népszinmű-csinálás : A „Szegedi Híradó” eredeti tárcája / T-ny. == jan. 24. p. 1–2.
 286. Vándor-fecskék : A „Szegedi Híradó eredeti tárcája” / #. == márc. 1. p. 1–2.
 287. Tavaszi állapotok / T-ny. == márc. 23. p. 4–5.
 288. Pörös dolgok / T-ny. == márc. 30. p. 7.
 289. A lóvasuton / -ny. == ápr. 2. p. 4.
 290. Tavaly ilyenkor : Novibazárból / Tömörkény == ápr. 6. p. 4–5.
 291. Zöltség : Saisonszerűség / -ny. == ápr. 27. p. 3–4.
 292. Sajtós alakom : (A „Szegedi Híradó” eredeti tárcája) / Tömörkény == máj. 8. p. 1–3.
 293. Lapunk alakítása és elmulása : Provinciális történet == máj. 25. p. 1–3.
 294. Idegenben : Emlékezés / Tömörkény == dec. 21. p. 2–5.
 295. A tudóvszék Rómájából : A „Szegedi Híradó” eredeti tudósítása / Nemo == dec. 23. p. 2.

1917

296. Szárazság előtt == ápr. 27. p. 2–4.

Címmutató

? 131
 20° R 220
 140 dal. – Kossuth-versek 209
 Abszurdum! 7
 Adó 273

Agglegény monológjai 54
 Ajax a levesben 117
 Akkor 34
 Aladár barátom 76
 Alakok : (Elbeszélések. Irta Sebők Zsigmond) 140

Az alsó-tiszaparton 4
 Alternativa 121
 Az anyag 262
 Anyaghiány 166
 Apró történetek a régi Szegedről. A „Bumm”
     50, Egy fiskális a 30-as évekből 58, Az
     „Iszák-regement” 43, A tűzokvadász
     42

 A baksi szőlőkből 135
 Bannoch Melchior 94
 A batár 157
 Battenberg Sándor 98
 Beaumarchais, a zenetanár 126
 A becsület 234
 A becsületes megtaláló 119
 Bicskavásárlás 132
 Birkalegeltetés 148
 A birság 71
 Bogulovics feje 280
 Boldogok leszünk 128
 Bologna 254
 Boszniai baka-élet 266
 Búcsus állapotok 178
 Bukás 233
 A „Bumm” 50

 A Csaj zsombékja 8
 A csatanyerő tudósok 57
 Csend 67
 Csendélet a prairieken 96
 A csengők 223

 A detektiv 66
 Diskurzus 270
 A dupla koponya 40

 E. E. E. 221
 Egri Kálmán 222
 Egy alak a betyárvilágból 192
 Egy bűnpör 241
 Egy félreismert zseni történetéből 93
 Egy férfi 78
 Egy fiskális a 30-as évekből 58
 Egy halott, a ki él és egy élő, a ki halott 47

 Egy hatos miatt 195
 Egy leány története 194
 Egy nemes ember 24
 Egy törvénykezési történet 109
 Egy ur panasza a mi oldalunkról 232
 Egy ur az ujságok között 213
 Éjféli szellő 79
 Éjjel 172
 Élénkülés a korzón 189
 Az élet iskolájából : (Csevegések. Irta:
     Révész Adolf) 237
 Az elfogott druida 175
 Elismerés 203
 Elmondja egy ur a mi oldalunkról 205
 Az első 229
 Első és utolsó 162
 Az emberhullámok közt 68
 Az én passzióm 188
 Eresz alól : (Elbeszélések. Irta Palotás
     Fausztin) 198
 Esti séták. A korona utcában 18, A London
     utcában 19, A Stefánia sétányon 20
 Az ezred legszebbje. Írta: Quatrelles 200

 Fakadó szerelmek 243
 A falu végén 145
 A familia becsülete 206
 Farsang. Az izraeli nőegylet bálja 11,
 A szegedi jótékony keresztény nőegylet
     táncvigalma 5
 A felső-tiszaparton 3
 A felsővárosi algyimnázium 179
 A felsővárosi második gimnázium 184
 A féltékenység 108
 A fogadó főhadnagy 83
 A fogantyu 118
 Folytatja egy ur a mi oldalunkról 208 214
 Fotográfiák 276
 Földnélküli népek 12
 Fölolvasás a gernyefalvi kaszinóban 130
 Förgeteg János mint közérő 239
 A francia 56
 A furfang 158
 A fuvarosom véleménye 134
 Fürdői levelek 260

- Garibaldiról s magyar hőseiről 37
 A gyálai bűneset 185
 A gyálaisták 84
 Gyeraszim, az ostoba 111
 A gyerek 251
 Gyerekek 258

 Halottriadalom a kórházban 283
 Hat szál gyertya története 127
 A hatodik 282
 Havas utcákon 26
 Haza 149 269
 Hazánk babérkoszoruzott dalnoka 114
 Háziur, lakó és a fürdők 87
 A hetivásár 107
 A hol ítélnék 90
 Hómezők 216
 A horgosi életből 271

 Az idegen 31
 Idegenben 294
 Indignáció 51
 Az „Iszák-regement” 43
 Az izraeli nőegylet bálja 11

 János utazása 248
 A Jávor-gyógyszerek 82
 Jelmondat, amerikai és pincelakás 182
 Jézus 211
 A jog 142
 Jók Mátyás urasága 74
 Jók Mátyás, a gyorsposta 101, A jól meg-
 őrzött asszony 197

 A kalap 33
 A kapitány előtt 49
 A kártyaember 125
 Katinka 97
 A ker. börtönorvos 16
 Két strázsa 36
 Kiállítási utóhangok 25
 Kié a kőbárny? : A „Régi Szeged” második
 kötete 207
 A kifli 65
 Királyunkról – királynénkről 279

 A ki szereti népét 104
 A kis-tiszai tenger 163
 A kondásgyerek 156
 A koponya 230
 A korona utcában 18
 Köd 275
 Ködben 215
 Körülírások 152
 Közigazgatási állapotok. I. Pör, a melyben min-
 denki nyer 193, II. Egy hatos miatt 195
 A közlékenység 141
 A krispin veszélyben 284
 A kubikos 86
 Kuriózum : (Politika – romantika. Irta:
 Privigyli Pál) 196
 Kutyabőr 136
 Küzdelmek 169
 Kvitt 204

 Lapunk alakítása és elmulása 293
 Letiprott költők 246
 Levél 268
 Lókötés akadályokkal 191
 A London utcában 19
 A lóvasuton 289

 M. Á. V. 22
 Magasabb régiókban 168
 A majszter ur leánykája 14
 Mák Antal köpönyege 120
 A makói harc 225
 Malkabeus, a vak 137
 Margit 53
 A marostói csárda 257
 A második gymnasium kérdéséhez 176
 A második kiadása Klimius Miklós 77
 Master Simpson, mister Simpson 32
 Még egy szó a börtönorvosi állásról 17
 A meggy 81
 Meleg 180
 „Melegen futott” 277
 Mészáros Jóska berugása és egyéb szeren-
 csétlensége 70
 A mi oldalunk. Egy ur panasza a mi ol-
 dalunkról 232, Elmondja egy ur a mi

- oldalunkról 205, Folytatja egy ur a mi
oldalunkról 208 214
- Mint saját külön 240
- Mit kellene irni? 41
- Monológ 102
- Mr. Midshipman Brisig : Captain Marryat
angol eredetije után Paródia 253
- Munkálkodás 155
- A muri 177
- Műszaki iparkiallítás Szegeden 80
- A nádas-sziget 62
- Napsugár 143
- A naturalista 218
- Nem szeret 259
- Népszinmű-csinálás 285
- Nero 278
- A nevető ember 75
- A névváltoztatások 44
- Nincsen szívök 69
- Northum József lovai 100
- A Nóta 161
- Női bosszu 231
- A nőm férje 85
- Nyári dolgok 255
- A nyelv 122
- Nyilatkozat 244
- A nyomorultak 72
- Nyolc millió muszka 139
- Obligát állapotok 226
- Öngyilkosság 151
- Öreg legény 217
- Örökség 23
- Az örökség 167
- Ős Magyarország 35
- Őszi napok 187
- Őszi séták 115
- Pallavicini Sándor őrgróf beszámolója
Csanyon 21
- Paraszt karakter 15
- A parirozás 92
- Pikáns történet 112
- Piros tojások 236
- Pletyka egy szomszédvárosból 242
- Pósa Lajos 227
- Pör, a melyben mindenki nyer 193
- Pörös dolgok 288
- Pusztai emberek. A fuvarosom véleménye
134, A baksi szőlőkből 135, Kutyaabőr
136, Rózsa Sándor nálunk 138, A
közlékenység 141, A jog 142, Birka-
legeltetés 148, A furfang 158
- Pusztai szivek 30
- Pusztai történetek. Lókötés akadályokkal
191, Egy alak a betyárvilágból 192
- A recept 224
- A referáda 228
- Reggeltől estig 165
- A régiségbuvár 116
- Rejtelmes állomás felé 181
- A rendőrségen 61 63 64
- A rendőrségnél 55
- A rendőrségről 99 105 106 123 150 190
212
- A rendőrségről. Bannoch Melchior 94, A
becsületes megtaláló 119, Egy férfiú
78, A féltékenység 108, A gyálaisták
84, Gyeraszim, az ostoba 111, Hazánk
babérkoszoruzott dalnoka 114, A hol
ítélnek 90, Jelmondat, amerikai és
pincelakás 182, Jók Mátyás urasága
74, Jók Mátyás, a gyorsposta 101,
Mák Antal köpönyege 120, A meggy
81, Mészáros Jóska berugása és egyéb
szerencsétlensége 70, A nevető ember
75, A nyelv 122, A nyomorultak 72, A
parirozás 92, A recept 224, A számtan
113, A szófogatlan rendőrség 171,
A temető lándzsája 173, Pikáns
történet 112, Vék János, a nagyfejű
95, Vék János redivivus 133, Zingara
népe 89
- A ritka fegyver 13
- Rom 235
- Rómában 261
- Rózsa Sándor nálunk 138

Rózsaszín derékban 201
Rövid uton 210

Sajtos alakom 292
A Sebők történetei 247
Séta a közúti-hídon 2
Séta a piacon 9
Sóhajok 164
Specialitásaink 170
A statárium 38
A Stefánia sétányon 20
Subavásár 263
Sugáruti séták 1
A svábok közül. Katinka 97, Northum József
lovai 100

A Szabó Zakar hurpangja 6
A számtan 113
Szárazság előtt 296
Szeged 1793-ban 199
A szeged-dorozsmai országút 28
Szeged vidékéről 272
A szegedi jótékony keresztény nőegylet
táncvigalma 5
A szegedi sertésvásárok 144
Szegedtől Makóig 46
A szerelem odakint 202
Szerkesztőségi titok 183
A szocialista 245
A szófogadatlan rendőrség 171

Találkozás 274
Tánciskola, névjegy, ököl és kalap 45
Tavaly ilyenkor 290
Tavaszi állapotok 287
Tavaszi utak. [I.] A falu végén 145 II.
Verőfényen 154
„Tegyük bele az ujságba!” 147
A télicsizma 124
A temető lándzsája 173
Temiattad 265
A tizedik pohár 48

A „Torna-egylet” táncvigalma 10
Törökvilág. I. Magyar földön 267
Történetek a közigazgatásból 250
Törvénykezési csarnok 110
Tragédia 281
A tűzokvadász 42
A tüdővészek Rómájából 295

Uborka 256
Az uj cipő 249
Uj-Szeged ünnepkor 60
Az ulema ítélete 88
Utasok 129
Utolsó : Búcsuzás a rovatól 264
Uton 252

Ünnepi élvezet 39

Vádlóból vádlott 52
Vallomás 159
Vallomás 186
Vámos történetek 153
Vándor-fecskék 286
A város széle mellől 103
Vék János, a nagyfejű 95
Vék János redivivus 133
A véres eset 160
Verőfényen 154
A verseny 91
A vész 238
Vesznek Ilka-kendőt 284
A vidékről 27 29
Vilmos 146
Virradat előtt 73
A visum repertum 59
Wan Li, a pogány 219

Zákány a vicekirály 261
Zeneértő publikum 174
Zingara népe 89
Zöltség 291

Legendák helyett – az írások

Bevezető sorok az Ilia Mihály írásait számba vevő bibliográfiához

„Ha elolvasom fiatal íróársaim könyveit, amire indíttatva érzem magamat, hogy esetleg levélben tudassam, mi a véleményem. Ne felejts el valamit, ha minden tíz levelemből elvész nyolc, kapásból mondva még mindig maradna kétezer” – mondotta egy beszélgetésben az öregedő Cs. Szabó László. Az emigráció által megteremtett életforma, kényszerűség magyarázta nála a levél *műfajának* előtérbe kerülését, no meg azt, hogy kényszerűen számítania kellett leveleinek elfogásával, megsemmisítésével. A számok így is lenyűgözőek. Vajon hány írás, tanulmány, kritika tudta volna pótolni a kétezer vagy tízezer, vagy még ennél is több levél *hatását*? Mert a levélnek mindig célzott közönsége van, hatása mindig személyes – ezért számos esetben nagyobb is, mint bármelyik tanulmányé, kritikáé...

S vajon hány levelet írt Ilia Mihály, jelenkori irodalmunk legnagyobb levelezője? Tízezret, húszezret, vagy még ennél is többet? Magam, tanítványaként biztosan ezernél több levelet őrzök tőle, s még hány íróval, tanítvánnyal, barátal, szerzővel váltott levelet – úgy, hogy a levélben mindenkinek a személyes ügyére, érintettségére reflektált – ezért leveleinek a hatása is nagyobb volt, mint lett volna egy írásé, kritikáé. Magam voltam a tanúja annak, ahogy legjobb íróink, költőink panaszkodtak, régen nem kaptak már levelet Ilia tanár úrtól, nem tudnak dolgozni... Nem tudjuk, hány levelet írt Ilia Mihály, azt sem, hányan voltak-vannak a levelei által megszólítottak, s azt sem, hány levelét-küldeményét fogták el a szellemi és közösségi élet cenzorai, ahogy azt sem tudjuk, hogy mi készítette – sokszor az esszé, a tanulmány, a kritika megírása helyett – arra, hogy szerzőjéhez, tanítványához, az éppen olvasott könyv szerzőjéhez, a kézbe vett lap szerkesztőjéhez levélben forduljon. Hatalmas méretű levelezése nyilvánvalóan szerkesztői gyakorlatából nőtt ki, abból az egyébként keserves tényből, hogy szerzői messze voltak tőle, az országhatárokon túl, Erdélyben, a Vajdaságban, Felvidéken vagy éppen Nyugaton, mint az írás kezdetén idézett Cs. Szabó László is. A szerkesztéstől való kényszerű távozása után, de talán már a szerkesztői munka mellett is leveleivel sokak számára a hiányzó közvéleményt, a szellemi élet szétesésének időszakában a kohéziós erőt pótolta... S bár ez a minden elképzelésen túlnövő méretű levelezés számos emberi rejtélyt hordoz magában, ahhoz hasonlóan, ahogyan az Ilia Mihály tanár úr egyetemi szobájában mindmáig zajló beszélgetések légköre is titkokat rejt magában, ez a levelezés szinte rá is nőtt „szerzőjére”. Mindmáig tartja magát az a vélemény, hogy Ilia Mihály valójában a leveleiben „létezik”, ő a mai magyar szellemi élet legjelentősebb levelezője, aki nem „írt” – mármint esszét, tanulmányt, hiszen véleményét, gondolatait éppenséggel leveleiben fejtette ki. Meglehet, van igaza ennek a felfogásnak, ám éppen a most olvasó elé kerülő bibliográfia oszlatja szét ezt a legendát, hiszen azt mutatja meg, hogy létezett, létezik az „író” Ilia Mihály is, ahogyan létezett-létezik az az Ilia Mihály is, aki egyetemi tanárként is az elmúlt évtizedek egyik legjelentősebb életművét teremtette meg...

Még egyetemi hallgató voltam, amikor a tanszéki könyvtárban, vagy a régi Somogyi Könyvtárban „visszamenőleg” is elolvastam Ilia Mihály tanulmányait, azóta pedig azt lehet mondani, hogy a napi aktualitások szintjén is követtem írásait, az írásainak nagyobbik részét össze is gyűjtöttem, bízva abban, hogy egyszer kötetben egymás mellé állítva is az olvasó elé kerülhetnek. Most, hogy a bibliográfia egymás alatt sorakozó tételeit böngészem,

ugyanazt érzem, mint amikor írásainak nagyobbik részét fénymásolatban egymás mellé állítottam: írásai révén még közelebb kerülhetünk hozzá, ugyanakkor ezekben az írásokban, még inkább az írások egymás mellé kerülése révén az értelmiségi magatartás rájellemező modellje is kibontakozik. Az, aki a különböző tematikai-időrendi kötöttségeken túllépve csoportosítja az itt tanulmányozható bibliográfia „tétéleit” – rettenetesen lélektelen szó ez –, jól láthatja, hogy ezek az írások pár alapvető tömbbe illeszkednek bele...

Ezek közül a tömbök közül az első a szülőfaluhoz, Tápéhoz kapcsolódó tanulmányok, elemzések, emlékezések csoportja. Tápé sajátos múlttal, hagyományvilággal rendelkező falu – maga is ezer szállal kapcsolódott Szegedhez, Szeged kultúrájához. Mindig valami fajta szimbiózis létezett Tápé és Szeged között, ezt a szimbiózist erősítették Ilia Mihály tanulmányai. Juhász Antallal együtt szerkesztette *A Tápé története és néprajza* című kötetet, szerzője volt a *Tápé az irodalomban* című fejezetnek, Juhász Antallal együtt írták *A falu társadalma* és a *Gyékénymunka* című fejezeteket. A néprajzi érdeklődés a későbbiekben is megőrződött nála, számos írása, emlékezése mutatja ezt. A másik nagy tömb egyetemi tudományos munkájához kapcsolódik: részt vett Juhász Gyula műveinek kritikai kiadásában, az – immáron – előző századelő irodalmával, irodalmi mozgalmával foglalkozó tanulmányai a tanszéki Actákban jelentek meg. Juhász Gyulától és Szegedtől indult itt is, így jutott el A Holnapig és A Holnap városához, Nagyváradhoz, és a Váradról indult Adyig. Újabb nagy tömböt rajzolnak ki kritikái, több hullámban is: előbb a hatvanas évek elején, különböző napilapokban és folyóiratokban, aztán a hetvenes évek elején, akkor, amikor a *Tiszatáj*nál végzett főszerkesztői munkáját is megalapozta, főképpen a határainkon túli magyar irodalmakban történeteket figyelte, Kányádi Sándorról, Sütő Andrásról, Bálint Tiborról, Farkas Árpádról az elsők között írt, az erdélyi magyar irodalom nagy évtizedét főképpen ő tudatosította idehaza, ekkorra alakította ki sajátos tájékoztató írásainak formáját, művek csoportjaira, folyóiratszámokra, irodalmi jelenségekre hívta fel a figyelmet az ide tartozó írásokban. Kritikáiban a klasszikus szerzőktől a legfiatalabbakig pásztázta a magyar irodalmat, megkülönböztetett érdeklődéssel kísérte azok útját, akik valamilyen úton-módon kapcsolódtak Szegedhez. Ha a városban maradhattak volna azok, akikre az egyetemen felfigyelt, akkor ma Szegednek mindenki által irigyelt szellemi élete lenne. Nem maradhatott mindenki a városban, a közelében, s azok közül is, akiknek módjukban állta az egyetem elvégzése után Szegeden maradni, volt, akinek korán, nagyon korán kellett az életből távoznia. Baka Istvánra gondolok, Szeged Juhász Gyula utáni korszakának legnagyobb költőjére, s arra a személyes kapcsolatra, amelyik a költőt Ilia Mihályhoz fűzte... Így, az írásokban, az előadásokban, a beszélgetésekben és a levelekben formálódott ki az az értelmiségi modell, amire már utaltam: s születésünk-indulásunk helyéhez kötődve, annak hagyományait feltárva, a szakma követelményeinek eleget téve kell a saját köreinkben eleven, a legmagasabb elvárásoknak is megfelelő szellemi életet teremteni. Végző soron tehát Ilia Mihály azt tette az írásaiban, amit korábban és később is tett leveleiben, tájékoztatót, egymáshoz kapcsolt történeteket, embereket és eseményeket, hogy valódi, a jelentős szellemi értékekre figyelő közélet alakítója-formálója lehessen.

FÜZI LÁSZLÓ

Ilia Mihály szakirodalmi munkássága

KLUKOVITSNÉ PARÓCZY KATALIN és RÁCZNÉ MOJZES KATALIN
(*SzTE Egyetemi Könyvtár, Szeged*)

Előszó

Bibliográfiánk első felében Ilia Mihály munkáit időrendben, azon belül az önálló műveket, tanulmányokat cím szerinti betűrendben soroljuk fel, majd azoknak a műveknek a leírása következik melyekben összeállítóként, közreműködőként szerepelt. Az általa írt ismertetések külön egységet alkotnak a tanulmányok, illetve a cikkek után következnek szintén a cím betűrendjében.

A bibliográfiát folyamatos tételszámozással láttuk el. A tételszámot a tanulmány címe követi, majd a megjelenés adatai, a kiadás helye, a kiadó neve, a mű terjedelme, és amennyiben sorozatban jelent meg a sorozat címe és sorszáma. Folyóiratok, hírlapcikkek esetében a cím után a folyóirat illetve hírlap neve, évfolyama, vagy kötet száma került leírásra és végül a tételt a terjedelem adatai zárják.

Az összeállítás második része Ilia Mihályról megjelent írásokat válogatva, időrendben tartalmazza.

Munkánkat mutató zárja le amely az általa írt és a róla szóló műveket címük, illetve tárgyuk szerint sorolja fel a tételszámra utalva. Ilia Mihályról megjelent munkákat kurzív betűtípussal különböztettük meg az általa írottaktól.

1958

1. „Ismeretlen” versek – amelyek nem is olyan ismeretlenek. = Délmagyarország, 48. évf. 96. sz. április 24. 4. p. [Juhász Gyula verseiről.]
2. Az ötven éves Holnap emlékezete. = Tiszatáj, 12. évf. 9. sz. 9. p.

1959

3. Egy fiatal költő indulása. Ladányi Mihály: Az út kezdete. = Tiszatáj, 13. évf. 12. sz. 10. p.
4. Hidas Antal. = Tiszatáj, 13. évf. 10. sz. 4. p.
5. A Holnap születése. = Acta Lit. Szeged, 2. köt. 99–101. p.
6. Nádass József. = Tiszatáj, 13. évf. 11. sz. 6. p.
7. Juhász Gyula összes versei. Sajtó alá rend. (Ilia Mihály és Péter László) [Bp.] Szépirod. Kiadó. 1239 p.
8. Ilia Mihály–Juhász Antal: A tápai gyékényszövés és szókincse. = Acta Eth. Ling. Szeged, 1959–1960. 3–4. köt. 149–182. p.

1960

9. A Holnap születése. = Acta Univ. Szegediensis. Sectio Phil. 89–101. p. Klny. Irodalomtörténeti Dolgozatok. 13.
10. A kiállítás beszédesen igazolja a lap mindenkori felelősségérzetét. A Dél-Magyarország jubileumi kiállításáról. = Délmagyarország, 50. évf. 124. sz. május 27. 5. p.
11. A Magyar Tanácsköztársaság dokumentumai Szegeden. Bibliográfia. [Ism.] = Irodalomtört. Közl. 64. évf. 6. sz. 731. p.
12. Rónay György: Képek és képzelgések. [Ism.] = Népszabadság, 18. évf. 297. sz. december 15. 8. p.

13. Salamon Ernő. (1912–1943.) = Tiszatáj, 14. évf. 2. sz. 6. p.
14. A Szegedi Tudományegyetem Irodalomtörténeti Intézetében 1951–1959 között készült szakdolgozatok bibliográfiája. = Acta Lit. Hung. Szeged, 1960–1961. Tom. 1. 61–65. p.
15. A szépség és az igazság énekes. (Fodor József: Országutak énekei.) [Ism.] = Tiszatáj, 14. évf. 9. sz. 10. p.
16. Tékozló fiatalság. (Magvető, 1960.) Földeák János: Tékozlók. [Ism.] = Tiszatáj, 14. évf. 7. sz. 10. p. (Tápai Mihály aláírással.)
17. Vészi Endre: Lakoma hajnalban. [Ism.] = Népszabadság, 18. évf. 272. sz. november 16. 9. p.
18. A Holnap története és irodalomtörténeti jelentősége. Egyetemi doktori értekezés. Szeged, 177 lev.

1961

19. Ady Endre: A fekete lobogó. 2. módosított kiadás. A kötetet összeállította és a bevezető tanulmányt írta: Földessy Gyula és Király István. [Ism.] = Irodalomtört. Közl. 65. évf. 4. sz. 507–508. p.
20. Édes anyanyelvünk. (Szerk. Lőrincze Lajos.) [Ism.] = Tiszatáj, 15. évf. 10. sz. 10. p.
21. Emlékek – írások. Hustáci Sándor: Névtelenek. Kőműves Imre: Mielőtt elfelejteném. [Ism.] = Új Írás, 1. évf. 6. sz. 568–570. p.
22. Két utca lakója. (Szeged, 1960) Fenákel Judit elbeszélései [Ism.] = Tiszatáj, 15. évf. 2. sz. 6. p.
23. Kisregény nagy hibákkal. Galgóczi Erzsébet: Félúton. [Ism.] = Tiszatáj, 15. évf. 11. sz. 10. p.
24. Mai magyar novellák. (Tarka szöttes.) [Ism.] = Tiszatáj, 15. évf. 1. sz. 10. p.

25. A Nyugat és a Holnap. = Acta Lit. Hung. Szeged, 1960–1961. Tom. 1. 31–38. p.
Klny. Irodalomtörténeti Dolgozatok. 26.
26. Szabó Pál: Szereposztás. [Ism.] = Új Írás, 1. évf. 8. sz. 760–762. p.
27. Tehetség – tévúton. Megjegyzések Galgóczi Erzsébet novelláskötetéről. (Szépirod. K. 1976.) Ott is csak hó van. = Tiszatáj, 15. évf. 7. sz. 12. p.
28. Vita a szegedi kritikáról. A Dél-magyarországi írócsoport kritikai szakosztályának első ülése. = Tiszatáj, 15. évf. 12. sz. 9. p.

1962

29. Cseres Tibor: Pesti háztetők. [Ism.] = Új Írás, 2. évf. 5. sz. 535–536. p.
30. Egy tanulmány margójára, avagy egy teória hibái. Bori Imre: A próza szabadságharca. (Híd, 1962. 7–8.) = Tiszatáj, 16. évf. 9. sz. 11. p.
31. Gál Sándor. [Költő portré.] = Tiszatáj, 16. évf. 3. sz. 12. p.
32. A „harmadik nemzedékek” prózaíróinak seregszemléje. Megjegyzések a Visszhang c. antológiáról. = Tiszatáj, 16. évf. 7. sz. 2. p.
33. Juhász Gyula költészetének motívumairól 1908–1911 között. = Acta Lit. Hung. Szeged, Tom. 2. 41–53. p.
Klny. Irodalomtörténeti Dolgozatok. 31.
34. Kertész Ákos: Hétköznapok szerelme. [Ism.] = Új Írás, 2. évf. 10. sz. 1182–1183. p.
35. Köszöntjük új József Attila-díjasainkat. = Tiszatáj, 16. évf. 5. sz. 8. p.
36. Lepketánc. Lődi Ferenc új verseskönyve. [Ism.] = Délmagyarország, 52. évf. 136. sz. június 13. 4. p.
37. Lődy (!) és a politechnikus Bóka. [Glossza.] = Tiszatáj, 16. évf. 8. sz. 14. p.

38. Molnár Géza: Város a felhők alatt. [Ism.] = Új Írás, 2. évf. 8. sz. 922–924. p.
39. Nagy Péter: Szabó Dezső az ellenforradalomban. (1919–1923.) [Ism.] = Irodalomtört. Közl. 66. évf. 4. sz. 532–533. p.
40. Szegény Juhász Gyula! [Glossza.] = Tiszatáj, 16. évf. 10. sz. 10. p.

1963

41. Atya, fiú, szentlélek. Tóth Béla regénye. [Ism.] = Tiszatáj, 17. évf. 3. sz. 8. p.
42. Galambos Lajos: Utas a Göncöl szekéren. [Ism.] = Új Írás, 3. évf. 3. sz. 376–378. p.
43. Híd, 1963. 1–6. sz. Folyóiratszemle. = Tiszatáj, 17. évf. 9. sz. 10. p.
44. „Hisz testvérem a búsuló paraszt.” Emlékezés Juhász Gyulára. = Tiszatáj, 17. évf. 4. sz. 6. p.
45. Irodalomkritikusok országos konferenciája Szegeden. = Tiszatáj, 17. évf. 6. sz. 1–2. p.
46. Juhász Gyula. 1883–1937. Emlékönyv a költőről. [Ism.] = Tiszatáj, 17. évf. 4. sz. 8. p.
(Tápai Mihály aláírással.)
47. Kárász József: A templomkerülő. [Ism.] = Kortárs, 7. évf. 11. sz. 1748–1749. p.
48. Kisregény-vitánk végszava. Szerkesztőségi cikk. = Tiszatáj, 17. évf. 5. sz. 8. p.
49. Kodolányi János – ifj. Kodolányi János: Baranyai utazás. [Ism.] = Új Írás, 3. évf. 12. sz. 1525–1527. p.
50. Kortárs, 1963. 4. sz. Folyóiratszemle. = Tiszatáj, 17. évf. 5. sz. 10. p.
51. Kortárs, 1963. 6. sz. Folyóiratszemle. = Tiszatáj, 17. évf. 7. sz. 10. p.
52. Kortárs, 1963. 9. sz. – Új Írás, 1963. 9. sz. Folyóiratszemle. = Tiszatáj, 17. évf. 10. sz. 10. p.

53. Köszöntjük az ötéves Jelenkor-t. = Tiszatáj, 17. évf. 11. sz. 12. p.
54. Nem beszélő tájak. [Glossza.] = Tiszatáj, 17. évf. 7. sz. 10. p.
55. Nyolcvan éve született Juhász Gyula. Az önmegújulás költője. = Élet és Irod. 7. évf. 14. sz. 6. p.
56. Szalatnai Rezső: Juhász Gyula hatszáz napja. [Ism.] = Irodalomtört. Közl. 67. évf. 1. sz. 102–105. p.
57. Szárnyaló idő. Fekete Lajos verseskönyve. [Ism.] = Tiszatáj, 17. évf. 4. sz. 10. p.
58. Szigorú önmérce nélkül. Keszthelyi Zoltán: Nyár volt. [Ism.] = Alföld, 14. évf. 6. sz. 87–89. p.
59. Tehetség próbája. Fejes Endre: Rozsdatemető. [Ism.] = Tiszatáj, 17. évf. 2. sz. 8. p.
60. Tízéves az Igaz Szó. = Tiszatáj, 17. évf. 7. sz. 8. p.
61. Új Írás, 1963. 5. sz. [Szemle.] = Tiszatáj, 17. évf. 6. sz. 10. p.
62. Új költők. Arató Károly. [Költő portré.] = Tiszatáj, 17. évf. 12. sz. 12. p.
63. Új költők. Dalos György. [Költő portré.] = Tiszatáj, 17. évf. 5. sz. 12. p.
64. Új költők. Horgas Béla. [Költő portré.] = Tiszatáj, 17. évf. 9. sz. 12. p.
65. Újfent plágium ügyben! [Glossza.] = Tiszatáj, 17. évf. 3. sz. 10. p.
66. Vita Tóth Béla regényéről. [Hír.] = Tiszatáj, 17. évf. 3. sz. 11. p.
67. Juhász Gyula összes művei. Szerk. Péter László. 1–3. köt. Versek. (Sajtó alá rend. Iliá Mihály, Péter László.) Bp. Akad. Kiadó. 534 p. 5 t., 611 p. 5 t., 510 p. 5 t.
Ism.: F. Nagy István: Szegedi könyvekről. Juhász Gyula Összes Művei kritikai kiadásának első három kötete. = Délmagyarország, 1963. 53. évf. április 18.
68. Bálint Sándor köszöntése. = Tiszatáj 18. évf. 9. sz. 2. p.
69. Baranyi Ferenc: Hazatérés. [Ism.] = Új Írás, 4. évf. 9. sz. 1150–1151. p.
70. Bertók László-Makay Ida-Galambosi László: Lengő fényhidak. [Ism.] = Jelenkor, 7. évf. 11. sz. 1080–1081. p.
71. Egy Kahána-dedikáció. Hasonmással. = Tiszatáj, 18. évf. 8. sz. 7. p.
72. „A Híd 1963-ban”. [Folyóiratszemle] = Tiszatáj, 18. évf. 9. sz. 2. p.
73. Hidas Antal: Más muzsika kell. [Ism.] = Kritika, 2. évf. 2. sz. 56–57. p.
74. Író a művek mérlegén. Sánta Ferenc két új regényéről. [Az ötödik pecsét. 20 órás riport.] [Ism.] = Tiszatáj, 18. évf. 2. sz. 4. p.
75. Két kritikai kötet. [Pándi Pál: Elszüllyedt irodalom? – Bata Imre: Ívelő pályák.] = Kortárs, 8. évf. 10. sz. 1667–1668. p.
76. A Könyv. [Szemle.] = Tiszatáj, 18. évf. 1. sz. 12. p.
77. Magvető Almanach, 1964/1. [Ism.] = Kritika, 2. évf. 6. sz. 57–58. p.
78. Radnóti-emlékszámunkról. = Tiszatáj, 18. évf. 11. sz. 11. p.
79. Székely Dezső. [Költő portré.] = Tiszatáj, 18. évf. 2. sz. 12. p. (Tápai Mihály aláírással.)
80. Szerb György. [Költő portré.] = Tiszatáj, 18. évf. 4. sz. 12. p.
81. A tábormok lánya. [Salamon Pál regénye.] [Ism.] = Napjaink, 3. évf. 11. sz. 5. p.
82. Túl a városon. Szakonyi Károly új könyve. [Ism.] = Tiszatáj, 18. évf. 10. sz. 12. p.
83. Újévi gondjainkról. = Tiszatáj, 18. évf. 1. sz. 3. p.
84. Új kiállítások a szegedi múzeumban. = Tiszatáj, 18. évf. 10. sz. 15. p. Tápai Mihály aláírással.

1965

1965–71. a Tiszatáj versrovatának vezetője.

85. Arató Károly: Utcai közjáték. [Ism.] = Jelenkor, 8. évf. 6. sz. 571–572. p.
86. Csorba Győző: Séta és meditáció. [Ism.] = Jelenkor, 8. évf. 7. sz. 669–670. p.
87. Fehér Ferenc: Esővárók. [Ism.] = Tiszatáj, 19. évf. 6. sz. 493–494. p.
88. Fekete Gyula: Ezeregyedik esztenőd. [Ism.] = Új Írás, 5. évf. 8. sz. 126. p.
89. Hatvany Lajos folyóirata: Az Esztenőd. = Acta Lit. Hung. Szeged, Tom. 5. 17–33. p.
90. Kispéter András: Tömörkény István. [Ism.] = Irodalomtört. Közl., 69. évf. 1. sz. 115–117. p.
91. Szabolcsi Miklós: Elődök és kortársak. [Ism.] = Alföld, 16. évf. 9. sz. 91–93. p.
92. Szepesi Attila. [Költő portré.] = Tiszatáj, 19. évf. 2. sz. 110. p.
Tápai Mihály aláírással.
93. Váci Mihály: A zseze madár. [Ism.] = Tiszatáj, 19. évf. 2. sz. 129–130. p.

1966

94. Békési Élet. 1966. 1. [Folyóiratszemle.] = Tiszatáj, 20. évf. 7. sz. 600. p.
95. Bori Imre: Radnóti Miklós költészet. [Ism.] = Tiszatáj, 20. évf. 6. sz. 494–496. p.
96. Budapest. [Folyóiratszemle.] = Tiszatáj, 20. évf. 6. sz. 504. p.
97. Dicséretes kezdeményezés. = Tiszatáj, 20. évf. 6. sz. 503–504. p.
98. „Egy nemzedék elindul”. Balogh Edgár [Hét próba című könyvéről, A Korunk 40. évfordulóját köszöntve.] = Tiszatáj, 20. évf. 4. sz. 324–327. p.

99. Egy vers értelmezésének lehetőségei. (Ady Endre: Az ős Kaján.) = Acta Hist. Litt. Hung. 6. köt. 43–52. p.
Irodalomtörténeti Dolgozatok 44.
100. Galgóczi Erzsébet: Kegyetlen sugarak. [Ism.] = Kortárs, 10. évf. 12. sz. 2000. p.
101. Gondos Ernő: Mű és valóság. [Ism.] = Kortárs, 10. évf. 6. sz. 1000–1001. p.
102. Kitüntetések. [Glossza.] = Tiszatáj, 20. évf. 5. sz. 424. p.
103. A Korunk és az Új Symposion az irodalomtörténetírásról. = Tiszatáj, 20. évf. 7. sz. 599. p.
104. A költészet napjai Budapesten. Beszámoló és bevezető a romániai költészet válogatásához. = Tiszatáj, 20. évf. 11. sz. 901–902. p.
105. Könyvritkaságokat kaptunk Békéscsabáról. Kner Nyomda. = Tiszatáj, 20. évf. 8. sz. 696. p.
106. Kritika – hitel nélkül. [Glossza.] = Tiszatáj, 20. évf. 12. sz. 1056. p.
107. Méltó emlékmű. [Emlékkönyv Tömörkény István születésének centenáriumára.] [Ism.] = Délmagyarország, 56. évf. 300. sz. december 21. 5. p.
108. Ratkó József: Félelem nélkül. [Ism.] = Tiszatáj, 20. évf. 7. sz. 588–589. p.
109. Szerzői estek. = Tiszatáj, 20. évf. 5. sz. 423. p.
110. Tudományos ülés – a Tömörkény évforduló jegyében. = Tiszatáj, 20. évf. 12. sz. 1053. p.

1967

111. Balogh Edgár: Én tintás esztergapadom. [Ism.] = Tiszatáj, 21. évf. 10. sz. 979–980. p.
112. Cseres Tibor: Ember fia és farkasa. [Ism.] = Tiszatáj, 21. évf. 10. sz. 973–974. p.

113. Az élet költői. [Sipos Gyula: Erdőtűz. Györe Imre: Fényem, feketeségem. Csoóri Sándor: Második születésem.] [Ism.] = Népszabadság, 25. évf. 237. sz. október 7. 9. p.
114. Franyó Zoltán 80 éves. = Tiszatáj, 21. évf. 9. sz. 854–855. p.
114. Galambos Lajos: Fekete kötés. [Ism.] = Kritika, 5. évf. 2. sz. 55–56. p.
115. Két könyv a szegedi hagyományról. 1. Tömörkény emlékkönyv. 2. Csaplár Ferenc: A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma. = Tiszatáj, 21. évf. 3. sz. 303–306. p.
116. Lombok és virágok. Bevezető Szőnyi Zoltán verseihez. = Tiszatáj, 21. évf. 10. sz. 959. p.
117. A parancs. Gerencsér Miklós drámája a Szegedi Nemzeti Színházban. = Népszabadság, 25. évf. 269. sz. november 14. 7. p. I. M. aláírással.
118. Postán kaptuk. A szegedi Somogyi-könyvtár Híradója. = Tiszatáj, 21. évf. 9. sz. 895. p.
119. Raffai Sarolta: Egyszál magam. [Ism.] = Tiszatáj, 21. évf. 7. sz. 691–692. p.
120. A szocialista magyar líra hagyománya. A Korunk költészete. [Ism.] = Tiszatáj, 21. évf. 11. sz. 1129–1131. p.
121. A Tiszatáj húsz éve. Összeáll. Ilia Mihály és Kovács Sándor Iván. = Tiszatáj, 21. évf. 3. sz. 203–241. p.
- 1968**
122. Alföld, 1968. 10. sz. [Folyóiratszemle.] = Tiszatáj, 22. évf. 11. sz. 1067–1068. p.
123. Baranyi Imre 1935–1968. [Nekrológ.] = Tiszatáj, 22. évf. 10. sz. 967. p.
124. Bemutató Kolozsváron. Tamási Áron: Énekes madár. = Tiszatáj, 22. évf. 7. sz. 684. p.
125. Csanda Sándor: Első nemzedék. [Hír.] = Tiszatáj, 22. évf. 878. p.
126. Egy kritikusai fölületességről. [Reflexió Kelemen Jánosnak az Élet és Irodalom 26. számában Bajor Andor: Főúr, írja a többihez c. kötetéről írt kritikájára.] = Tiszatáj, 22. évf. 9. sz. 873–874. p.
127. „Elkötelezettség – írói magatartás,” meg a fiatal írók. [A marosvásárhelyi Igaz Szó vitája.] = Tiszatáj, 22. évf. 8. sz. 777–779. p.
128. Az értelemhez igazodó költészet. Papp Lajos: Sugárút 55. [Ism.] = Csongrád Megyei Hírlap, 25. évf. 229. sz. szeptember 29. 8. p.
129. Gaál Gábor-levelek. Levélközlés. = Tiszatáj, 22. évf. 9. sz. 874–876. p.
130. Gáll István: Rohanók. [Ism.] = Kortárs, 12. évf. 12. sz. 2008–2009. p.
131. Hadüzenet a finnugor nyelvtudomány-nak. [Szabédi László: A finnugor nyelv-hasonlítás jövője címen, a Korunk 1968. 5. számában közölt tanulmányáról.] = Tiszatáj, 22. évf. 8. sz. 773–776. p.
132. Híd, 1968. 7–8. sz. [Folyóiratszemle.] = Tiszatáj, 22. évf. 12. sz. 1159–1161. p.
133. Hungarológiai Intézet. Novi Sad, Egyetem. = Tiszatáj, 22. évf. 7. sz. 684. p.
134. Igaz Szó, 1968. 8–9. sz. [Folyóiratszemle.] = Tiszatáj, 22. évf. 12. sz. 1161–1162. p.
135. Irodalomtörténet. [Folyóiratszemle.] = Tiszatáj, 22. évf. 11. sz. 1067. p.
136. Írói nyilatkozatok. [Folyóiratszemle.] = Tiszatáj, 22. évf. 8. sz. 779–782. p.
137. Jegyzetek két modern kisregényről. Cseres Tibor: Bizonytalan század. [Ism.] = Tiszatáj, 22. évf. 11. sz. 1057–1058. p.
138. Juhász Gyula Tömörkény-kultusza és Tömörkény-életrajzának kiadástörténete. = Acta Lit. Hung. Szeged, Tom. 8. 27–36. p.
139. Kányádi Sándor: Kikapcsolódás. (Bukarest, 1966) [Ism.] = Tiszatáj, 22. évf. 7. sz. 675–676. p.

140. Kiállítás Tápén. Gyékényszövés. = Tiszatáj, 22. évf. 11. sz. 1070–1071. p.
141. Mesterházi Lajos: Férfikor. [Ism.] = Új Írás, 8. évf. 2. sz. 126–127. p.
142. Mocsár Gábor: Fecskék és miatyánk. [Ism.] = Kortárs, 12. évf. 3. sz. 486–487. p.
143. Munkásmozgalmi múzeumot... Szegeden. = Tiszatáj, 22. évf. 10. sz. 971. p.
144. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények. 1968. 1. sz. [Folyóiratszemle.] = Tiszatáj, 22. évf. 10. sz. 967–969. p.
145. Az őszirózsás forradalom emlékkiállítás. = Tiszatáj, 22. évf. 12. sz. 1132–1133. p.
146. Példa és buzdítás. Bori Imre megírta a jugoszláviai magyar irodalom történetét. [Hír.] = Tiszatáj, 22. évf. 7. sz. 684. p.
147. A Petőfi Irodalmi Múzeum új sorozata. Emlékezések. 1. [Ism.] = Tiszatáj, 22. évf. 5. sz. 478–479. p.
148. Romániai magyar költők. Szemlér Ferenc, Székely János, Király László, Csiki László, és Farkas Árpád. = Tiszatáj, 22. évf. 11. sz. 1069–1070. p.
149. Salamon Ernőnek... szobrot állítottak. [Hír.] = Tiszatáj, 22. évf. 9. sz. 877. p.
150. A Somogyi Könyvtár kiadványa a forradalmakról. [Az őszirózsás forradalom és a Tanácsköztársaság Szegeden.] = Tiszatáj, 22. évf. 10. sz. 972–974. p.
151. Somogyi-könyvtári Híradó, 1968. 3. sz. [Szemle.] = Tiszatáj, 22. évf. 12. sz. 1164–1165. p.
152. Studia Litteraria. [A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Irodalomtörténeti Intézetének Közleményei. 6. köt.] [Szemle.] = Tiszatáj, 22. évf. 11. sz. 1068–1069. p.
153. Szabolcs-Szatmári Szemle. 1968. 3. sz. [Folyóiratszemle.] = Tiszatáj, 22. évf. 10. sz. 969–972. p.
154. Székelyföldi iskolák jubileumai. Székelykeresztúr, Csíkszereda líceumai. [A Korunk 1968. 9. számában közölt dokumentumok szemléje.] = Tiszatáj, 22. évf. 12. sz. 1162–1164. p.
155. P. Szentmártoni Kálmán. [Nekr.] = Tiszatáj, 22. évf. 9. sz. 877. p.
156. Universitas 67. [Szerk. Borbély Sándor.] [Ism.] = Tiszatáj, 22. évf. 4. sz. 380–381. p.
157. Utunk, 1968. okt. 18. [Szemle.] = Tiszatáj, 22. évf. 12. sz. 1161. p.
158. Váci Mihály: Eső a homokra. [Ism.] = Tiszatáj, 22. évf. 8. sz. 768–769. p.
159. Válság? Újrakészülés? Garai Gábor: Kis csodák. [Ism.] = Új Írás, 8. évf. 11. sz. 122–124. p.
160. Vargha Kálmán: Juhász Gyula. [Ism.] = Tiszatáj, 22. évf. 12. sz. 1150–1152. p.
161. Juhász Gyula összes művei. (Szerk. Péter László. 5. köt.) Prózai írások. 1898–1917. (Sajtó alá rend.: Grezsa Ferenc, Ilia Mihály.) Bp. Akad. Kiadó, 734 p. 4 t.

1969

162. Ady ünneplése, Ady-viták Romániában. [Szemle.] = Tiszatáj, 23. évf. 6. sz. 571–575. p.
163. Cseh, szlovák magyar költők fordítása. Fügedi Elek: A cseh és szlovák költészet magyarul c. cikkét (Irodalmi Szemle, 1969. 2.) kivonatolja. = Tiszatáj, 23. évf. 7. sz. 684–685. p.
164. Egy író beérkezése. Tóth Béla: Mi, janicsárok. [Ism.] = Új Írás, 9. évf. 11. sz. 123–124. p.
165. Fiatal magyar költők. Bevezető a rovathoz. = Tiszatáj, 23. évf. 7. sz. 593–594. p.

166. Gaál Gábor az emigrációban. (Korunk, 1969. 8. sz.) – Hargita, 1969. (Igaz Szó, 1969. 8. sz.) – Életjel Miniaturák. (A Szabadkai Munkásegyletem sorozata.) – A XIV. Sterija Játékoknak... az idén magyar sikere is volt. [Szemle.] = Tiszatáj, 23. évf. 11. sz. 1040–1044. p.
167. Hatvan magyartanár a Vajdaságban. (Híd, 1969. 4. sz.) – Vita a csehszlovákiai fiatal magyar írókról. (Irodalmi Szemle, 1969. 4. sz.) [Szemle.] = Tiszatáj, 23. évf. 8. sz. 778–783. p.
168. Igaz Szó, 1969. 7. sz. Petőfi emlékszám. [Szemle.] = Tiszatáj, 23. évf. 9. sz. 875–879. p.
169. Kántor Lajos: Vallomásos Móricz Zsigmond. [Ism.] = Tiszatáj, 23. évf. 7. sz. 657. p.
170. Konrád György: A látogató. [Ism.] = Tiszatáj, 23. évf. 8. sz. 772–773. p.
171. Kós Károly. (Utunk, 1968. dec. 13.) – „A jugoszláviai magyar irodalom jellemrajza.” (Új Symposion, 1968. 43. sz.) [Szemle.] = Tiszatáj, 23. évf. 2. sz. 189–191. p.
172. Kritikus, politikus, közösségteremtő. Fábry Zoltán: Stósz délelőttök. [Ism.] = Új Írás, 9. évf. 3. sz. 117–119. p.
173. Lator László: Sárangyal. [Ism.] = Népszabadság, 27. évf. 128. sz. június 5. 7. p.
174. Madách-díj Pozsonyban. [Hír.] = Tiszatáj, 23. évf. 9. sz. 879. p.
175. Méliusz József: Város a ködben. [Ism.] = Tiszatáj, 23. évf. 10. sz. 962–963. p.
176. Négy magyar könyv Romániából. Farkas Árpád: Másnapos ének. Csiki László: Esőt–kaszáló. Magyar Lajos: Hétarcú ballada. Ferencz Zsuzsanna: Sok a fal. [Ism.] = Tiszatáj, 23. évf. 9. sz. 871–873. p.
177. Nyelv-és Irodalomtudományi Közlemények, 1968. 2. – Utunk, 1968. nov. 15. – Irodalmi Szemle, 1968. 8. – Somogyi könyvtári Híradó, 1968. 4. sz. [Szemle.] = Tiszatáj, 23. évf. 1. sz. 90–94. p.
178. Páskándi Géza elbeszélései. [Ism.] = Tiszatáj, 23. évf. 7. sz. 674. p.
179. Rab Zsuzsa: Aranyvasárnap. [Ism.] = Tiszatáj, 23. évf. 6. sz. 568–569. p.
180. Sükösd Mihály: A kívülálló. [Ism.] = Kortárs, 13. évf. 7. sz. 1147–1148. p.
181. Tabéry Géza: Szarvasbika. [Ism.] = Népszabadság, 27. évf. 216. sz. szeptember 17. 7. p.
182. Téka. (Irodalmi Könyvkiadó sorozata.) – Híd, 1969. 3. sz. – Igaz Szó, 1969, 3., 4. sz. – Cseh, szlovák magyar költők fordítása. (Irodalmi Szemle, 1969. 2. sz.) [Szemle.] = Tiszatáj, 23. évf. 7. sz. 680–684. p.
183. Utunk évkönyv, 1969. – Korunk, 1968. 11., 12. sz. – Igaz Szó, 1968. 12. sz. – Antológiák a Hídban. (Híd, 1968. 11. 12. sz.) – Magyar könyvek Nyugatról, avagy az „ötödik síp.” (Magyar Műhely.) [Szemle.] = Tiszatáj, 23. évf. 3–4. sz. 377–383. p.
184. Vita a csehszlovákiai fiatal magyar írókról. A szlovák Írók Szövetségében. = Tiszatáj, 23. évf. 8. sz. 782–783. p.
185. Juhász Gyula összes művei. (Szerk. Péter László. 7. köt.) Prózai írások. 1923–1926. (Sajtó alá rend. Ilia Mihály.) Bp. Akad. Kiadó. 495 p. 4 t.

1970

186. Benedek Elek ébresztése. (Korunk, 1969. 9. sz.; Igaz Szó, 1969. 9. sz.) [Szemle.] = Tiszatáj, 24. évf. 1. sz. 94–95. p.
187. Demográfiai jellegzetességek a jugoszláviai magyar nemzetiség életében. (Mirnics Károly tanulmányáról. Híd, 1970. 1.) = Tiszatáj, 24. évf. 5. sz. 482–483. p.

188. Három magyar könyv külföldről. Szilágyi Domokos: Búcsú a trópusoktól. Varró Ilona: Változatok. Ozsvald Árpád: Galambok szállnak feketében. [Ism.] = Tiszatáj, 24. évf. 1. sz. 88–91. p.
189. Három magyar regény Romániából. Bálint Tibor: Zokogó majom. Szemlér Ferenc: A mirigy esztendeje. Beke György: Bűnben társtanul. [Ism.] = Tiszatáj, 24. évf. 5. sz. 479–482. p.
190. 75 éve született Moholy-Nagy László. = Tiszatáj, 24. évf. 7. sz. 661–662. p.
191. A Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei. [Folyóiratszemle.] = Tiszatáj, 24. évf. 2. sz. 190–191. p.
192. Kapuállító. (Szerk. Jecza Tibor.) Sepsiszentgyörgyi írók antológiája. [Ism.] = Tiszatáj, 24. évf. 9. sz. 867–868. p.
193. A Korunk az együttéléstről. [Szemle.] = Tiszatáj, 24. évf. 9. sz. 868–870. p.
194. Öt magyar verseskötvet Romániából. = Népszabadság, 28. évf. 63. sz. március 15. mell. 9. p.
195. „Sütő András műhelyében.” (Igaz Szó, 1970. 8. sz.) [Szemle.] = Tiszatáj, 24. évf. 11. sz. 1061–1063. p.
196. Sütő András: Anyám könnyű álmot ígér. [Ism.] = Kortárs, 14. évf. 9. sz. 1492–1493. p.
197. Tanulmányok Békéscsaba történetéből. (Szerk. Kristó Gyula és Székely Lajos. Lektorálták... Gaál Endre, Ilia Mihály, ... Karácsonyi Béla, Mérei Gyula, Serfőző Lajos [stb.] Békéscsaba, Békéscsaba Város Tanácsa VB. 384, [20] p. 12 t. 2 térc.
198. Új költők sorakoznak. 1. Költők egymás közt. (Szépirod. 1969) 2. Elérhetetlen föld. (Az Írószöv. KISZ szervezetének kiad. 1969) 3. Utassy József: Tüzem, lobogóm. (Magvető, 1969) = Tiszatáj, 24. évf. 4. sz. 367–373. p.

1971–1972. a Tiszatáj főszerkesztő-helyettese.

199. Egy költő törvénykeresése. Buda Ferenc: Ébresszen aranysíp. [Ism.] = Új Írás, 11. évf. 9. sz. 123–124. p.
200. Ertsey Péter. [Nekrológ.] = Tiszatáj, 25. évf. 11. sz. 1072. p.
201. Kormos István új verseskötve. Szegény Yorick. [Ism.] = Népszabadság, 29. évf. 185. sz. augusztus 7. 5. p.
202. A magunk kenyerén. [Fiatal költők antológiája.] [Ism.] = Tiszatáj, 25. évf. 10. sz. 952–954. p.
203. Magyar László. [Nekrológ.] = Tiszatáj, 25. évf. 11. sz. 1072. p.
204. Moldova György: Hajósok éneke. Válogatott riportok. 1971. Szépirod. [Ism.] = Népszabadság, 29. évf. 125. sz. május 29. 7. p.
205. Molnár Zoltán: A vereség. [Ism.] = Népszabadság, 29. évf. 2. sz. január 4. 7. p.
206. Sáfáry László: Korforduló. [Ism.] = Irodalomtört. Közl. 75. évf. 1–2. sz. 258–259. p.
207. Tápé története és néprajza. (Die Geschichte und Ethnographie Tápés.) (Szerk. Juhász Antal. Társszerk. Ilia Mihály. Szerk. biz.: Bodó István, Ilia Mihály [stb.] Tápé, Tápéközség Tanácsa. 911 p. 3 t. 1 térc.
208. Tápé az irodalomban. = Tápé története és néprajza. Tápé, 885–899. p.
209. Ilia Mihály–Juhász Antal: A falu társadalma. = Tápé története és néprajza. Tápé, 197–223. p.
210. Ilia Mihály–Juhász Antal: Gyékény-munka. = Tápé története és néprajza. Tápé, 297–325. p.
211. Városi irodalmi díjak – 1971. (Tamás Attila, Polner Zoltán.) = Tiszatáj, 25. évf. 11. sz. 1072. p.

212. Juhász Gyula összes művei. Prózaí írá-
sok. 1927–1936. (Szerk. Péter László.)
8. [köt.] [Sajtó alá rend.: Ilia Mihály.]
Bp. Akad. Kiadó. 519 p.
Ism.: Keményffy Margit. = *Élet és
Irodalom*, 1971. 14. sz. 10. p. Szalantai
Rezső. = *Könyvtáros*, 1972. 3. sz.
172–174. p.

1972

1972–1975. a Tiszatáj főszerkesztője.

213. Bemutatjuk Veress Miklóst. = *Könyv-
világ*, 1972. április
214. Egy Nyugat-kortárs Erdélyben. – Tom-
pa László költészetéről. = *Acta Lit.
Hung. Szeged*, Tom. 12. 73–90. p.
215. Farkas Árpád: Jegenyekör. [Ism.] =
Tiszatáj, 26. évf. 4. sz. 73–74. p.
216. Két üzenet Debrecenből. Együtt. An-
tológia – Egyet lép az ősi város. Ver-
sek. [Ism.] = *Tiszatáj*, 26. évf. 3. sz.
121–122. p.
217. Veress Gerzson. = *Tiszatáj*, 26. évf. 3.
sz. 47. p. Aláírás nélkül.

1973

218. Juhász Gyula költői nyelvének szótára.
Szerk. Benkő László. [Ism.] = *Délma-
gyarország*, 63. évf. 38. sz. február
15. 4. p.
219. Kovács István: Havon forgó ég. [Ism.] =
Tiszatáj, 27. évf. 12. sz. 90–92. p.
220. László Gyula rajzai előtt. = *Tiszatáj*, 27.
évf. 5. sz. 91–92. p.
221. Páskándi Géza: A Tű Foka. [Ism.] =
Kritika, 3. sz. 30. p.

1977

222. Egy Ady-motívum tanulságai. = *Acta
Lit. Hung. Szeged*, Tom. 15. 107–121.
p.

223. A szép művészetének ünnepén. = *Csong-
rád megyei Hírlap*, 34. évf. október 16.
7. p.
[Elhangzott a Vásárhelyi Őszi Tárlat
megnyitóján.]

1978

224. Juhász Gyula kiadatlan följegyzései
Adyról. = *Acta Hist. Litt. Hung. Sze-
ged*, Tom. 16. 103–112. p.
225. Nem lehet róla nekrológot írni. [Nagy
László.] = *Tiszatáj*, 32. évf. 4. sz.
32–34. p.

1979

226. Előbeszéd, mely nem bevezető. = *Gaz-
dátlan hajók. Szegeden élő fiatal költők
antológiája. Szeged. 3–5. p.*
227. Gálfalvi Zsolt: Az írás értelme. *Buka-
rest*, 1977. [Ism.] = *Hungarológiai
Értesítő*, 42–43. p.
I. M. aláírással.
228. Indig Ottó: Juhász Gyula Nagyváradon.
[Ism.] = *Irodalomtört. Közl.* 83. évf. 4.
sz. 490–492. p.
229. Sőni Pál: Nagy István. *Bukarest*, 1977.
[Ism.] = *Hungarológiai Értesítő*, 106. p.
I. M. aláírással.
230. Tóth Béla: Gyaluvonásak. = *Tiszatáj*,
33. évf. 7. sz. 126–128. p.
231. Móra Ferenc levelezéséből. Az MTA
Könyvtára, az OSZK és a Petőfi
Irodalmi Múzeum anyaga. Sajtó alá
rend. Kőhegyi Mihály, Lengyel András.
(Lektorálta Ilia Mihály. Bev. Lengyel
András. Kiad. a Bács-Kiskun megyei
Múzeumigazgatóság). *Kecskemét*,
297 p. 9 t.

1980

232. Mészöly Gedeon az irodalmár. = *Tisza-
táj*, 34. évf. 7. sz. 68–71. p.

1981

233. Indig Ottó: Nincs szebb jövődök májusánál. Juhász Gyula életútja. [Ism.] = Somogyi-könyvtári Műhely, 20. évf. 2. sz. 100–101. p.
234. Mészöly Gedeon, az irodalmár. = Magyar Nyelv, 77. évf. 3. sz. 284–287. p.; A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai. 161. sz. 30–33. p.
235. Juhász Gyula válogatott művei. (Vál., Szöveggond., jegyz. Ilia Mihály, Péter László. Utószó: Péter László.) Bp. Szépirod. K. 1234 p. /Magyar Remekírók./

1983

236. Egy ismeretlen Juhász Gyula – vers. (Közzéteszi: Ilia Mihály.) = Új Tükör, 20. évf. 14. sz. 14. p.
237. Juhász Gyula gazdagsága. = Magyar Nemzet, 46. évf. 89. sz. április 16. 13. p.
238. Juhász Gyula kiadatlan tanulmánya – Zrinyi védelmében. Közzéteszi: I[lia] M[ihály] = Acta Lit. Hung. Szeged, Tom 19. 131–133. p.
239. Juhász Gyula levelei Elefánt Olgához. = Acta Lit. Hung. Szeged, Tom. 19. 123–130. p.
240. Juhász Gyula levelei Elefánt Olgához. Közzéteszi: Ilia Mihály. = Tiszatáj, 37. évf. 4. sz. 36–44. p.
241. Juhász Gyula: Themata. (Szerk. Péter László. Jegyz. Ilia Mihály. Kiad. a) Somogyi-Könyvtár. Szeged. 78 p.
242. Levelek Jugoszláviából – Juhász Gyulához. Közzéteszi: Ilia Mihály. = Üzenet. 13. évf. 4. sz. 150–152. p.

1984

243. Író a Kortöltésen belül és kívül. Köszöntjük a 60 éves Tóth Bélát! = Tiszatáj, 38. évf. 12. sz. 58–61. p.

1985

244. Szeged története. (2. köt.) 1686–1849. Szerk. Farkas József. (Lektorok: ... Ilia Mihály, ... Rákos István, ... Kiad. a Somogyi Könyvtár.) Szeged, 846 p. 42 t. 1 térk.

1986

245. Lele József, ifj.: Tápai élet, tápai szokások. [utószót írta Ilia Mihály.] Szeged, Szegedi Ny. 198 p.
246. Nikolényi István: Szegedi Nemzeti Színház. 1883–1986. (Horváth Mihály, ... Kürtösi Katalin kéziratos tanulmány felhasználásával írta - -. Lektorálta: Ilia Mihály.) [Szeged, 1986], (Szegedi Ny.) 105 p.

1987

247. Hagyományos halászat. = Új Tükör, 24. évf. 16. sz. 36–37. p.
248. Szegediek a holnaposok között. = Acta Lit. Hung. Szeged, Tom 24. 43–46. p.
249. Szép versek. 1986. [Antológia.] (Összeáll. Ilia Mihály.) Bp. Magvető. 407 p. 46 t.

1989

250. Bálint Sándor emlékezete. [Elhangzott Bálint Sándor születésének 80. évfordulójának ünnepén.] = Szeged, 6. sz. 47. p.
251. Bálint Sándor szegedi szobrának avatásakor. = Jel, 3–4. sz. 46. p. Elhangzott 1989. augusztus 1-én.
252. [Bálint Sándor szoboravatási ünnepségen elmondott beszéd.] = Déli Napló, 1. évf. 11. sz. 3–4. p.
253. Gyöngyéletünk története. (Brasnyó István kötete.) = Magyar Napló, 1. évf. 9. sz. 11. p.

254. „Merre tovább?” Új Symposion. = Magyar Napló, 1. évf. 3. sz. 16. p.
 255. Ratkó József /1936–1989/. [Nekr.] = Tiszatáj, 43. évf. 11. sz. 94–95. p.

1990

256. Búcsúantológia. (Harmadkor antológia. Szeged, 1989.) [Ism.] = Magyar Napló, 2. évf. 3. sz. 15. p.
 I. M. aláírással.
 257. Debreceni Irodalmi Napok. (Összeáll. Jakabffy Tamás.) [Hozzászólás.] = Helikon, 48. évf. 2–3. p.
 258. Egy iskola dicsérete. Péter László könyvéről. [Ism.] = Magyar Napló, 2. évf. 11. sz. 11. p.
 259. Kicsoda Catherine Hoffmann? = Magyar Napló, 2. évf. 21. sz. 6. p.

1991

260. Fiatalkori arckép – távolodóban. (Búcsú Grezsa Ferencről.) = Tiszatáj, 45. évf. 8. sz. 56–57. p.
 261. Grezsa Ferenc halálára. = Délmagyarország, 81. évf. 141. sz. június 18. 5. p.
 I. M. aláírással.
 262. Kell-e egységesülni? = Alföld, 42. évf. 2. sz. 41–42. p.
 263. Ki vagyok én? = Miscellanæa Sabbaticorum. Nicolao Simon viro doctissimo amico carissimoque septuaginta quinquenni. [Szeged,] [7.] lev.

1992

264. Bari Károly képei előtt. = Szeged, július 7. sz. 16. p.

1993

265. Egy kis játék. Hetven éve született Kormos István. = Műhely, 16. évf. 5. sz. 53. p.

266. Tápaiságom tett szögedivé. [A Szeged díszpolgára oklevelet megköszönő levél.] = Szeged, június–július, 6. p.
 267. Juhász Gyula összegyűjtött versei. (Vál., szöveggond. Ilia Mihály, Péter László.) [Bp.] Editorg. 331 p. /Editorg Klasszikussok./
 268. Grezsa Ferenc: Irodalom Vásárhelyen, Vásárhely az irodalomban. (Szerk. bibl. összeáll. Kruzslíc Iván Gábor, etc. Lektorálta Ilia Mihály.) Hódmezővásárhely, Verzál Ny. 77 p. /Vásárhelyi Téka. 1./

1994

269. „Su questa terra desolata...” Antologia di poesie ungheresi del Novecento. Trad. di Stefano de Bartalo. (Red., note: Mária Farkas. Pref. Mihály Ilia.) Szeged, (JATEPress). 121 p.
 270. Szeged története. 4. (köt.) 1919–1944. Szerk., (előszó): Serfőző Lajos. (Lektorok:.. Ilia Mihály, ... Krajkó Gyula, Mayer László...Kiad. a Somogyi -Könyvtár). Szeged, 798 p. 63 t. 3 térk.
 271. Veszélka Attila: Túlélhetetlen éj. [Szerk. Ilia Mihály.] Szeged, Print Shop 39 p. xx

1995

272. Aki elment... [Baka István.] = Délmagyarország, 85. évf. szeptember 27. 7. p.
 273. Baka István meghalt. = Holmi, 7. évf. 11. sz. [1652–1653. p.]
 274. Valaki ott ül: [Szekér Endre köszöntése]. = Forrás, 27. évf. 7. sz. 39–41. p.
 275. Máté Zsuzsanna: „Szép eszéről, szép lelkéről...” Tanulmányok a fiatal Fülep Lajosról és művészetfilozófiájáról. Lektorálta: Ilia Mihály. Szeged, JGYTF Kiadó. 129 p.

276. Péter László: Magyar írók, költők textológiai nézetei. [Lektorálta Bíró Ferenc, Ilia Mihály]. Szeged, JATEPress, 145 p.
277. Rózsaszín flastrom: Beszélgetések vajdasági írókkal. /Szerk., utószó: Szajbély Mihály; Interjúk: Bárdi Nándor, Mikola Gyöngyi; Lektorálta: Ilia Mihály, Lengyel András, Vörös László. Szeged, Szilv Filológiai Tanszék. 250 p.

1996

278. A Nyugat mozgalmától a külföldi magyar irodalomig. [Szeged,], 3 p. (Kandidátusi Értekezés Tézesei)
279. Írások Péter László 70. születésnapjára. [Szerk.: Apró Ferenc, Gyuris Görgy; Közrem.: Ilia Mihály, Ruzsoly József, Szigeti Lajos Sándor]. Szeged, 391 p. (A Somogyi-könyvtár Kiadványai. 36.)

2001

280. Aki Szeged régi alakjait kíséri. Apró Ferenc hatvanéves. = Szeged, 13. évf. 11. sz. 36. p.
281. Ment-e könyvek által a világ elébb? 26 vers Vörösmarty Mihály születésének 200. évfordulóján. [Szerk., utószó: Kovács Ida. A verseket vál. Ilia Mihály et al.] Bp. Petőfi Irod. Múzeum. 112 p.

Válogatás a róla megjelent írásokból

282. Átadták a Szeged városi tanács alkotó díjait. = Délmagyarország, 1970. 60. évf. október 11. 1. p.
283. K.S.I.: Ilia Mihály. [Szeged város irodalmi díja, 1970.] = Tiszatáj, 1970. 24. évf. 12. sz. 1181. p.
284. 1972 irodalmi és művészeti díjasai. = Élet és Irodalom, 1972. 14. sz. 4. p. [József Attila díj.]
285. S[imai] M[ihály]: Ilia Mihály. = Délmagyarország, 1972. 62. évf. április 1. 4. p.
286. Új főszerkesztő a Tiszatáj élén. = Délmagyarország, 1972. 62. évf. április 1. 8. p.
287. Sz[abó] M[agdolna]: Dr. Ilia Mihály – József Attila díjas. Kardos Pál – Liszt Ferenc díjas. = Szegedi Egyetem, 1972. 10. évf. április 25. 3. p.
288. Farkas Árpád: Céhládáról a lakatot. Párbeszéd Ilia Mihállal. = Igaz Szó, (Bukarest) 1972. 20. évf. április 549–551. p.
289. Annus József: Ilia Mihály József Attila-díjas. = Tiszatáj, 26. évf. 1972. május 93–94. p.
290. Dési Ábel: Ilia Mihálynak. [Vers.] = 7 Nap, (Szabadka) 1973. 28. évf. május 4. 16. p.
291. N[ikolényi] I[stván]: Műhely – a Tiszatájnál. = Délmagyarország, 1973. 63. évf. május 13. 6–7. p.
292. Polner Zoltán: Szeged irodalmi élete – ma. = Csongrád megyei Hírlap, 1973. 30. évf. 164. sz. július 15.
293. Beszélgetés a kritikáról. = Jelenkor, 1973. 9. sz. 828–841. p. Rádióbeszélgetés Albert Zsuzsa szerkesztésében, 1973 márciusában.
294. Beke György: Tápéiakkal a Călmățui völgyben. = A Hét, 1976. október 29.
295. A nyugati magyar irodalomról. Rádióbeszélgetés. Szerk. Kulcsár Katalin. = Jelenkor. 1979. 9. sz. 843–851. p. ; 10. sz. 928–938. p.

296. Lengyel András: „A legfontosabbnak magát a könyvtárost vélem...” = Könyvtáros, 1981. 2. sz. 68–70. p.
297. Horváth Dezső: A történelmi jelenidő tanára. = Délmagyarország, 1984. 74. évf. szeptember 29. 8. p.
298. Péter László: A Tápai-rét Balázs Béla jelképrendszerében. = Csongrád megyei Hírlap, 1984. október 2. 4. p.
299. Zalán Tibor: Az ötvenéves Ilia Mihály-nak. [Vers.] = Élet és Irodalom, 1984. 48. sz. 7. p.
300. Szepesi Attila: Újszegedi metrumok. Ilia Mihálynak. [Vers.] = Szepesi Attila: Harangtemető. Bp. 1985. Szépirod. K. 10–11. p.
301. B[elányi] Gy[örgy]: Vendégünk volt: Dr. Ilia Mihály. = Szegedi Egyetem, 1985. 23. évf. március 25. 4. p.
302. Sulyok Erzsébet: A bécsi hungarológiai kongresszusról. Ilia Mihály. Szegeden lesz a harmadik. = Délmagyarország, 1986. 76. évf. szeptember 12. 5. p.
303. Simai Mihály versei Ilia Miskának. = Új Auróra, 1988. 16. évf. 3. sz. 19. p.
304. Zelei Miklós: Külföldi magyarokról, nyelvről, irodalomról. /Egy délelőtt Szegeden, Ilia Mihálynál./ = Forrás, 1989. 21. évf. 7. sz. 114–123. p.
305. Darvasi László: Könyvek, szerzők, hiányok. Piacra vetett kultúra. = Délmagyarország, 1989. december 9. 7. p. Interjú Ilia Mihállyal és Lengyel Andrással.
306. Podmaniczky Szilárd: „E város kultúrája meglévő és elpusztult köveiben van.” = Délmagyarország, 1990. 80. évf. május 20. 8. p.
307. Szilágyi Domokos levele Ilia Mihály-hoz. = Forrás, 1990. 22. évf. 8. sz. 14. p.
308. Díj a tisztátajosoknak. = Délvilág, 1990. 47. évf. október 4. 2. p. A Magyar Művészetért Alapítvány díja.
309. (petri): Ilia, a szerkesztő. = Szegedi Napló, 1991. 2. évf. március 29. 1. p.
310. Sulyok Erzsébet: A hungarológia önismertetre tanít. Ilia Mihály a magyarságtudományról, a kapcsolattörténetről, a közös történelemlről, a régi kísértetekről és a levelesládáról. = Szeged, 1991. 14. sz. 2–3. p.
311. Lengyel András: Egy irodalmi szerepvállalás anatómiája. Vázlat Ilia Mihályról. = Juss, 1991. 4. évf. 3. sz. 48–52. p.
312. Volt egyszer egy Szerkesztő. Két szék között a pad alatt. Mit ér a független szellem? = 168 óra, 1991. július 23.
313. Sulyok Erzsébet: Augusztus 12-től hungarológiai kongresszus Szegeden. Adalékok a reális nemzeti önismertethez. Beszélgetés Ilia Mihály irodalomtörténésszel. = Délmagyarország, 1991. 81. évf. augusztus 6. 5. p.
314. Rigó Béla: Aczéliliász. = Szeged, 1992. január 4. p.
315. Nádszállal levegőt. Ilia Mihállyal beszélget Darvasi László. = Szeged. 1992. február 3. p.
316. Szegedért Alapítvány '92. A fődíjas: dr. Ilia Mihály. = Reggeli Délvilág, 1992. február 15. 4. p.
317. Megszenvedni a változást művészet, tudomány. Nem pályázik vezetői babérokra a fődíjas irodalmár. = Vasárnapi Hírek, 1992. március 1. 7. p.
318. Könczöl Csaba: „Nem a létszámukon mérjük a nemzeteket” Szegedi beszélgetés Ilia Mihállyal. = Népszabadság, 1992. 50. évf. május 25. 7. p.
319. Szeged új díszpolgára: dr. Ilia Mihály. = Délmagyarország, 1993. 83. évf. április 30. 1. p.
320. Sulyok Erzsébet: Ilia Mihály a városról. Az új díszpolgár monológja. = Délmagyarország, 1993. 83. évf. május 21. 5. p.

321. Kormos István: Ilia Mihály királyi főpincemesternek. [Vers.] = Műhely, 1993. 16. évf. 5. sz. 54. p.
322. Darvasi László: Az Ilia park. = Szeged, 1993. május 2. p.
323. Balog József: Ilia Tanár Úr. = Szegedi Egyetem, 1993. 32. évf. 8. sz. május 1. p.
324. Czegő Zoltán: A tanár, az örök jövőbe néző. Ilia Mihály Szeged díszpolgára. = Magyar Nemzet, 1993. 56. évf. június 14. 11. p.
325. Páskándi Géza: Vers az Ilia-filiáról. Ilia Mihály igen tisztelendő úrnak, Szeged város díszpolgárának küldöm ősi barátsággal. = Tiszatáj, 1993. 47. évf. 10. sz. 8–10. p.
326. Varga Lajos Márton: Szerkesztő, lap nélkül. Az irodalomszervező, a szerkesztő, az egyetemi tanár. = Népszabadság, 1993. 51. évf. 230.sz. október 2. 25. p.
327. Írók a médiahelyzetről. A legjobb részvétel: a kimaradás. = Délmagyarország, 1993. 83. évf. november 17. 5. p.
328. Pikó András: Meneztetett értelmiség. = 168 óra, 1993. december 7. 10. p.
329. Forrás-különszám Ilia Mihálynak. = Délmagyarország, 1994. 84. évf. augusztus 31. 1. p.
330. Ilia Mihály hatvanadik születésnapjára. [Fényképekkel.] = Forrás, 1994. szeptember
331. Kányádi Sándor: Régi rigmus régi jóbarátnak. Ilia Mihálynak küldöm jó harmincesztendő késéssel. [Vers.] = 1. p.
332. Esterházy Péter: Hogy van. = 3. p.
333. Lászlóffy Aladár: Ilia Mihálynak. = 4. p.
334. Sándor Iván: Az Ilia-levél. = 5–7. p.
335. Szepesi Attila: Utószó. = 8–9. p.
336. Baka István: Töredékek Ilia Mihályról. = 10–11. p.
337. Szász János: Bár lehettem volna... A hatvanéves Ilia Mihálynak. [Vers.] = 12. p.
338. Zelei Miklós: Videofemina Hungar Ica. (klip) = 13–26. p.
339. Pintér Lajos: Tengersizem. Vidám üzenet I. M. címére. [Vers.] = 27. p.
340. Jankovics József: Kulcs és iránytű. = 28–29. p.
341. Zalán Tibor: Dióhéj. Ilia Mihálynak. = 30–31. p.
342. Géczy János: Munkaleírás. [Egy ilia.] = 32–37. p.
343. Kovács András Ferenc: Magna Hungaria. Ilia Mihálynak szeretettel. [Vers.] = 38–39. p.
344. Gáll Ernő: Az Ilia-effektus – Erdély felől nézve. = 40–41. p.
345. Borbándi Gyula: A nyugati magyar irodalom szegedi nagykövete. = 42–44. p.
346. Háy János: Gyermekkori emlékek a karlócai békét követő évekből. = 45–47. p.
347. Kántor Lajos: Beiratkoztam Ilia (érték) egységpártjába... = 48–50. p.
348. Thomka Beáta: Az első stáció. = 51–53. p.
349. Lengyel András: Egy irodalomszervező pályáíve. Vázlat-féle Ilia Mihályról. = 54–84. p.
350. Vekerdi László: Európa „három történeti régiója” között – „valahol utat tévesztettünk?” = 85–101. p.
351. Szekér Endre: Márai Sándor: Ami a naplóból kimaradt, 1947. = 102–108. p.
352. Kovács Kristóf András: A Másik. „Vacsora a mennyben avagy a pokolban.” = 109–116. p.
353. Cs. Gyimesi Éva: Képeslap két kihallgatás között. = 117–119. p.
354. Juhász Erzsébet: Levelezőlapot kapok, tehát vagyok. Ilia Mihálynak szeretettel. = 120–122. p.

355. Csuhai István: Szegedi történetek. Iliá Mihály tanár úrnak Szegedre. = 123–127. p.
356. Füzi László: Mentség. A főszerkesztő gondolatai a 60 éves Iliá Mihályt köszöntő tematikus számról. = 128. p.
357. Darvasi László: Nádszállal levegőt. = Szeged, 1994. szeptember 4–5. p.
358. Füzi László: Az emberiség igazolása. = Szeged, 1994. szeptember 3. p.
359. ifj. Lele József: „A mi Mihályunk.” = Szeged, 1994. szeptember 2. p.
360. Rigó Béla: Lap nélküli főszerkesztő. = Szeged, 1994. szeptember 6–7. p.
361. Petri Csathó Ferenc: Zöldhatár. [Vers.] = Szeged, 1994. szeptember 2. p.
362. Tandi Lajos: Képaláírás. = Szeged, 1994. szeptember 1. p.
363. Tóth Béla: Tanítómester. = Szeged, 1994. szeptember 2. p.
364. Fried István: Az olvasó ember. Iliá Mihály hat iksze. = Tiszatáj, 1994. 48. évf. 9. sz. 51–62. p.
365. Iliá Mihály tiszteletére. Megjelent a születésnap Forrás-szám. = Délmagyarország, 1994. 84. évf. szeptember 5. 5. p.
366. Horváth Dezső: Iliá Mihály kisugárzásai. A szellemi hajszalcsövességről. = Délmagyarország, 1994. 84. évf. szeptember 24. 13. p.
367. Varga Lajos Márton: A legendás ember. Iliá Mihály hatvanéves. = Népszabadság, 1994. 52. évf. szeptember 29. 13. p.
368. Apáti Miklós: Semeddig se kellett volna. Iliá Mihálynak. = Új Magyarország, 1994. 4. évf. szeptember 29. 11. p.
369. Fenyvesi Félix Lajos: Iliá Mihály hatvanéves. = Új Magyarország, 1994. 4. évf. szeptember 29. 11. p.
370. Fenyvesi Félix Lajos: Iliá Mihálynak. [Vers.] = Fenyvesi Félix Lajos: Időmalom. Hódmezővásárhely, 1994. 19. p.
371. Tózsér Árpád: Az Irodalmi Szemle köszönti a 60 éves Iliá Mihályt! = Irodalmi Szemle (Pozsony), 1994. 37. évf. október 72–73. p.
372. Márók Tamás: Széchenyi Zsigmondot tanítani kéne. Iliá Mihály hatvanéves. = Reggeli Délvilág, 1994. október 1. 6. p.
373. Veress Miklós: Tápai Európa. = Új Demokrata, 1994. 1. évf. október 13. 42–43. p.
374. Kitüntetések az ünnepen. = Délmagyarország, 1994. 84. évf. október 24. 3. p.
375. Czegő Zoltán: Iliá Mihály nemzeti katedrája. Köszöntjük a hatvanéves egyetemi tanárt. = Magyar Fórum, 1994. 2. évf. november 72. p.
376. Horváth Dezső: Iliá Mihály Széchenyi-díja. Folyóirat nélkül is szerkesztő maradt. = Délmagyarország, 1995. 85. évf. március 18. 5. p.
377. Simai Mihály: Iliánisz barát: Iliá Mihálynak. [Vers.] = Szeged, 1995. április 8. p.
378. Simai Mihály: „Elveszett drága lovam...” = Kincskereső, 1995. 22. évf. május 18–20. p.
379. „Modernnek kell lenni mindenestül”. (?) Irodalom, átértelmezés, történetiség. Szerk. bev. Szigeti Lajos Sándor. Kiad. Modern Magyar Irodalmi Tanszék. (Kollégáink: Iliá Mihály és Vörös László hatvanadik születésnapjára.) Szeged, 1996. JATEPress 274 p.
380. Fenyvesi Félix Lajos: Iliá Mihály hatvanéves. = Fenyvesi Félix Lajos: Isten és ember. Prózaírók. Bp. 1997. Szent Gellért. 163–164. p.
381. A Kossuth- és Széchenyi-díjról. = Népszabadság, 1997. március 18. 14. p.
382. Polner Zoltán: Ily hal imái: Iliá Mihálynak. (Rimbaud-parafázis. [Vers.] = Szeged, 1998. április 10. p.

383. Szepesi Attila: Tisza-parti cantus firmus avagy kétes firmákat idéző kerge kánta. (Ilia Mihálynak.) [Vers.] = Szeged, 1998. április 8–9. p.
384. Panek Sándor: Az életmű új élete. Dr. Ilia Mihály: „Baka István műve eljutott az olvasóhoz”. = Délmagyarország, 1998. 88. évf. július 25. 9. p.
385. Baka István: Töredékek Ilia Mihályról. = Baka István: Az idő térképjelei. Pécs, 1999. Jelenkor. 90–92. p.
386. Bohács Krisztina: „A tehetségre fölfigyelni óriási öröm...” Beszélgetés Dr. Ilia Mihály irodalomtörténésszel. = Hetek, 1999. április 24. 14. p.
387. Hollósi Zsolt: „A Tisza-parton mit keresek?” Ilia Mihály: „Sohasem éreztem száműzetésnek az egyetemet.” Beszélgetés Ilia Mihály irodalomtörténésszel. = Tiszatáj, 1999. 53. évf. május 102–112. p.
388. Panek Sándor: A III/III-as osztály fűrészpóra, avagy adalékok a szép kádári évek, a puha diktatúra történetéhez. Subások és besúgások. = Délmagyarország, 1999. 89. évf. november 20. 6. p.
389. Mihálynap kiadvány. Írások Ilia Mihály születésnapjára. [Szerk. Saly Noémi]; [Bev. Szigeti Lajos Sándor] Szeged, 2000. 339 p.
390. Tóth Péter Zoltán: A postáskisasszony esete az irodalommal. Beszélgetés Ilia Mihállyal. = Szegedi Egyetem, 2002. 40. évf. 11. sz. október 15. 7. p.

Az anyaggyűjtés 2002. november 1-én fejeződött be.

Mutató

- Ady Endre 162, 222, 224
 Ady Endre: A fekete lobogó [Ism.] 19
 Ady Endre: Az ős Kaján 99
 Albert Zsuzsa 293
 Alföld (Folyóiratszemle) 122
 Annus József 289
 Apáti Miklós: *Semmeddig se kellett volna* 368
 Apró Ferenc 280
 Arató Károly 62
 Arató Károly: Utcai közbjáték [Ism.] 85
 Az öszirózsás forradalom... [Ism.] 150
- Bajor Andor: Főúr, írja a többihez [Ism.] 126
 Baka István 336, 385
 Baka István 272, 273
 Bálint Sándor 68, 250, 251, 252
 Bálint Tibor: Zokogó majom [Ism.] 189
 Balog József 323
 Balogh Edgár: Én tintás esztergapadom [Ism.] 111
 Balogh Edgár: Hét próba [Ism.] 98
- Baranyi Ferenc: Hazatérés [Ism.] 69
 Baranyi Imre 123
 Bari Károly 264
 Bata Imre: Ívelő pályák [Ism.] 75
 Beke György: Bűnben társtalanul [Ism.] 189
 Beke György: *Tápéiakkal a Călmățui völgyben* 294
 Békési Élet (Folyóiratszemle) 94
 Belányi György 301
 Benedek Elek ébresztése 186
 Bertók László – Makay Ida – Galambosi László: *Lengő fényhidak* [Ism.] 70
 Beszélő tájak. Szerk. Hatvany Lajos 54
 Bibliográfia, szakdolgozatok 14
 Bodor Pál: A meztelen lány [Ism.] 194
 Bohács Krisztina: „A tehetségre fölfigyelni öröm...” 386
 Bóka László 37
 Borbándi Gyula: *A nyugati magyar irodalom szegedi nagykövete* 345
 Bori Imre 146

- Bori Imre: A próza szabadságharca [Ism.] 30
 Bori Imre: Radnóti Miklós költészete [Ism.] 95
 Brasnyó István: Gyöngyéletünk története [Ism.] 253
 Buda Ferenc: Ébresszen aranyásip [Ism.] 199
 Budapest (Folyóiratszemle) 96
- Czegő Zoltán* 375
Czegő Zoltán: A tanár, az örök jövőbe néző 324
- Csanda Sándor: Első nemzedék [Ism.] 125
 Csaplár Ferenc: A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma [Ism.] 115
 Cseke Gábor: Elveszett birtokok [Ism.] 194
 Cseres Tibor: Bizonytalan század [Ism.] 137
 Cseres Tibor: Ember fia és farkasa [Ism.] 112
 Cseres Tibor: Pesti háztetők [Ism.] 29
 Csiki László 148
 Csiki László: Esőt--kaszáló [Ism.] 176
 Csoóri Sándor: Második születésem [Ism.] 113
 Csorba Győző: Séta és meditáció [Ism.] 86
Csuhai István: Szegedi történetek 355
- Dalos György 63
Darvasi László 322
Darvasi László: Könyvek, szerzők, hiányok... 305
Darvasi László: Nádszállal levegőt 315, 357
 Debreceni Irodalmi Napok 257
 Dél-Magyarország, kiállítás 10
Dési Ábel [Vers.] 290
- Édes anyanyelvünk [Ism.] 20
 Együtt. Antológia [Ism.] 216
 Elérhetetlen föld [Ism.] 198
 Életjel Miniatürök [Ism.] 166
 Előbeszéd, mely nem bevezető. Gazdátlan hajók 226
 Emlékezések, Petőfi Irodalmi Múzeum 147
 Ertsey Péter 200
Esterházy Péter: Hogy van 332
 Esztendő (Folyóirat) 89
- Fábry Zoltán: Stószai délelőttök [Ism.] 172
 A falu társadalma [Tápé] (Juhász Antalal) 209
 Farkas Árpád 148
Farkas Árpád: Céhládáról a lakatot 288
 Farkas Árpád: Jegenyekőr [Ism.] 215
 Farkas Árpád: Másnapos ének [Ism.] 176
 Fehér Ferenc: Esővárók [Ism.] 87
 Fejes Endre: Rozsdatemető [Ism.] 59
 Fekete Gyula: Ezeregyedik esztendő [Ism.] 88
 Fekete Lajos: Szárnyaló idő [Ism.] 57
 Fenákel Judit: Két utca lakója [Ism.] 22
Fenyvesi Félix Lajos 369, 380
Fenyvesi Félix Lajos [Vers.] 370
 Ferencz Zsuzsanna: Sok a fal [Ism.] 176
 Fiatal költők antológiája [Ism.] 202
 Fiatal magyar költők 165
 Fodor József: Országutak énekei [Ism.] 15
Forrás különszám 329
 Földeák János: Tékozlók [Ism.] 16
 Franyó Zoltán 114
Fried István: Az olvasó ember 364
 Fügedi Elek: A cseh és szlovák költészet magyarul [Ism.] 163
Füzi László: Az emberiség igazolása 358
Füzi László: Mentség 356
- Gaál Gábor az emigrációban [Ism.] 166
 Gaál Gábor-levelek (Levélközlés) 129
 Gál Sándor 31
 Galambos Lajos: Fekete kötés [Ism.] 114/a
 Galambos Lajos: Utas a Göncöl szekeren [Ism.] 42
 Gálfalvi Zsolt: Az írás értelme [Ism.] 227
 Galgóczi Erzsébet: Félúton [Ism.] 23
 Galgóczi Erzsébet: Kegyetlen sugarak [Ism.] 100
 Galgóczi Erzsébet: Ott is csak hó van [Ism.] 27
Gáll Ernő 344
 Gáll István: Rohanók [Ism.] 130
 Garai Gábor: Kis csodák [Ism.] 159
 Géczy János: Munkaleírás 342
 Gerencsér Miklós: A parancs [Kritika] 117
 Gondos Ernő: Mű és valóság [Ism.] 101
 Grezsa Ferenc 260, 261

- Greza Ferenc: Irodalom Vásárhelyen...
(Lektorálás) 268
- Gyéknymunka [Tápé] (Juhász Antallal) 210
- Gyimesi Éva, Cs.: *Képeslap két kihallgatás között* 353
- Györe Imre: Fényem, feketeségem [Ism.] 113
- Hagyományos halászat 247
- Hargita, 1969 [Ism.] 166
- Harmadkor antológia [Ism.] 256
- Hatvanadik születésnapra* 330, 379
- Hatvany Lajos 89
- Háy János: Gyermekkori emlékek a karlócai békét követő évekből* 346
- Híd (Folyóiratszemle) 43, 72, 132, 167, 182, 183, 187
- Hidas Antal 4
- Hidas Antal: Más muzsika kell [Ism.] 73
- Hoffmann, Catherine 259
- Hollósi Zsolt: „A Tisza-parton mit keresek?”* 387
- Holnap (folyóirat) 2, 5, 9, 18, 25
- Horgas Béla 64
- Horváth Dezső* 366, 376
- Horváth Dezső: A történelmi jelenidő tanára* 297
- Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei (Folyóiratszemle) 191
- Hungarológiai Intézet, Novi Sad 133
- Hustáci Sándor: Névtelenek [Ism.] 21
- Igaz Szó (Folyóiratszemle) 60, 127, 134, 168, 182, 183, 186, 195
- Igaz Szó (vitairat) 127
- Indig Ottó: Juhász Gyula Nagyváradon [Ism.] 228
- Indig Ottó: Nincs szebb jövődök májusánál [Ism.] 233
- Írások Péter László... (Közrem.) 279
- Irodalmi Szemle (Folyóiratszemle) 167, 177, 182
- Irodalomkritikusok konferenciája 45
- Irodalomtörténet (Folyóiratszemle) 135
- Írói nyilatkozatok 136
- Jankovics József: Kulcs és iránytű* 340
- Jánky Béla: Az Ezüst ember tánca [Ism.] 194
- Jecza Tibor: Kapuállító [Ism.] 192
- Jelenkor (Folyóiratszemle) 53
- József Attila díj* 284, 287, 289
- József Attila-díjasok 35
- Juhász Erzsébet: Levelezőlapot kapok, tehát vagyok* 354
- Juhász Gyula 1, 33, 40, 44, 55, 138, 224, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242
- Juhász Gyula 1883–1937. [Ism.] 46
- Juhász Gyula költői nyelvének szótára [Ism.] 218
- Juhász Gyula összegyűjtött versei (Vál. szöveggond.) 267
- Juhász Gyula összes művei 1–3. köt. (Sajtó alá rend.) 67
- Juhász Gyula összes művei 5. köt. (Sajtó alá rend.) 161
- Juhász Gyula összes művei 7. köt. (Sajtó alá rend.) 185
- Juhász Gyula összes művei 8. köt. (Sajtó alá rend.) 212
- Juhász Gyula összes versei (Sajtó alá rend.) 7
- Juhász Gyula válogatott művei (Vál., szöveggond., jegyz.) 235
- Kahána Mózes 71
- Kántor Lajos* 347
- Kántor Lajos: Vallomásos Móricz Zsigmond [Ism.] 169
- Kányádi Sándor [Vers.]* 331
- Kányádi Sándor: Kikapcsolódás [Ism.] 139
- Kárász József: A templomkerülők [Ism.] 47
- Kelemen János 126
- Kell-e egységesülni? 262
- Kertész Ákos: Hétköznapi szerelme [Ism.] 34
- Keszthelyi Zoltán: Nyár volt [Ism.] 58
- Ki vagyok én? 263
- Kiállítás Tápén 140
- Kiállítás, szegedi múzeum 84
- Király László 148
- Kispéter András: Tömörkény István [Ism.] 90
- Kisregény vita 48

- Kitüntetések (glossza) 102
 Kner Nyomda 105
 Kodolányi János - ifj. Kodolányi János:
   Baranyai utazás [Ism.] 49
 Konrád György: A látogató [Ism.] 170
 Kormos István 265
Kormos István [Vers.] 321
 Kormos István: Szegény Yorick [Ism.] 201
 Kortárs (Folyóiratszemle) 50, 51, 52
 Korunk (folyóirat) 98, 103, 120
 Korunk (Folyóiratszemle) 154, 183, 186, 193
 Kós Károly 171
Kossuth-díj 381
Kovács András Ferenc: Magna Hungaria 343
 Kovács István: Havon forgó [Ism.] 219
Kovács Kristóf András: A Másik 252
 Költészet napja 104
 Költők – Színek – Korok 97
 Költők egymás közt [Ism.] 198
 Kőműves Imre: Mielőtt elfelejteném [Ism.] 21
Könczöl Csaba: "Nem a létszámukon mérik a nemzeteket" 318
 A Könyv (Folyóiratszemle) 76
 Kritika...(glossza) 106
Kulcsár Katalin 295
- Ladányi Mihály: Az út kezdete [Ism.] 3
 László Gyula rajzai előtt 220
Lászlóffy Aladár 333
 Lator László: Sárangyal [Ism.] 173
Lele József, ifj.: „A mi Mihályunk” 359
 Lele József, ifj: Tápai élet, tápai szokások (Utószó) 245
Lengyel András: „A legfontosabbnak magát a könyvtárost vélem...” 296
Lengyel András: Egy irodalmi szerepvállalás anatómiája 311
Lengyel András: Egy irodalomszervező pályáíve 349
 Lődi Ferenc 37
 Lődi Ferenc: Lepketánc [Ism.] 36
- Madách-díj Pozsonyban 174
 Magvető Almanach [Ism.] 77
- Magyar Köztársasági Érdemrend Kiskeresztje kitüntetés 374*
 Magyar László 203
 Magyar Műhely (Folyóiratszemle) 183
A Magyar Művészetért Alapítvány díja 308
 Magyar Tanácsköztársaság dokumentumai... [Ism.] 11
 Magyar Lajos: Hétarcú ballada [Ism.] 176
 Mai magyar novellák Tarka szöttek [Ism.] 24
 Márki Zoltán: Napszakok éhsége [Ism.] 194
Márok Tamás: Széchenyi Zsigmondot tanítani kéne 372
 Máté Zsuzsanna: „Szép eszéről, szép lelkéről...” (Lektorálás) 275
Médiahelyzetről 327
 Méliusz József: Város a ködben [Ism.] 175
 Ment-e könyvek által a világ elébb? (Verseket vál.) 281
 Mesterházi Lajos: Férfikor [Ism.] 141
 Mészöly Gedeon 232, 234
Mihálynap-i köszöntő 389
 Mirnics Károly 187
 Mocsár Gábor: Fecskék és miatyánk [Ism.] 142
 Moholy-Nagy László 190
 Moldova György: Hajósok éneke. [Ism.] 204
 Molnár Géza: Város a felhők alatt [Ism.] 38
 Molnár Zoltán: A vereség [Ism.] 205
 Móra Ferenc levelezéséből (Lektorálás) 231
 Munkásmozgalmi múzeum 143
- Nádass József 6
 Nagy László 225
 Nagy Péter: Szabó Dezső az ellenforradalomban (1919–1923.) [Ism.] 39
Nikolényi István: Műhely – a Tiszatájnál 291
 Nikolényi István: Szegedi Nemzeti Színház 1883–1986 (Lektorálás) 246
- Nyelv-és Irodalomtudományi Közlemények (Folyóiratszemle) 144, 177
 Nyugat (folyóirat) 25
 A Nyugat mozgalmától... (Kand. Ért. Tézis) 278

- Ozsvald Árpád: Galambok szállnak feketében [Ism.] 188
- Őszirózsás forradalom, emlékkiállítás 145
- Pándi Pál: Elsüllyedt irodalom? [Ism.] 75
Panek Sándor: Az életmű új élete 384
Panek Sándor: Subások és besúgások 388
- Papp Lajos: Sugárút 55 [Ism.] 128
Páskándi Géza [Vers.] 325
- Páskándi Géza elbeszélései [Ism.] 178
 Páskándi Géza: A Tű foka [Ism.] 221
- Péter László 161
- Péter László: A szegedi főreáliskola, elődjei és utódai [Ism.] 258
Péter László: A Tápai-rét Balázs Béla jelkép-rendszerében 298
- Péter László: Magyar írók, költők textológiai nézetei (Lektorálás) 276
Petri Csathó Ferenc [Vers.] 361
Petri Csathó Ferenc 309
Pikó András: Menezstett értelmiség 328
Pintér Lajos [Vers.] 339
- Plágium-ügy 65
*Podmaniczky Szilárd: „E város kulturája meg-
 lévő és elpusztult köveiben van”* 306
- Polner Zoltán 211
Polner Zoltán [Vers.] 382
*Polner Zoltán: Szeged irodalmi élete
 – ma* 292
- Rab Zsuzsa: Aranyvasárnap [Ism.] 179
Rádióbeszélgetés a kritikáról 293
*Rádióbeszélgetés a nyugati magyar iroda-
 lomról* 295
- Radnóti Miklós 78, 95
- Raffai Sarolta: Egyszál magam [Ism.] 119
- Ratkó István 255
- Ratkó József: Félelem nélkül [Ism.] 108
Rigó Béla: Aczéliliász 314
Rigó Béla: Lap nélküli főszerkesztő 360
- Rónay György: Képek és képzelgések [Ism.] 12
- Rózsaszín flastrom: Beszélgetések vajdasági írókkal (Lektorálás) 277
- Sáfáry László: Korforduló [Ism.] 206
- Salamon Ernő 13, 149
- Salamon Pál: A tábornok lánya [Ism.] 81
Sándor Iván 334
- Sánta Ferenc: Az ötödik pecsét. 20 órás riport [Ism.] 74
- Sepsiszentgyörgyi írók antológiája [Ism.] 192
Simai Mihály [Vers.] 303, 377
- Simai Mihály 285
Simai Mihály: „Elveszett drága lovam...” 378
- Sipos Gyula: Erdőtűz [Ism.] 113
- Somogyi-könyvtári Híradó (Folyóiratszemle) 118, 151, 177
- Sóni Pál: Nagy István [Ism.] 229
- Sterija Játékok, XIV [Ism.] 166
- Studia Litteraria (Folyóiratszemle) 152
- Su questa terra... (Lektorálás) 269
*Sulyok Erzsébet: A bécsi hungarológiai kong-
 reszusról* 302
*Sulyok Erzsébet: A hungarológia önismeretre
 tanít* 310
*Sulyok Erzsébet: Augusztus 12-től hungaro-
 lógiai kongresszus Szegeden* 313
*Sulyok Erzsébet: Az új díszpolgár monológ-
 ja* 320
- Sükösd Mihály: A kívülálló [Ism.] 180
- Sütő András 195
- Sütő András: Anyám könnyű álmat ígér [Ism.] 196
- Szabédi László: A finnugor nyelvhasználat jövője [Kritika] 131
Szabó Magdolna 287
- Szabó Pál: Szereposztás [Ism.] 26
- Szabolcsi Miklós: Elődök és kortársak [Ism.] 91
- Szabolcs-Szatmári Szemle (Folyóiratszemle) 153
- Szakonyi Károly: Túl a városon [Ism.] 82
- Szalatnai Rezső: Juhász Gyula hatszáz napja [Ism.] 56
Szász János: Bár lehettem volna 337
Széchenyi-díj 376, 381
- Szeged története. 2. köt. (Lektorálás) 244
 Szeged története. 4. köt. (Lektorálás) 270

- Szeged város díszpolgára 319
 Szeged város irodalmi díja 282, 283
 Szegedért Alapítvány '92 fődíja 316, 317
 Szegedi kritikai szakosztály 28
 Szegediek a holnaposok között 248
 Székely Dezső 79
 Székely János 148
 Székely János: Maradék [Ism.] 194
 Szekér Endre 274
 Szekér Endre: Márai Sándor: Ami a naplóból
 kimaradt, 1947 351
 Szemlér Ferenc 148
 Szemlér Ferenc: A mirigy esztendeje
 [Ism.] 189
 Szentmártoni Kálmán, P. 155
 Szép versek. 1986 (Összeáll.) 249
 Szepesi Attila 92
 Szepesi Attila [Vers.] 300, 383
 Szepesi Attila: Utószó 335
 Szerb György 80
 Szerzői estek 109
 Szilágyi Domokos 307
 Szilágyi Domokos: Búcsú a trópusoktól
 [Ism.] 188
 A szlovák Írók Szövetsége 184
 Szőnyi Zoltán: Lombok és virágok [Bevezet-
 tő] 116
 Születésnap Forrás-szám 365

 Tabéry Géza: Szarvasbika [Ism.] 181
 Tamás Attila 211
 Tamási Áron: Énekes madár [Ism.] 124
 Tandi Lajos: Képaláírás 362
 Tanulmányok Békéscsaba történetéből
 (Lektorálás) 197
 Tápai gyékényszöveg 8
 Tápaiságom tett szögedivé 266
 Tápé az irodalomban 208
 Tápé története és néprajza (Társszerk.) 207
 Téka (Irodalmi Könyvkiadó sorozata)
 [Ism.] 182
 Thomka Beáta: Az első stáció 348
 Tiszatáj (folyóirat) 121
 Tiszatáj főszerkesztője 286, 312
 Tiszatáj terveiről 83

 Tompa László 214
 Tóth Béla 66, 243
 Tóth Béla: Atya, fiú, szentlélek [Ism.] 41
 Tóth Béla: Gyaluvonások [Ism.] 230
 Tóth Béla: Mi, janicsárok [Ism.] 164
 Tóth Béla: Tanítómester 363
 Tóth Péter Zoltán: A postás kisasszony esete
 az irodalommal 391
 Tömörkény emlékkönyv [Ism.] 107, 115
 Tömörkény évforduló 110
 Tömörkény István 138
 Tőzsér Árpád 371

 Új Írás (Folyóiratszemle) 52, 61
 Új Symposion (folyóirat) 103, 254
 Új Symposion (Folyóiratszemle) 171
 Universitas 67 [Ism.] 156
 Utassy József: Tüzem, lobogóm [Ism.] 198
 Utunk (Folyóiratszemle) 157, 171, 177
 Utunk évkönyv, 1969. [Ism.] 183

 Váci Mihály: A zseze madár [Ism.] 93
 Váci Mihály: Eső a homokra [Ism.] 158
 Varga Lajos Márton: A legendás ember 367
 Varga Lajos Márton: Szerkesztő, lap nél-
 kül 326
 Vargha Kálmán: Juhász Gyula [Ism.] 160
 Városi irodalmi díjak, 1971 211
 Varró Ilona: Változatok [Ism.] 188
 Vásárhelyi Őszi Tárlat 223
 Vekerdi László: Európa „három történelmi
 régiója” között – „valahol utat tévesz-
 tettünk?” 350
 Veress Gerzson 217
 Veress Miklós 213
 Veress Miklós: Tápai Európa 373
 Veszelka Attila: Túlélhetetlen éj [Ism.] 271
 Vészi Endre: Lakoma hajnalban [Ism.] 17
 Visszhang [Antológia.] 32

 Zalán Tibor [Vers.] 299
 Zalán Tibor: Dióhéj 341
 Zelei Miklós: Külföldi magyarokról, nyelv-
 ről, irodalomról 304
 Zelei Miklós: Videofemina Hungar Ica 338

